

İKİ AYLIK SOSYALİST SİYASİ KÜLTÜR DERGİSİ. FİYATI 5 YTL

KIZILCIK

2007 KASIM
ARALIK

31

**AKP'nin Seçim Zaferi,
Kimin İçin?**
İzzettin Önder

AKP Nasıl Kazandı?
Sema Erder

Bir Seçim Böyle Geçti
Yalçın Yusufoglu

CHP
Tevfik Cavdar

Yeni Anayasa
Kaan Toker

"Hayat Tarzı" Safsatası
Halim Togan

Tarihe Nasıl Bakmalı?
Güray Öz

Sanayi Devrimi ve Çağı Aşılmıştır
Ömer Özkan

Brezilya'da İşçi Partisi İktidarı
Zeki Yavuz

İdris Küçükömer Meselesi
Tektaş Ağaoğlu

Ahmet Hâşim Şiiri
Konur Ertop

Modern Edebiyat ve Okur
Orhan Aydın

Antonioni ve Bergman
Refik Zerengil

"Sermaye"
Hüseyin Hasançebi

Cumhuriyet'ten

Bu sayıda

Kapak ve iç sayfalarda:
Gürcü ressam Pirosmani'den örnekler

3 Gülün adı

5 Siyaset bağımlılıktır

6 Hayat Ağacı

10 AKP'nin seçim zaferi, kimin için?

İzzettin Önder

14 CHP

Tevfik Çavdar

17 AKP nasıl kazandı?

Sema Erder

Sosyolojik tahlil, AKP'nin nasıl kazandığını gösterirken, başkalarının niçin kazanamadığını da gösteriyor

21 Yeni Anayasa

Kaan Tokar

26 Bir seçim böyle geçti

Yalçın Yusifoğlu

38 Hayat tarzı mıymış?

Halim Togan

Tesettürü "hayat tarzı" olarak nitelemenin ardında yatan sınıf tahakkümü

40 Tarihe nasıl bakmalı?

Güray Öz

51 Sanayi devrimi ve çağı aşılmıştır

Ömer Özkan

Günümüzde ve gelecekte sosyalizm mücadelesinin nesnel gerçekliği üzerine bir görüş

56 Brezilya'da işçi partisi iktidarı

Zeki Yavuz

Yakın geleceğin parlayan yıldızı Brezilya'nın hali, geleceği üzerine

65 İdris Küçükömer meselesi

Tektaş Ağaoğlu

77 Âhmet Haşim

Konur Ertop

80 Modern edebiyat ve okur

Orhan Aydın

Modern edebiyat metinlerinin gerektiği gibi değerlendirilmesinin önündeki engeller

85 Antonioni ve Bergman

Refik Zerengil

95 "Sermaye"

Hüseyin Hasançebi

"Oya Köymen'in Osmanlı-Türkiye bağlamında sermaye birikimi analizi, sadece baktığı yer nedeniyle değil, Köymen kendisi sağlam bir Marksist olduğu için, kullandığı yöntem nedeniyle de güçlü"

Suçlular ve güçlüler

ABD Senatosu dünyanın öbür ucunda toplandı, Irak ülkesinin üçe bölünmesini "karar altına aldı!"

Laf ola beri gele!

Irak ülkesi, tarihiyle, kültürüyle, esas -çoğunluk- etnik yapısı, ekonomik potansiyelleri ve mezhebi çeşitliliğiyle oldum olası kendine özgü bir bütün oluşturmuştur.

Baas gibi bir siyasi hareketi yüz yıla yakın ayakta tutan, Saddam Hüseyin gibi birisinin otuz yıl başta kalmasını mümkün kılan, on yıl süren İran savaşında bile bölünmeyi önleyen, bu temel bütünlük değilse nedir?

O senin dediğin "Irak'ın bütünlüğü değil, zorbalıktır," diyenler çıkacaktır. Onlar zorbalığa kendi başına geçerli işlev yükleyen ve o işlevden nemalanmaya bakan güce tapanlar taifesidir.

Irak'ın çoğunluk Şii kesimi kendi içinde bölünür de Irak bölünmez: dâvayı Irak'ın bütünlüğüne sahip çıkanlar kazanır. (Böyle kesin konuşmak nereden geliyor diyebilirsiniz. Kesin konuşmaktan başka çare var mıdır? İnsan, temennileriyle insandır...)

ABD'li finans kapitalistler öyle istiyor diye Irak Irak kalmaktan çıkmayacak. Ama ne kadar çıkarırız, nasıl çıkarırız diye emperyalist alçakların daha neler yapacaklarını göreceğiz.

Ne yapacakları yaptıklarından belli.

Irak'ı yok ettiler. Bir milyon insan şöyle ya da böyle telef oldu. Aileler parçalandı. Bir kaç milyon insan evini barkını terk edip göçmeye zorlandı. Ülkede bet bereket kalmadı. 175 bin resmî ABD askerinden başka daha on binlerce astığı astık, kestiği kestik paralı asker sürüsü, ABD yönetiminden alınmış beratla, "güvenlik gücü" sıfatı altında terör estiriyor...

Kaatil Buş şimdi hâlâ, Irak halkına "Ne gibi bir demokrasi bahşetsem de öyle çekip gitsem?" diye konuşup duruyor. Buş'un suç ortağı Bleyir başbakanlığı başkasına bıraktı, gitti Ortadoğu'nun "barış meleği" oldu...

Bunlar hep böyledir. Hem suçlu hem güçlü.

Ne kadar güçlüyse o kadar suçlu.

Bunlarla olacak ne demokrasiden hayır gelir insanlığa, ne barıştan... Bunlarla olacağına ne biri olsun, ne öbürü diyesi geliyor insanın ama, bu dünyada insan olmanın hakkı verilecekse eğer, ne yapıp edip barışın da, demokrasinin de onlarsız nasıl olacağının çaresine bakmak gerekiyor.

YAYIN KURULU: Ali Rıza Tura, Cahit Mete, Can Kayabal, Hüseyin Hasançebi, Kaan Tokar, Mehmet Özgen, Tektaş Ağaoğlu, Zekiye Arıkel

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Can Kayabal. **İrtibat Adresi:** Moda Cad. No:6/57 Kadıköy-İST. **Tel:** (0216) 338 23 04, **Faks:** (0212) 245 48 13 **Posta Çeki Hesap No:** 1052647-Züleyha Yıldız **Grafik:** Kızılçık **e-posta:** kizilcik2004@yahoo.com **Basım:** Engin Yayıncılık

GLOBE !

Ulus devlet bitmiş, dünya "globe"(küre) olmuş, biz dünyalılar hep birden küreselleşmişiz, globe'lu olmuşuz. Türkiye AB'ye girerek "globe"da lâik olduğu yeri alacakmış... Ama geri kafalı ve geri statükocular yolunu kesiyorlarmış! Globalleşmenin özgürlüğü, demokrat, insancıl niteliğinin sırrına ermiş bir bölüm entelicensiya statükoculara karşı çıkarak AB'ci/globalleşmeci AKP'ye destek veriyormuş.

Neden?

Şu illet ulus-devletten kurtulmak için!

Fransa "ne" devlet?

Cumhurbaşkanları daha geçende 75 bin kaçak yabancının sınır dışı edilmesini buyurdu; polis şimdi Paris'in göbeğinde kaçak Afrikalı Afgan, Türk, vb... avına çıktı.

Adam seçilirse böyle şeyler yapacağını önceden söylemişti. Şimdi Fransa'nın başına geçti. Bizdeki gibi de değil, öyle yetkileri var ki, padişahın farkı yok.

Ne bu?

Adamın derdi ne?

Afrikalı'nın, Afgan'ın, Türk'ün ne işi var Fransa'da? Ne arıyorlar orada? Orada aradıklarını kendi memleketlerinde bulamıyorlarsa neden bulamıyorlar? Fransızlar kendi memleketlerinde şu kadar ya da bu kadar Afrikalı'yı, Afgan'ı, Türk'ü kavgasız gürlüttü, sorunsuz barındıramıyorlarsa neden barındıramıyorlar?

Sorun ipini koparıp Fransa'ya giden Türk'te, Afgan'da, Afrikalı'da değil, sorun kapitalist Fransa'nın kendisinde.

Ulus-devlet yok olunca geriye ulus mu kalıyor, devlet mi?

Gelin çıkın işin içinden.

Ulus da, devlete de sınıf dışından bakınca safsatanın içinden çıkılmaz. Batağında boğulursunuz. Tabii, şuncacık aklınız, vicdanınız, izanınız varsa...

O bölüm "entelicensiya", peki, ne diyor?

"Ne biri, ne öbürü... birey kalıyor," diyor.

Hangi birey?

ATV-Sabah satışı ihalesine girip 1,5 milyar doları trink ödeyecek medya patronu "birey" mi? Kendisi, eşi, 10-12 yaşında iki çocuğu günde 12 saat çalışarak anca geçinen 4 nüfuslu aile babası "birey" mi?

Yoksa bu hesapların dâvası çoktan görüldü, tarih hükmünü yazdı, siz daha hangi çayırda otluyorsunuz? Geçti Bor'un pazarı... diye yavaş yavaş ağız büzen "birey" mi?

KIZILCIK

SARAÇHANE 2007

Toplumsal güç ilişkilerini yeniden tanımlamak zorunda kaldığı bir sarsıntı geçirmeden Türkiye birden anayasa tartışmasına girdi. Bunun, 22 Temmuz seçiminde kazandığı başarıdan sonra AKP'nin kendini yeni bir "kurucu güç" yerine koyduğundan daha gerçekçi bir açıklaması olmalıdır.

Mevcut anayasanın temel kurgusunu "Kemalizm" dediğimiz bir ideoloji temellendirmektedir. "Değiştirilemez" denilen ilk üç maddesi bununla ilgilidir. Tartışma buraya yoğunlaşmakta, mesele bundan ibaretmiş sanılmaktadır. Değildir. Türk sermaye egemenliği sistemi 25 yıldır bu anayasa ile devinmektedir ve aynı anayasa içinde, AB normları doğrultusunda sözde "demokratikleşmekte"dir! Böyle bir saçmalık olabilir mi? Senedi İttifak'tan (1808) bu yana dokuz anayasamız olmuş. Bunlardan ikisi, 1909'da fiilen cumhuriyet kuramı ile, 1961'de toplumu yeni baştan kurmaya teşebbüs edeni akılda kalmıştır. Akılda kalan nedir? Sol açısından akılda kalacak kadar önemli olanı, her ikisinin de işçi ve emekçi sınıflara "ödün" vermesidir. Niye? Çünkü emekçi sınıflar bunu istemişler, istemeye cüret etmişlerdir.

1908'de bir yıl içinde Türkiye'de 480 kadar yasa dışı grev yaşanmıştır. 1961'de kabaran ve ünlü Sarıhan Mitingi'ne kadar varacak olan bir işçi uyanışı vardır. Bu ikisi ve diğerleri, Türk sermaye egemenliğinin kendini somut duruma göre yeniden temellendirmek zorunda olduğu durumlardan doğmuştur. Bugün Türk sermaye sınıfı egemenliğinin, "küreselleşme" olarak tarif edilen dünya durumuna entegre olabilmek sorunu vardır. Bu sorun, bu sınıfın ulusal devlet dahil bütün araçlarını, emekçi sınıfların veya varsa başka diğer sınıfların küreselleşmenin sonuçlarına karşı direncini dengeleyecek biçimde tahkim edip güçlendirmesini gerekli kılmaktadır. AKP'de biriken bugünkü siyasi güç sermaye sınıfının örgütlediği güçtür ve "küresel bir anayasa" ile tahkim edilmek istenmektedir. Küresel olan aynı zamanda otomatik olarak sözde "özgürlük!" de olacağı için bütün şaşkın liberal zevat anayasa tartışmasında AKP'ye destek çıkmaktadır...

Tartışma bugünkü biçimiyle derinleşir ve yeni bir anayasa ile sonuçlanırsa, bu anayasanın "yeni"liği, sermaye sınıf hâkimiyetini pekiştirmek ve küreselleşmeci güçlerle bütünleştirmekten ibaret olacaktır. İşçilerin, emekçilerin, milyonlar hâlinde yıkıma uğrayan yoksul köylülerin, işsizlerin, yeni bir anayasa için tartışmaya siyasi güçleriyle katılma olanakları yoktur. Bu nedenle onlara görüş soran da yoktur. O zaman yapacakları veya onlar adına yapılacak şey, "kaale alınacakları" bir şey yapmaktır. "Özgürlük anayasa!" ise hodri meydan! İşçilerin sendikal özgürlüğü yok. Memurların, asker ve polislerin, emeklilerin, köylülerin sendikalaşma özgürlüğü ve bu temelde doğru dürüst grev gibi, işçi dayanışması gibi anayasal hiç bir hakları yok. Kapitalist sınıfın kaygısında şarkı söylemekten başka özgürlükleri yok. Bunlar da olsun diye bugünden harekete geçmek. Sendikaları, dernekleri, işçilerin ve emekçilerin olduğu yerleri bu bilinçle donatmak. Mâdem "yeni bir kuruluş"... kurucular arasına girmek için mücadeleye güç toplamak. Ortaya, ne istediğini açıkça gösteren bir talep çıkarmak. Sesini duyurmak değil, ses getirecek araçlar bulmaya ve kullanmaya yönelmek. Günü geldiğinde ve kimseye sormadan, Sarıhan'de veya başka görünür bir meydana, sağ ve sol yumruklardan birini havaya kaldırmak. Bu korkulan şeyi korkusuzca ve de kendine yakıştırarak yapmak!

İşte mesele.

Gülün Adı

“Fethullah hoca olayı, devletin resmi modernleşme programı ile toplumun geleneksel değerlerini yeniden canlandırma işlevi görmüştür. Yaşama ihtiyacı veya arzusu arasında sıkışmış gibi görünen belli bir halk kitlesi için en barışçı ve uzlaştırıcı bir uyum ve entegrasyon projesi olarak görünmektedir. Bir yandan modernliğin getirdiği değerleri yok saymak istemeyen, ancak öbür yandan binlerce yıllık bir gelenek ve duyarlılığın ürünlerine sırt çevirmek istemeyen bir kitle için Fethullah hocanın temsil ettiği tez veya daha doğrusu sentez, en işe yarar proje olarak görünmektedir.”

Bu satırlar "Görüş" adlı bir dergide yayınlandıktan sonra 7 Şubat 1998 tarihli *Hürriyet*'te Ertuğrul Özkök imzasıyla iktibas edilmişti. "Görüş" adındaki dergi bir TUSİAD yayınıydı.

O günden bu güne köprülerin altından akan sular,Türkiye'de "modernliğin getirdiği değerler"le, "binlerce yılın gelenek ve duyarlılığı"nı meczetme "proje"sinin hayata geçmesi yolunda bir hayli yol alındığını gösterdi. Son varılan menzile, 98'den bir yıl önce yukardan müdahaleyle defteri dürülen Erbakan hükümetinin önde gelen elemanlarından Abdullah Gül'ün dokuz yıl sonra Türkiye Cumhuriyeti

Cumhurbaşkanı koltuğuna oturması oldu.

Bu olayı bir "karşı-devrim" gibi görüp hayıflanana var. Buna karşılık, aynı olayı bir "millî irade – ya da halk – darbesi" gibi gösterip kutlayanlar da.

Her iki "tez" de hüsnü kuruntu ürünü...

Karşı-devrim dedikleri, Türkiye'nin nevi şahsına münhasır parlamenter "demokrasi"sinde geçerli siyasal süreçlerin olağan tecellisinden başka bir şey değil. 2002 genel seçiminde dünyanın en "acayip" seçim sistemi sayesinde ("garip" bir rastlantı, tam da ABD'nin Irak'a korsan saldırısını başlatmasının arifesinde) iktidar olup ülkenin tüm maddî hayat süreçlerine tek başına vaziyet eden bir ekibin demokratik meşrûyetine hiç bir surette toz kondurulmamışken, o aynı ekibin 2007'de beş yıldır tek başına iktidarda kalmanın her imkân ve avantajını devreye sokup kullanarak seçimde yine büyük başarı sağladıktan sonra kendine kendi içinden bir C.Başkanı seçmesi niçün –ve ne gibi– bir karşı-devrim oluyordu? Ya da, bir başka deyişle, 2002 Kasımından 2007 Temmuzuna kadar öyle bir hükümetin işçisiyle, köylüsüyle, kamu çalışanıyla emekçi kitlelerin belini kıran neo-liberal politikalar ve uygulamaları tam bir pervasızlıkla öne çıkararak ülkeyi bütün maddî / manevî potansiyelleriyle uluslararası sermayenin istifadesine sunmasına pekala tahammül edilebilmişken, aynı hükümetin önde gelen bir bakanının C.Başkanı olmasına niçün ve nasıl asla katlanılamazmıştı? Bay Gül gibi son beş yıldır bu ülkenin sorumlu dışişleri bakanı olmuş ve bir ara başbakanlık bile yapmış bir siyasînin (91'den bugüne dek 16 yıl aralıksız milletvekili olmuş bir zat!), eşinin başı kapalı diye, şu sıralarda 84 yaşını idrak eden bir cumhuriyetin en tepe postuna

oturmasında yadırganacak ne var? İnsanların ilkökul sıralarından başlayarak "Halklara din lâzımdır! Müslümanlık dinlerin en âlâsıdır!" denile denile eğitildiği "inkılapçı imamlar" yetiştirme gerekçesiyle açılan İmam-Hatip okullarının son elli yılda su katılmadık Cumhuriyet hükümetleri eliyle dini bütün yurtdaşlar yetiştiren bir ikinci, paralel eğitim sistemine dönüştürüldüğü, "Atatürkçü" kimlikleriyle iftihar eden seçkin

aydınların yeri geldikçe, "Ben de elhamdülillah Müslümanım," diyerek söze girdiği bir ülkede, Kayserili bir Müslüman çocuğu niçün cumhura başkan adayı olup Atatürk'ün "koltuğu"nda oturmayacaktı?

"Karşı-devrim" üzerine bu kadar.

Seçim sonuçları belli olunca, "Bu da işte halkın muhtırası!" diye hop oturup hop kalkanların sergiledikleri zihniyete gelince...A. Gül'ün, C.Başkanlığına seçim sonrasında yeniden aday olduğu zaman kapı kapı dolaşıp ne diller döktüğünü "hatırlayın. Bi,"Vallahi de, Billahi de!" demediği kaldı. Böyle millî irade "darbe"si mi olur? Yüzde 47 oyla geri gelmenin ne olduğunu, "halkın muhtırası" denilenin hangi yöntemler ve hangi iç/dış destekler sayesinde, nerelere ve kimlere borçlanılarak, hangi iradelere biat edilerek gerçekleştiğini AKP'nin kodamanları herkesten iyi biliyorlar. Türkiye Cumhuriyetinde C.Başkanı makamına kendilerinden birinin oturması için o makamı illa "halkın muhtırası"yla filan fethetmeleri gerekmiyor. Tam tersine, TUSİAD'ın dergisinde vaktiyle – ve de ilginç bir öngörüyle! – sözü edilen "...en barışçı ve uzlaştırıcı uyum ve entegrasyon projesi"nin gerçekleşmesine katkıları için memleketin ve ekonominin ilk sahipleri tarafından ödüllendirilmekte, arkalarından bastıran yeni yetme "kaplan"ları ehlileştirme işine sürülmektedirler.

Türkiye'nin Dışişleri Bakanı A.Gül'ün Türkiye'ye C.Başkanı olması esas itibarıyla bir terbiye operasyonudur. A.Gül üzerine düşeni yerine getirmeye, siz ister inanın, ister inanmayın, söz vermiştir. Çankaya'da oturduğu sürece bu ülkenin özde değil sözde "dindar cumhurbaşkanı" olarak ülkenin sahiplerinin sözde değil özde sadık hizmetkârı olacaktır. Tarihin bu momentinde ve dünyanın bu hâlinde Türkiye'nin "demokratik" realitesi...neyse odur! O bağlamda, bundan on yıl önce işine zorla son verilen Erbakan hocasının işini bilir dirayetli talebesi bugün Çankaya'nın hakkını vermeyi haketmiştir. Önümüzdeki birkaç yıl için daha Tayyip Erdoğan, Unakıtan, Cemil Çiçek, vb. gibi insanlar tarafından yönetilmesi "demokrasinin gereği" olduğu söylenen Türkiye gibi bir ülkede bundan daha doğal, olağan ne olabilir? Süreçte başımıza hiç istenmedik başka "kaza"lar gelemez mi (söz gelimi "mahalle baskısı" gibi, malezyalaşma" gibi...ya da yeni yeni e-posta muhtıralar gibi...)? Gelebilir. Onlara da, Türkiye'de doğal ve olağan olanı değiştirmeye aklınızı, yüreğinizi koymadığınız sürece kuzu kuzu katlanırsınız!

Çözüm İstermiş Gibi Yapıla!

Türkiye Kürt meselesini çözemediği gibi, çözebileceğine dair bir işaret de veremiyor.

Sebebi belli. Devlet ve toplum "Terör"e takıldı kaldı. Bu gibi meseleler her zaman şiddet potansiyeli taşır, bu da taşıyor. Şiddetsiz, "uzlaşma" ile çözümleri yok değil, var. Ama şiddetten geçenleri de sonuçta uzlaşma ile çözülmüyor mu? "Uzlaşma" denilince de Türk devlet ve siyaseti hiddet ve şiddetten başka refleks gösteremiyor, "Terörle uzlaşma mı olur?" diye sorup duruyor.

Sorana bak! Karşı-terör örgütlemeye, yerine kurulduğu devletten devraldığı tecrübe ve ihtisaslaşma bir yana, Cumhuriyet devleti olarak da kendisi teröre karşı terör örgütlemeyi, ustası ABD'den, Vietnam savaşı vesilesiyle iyi öğrenmiş ve uygulamış değil midir?

"Çözüm!" de "Çözüm!" denmesi bıkkınlık verdi. Çözülür mü, çözülmez mi, bunu test etmek için niyet okumaktan çıkıp yeni bir aşamaya geçmek, hiç değilse çözüm istermiş gibi yapmak lazım. Şimdi bunun şartları da var. Meclis'in on yıldır "Kürt meselesi" yoktu, şimdi var. Çünkü Kürtler Kürt olarak Meclis'teler. Üstüne üstlük DTP orada, kendini öyle algıladığı ve öyle de algılandığı için "yabancı", bir "dış olgu" gibi duruyor. Bundan iyisi can sağlığı. Çünkü işin gerçeğine uygun olanı, siyasetin de doğrusu bu. Çözümün nerede olduğunu gösteriyor. Hikmet Çetin ile bu mesele konuşulmaz, çünkü o sizin içinizde, içinizde olduğu için de zaten "mesele"nin dışındadır. Ahmet Türk ile konuşursunuz, çünkü o sizin dışınızda, fakat "mesele"nin içindedir.

Çözüm istermiş gibi yapmak iki taraf için de yararlı olacaktır. Kürtler mi çözemiyor bu meseleyi, yoksa Türkler mi, anlaşılacaktır. Bu mesele, tabiatı icabı, kendine demokrasi, hümanizma, insan hakları, "katalizör"ler arama noktasını aşmıştır. Sadede gelelim noktasındadır. "Uzlaşma" tamam da, Türk devlet ve siyasetinde bu basiret ancak zorlanırsa bulunur.

Aynı şey Kürt siyasetinde de var. Basiret Türk kapitalizminde mevcut değil ve sonucu da bu belirliyor. Türk kapitalizmi "iç sömürgesinin" kopup gitmesinden korkuyor. Bu çok önemli. Bunun için Kuzey Irak'ta yeşeren kapitalizmi içine almaya davranıyor. TUSAD'ın AKP'yi bu kadar çok sevmesi ve desteklemesi boşuna değil. Yani şu deniyor: Braksalar, AKP Kürt meselesini

çözecek. Sanki AKP'nin bu konuda Kemalistlerden bir farkı var! Kim ne derse desin, AKP'nin Kürt meselesini Kemalistler'e rağmen çözmeye niyeti olsa hâli yetmez.

Cumhurbaşkanı Gül işe "Güneydoğu"dan başlamışmış! En tehlikelisi işe Güneydoğu'dan başlanmasıdır. Daha önce de oradan başlandığı dehşetle görülmüştü. İyi olanı, Türk devlet ve siyasetinin işe kendinden başlamasıdır. DTP mis-yon partisi olarak Meclis'te net konuşmaya yavaş yavaş başladı. Bu

iyiye ve sadece Kürtler için değil, Türkler için de doğru olana işarettir. Nitekim taşlar ancak böyle konuşulduğu zaman yerine oturuyor. AKP ile MHP'nin Kürtlere karşı ittifakın ilk düğümlerini atmaya başladıkları da dikkatlerden kaçmıyor. AKP'ye verilmiş Kürt oyların hangi illüzyona heba edildiği böyle açığa çıkacak. Şimdilik bir eksik var: Kürtlere batıdan destek. Böyle bir desteğin marjinal soldan ibaret kalması. Kaldı ki bu potansiyel sol desteğin bir kısmı da "AKP bu işi yumuşatır" diyen "İkinci Cumhuriyet" çizgisi üzerinde eriyor. Halbuki batı tarafında, "Bu meseleden kurtulmalıyım" diyerek emekçilere kadar yayılacak geniş bir dinamizme ihtiyaç var. AKP ile ve AKP tarzı "yumuşatıcı"larla sorunun çözülebileceğini sanmak boşuna hayal görmektir, "Kürt sorunu"nun özünü hiç kavramamış olmak ya da -tıpkı AKP gibi- kavramaya hiç yanaşmadan Türk şovenizmine pirim vermektir.

Kürtlerin önemli bir kesiminin boş bir beklentisi de AKP'nin "Yeni Anayasa" sında demokratikleşmeye açık çatlaklar oluşacağıdır. Bunun demokratikleşmeyle uzak yakın bir ilgisi yok. Ekonomide yeni ve cesur liberal atakların önünü kestiği söylenen "devletçi" ve mevcut anayasaya nasılsa girmiş ve girdiği yerde kalmış "sosyal devlet" ve "kamu yararı" yollu engellerden kurtulmak isteyen büyük sermaye güçlerinin (TÜSİAD ve şimdi de artık ekonominin yüzde 20'sini ele geçiren MÜSİAD gibi) bu girişiminden Kürtlere bir şey çıkmaz. Kürtler bu konuda illa liberalizmi test etmek istiyorlarsa buyursunlar etsinler: Bu meseleyi TÜSİAD isterse bal gibi çözer. Çözse ya! Osman Baydemir'in durduğu yer hiç fena değil. Türk devlet ve siyaseti o noktayı kurcalamaktan korkuyor. Orada durulsa, oradan konuşulsa, sanki daha doğru olurmuş gibi geliyor. Tabii, Kürtler kendileri bilir!

Siyaset Bağımlılıktır

Siyaset, bağımlılıktır 22 Temmuz seçimlerinde DTP'nin başlattığı "Bağımsızlar" girişimi amacına ulaştı. DTP'nin bu girişimiyle irtibat kuran sol-sosyalist bağımsız adaylar bir kaç ilde seçime katıldılar ve bugüne kadar rastlanmadık ölçüde oy aldılar. Sosyalist bağımsız adaylardan Ufuk Uras seçildi. Sol-sosyalist güçler buna "başarı" diye bakabilir mi? Hem evet, hem hayır.

Başarıdır demek için şuradan bakmak lâzım: Sosyalistlerin ve solcuların önemli bir kesimi Kürtlerin (DTP) amacını gördü, hak verdi ve bunu kendi amaçlarıyla birleştirdi. Doğru zamanda doğru siyasi tutum yanlış sonuç vermez. Nitekim Ufuk Uras seçildi, Baskın Oran seçilecek kadar oy aldı, bir kaç ilde de sosyalistler, artık yerelde siyasi hafızadan sökülüp atılması güç denecek miktarda oy aldılar. Buna "iyidir", "hiç yoktan iyidir" gibi değil, "doğru olan budur" diye bakıp kendi izini sürebileceği uyanıklığı göstermek lazım.

Doğru zamanda doğru olan yapıldığı için doğmuş olan bu görece başarıya sol-sosyalist güçlerin "yanlış" açıdan bakanları da var: Bunlar "Bağımsızların başarısı"ndan "Bağımsızlığın başarısı"na varıyorlar. Başarılı buldukları ve yeni bir siyasal dinamik olarak gördükleri şey, örgütlenme fikrinden bağımsızlaşmaktır. Sol ve sosyalist bireyler, "bir yerden" gelmiş parlak bir "Çağrı"ya "özgür ve bağımsız iradeleri"yle koştukları zaman "başarı!" doğuyormuş. Yani, "Örgütsüzlüğün başarısı"!

Sol-sosyalist siyasi mücadelelerde, koşullarla koşullu istisnai durum olarak bu ve buna benzer araçlar elbette kullanılmaz ve işe yaramaz araçlar değildir. Geçmişte, başka yerlerde denenmiş ve önemli sonuçlar alınmış bir mücadele biçimidir bu. Bundan sonra da gene olabilir, gene olumlu sonuçlar verebilir. Ama ilkeleştirilmesi eğilimi, bilimle, siyasetle, tarihle, hayatla dalga geçer duruma düşmemek için şöyle esaslı bir sorgulamadan geçirilmelidir.

22 Temmuz deneyimine bir de bu açıdan bakalım: Seçtiğimiz Ufuk Uras ve diğer sol-sosyalist bağımsız adaylar (Baskın Oran hariç) aldıkları oyların yarısından fazlasını DTP'nin etkilediği Kürt seçmenlerden aldılar. Bağımsız sosyalist aday Ufuk Uras DTP'nin desteğiyle seçim kazandı. Kazanması için sosyalistlerin de önemli bir kesimi inanarak, isteyerek ama, ondan da önemlisi, işe uygun örgütlenerek çalıştılar. Bu durumda sol-sosyalist bağımsız adayların aldıkları oylar örgütsüz alınmış oylara hiç benzemiyor. DTP mi örgüt değil? Diyarbakır'daki bağımsız(lar) ne kadar "örgütsüz"

seçildilerse Ufuk Uras da İstanbul'da o kadar örgütsüz seçildi. Ufuk Uras'a verilen seksen bini aşkın oyun yarısından fazlası örgüte verilmiş oylar oldukları için "örgütlü oy", kalanı da -geçici- örgütlenerek alınmış oydur.

Burada saptanması gereken bir başka önemli husus daha var: Sol ve sosyalist bağımsız adaylara verilmiş oyların tümü sosyalizme verilmiş oylar değildir. Bunu görmek "siyaseten" daha ilerisini görmek ve istemek bakımından önemlidir. Kürtler DTP'nin seçime girmedikleri iller ve bölgelerde

aslında sosyalist bağımsız adaylar üzerinden DTP'ye, yani kendi partilerine ve kendi kimlik davalarına oy verdiler. Baskın Oran'a verilen göz doyurucu miktarda oyun da bir bölümünü Kürtler verdi. Kendisi ve yol göstereni siyasetten şu kadar-cık anlasa o da seçilecekti. Baskın Oran'a verilmeyen ve verilen Kürt oyları da besbelli ki örgütlü oylardır. Örgüt de zaten bu değil midir? Burada siyaseten "vahim hata" sol-sosyalist adaylara verilmiş fakat sosyalizme verilmemiş Kürt oylarının "siyasi değer"ini küçümsemektir. Bu oylara "başkalarının oyu" diyen, Ufuk Uras'ı da "başkalarının oyu"na basarak yükseldi diye eleştiren sosyalistler oldu. Bu yaklaşım üstelik nereden, kime geldiği belli olmayan bir "ilke"ye dayandırılmaktadır. Bu tür "ilke" durduğu yerde doğru görünür, başka bir yere, özellikle de "siyasete" taşındığında hemen ölür. Kanı canı olmayan bir ilkedir.

Söyle bakılsa, daha yaratıcı, daha umut verici bir sol-sosyalist mücadele yoluna girilmesi mümkün olurmuş gibi görünmektedir: Türkiye'de sosyalist solun bugünkü temel zaafı "örgütsüz" olması değil, şimdilik ve somutta sınıfsal nitelikli bir siyasal örgütlenme yaratamamış olmasıdır. İşçi-emekçi sınıfı vardır fakat siyasi mücadelesi yoktur. Sınıf hareketinin ekonomik ve siyasi mücadelesi sönmüşken ve bu mücadelenin bütün araçları ve mekanizmaları felç olmuşken yaşamın diyalektiğinden kopuk bir ilke tartışması yarar sağlamaz. 22 Temmuz seçiminin sol ve sosyalist yekûn açısından sonuçlarına -olduğu kadarıyla- bir "değer" biçip buradan "yeni bir çıkış noktası" üretilebilir mi diye sorulmaktaysa eğer bunun cevabı çok açıktır: Sonuç alınan yerlerde sonuç alındıysa, sosyalistlere verilmiş oylarla Kürtlerin kendilerine verdikleri oyların yan yana gelebilir bir özelliği, yan yana geldiklerinde taşıdıkları bir dinamizm var demektir. Sosyalistler bu dinamizi sınıf mücadelesi temelinde güçlendirip kalıcı kılabilirler mi? Buna ancak kendileri cevap verebilir.

Büyük çıkar

Türkiye "Kürt meselesi"nden kurtulamadığı için PKK'den kurtulamıyor. Şimdi artık nerede Kürt var, PKK orada. Elbette aynı zamanda Kuzey Irak'ta.

Özal bire üç veren Kuzey Irak'ı üstüne alıp "Kürt meselesi"ni Türkiye'yi genişleterek çözmek istemişti. Ordu, gitmek var, dönmek yok diyerek geri durmuştu.

Bugün oraya gitmek daha da zor ve netameli. Kuzey Irak'ta bir işgal zaten var, bir ikincisini kaldıramaz. Türkiye de parçası olduğu "Büyük Çıkar"a, o çıkarın büyük siyasetine bağımlı olduğu için, oraya onunla çatışarak gidemez.

O halde bugünkü gürültü niye?

"Kürt meselesi" zemin değiştiriyor. Hem bağımsız bir devlete, hem bölgesel birleşmeye, hem de dört devleti (ülkeyi) birden "bölmeye" doğru gidiyor. Bunun bugünkü koşullarını şimdilik ABD'nin emperyalist hesabı hazırlıyor. Koşulları o hazırlıyor ama, o koşullarda devinen hareketin ardındaki dinamik onun eseri değil.

ABD'nin hesabı bozulamaz mı? Bozulur da, Türkiye'nin, önce devletini kurarken raptedildiği çıkardan, onun şimdiki uzantısı NATO boyunduruğundan kurtulması, bölgedeki bütün mâsum halklar için ortaya çıkmış olan somut ortak çıkarla çatışmaktan kendine çıkar, misyon, tarih üretme sevdasından vazgeçmesi, Kürtler başta olmak üzere bütün bölge halklarının güvenliğini kazanır hâle gelmesi şart.

NATO şemsiyesi altına yatıp bölgede "büyük" devlet havaları atmanın büyüklük değil, acz ifadesi olduğunu bölge halkları çok iyi biliyorlar. Onun içindir ki, bir süredir yine nükseden acı havalanmalar hiç kaale alınmıyor.

Türkiye'nin bölgeyle arasını düzeltmesinin başkalarından çok kendi hayrına olacağı bir an önce anlaşılrsa çok iyi olacak.

Cumhuriyet'ten

Behiç Ak

Kayıp

Temmuz sonu/Ağustos başında Türk Hava Yolları grevi gündeme geldi, sonra tekstilden, Tuzla tersane işletmelerine kadar bir çok yerde grevden söz edilmeye başlayınca, adına medya denilen yazılı sözlü renkli basına ârız bir illet yine nüksetti: "...Bu grevler devlete şu kadar (günde bilmem ne kadar)

zarara mal olacak..!"

Bu hesabı, hiç üşenmez, hep yaparlar. Akılları bununla bozuktur.

Çalışma koşullarını iyileştirmek (çalışırken ikide birde elektriğe çarpılıp ölmek için mesela) ve yıllar yılı reel gelirlerindeki erimeyi telâfi edebilmek için grev yapmaya zorlanan insanların grev yapmadıkları her gün ne kadar zarara ve kayba uğradıklarının hesabı şimdiye kadar hiç yapılmış mıdır?

Merak dahi edilmiş midir?

Helâl!

Telekom grevinde "sabotaj" olduğu söylendi. Sabotaj yok diyen çıkmadı; şu yapıyor, hayır bu yapıyor denildi.

Sabotaj olduysa eğer, kim yapmış olabilir?

Bize sorarsanız, kime yakışıyorsa o yapmıştır. Bütün mesele kendine yakıştırabilmektedir. Yakıştırana helâl olsun!

İran

ABD -sözgelimi bu defa Fransa'yı da yanına alarak- İran'a saldırmaya karar verince Türkiye ne yapar? Tek çaresi, Batının bu maceradan vazgeçmesidir.

Vazgeçmezlerse ellerinde şeytanın bile bilip de unuttuğu türden bir dolu koz var. Buna karşı AKP'nin, ya da başka birilerinin çıkarabileceği ne gibi bir koz veya kozlar var... desinlere ağız dolusu lâf etmekten gayri?

Emperyalizmin bu ülke insanları için "geçmişte kalmış" ya da "taa bilmem nerede, uzakta" bir tehlike olduğunu düşünmek bile bile aymazlıktır.

O tehlikeyle her an içiçe yaşıyoruz.

Ne yapılabilir?

Nasıl yapılır?

Düşünmeyen, düşünmüyor. Siz hiç düşünüyor musunuz?

Büyüme ve istihdam

"Ekonomi büyüyor, istihdam niye artmıyor?"

Artmaz. Şart değildir.

Büyüme artık (neo-liberal küreselleşme koşullarında) isdihtdam artmadan, hani nerdeyse o sayede gerçekleşiyor.

"Nasıl olur?" demeyin.

Bakın, Avrupa'da, şu ünlü AB'nin hemen her yerinde kitlesel boyutta işsizlik alelumum otuz yıldır sürüyor. Otuz yıl önce orada da, "Nasıl olur?" demişti. Oldu.

İlk akla gelen, teknolojik yenilenme sayesinde verimliliğin artması ama tek başına o yetmiyor. Asıl, çalışanların, insan emek gücünün yani, aşırı zorlanması gerekiyor. On işçinin gördüğü işi, bugün altı işçiye, yarın beş işçiye, giderek üç işçiye, çalışma süresini de haftada kırk saatten kırk beşe, giderek ellinin üstüne, fırsat olursa nerdeyse altmış, yetmiş saate çıkarmakla! (Bakın: *Cumhuriyet*, 2 Ağustos 2002.)

Farklılıklarıyla zenginmişler!

Kimler?

Sorduğunuzda, elbette, "Biz, hepimiz!" diyeceklerdir. Oysa o "hepimiz"den kasıtları, "Biz Beyaz ya da Türk Türkler"dir.

Öyle değil mi?

Değilse, ne?

"Farklılıklarımızla zenginiz," demekle ne kastetdiklerinin farkında değiller. Kendi kendilerine gelin güvey oluyorlar. "Öteki"leştirmeyelim filan diyerek himaye altına almaya kalktıkları insanlar, hepsi, bu memleketin, bu yurdun insanları.

Bu yurt onların yurdu değil mi?

Siz nesiniz? Yurtdaş mı, "zenginlik" mi?

Nerden çıkıyor bu zenginlik lâfı?

Bal gibi ırkçılık kokuyor!

Belki de AB'ye uyumdandır..?

"Bu ne biçim yargı?" der misiniz, demez misiniz?

Paranoyak bir herif karısını her gün kıyasıya dövüyor. Kadın çaresiz kalıp dâva açıyor. Bu adamı benden uzak tutun, tahammülüm kalmadı diyor. Mahkeme, kocanın aklî dengesi bozuk, cezaî ehliyeti yoktur diye dâvayı reddediyor! (*Hürriyet*, 10 Ağustos 2007.)

Haberin bir eksigi, yanlış yoksa eğer, mahkemenin de, hükmü onaylayan Yargıtay'ın da "vicdanî ehliyeti" var mıymış acaba..?

Biz merak ettik de... Siz?

Minibüste ölüm

Yirmi beş kişi. Bir minibüsün içinde.

Yirmi beş insan... Hepsi ölüyor!

Yevmiyesi 20 liraya fındık toplamaya Giresun'a giderken.

Yarısı çocuk.

Söylenmesi, işitmesi, okuması, yazması kolay...

Haberlerden bir haber.

Yazılı/sözlü basında bir gün yer aldı, unutuldu gitti.

Niçin unutulmayacaktı ki?

Mister Gül cumhur'a başkan olsun mu olmasın mı tartışmasından daha mı önemliydi?

Özür ile kabahat

301 üzerlerine yapışmışmış. 404'le!

Nerden, nasıl yapışmış? Kim yapıştırmış?

301. madde değişmez, kimse boşuna umutlanmasın diyor. Daha ne maddeler varmış! (Bunu o söylüyor. 5 yıldır tek başına iktidarın önde gelen bir hükümet üyesi...) Daha anayasa taslağı tam hazır olacak da... Üzerinde tartışılıp parti içi uzlaşma sağlanacak da... Sonra efendim komisyonlarda, bakanlar kurulunda, genel kurullarda filan tartışılıp edilecek de...

Değiştirin hemen 301'i, ne duruyorsunuz! Geçen dönem son anda yangından kaçırır gibi bir günde çıkardığınız olağanüstü polis yetkileri yasasını da kaldırın da görelim!

"Biz niyetliyiz, bırakmıyorlar!"

Aldığınız onca oydan sonra oturduğunuz yerde işiniz ne?

Bızdığın özrü kabahatinden büyük!

Referandum!

Türkiye referandum yaptı. Cumhurbaşkanı halk seçecekmış! Zaten Türkiye'de herkesi her yere – doğrudan, dolaylı, zoraki – seçen halk değil mi?

Referandum halkın seçimi değil, iktidarın kendi kararına halkı "şahit" gösterme kurnazlığı.

AKP Türkiye'ye, Türk devlet ve siyasetine "referandum" kurumuy-la demokrasiyi öğretecekmiş... Ücretleri de, sendikal hakları da, yoksullaştırma siyasetini de, IMF'yi de, zamları da, vergileri de, özelleştirmeleri de sunsak ya referanduma?

Türk devleti, ne zaman, nerde, hangi konuda referandum yapacağını çok iyi bilir. Kaybettiği görülmemiştir. Hatay-İskenderun'u bile referandumla ilhak eden, "Kerkük Referandumu" denildiğinde küplere binen devlet referandumun bir iktidar bereketi olduğunu AKP'den mi öğrenecek?

Alın size sivil anayasa!

Anayasa

K.Evren cuntasından müdevver 82 anayasasının tek bir maddesi dahi – sözgelimi cuntanın işlediği suçları ömürler, nesiller boyu bağışlayan o 15."geçici" maddesi – yürürlükten kaldırılrsa fena mı olur?

Çok iyi olur da, yenisine niçin birileri "sivil" anayasa deyip duruyorlar ki?

Sivil var, sivil var. Hangisi..?

Çeyrek yüz yıldır –o arada son beş yıldır– bu anayasayla icrayı hükümet edenler neydiler? Şimdi yepyeni bir sivil anayasa yapılacakmış ve o anayasa bir de demokratik olacakmış, özgürlükçü olacakmış, vesayetçi olmayacakmış. Ülkenin çeyrek yüzyıldır ne gibi bir anlayışla yönetilmekte olduğunun açık itirafı!

Ne oldu? Son seçimle ülke yönetimine, vesayetçi olmayan, demokratik, özgürlükçü bir anayasa özlemiyle yanıp tutuşan yepyeni insanlar mı geldi?

Kim yapıyor, onaylıyor, vesayetçi olmayan demokratik ve özgürlükçü anayasayı? Kim yürürlüğe koyup uygulayacak?

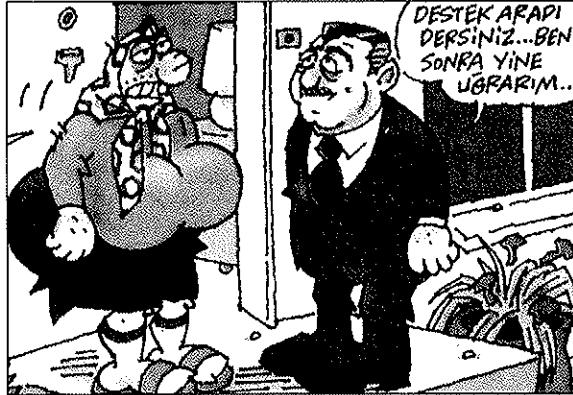
AKP riyaseti ve şürekâsı bu anayasayla olmuyor, bize bizim için bir yenisi lâzım deseler hadi neyse. İlla demokratik ve özgürlükçü olacak ve de vesayetçi olmayacakmış herkesin anayasası, öyle mi?

AKP çıkışlı bir yeni anayasa girişimi, vesayetçi, demokrat, özgürlükçü bir anayasaya duyulan ihtiyacın göz göre göre suistimalidir. Böyle bir girişime, "Hele bir görelim bakalım, ne yapacaklar," deme kertesinde dahi umut bağlamak kuzuyu kurda emanet vermekten... başka nedir?

İktibas !

" Ekonomide reformların yapılabilmesi için mutlaka yeni bir anayasa gerekiyor...Karma ekonomi mantığında bir anayasamız var, onunla küresel piyasalarda rekabet mümkün değil...En çarpıcı örnek sosyal güvenlik reformunda yaşananlar. Reform yapılması şart, Anayasa Mahkemesi iptal ediyor...

Zafer hoca da öyle bir noktadan çıktı ki sanki bu işin yapılmaması için hareket etti. Bizim önerimiz yeni anayasada Cumhuriyetin temel niteliklerini hiç değiştirmeden, sadece ihtiyacımız olan alanlarda değişiklikler yapalım ve reformların önünü açalım." (TOBB Başkanı Hisarcıkhoğlu, *Hürriyet*, 18 Ağustos 2007.)

Hürriyet'ten

İktibas !!

13 Ağustos 2007 tarihli *Yeni Safak*'ta çıkan bir yazıdan:

" Halkımızın son seçimde gösterdiği 'dindar' bir cumhurbaşkanına sahip olması önündeki engelleri kaldırma isteğinin en az ekonomik kriterlerdeki düzelme kadar karar almasında etkin olduğu gerçeğinin diğer seçimlere de yansıtacağı düşünülürse, böyle onurlu bir çıkış AK Partide bir oy kaybına neden olmaz..."

1982 Anayasasının esas problemi olan 'özgürlükler' sorunu yeni anayasada mutlaka AK partinin esas oy havuzunu oluşturan ve ilk kurulduğu günden bu yana onu bir umut ışığı olarak görüp destekleyen muhafazkar eğilimdeki insanların da hassasiyetleri göz önüne alınarak çözülmek zorundadır...

Aynı tabandan oy almış ve aynı duyarlılıkları sergileme eğiliminde olan MHP'nin oylarıyla anayasayı değiştirme çoğunluğuna kadar ulaşılmış olduğundan...

AK Parti yetkililerinin bir iktidarın en güçlü olduğu zamanın hemen seçim ertesi olduğunu gözardı etmeden çoktan beri ötelenmiş inanç özgürlükleriyle ilgili problemlerin çözülmesine hiç zaman kaybetmeden eğilmeleri gerekmektedir...

Hiçbir ortamda halkın siyasilere desteği sonsuza kadar sürmez..."

İktibas !!!

Anayasanın oluşum sürecine toplumun katılımını sağlamak çok zor değil. Hükümet, toplumu kendi hayatı üzerine düşünmeye davet edebilir...biz de yurtdaşlar olarak nasıl bir Türkiye'de yaşamak istiyoruz, tercihlerimiz ne, bizi ezen bir devlet mi, bize hizmet veren bir devlet mi istiyoruz, birbirimizi ezmeden, ezdirmeden yan yana nasıl yaşarız gibi sorunların yanıtlarını arayarak bulabiliriz..." (Mebuse Tekay, *Radikal İki*, 22 Ağustos, 2007.)

İktibas !!!!

Gaziantep – Ekonomiden sorumlu devlet bakanı Mehmet Şimşek, "Eğer biz günümüzün koşullarına uygun, daha çağdaş anayasal düzenlemelere gidersek küresel ölçekte rekabet edecek bir ekonomi oluşturmamız daha kolay olacak," dedi. (*Radikal*, 9 Eylül, 2007.)

Nereden?

Adına Yüksek Seçim Kurulu denilen heyetin kesin – itiraz edilemez – kararlarının şimdiye kadar neden hiç sorgulanmadığı acaba neden sorgulanmıyor? Böyle bir şey gerekmiyor mu? Özellikle, şu referandum sorununda oynadıkları rolden sonra...

Bizimki gibi bir ülkede böyle bir heyete ve onun itirazı mümkün olmayan nihai kararlarına bu ölçüde bir güven nereden geliyor?

Türkiye'nin kendine özgü "Abdurrahman Çelebi" demokrasisinin ayrılmaz bir rüknü – zorunlu gereği – olduğundan olabilir...

Gücü gücü yetene!

Biz diyoruz ki türbanlı genç kız üniversitede okuya-bilmeli, resmî bir işte çalışabilmeli. Türbanlı bir kadın şu sırada Çankaya'da oturuyor. Niye oturmasın?

Biri de, "Devletten iş alacak müteahhitlerin eşlerinin örtünmeye başladığına dair iddialar var, ne diyorsunuz?" diye sorulduğunda ne demiş? "Tabii olabilir. İş alacaksa, iş yapacaksa kendine çeki düzen verecektir insan. Bu yönetimin durumuna göre şekillenecektir." (Hüseyin Tuğcu, AKP milletvekili. *Hürriyet*, 22 Eylül 2007.)

(Bi de üstelik Alevi imiş şekilsiz köftehor!)
N'olacak şimdi?

Böyle çoğaltıyorlarmış. Çoğaltıyorlar, evet. Siz niye çoğaltmıyorsunuz? Çoğalın!

Anıt Kabir'e koşup mezara yüz sürmeyin. Asker dayılarınızı imdada çağırmayın.

Eliniz armut toplanasın.

Mahkeme kararıyla olmaz...

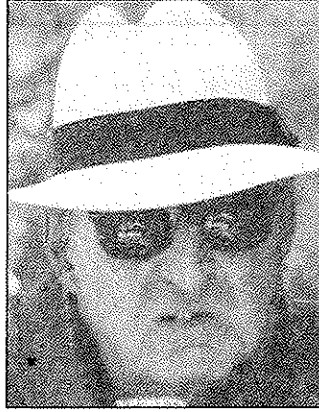
Ülkenin değil, AKP'nin – "Camiden gelenler" in "Ak Parti"sinin – çevre bakanı, "O altın çıkacak!" diyordu. Sonra da karşı çıkanları dış güçlerin âleti ilan ediyordu...

Hızla babalarının mesleğine – Komünizmle Mücadele Derneği geleneğine – rücu etmekte.

Kaz dağını kurtarmaya kararlı olanlara bir uyarı: işi mahkemelere götürmeyin. Bu sorun "suç duyuruları" ile çözülmez. Zannetmeyin ki mahkeme kararları mutlaka uygulanır. Öyle bir kural yok. Bunu bilin. Hükümet – idare, yürütme, icra... – ülkenin yarar/zarar hesabını yaparak, istediği kararı uygular, istemediğini uygulamaz. Hukuk devletinde, bizdeki hâliyle en azından, yasal ve anayasal teamüller bu yöndedir. "Camiden gelenler" in ne istediği de cümlemizin malûmudur.

Ne yapacaksınız, kendiniz yapacaksınız. Dağda, bayırda, ormanda, meydanda! Onların zoruna kendi zorunuzla karşı koyacaksınız.

Yoksa havayı alırsınız!

25.000 dolarlık oyuncak

İstanbul Flarmoni Orkestrası Vivaldi'nin "Dört Mevsim"inden dört bölümü Rahmi Koç'un şefliğinde çaldı. Orkestra şeflerimizin duayeni olacak Gürer Aykal, Rahmi Bey'in üstadlığını ve muhteşem şefliğini TV'lerde anlata anlata bitiremedi. Gazeteler olayı sürmanşet geçti. Herkes hayret ve hayranlık belirtti.

Rahmi Bey'in bu gerçekten muhteşem yeteneği nereden geliyordu? 25.000 dolarlık sponsorluğundan!

Paran varsa bastır, İstanbul Flarmoni'yi, hattâ – daha da bastırırsan – Berlin Flarmoniyi yönet!

Bu ne terbiyesizliktir!

Bu ne görgüsüzlüktür!!

İşçilere, emekçilere, köylülere hitabı olmadığı besbelli böyle maskaralıklar kimin gözünü boyamak için?

Besbelli ki artık toplumsal olanla bağı hepten koptuğundan hiç bir halta yaramayacağı besbelli seçkin kalabalıklar için.

Nabız

Ülke kaynıyor, "piyasalar" da tık yok... Savaşı bile ehven fiyattan "satın" aldılar!

Bir kere daha görüldü: bizim piyasaların zembereği içerde değil, dışarda dönüyor. Newyork'ta. Orası tökezlerse, burası tepetaklak oluyor da orada bir şey olmadan burada kıyamete ramak kala kıl kıpırdamıyor.

Kıpırdamaz. Borsalı hayatın nabızı da, zaten, burada değil, orada atıyor...

"Tepkide ölçü kaçıyor!"

28 Ekim 2007 tarihli *Radikal*'de manşet.

Tepki ile ölçü arasındaki vahim ilişkiyi kavramaktan âcizler!

"Biraz milliyetçilik iyidir..! Şovenizmin fazlası zarardır..! Yürüyün arslanlarım, yürüyün ama orada durun. Vurun ama öldürmeyin..!"

Yine ölçüyle bozdunuz aklınızı. Biraz da "teпки"ye baksanız?

Görün altında ne yattıyor.

Kim var?

Ne isteniyor?

Ne yapılıyor?

Ölçünün nereye, ne için kaçtığını o zaman anlarsınız...

AKP'nin Seçim Zaferi, Kimin için!*

İzzettin Önder

Politikaya sistem dinamikleri hâkim olur, sistem dinamiklerini ise, başat ekonomik güç belirler. Hal böyle olunca, böyle bir dünyada varolan üretim ilişkileri ortamında daha fazla refah yolu sadece sermayeye, daha fazla özgürlük alanı da, sistem gereği doğal olarak, ancak yine sadece sermayeye açılır

Sistem mi insan ürünüdür, yoksa insan mı sistem ürünüdür! İşlerin bozuk gitmesinden siyasileri suçlayanlar ya da bu gidişattan görevini iyi yapmayan ya da tembel insanları sorumlu tutanlar, açıktır ki, insanın başat ve sisteme hâkim olduğuna inanırlar ve bireyin ahlaklı veya ahlaksız olduğunu bireysel psikolojide sorgularlar. Böyle düşünenler Freudcu veya Weberci görüşe sahip kişilerdir. Buna karşın bireysel davranış kalıplarının oluşumunda sistemin başat olduğu görüşü ise Marksçı felsefeye dayanmaktadır. Bu görüşe göre, sistemin mücadeleci ve yarışçı olması, bireyi de haşın ve mücadeleci yapmaktadır. Yoğun mücadele ile elde ettiği alanı kaybetmek istemeyen birey, kendi silahının temeli olan sistemi korur ve devamını sağlar, çünkü bu durum onun yararınadır. Küreselleşme ile kışkırtılan bireyselci davranış kalıbında bireysel çıkarların toplumsal çıkarlara tercih edildiği günümüz koşullarında sistemden yarar sağlayanların sistemi savunması çok doğaldır.

Son genel seçimde bazı kesimlerin parlamentoya giren partileri oyları ile destekleme oranları, bir araştırma grubu tarafından aşağıdaki gibi verilmiştir:

	AKP	CHP	MHP	Bağımsızlar
İşçiler	41.8	13.4	12.4	7.9
İşsizler	29.1	12.0	21.5	5.2
Çalışmayanlar	22.0	19.5	14.6	9.8
Emekliler	38.2	20.9	7.2	5.3
Ev Kadınları	44.9	12.3	8.7	5.2
Üniversite Öğr.	21.6	25.8	19.6	7.7
Memurlar	26.8	31.3	15.1	3.4
Esnaf-zanaatkar	40.0	15.4	15.4	4.3
Tüccar-Sanayici	40.0	10.0	30.0	0.0

Kaynak: "Seçimler ve Sınıflar", Ufuk Çizgisi, <http://ufukoizgisi.org>

Tabloda verilen bilgilerde hemen tüm gruplarda çoğunluk tercihinin AKP olduğu, sadece memurlar ve üniversite öğrencilerinin ağırlıklı tercihinin AKP olmadığı görülmektedir. Nitekim, seçim sonuçları da bu tablo ile oldukça uyum-

ludur. Toplumun çeşitli katmanlarının siyasal tercihlerinin son beş yılda uygulanmış olan ekonomik sistemden sağlanan yararları yansıttığı varsayımı altında, AKP'ye bu denli yönelişin, ekonomik uygulamaların toplumun büyük bölümüne önemli yararlar sağladığı düşüncesinin oluşmasına yol açmaktadır.

Kabul ettiğimiz varsayıma göre ortaya çıkan politik sonucun test edilebilmesi için, son beş yılın ekonomik uygulama sonuçlarına göz atmamız gerekmektedir. AKP iktidarı beş yıllık süre içinde IMF dayatmalı istikrar programını uygulamış ve bu uygulamanın sonucunda da ekonominin bazı kesimleri çökmüş, özellikle tarım kesimi çok büyük zarar görmüş, işsizlik yükselmiş ve kamu borçlarının bir yandan özelleştirmelerle diğer yandan da faizlerin geriletilmesiyle kısmen hafifletilmiş olmasına karşın, özel kesimin dış borçları olağanüstü boyutlarda yükselmiştir. Enflasyonun 2002 yılındaki % 30'lar düzeyinden 2006 sonu itibarıyla % 11 oranına gerilemiş olması ilk bakışta sevindirici olmakla beraber, bir yandan emekçi gelirlerinin aynı oranlarda iyileştirilmemesi, diğer yandan da nominal faiz oranının aynı hızla geriletilmemesi nedeniyle

reel faiz yüksek düzeyini korumuş, hattâ zaman zaman 2002 düzeyinin de üzerine çıkarak emekçi payını tırtıklamıştır. Reel kamu harcamalarının baskılanması yanında, nominal faiz oranının alçalması ve özelleştirmelerden sağlanan gelirlere bağlı olarak bütçe dengesinde de görüntü olarak bir iyileşme sağlanmıştır. Ancak bu görüntü, kamu hizmetlerinin nitelik ve nicelik olarak geriletilme-

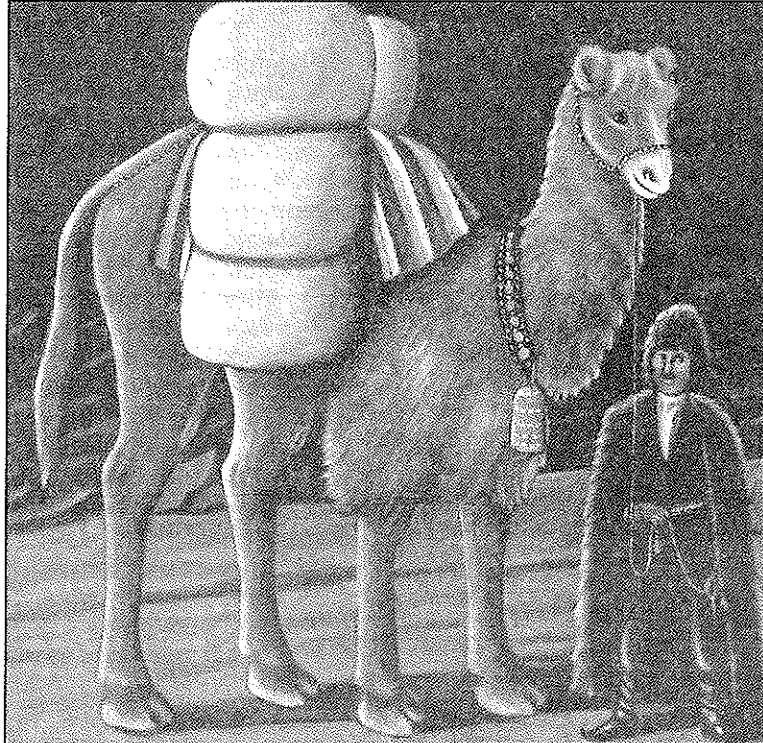
* Bu yazı, "Evrensel" gazetesi ve "Mükellef" dergisi yanında, İngiltere'de yayınlanan "Açık Gazete"ye gönderilen yazılardan, bazı değişikliklerle derlenmiştir.

si ve çok değerli kamu kuruluşlarının elden çıkartılması pahasına gerçekleştirilmiştir. Bunun anlamı şu ki, yıllık faiz ödemeleri bir yandan toplumun üzerine yük yıkılarak, diğer yandan da kamu stokunun eritilmesi ile karşılanmıştır. Fert başına gelir son beş yıl içinde bir misli artarak 5.600 dolar dolayına yükselmiş gibi gösterilmekle beraber, dolar değerinin baskılı tutulması dolar cinsinden ifade edilen değeri yapay olarak yükselttiği gibi, fert-başına gelir hesaplamasında gelir dağılımının dikkate alınmaması da verilen mutlak değeri anlamsızlaştırmaktadır. Zira, Türkiye'de millî gelirin yaklaşık yarısını nüfusun % 20'si elde ederken, nüfusun % 80'i gelirin diğer yarısı üzerinde boğuşmaktadır. İşsizlik, resmî verilerde % 10 düzeyinde gösterilmekte olmakla beraber, gerçek hesaplamalarda bunun iki katı, yani % 18 - 20 oranlarına ulaşılmaktadır. En son haberlere göre, gençlerde resmî işsizlik % 18'lere tırmanmış bulunmaktadır. Bireysel gelir dağılımına paralel olarak bölgesel dengesizlik de derinleşmektedir; Türkiye'nin batı bölgelerinde fert-başına gelir doğu ve güneydoğu bölgelerine göre on ile onbeş kat büyüktür. Ekonomi tedricen üretimden uzaklaşmakta, 1960'lara geri dönüş yaparcasına, montaj ağırlıklı sanayileşme ve ithalâta dayalı ihracata yönelmektedir. Bunun sonucunda carî açık, millî gelirin % 8'i gibi olağanüstü boyutlara çıkmış bulunmaktadır. Carî açığa ilâveten, kamu kesimi açığı ve, ondan da önemli olarak, ekonominin tasarruf açığı ekonomiyi ciddi olarak bıçak sırtında tutmaktadır. Böylesi bir tabloya rağmen

toplumun çok büyük bir bölümünün sosyal yönü olmayan IMF uyumlu politikaları tavizsiz uygulayan AKP'ye niçin ve hangi mantıkla oy verdiği fazla anlaşılır gibi değildir.

Öyle anlaşıyor ki, son beş yılda uygulanmış olan ekonomi politikasının halkı mutlu etmesi düşünülemez. Bu durumda, acaba halkımızın büyük çoğunluğu geleceğe bakarak mı AKP'ye yönelmiştir, diye düşünülebilir! Başka bir deyişle, acaba halkımız AKP'nin yeni dönemde IMF politikalarından vazgeçip, geçmişe göre daha halka yönelik ve sosyal içerikli politikalar uygulayacağını mı düşünmektedir? Bu noktanın test edilebilmesi için de seçim sonrası kurulmuş olan hükümetin programına göz atmamız gerekmektedir. Yeni hükümetin programının sloganı şöyle: "Daha fazla refah, daha fazla özgürlük!" Bu sloganı benimsemiş ultra-liberaller de, başbakana eşlik ederek, son beş yılda ekonomik alanda ve özgürlüklerin genişletilmesi yönünde ciddi adımların atılmış olduğunu ve önümüzdeki dönemde bu açıdan daha da ileri aşamalara gidileceğini söylemekte.

Refah ne demektir; özgürlük ne demektir! Benim alanım iktisat olduğundan, bu kavramlara iktisadî açıdan yaklaşım yapmaya çalışacağım. Kaldı ki, refah kavramı zaten birinci derecede iktisatla ilgili bir kavramdır, özgürlük de özü ve yararlanma açısından iktisat ile ilgili bir kavramdır. Zira, ekonomik durumu elvermiyorsa bir bireyin seyahat hürriyetinden dahî yararlanması söz konusu olamaz. Yani, ekonomik bakış açısından,

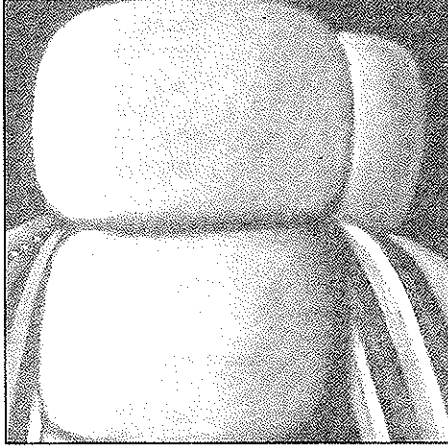

Tatar Devci, 1914, Mukavva üstüne yağlı boya.

milli gelirden yeteri kadar pay alamayan bir bireyi kâğıt üzerinde yazılı özgürlükler fazla ilgilendirmemektedir. Diğer yandan, refah ne denli göreceli bir kavram ise, özgürlük de o denli göreceli bir kavramdır. Yoksulluk ve varsıllık, belirli sınırlar dışında ve göreceli olarak, bireylerin kendilerini başkaları ile karşılaştırması sonucunda vardıkları kanaattir. Benzer şekilde, özgürlük de mutlak kısıtlılık dışında ve göreceli olarak, bir bireyin hareket alanı serbestisinin diğer bireylerin hareket alanı serbestisi ile karşılaştırması sonucunda olduğu yargıdır. Herkesin fakir olduğu ve kimsenin seyahat edemediği bir toplumda, veri ekonomik koşullar altında, herkesin özgürlüğü mutlak olarak kısıtlıdır, ama göreceli olarak herkes aynı özgürlüğe sahiptir.

"Herkes refah, herkese özgürlük" sloganı ile açılan yeni hükümet programının ekonomik açılımına bir göz atalım. Program, son dönemin IMF uyumlu programının aynısı niteliğinde, sosyal boyuttan yoksun, tümüyle sermaye-yanlı bir görüntü sergilemektedir. Programın çatısını ve felsefesini, bizzat programda ifade edilmiş biçimiyle, "Türkiye'yi küresel sermayeye elverişli (yâni, iktisadî açıdan kârlı) ortam oluşturmak üzere hazırlama" politikası oluşturmaktadır. Bu çerçeveyi dolduran alt dokularda ise, özelleştirmelerin hızlandırılması, malî disiplinin sürdürülmesi, sermaye üzerindeki yüklerin hafifletilmesi ve/veya bir kısmının kaldırılması, istihdam üzerindeki yüklerin hafifletilmesi vb gibi, her yönü ile sermayeyi sevindirecek önlemler sıralanmaktadır. Hedef olarak da, dönem sonu itibarıyla, 800 milyar dolarlık milli gelir düzeyi ve 10 000 dolar dolayında da fert-başına gelir hedeflenmektedir.

Böyle bir programın sadece sermaye sahiplerini değil, farklı yönlerde olarak, tüm toplumu ilgilendirdiği açıktır. Bu yapıdaki bir programla, Blair'in "üçüncü yol" projesini anımsatırcasına, sermayenin desteklenmesi durumunda, istihdamın yükselebileceği ve milli gelirin artabileceği, böylece dönem sonunda 800 milyar dolarlık gelir düzeyinin yakalanabileceği de öngörülebiliyor olabilir. Diğer bir deyişle, ekonomiye olağanüstü boyutta yabancı sermaye yatırımı gelerek yurtiçi geliri gerçekten yükseltiyor olabilir. Böyle bir gelişme sonucunda refahımızın artmış, özgürlük alanlarımızın genişlemiş olduğunu iddia edebilir miyiz? Başbakanın programında bu yönde bazı işaretler var mı? Her bilimsel ve tarafsız iktisatçının böyle bir tablo karşısında vereceği yanıt,

Tatar Deveci, Detay

çok net olarak, "Hayır!" olur. Yanıt "hayır" olur, çünkü, sermaye-dostu böyle bir programda işsizlik kısmen azalıyor olsa bile, ücretler fevkalâde düşük düzeyde gerçekleşir ve katma değerın aslan payını patronlar alır. Bunun anlamı, gelir dağılımının bozuluyor olmasıdır. Zaten programda da gerek kişisel gelir dağılımı, gerekse bölgesel gelir dağılımı hakkında genel ifadeler dışında en ufak bir işaret görülmemektedir. Böylece yaratılacak gelir, aritmetik olarak fert sayısına bölün-

düğünde de fert-başına gelir gerçekten 10000 dolar gibi gözüküyor olabilir. Ama, gelir dağılımı bozuk olarak gerçekleşmiş olacağından, toplumun ufak bir kesimi İsviçre'nin en zengini gibi yaşarken, büyük bir kesimi dinciliğe sarılarak yoksulluk sınırında tutunmaya çalışır. Zira, ekonomide tüm işleyişin kapitalizme terk edildiği durumda, kapitalizmin dinamiği gereği, milli gelir artabilir, ama gelir dağılımı bozulur, bazı kesimler diğerleri aleyhine çöker. Bu bilginin ışığı altında hükümet programına baktığımızda, maalesef, ne bireysel gelir dağılımının, ne de bölgesel gelir dağılımının düzeltilileceği yönünde, ya da geçmiş dönem politikaları ile çöktürülen bazı kesimler ve tarım alanları için elle tutulur bir yaklaşım bulunmaktadır.

Böyle bir program çerçevesinde tüm kamusal varlıklar, akarsular, ormanlar ve kıyılar özelleştirilerek, bu yolla elde edilen kaynaklar vergi avantajı olarak sermaye kesimine aktarılacaktır. Kıyılardan uzaklaştırılan halkımız iç bölge bozkırlarında dincilikle uyutulacaktır. Sosyal güvenlik sistemi de kamusal finansmandan özel finansmana aktarılarak, hem kurumsal fonlardan sermayenin yararlanması sağlanacak, hem de bireysel risklere karşı korunma kamusal alandan çıkarılmış ve piyasa risk ortamına terk edilmiş olacaktır. Emek üzerindeki yükler hafifletilerek sermayeye avantaj sağlanırken, emek sosyal güvenceden uzak ve esnek istihdam riski ile karşı karşıya bırakılmış olacaktır. Sonuçta yurtiçi gelir artacak, ama içeride gelir dağılımı bozulacak, gelirin büyük bölümü de yurt dışına transfer edilerek milli gelirin aynı hızda artması önlenecektir. İşte, hükümet programının hedeflediği daha fazla refah yolu böyle bir patikada açılmış olacaktır. Ancak, refah topluma yayılmadıkça, bu refah tüm toplum için daha fazla özgürlük anlamına gelmeyecektir.

Akademik bakış açısından şu noktayı netleştirmek istiyorum ki, politikaya sistem dinamikleri hakim olur, sistem dinamiklerini ise,

başat ekonomik güç belirler. Hal böyle olunca, böyle bir dünyada ve varolan üretim ilişkileri ortamında daha fazla refah yolu sadece sermayeye, daha fazla özgürlük alanı da, sistem gereği doğal olarak, ancak yine sadece sermayeye açılır. Ekonomi, halkın çıkarları aleyhine iç ve dış sermayeye hizmete koşulduğundan dolayı, programın ana çatısı "Türkiye'yi küresel sermayeye ortam oluşturma" hedefi üzerine çatılmıştır. Yine aynı nedenle, seçim sonuçları ve hükümet icraat planı Batılılar tarafından ayakta alkışlanmaktadır. Böylesi vahşi kapitalist ortamda bireysel ve toplumsal bilinci ekonomik süreçlerden uzaklaştırarak, siyasal ve kültürel alanlara kaydırmak sistemin işleyişinin kolaylaştırılması açısından birinci derecede önemli bir politik araçtır.

İşte bu nedenle, toplumsalcılık geri plâna çekilmekte, bireyselleşme kışkırtılmaktadır; sınıf bilinci geri plâna çekilmekte, kültürel alt-kimlikler kışkırtılmaktadır; ve tarihin sonu geldi aldatmacası ile toplumsal dokudan tarih bilinci silinmeye çalışılmaktadır. Toplum, ekonomi dışı alanda meşgul edilirken, ekonomi alanında toplumun aleyhine sermaye açısından çok ciddi adımlar atılmaktadır.

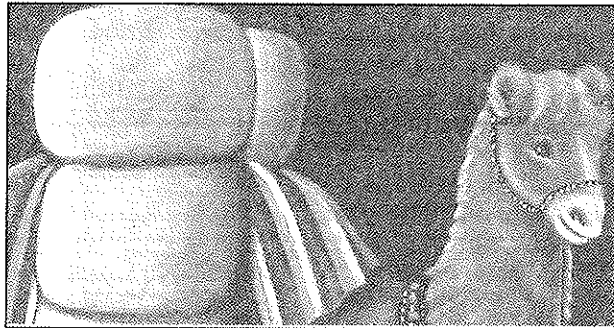
Böyle bir tablo halkımız ve emekçiler açısından değil, fakat Türkiye ekonomisini reel ve finansal sermaye için çok uygun bir piyasa görerek boranın ve bankacılık kesiminin büyük bölümünü ele geçiren dış sermaye ve iç burjuvazi açısından, doğal olarak, fevkalâde olumludur! Spekülatif sermaye sahipleri yüksek faiz ve düşük kur dengesiyle vergisiz olağanüstü faiz geliri elde etmekte, reel yatırımcılar ise elverişli yatırım ve/veya piyasa ortamı olarak Türkiye'yi seçebilmektedir. Her iki sermaye kesiminin de tek hedefi yüksek gelir elde etmek, bu geliri elde ederken de tek arzuları, kendi taleplerine olumlu yaklaşan bir siyasal ortamın bulunmasıdır. Bu nedenledir ki, yabancı çevreler son seçime her zamankinden çok ilgi duymuşlar ve sonuçtan da çok mutlu olmuşlardır. Ancak, sermaye kesimlerinin talepleri emekçilerin ve halkın genel çıkarı ile uyumlu değildir. Zira, sermayenin çıkarları arasında ne toplumsal kalkınma, ne bölgesel dengenin sağlanması, ne emekçi kesiminin özlük haklarının yükseltilmesi vardır. Zira, ücretlerin emek verimliliğine koşut olarak yükseltilmediği, sermaye kârlılığının işçi çıkarma yanında, ücret baskılaması yoluyla korunduğu bizzat firma sahipleri tarafından ifade edilmektedir. Yüksek faiz ve düşük kur politikası, ekonomiyi içten içe çöktürken, iç ve dış

sermaye kesimlerine önemli avantajlar sağlamaktadır. Bu avantajların bedelinin de çok çeşitli yollardan şimdiki ve gelecekteki halkımız ve emekçilerin sırtına bindirildiği açıktır.

İşte, iç ve dış sermaye çevrelerince tek parti iktidarının "istikrar" olarak anılmasının altında yatan nedenler bunlardır. Bu tablo karşısında tüccar ve sanayici gibi kesimlerin birinci tercihlerini AKP lehine yapmış olmaları kesinlikle anlaşılabilir. Ancak, bunun dışında kalan sosyal kesimlerin, örneğin işçilerin ya da işsizlerin veya çalışmayanların niçin birinci tercihlerini AKP lehine kullanmış oldukları açıklanmaya muhtaç bir durumdur. Neo-klâsik iktisat öğretisi bireylerin tercihlerinde rasyonel davrandığı görüşüne dayanır. Buna karşın, iktisat psikolojisi ise, bireylerin davranış kalıplarında reklamlara kanmanın, sosyal baskı altında sürü hareketine katılmanın, öngörüsüzlüğün ya da korku vb gibi nedenlerle rasyonel davranış modeli içinde açıklanamayan davranışlarda bulunabileceğini ileri sürmektedir. Spekülatif sermayenin başat konuma yükseldiği ekonomilerde finansal alanda gelişen bir krizin reel sektöre sıçrayarak, işsizliğe ve yoksulluğa yol açabilmesinin bir gerçek olması yanında, 2001 çöküşü ile kriz fobisine savrulmuş bir toplumda, topluma enjekte edilen "istikrar" söyleminin gizemi de son tablonun oluşumunda önemli rol oynamış olabilir.

Toplumsal katmanlar soyut durumları ve geleceği değil, anlık somut durumları algırlar. Böyle bir algılama çarpıklığı, toplumsal gelişmemeşlik ve ekonomik yoksullukla paralel biçimde yükselir. AKP iktidarının beş yıllık dönemi, bir yandan 2001 çöküşü dehşetini izleyen ve doğal olarak toparlanma aşamasına geçen bir ekonomi ile temsil edilmesi yanında, dünya piyasalarında yaşanan finansal bolluk dönemine denk düşmesi çok önemli bir şans olmuştur. AKP bu olumlu havayı toplumsal gelişmeye katkı yapacak ve toplumu cemaatçi yapıdan cemiyetçi yapıya yükseltecek şekilde değil, tam tersine, bir yandan ekonomik sorunları ve maliyetleri öteleyip gelecek nesillere yıkararak, diğer yandan da özgürlüklerin genişletilmesi ve demokrasi söylemi altında, gerici ideolojilerin kışkırtılması yoluyla toplumu

baskılayıp yandaş kazananak şekilde kullandı. Görülüyor ki, salt ekonomik analizlerle açıklanamayan seçmen davranışı çok geniş ve karmaşık sosyal dokularla açıklanmak durumundadır. Konu, bu yönüyle, siyaset sosyologları ve sosyal psikologları ilgilendirmektedir.

Tatar Deveci, Detay

Cumhuriyet Halk Partisi ömrünü tamamlamıştır

2 2 Temmuz 2007 seçimi üzerine gelecekte çok şey söylenecek. Cumhurbaşkanlığı sürecinde dayatma; peş peşe milyonları sokağa döken "Cumhuriyet Mitingleri"nin yarattığı kutuplaşma; ABD ve AB gibi dış odakların işbirliği ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki seçmenlerin AKP tarafından başarılı bir şekilde yönlendirilmesi; ustaca kullanılan bağımsız adaylar, seçim güvenliği konusunda ortaya çıkan kuşklar, vb. gibi konular ileride gündeme gelecek. Bu yazıda bunlara benzer noktalara temas etmeyeceğiz. Üzerinde durup, irdeleyeceğimiz konu, seçim sonuçlarının ilanıyla başlayan CHP yönetimine karşı yükselen eleştiriler olacaktır. Seçim sonrası Baykal ve arkadaşlarını yerden yere vuran koronun haklı yanları olabilir. Gerçekten de CHP bu seçimde tek boyutlu bir kampanya yürütmüştür. "Türkiye laiktir, laik kalacaktır!" belgisi ve AKP'nin bir iki yolsuzluğu (tamamı değil) CHP önderlerinin söylemlerinin tek odak noktası olmuştur. Başbakanın oğlunun gemisi, kendisinin kol saati ana tema biçimine dönüştürülmüştür. Çünkü CHP'nin AB ve ABD'de somutlaşan ve AKP'nin yol haritasını çizen yeni dünya düzeninin ekonomik, sosyal ve dış politikaya yönelik sınıfsal içerikli kurum ve kurallarına, kısaca küresel kapitalizme karşı söyleyecek en ufak bir sözü yoktu. Üstü örtülü, korkak bir tavırla, "Ben AKP'den daha iyi hizmet ederim", fısıltısından başka bir diyecekleri bulunmuyordu dağarcıklarında. Oysa karşılarında küresel kapitalizmi arkasına almış, İslamî motifleri ustaca kullanan bir sermaye sınıfı partisi vardı. TUSİAD da, MUSİAD da onlarla beraberdi. Böylesine açık bir sermaye yanlısı partiye muhalefet ancak sosyalist cenahtan gelebilirdi. İşçi sınıfı ve ezilenlerin partisinden başkası böylesine güçlü bir sermaye saldırısına direnemezdi. Oysa CHP bu niteliklere sahip değildi. *Kuruluşundan bu yana* partinin karakteri emek ile, ezilenler ile uyumamıştır. Baykal, böyle bir partiye en uygun liderdi. Onun yerine gelecekler de farklı bir tavır sergileyemeyecektir. Çünkü CHP işlevini tamamlamıştır. İş bitmiştir.

Bu yargıyı acımasız bulanlar olacaktır. Baykal ve ekibini değiştirerek partiyi yeniden iktidara yürütme düşünüşü görenler kızacaktır. Ne var ki geriye doğru bir nazar attığımızda bu yargıya çok önce, daha 1970'lerde varılması gerektiği hemen fark edilecektir. Son seçimdeki %20'lik oy'u için

Baykal'a karşı yükselen ve yer yer açık isterik tonlar taşıyan eleştiri korosuna katılmak istemiyorum. Çünkü hiç bir işlevi kalmamış olan CHP'nin bu oy oranına ulaşmasının bile bundan böyle mümkün olamayacağının tüm belirtilerini görüyorum.

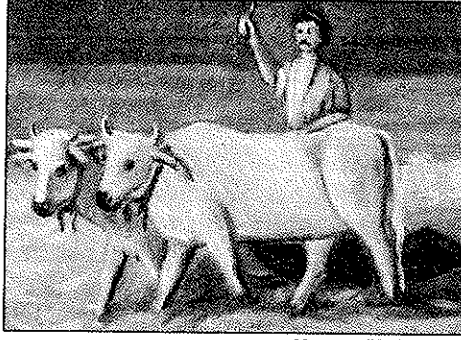
Osmanlı aydınları (ağırlıklı olarak Türk kökenliler) devleti yaşatmanın yolunu üç siyasette yoğunlaştırmışlardı. Yusuf Akçura bu durumu "Üç Tarzı Siyaset" adlı risalesinde açık bir şekilde nakletmişti. Bu üç siyaset tarzı: İslamcılık, Osmanlıcılık, ve Türkçülüktür. İkinci Abdülhamit otuz üç yıllık saltanatında yarı sömürgeleşme yolunda hızla ilerleyen imparatorluğu emperyalist ülkeler arasında oynadığı denge politikası ve içeride İslamî yaklaşımlarla yaşatabilmiştir. 1908 devrimi ile iktidara gelen asker-sivil Jön Türkler ise önce Osmanlılık kavramı ile ülke bütünlüğünü sağlamaya çalışmışlar, Balkan Savaşı felaketinden sonra Türkçülüğü şiar edinmişlerdir.

Geride kalan yüzyıllık demokrasi çabalarımızda ise iki başat çizgi öne çıkmıştır. Bu çizgilerden birincisi merkezi hükümeti güçlendirmeyi ve üniter yapıyı korumayı amaçlayan İttihat ve Terakki ile başlayan ve CHP ile devam eden siyasi doğrultudur, ikinci çizgi ise Prens Sabahattin'in "Ademi Merkezîyet ve Teşebbüsü şahsi" yaklaşımı doğrultusundaki siyasi partilerde somutlaşır. Bunlar Ahrar, Hürriyet-i itilaf, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Serbest Fırka, Demokrat Parti ve onun devamı olan partilerdir. Bu partiler liberal ve muhafazakâr unsurları bünyelerinde taşıırken, 1970'den sonra İslamî yaklaşımın liberal unsurlardan ayrıldığı da gözlemlenmiştir.

CHP'nin çekirdeği, kökeni Milli Mücadeleye dayanır. Baykal bunu "Kuvay-ı Milliye'nin devamıyız" diye dile getirse de, partinin temelini "Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti" oluşturur. Birinci Meclise katılan milletvekilleri zamanla iki grup halinde faaliyetlerini sürdürdüler. Birinci Grup diye adlandırılan milletvekilleri çoğunlukta idi ve Gazi'ye bağlıydılar. Muhalefeti ise İkinci Grup üstlenmişti. Türkiye'nin demokrasi tarihinin iki ana çizgisi ilk Meclis'e de yansımıştı. CHP'nin kökeni sözünü ettiğimiz bu birinci Müdafai Hukuk grubudur.

CHP, 1923 seçimleriyle oluşan İkinci TBMM'de, 9 Eylül 1923'de yaşamına başladı. Bu mecliste milletvekilleri, Gümüşhane'den gelen bir mil-

letvekili dışında tamamıyla Gazi'nin listesinden seçilmişlerdi. Hepsi Gazi'nin Halk Fırkası'na üye olmuşlardı. Buna karşın Fırka grubunun düşünsel bir tutarlılığı yoktu. 1923 seçiminde İstanbul'dan milletvekili seçilenlerin hemen hepsi gazetecilere İstanbul'un başkent olması için çalışacakları sözünü vermişlerdi. Bunların arasında Dr. Refik Saydam bile vardı. Halk Fırkası grubunda ilk ayrışma 13 Ekim 1923'de Ankara'nın Başkent olması kararı ile su yüzüne çıktı. Cumhuriyet'in ilanı, 4 Mart 1924'de Hilafetin kaldırılması ile gündeme gelen Adalet ve Eğitim kurumlarındaki "şeriat" tan kaynaklanan ikiliğin tasfiye edilmesi, "şerî" düşüncenin bu kurumların dışına atılması Fırka'daki muhalefeti yükseltti. İstanbul'da yoğunlaşan matbuat eleştirisi dozunu arttırdı. İktidar ordu'yu bütünüyle kendine bağlamak için milletvekili olan subayların siyaset ve askerlik arasında bir tercih yapmasını isteyince Millî Mücadele'yi gerçekleştiren kadro ayrıştı. Karabekir, Ali Fuat, Refet Paşalar Meclis'te kalarak Terakkiperver Fırka'yı oluşturdular. *Ateşten Gömlek*'in Halide onbaşı ile eşi Dr. Adnan bile muhalefet saflarındaydı.

Harman Yeri, Detay

Harman Yeri, Detay

köylüye, ameleyle, küçük esnafa eğilmemiş, bunları âdeta yok saymıştır. Gündümlü "Serbest Fırka" deneyiminden sonra Fırka faşizme göz kırpmaya başlamıştır. 1930'lu ve 40'lı yıllar bu yaklaşımın somut örnekleriyle doludur. Parti programı 1935 ve 1943'de faşizme açık bir üslupla değişti-rildi. Gazi'nin ölümünden sonra parti tüzüğünde "Değişmez Genel başkanlık" statüsü yaratıldı. Führer'i andıran bir "Millî şef" tanımı yapıldı. İnönü Cumhurbaşkanı değil, "Şef"ti. Yol göstericiydi. Tek seçici ve de tek karar vericiydi. Daima ileri sürülen bir sav var. "İnönü demokrasiyi getirdi". Buna, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana "basın"ı yakından takip eden herkes güler. 1945 koşullarında "İnönü" nün "Millî Şef" olarak seçeneği yoktu. 1938'den beri Nazizm'e göz kırparak sürdürdüğü denge politikası iflas etmişti. ABD ve İngiltere'nin baskısı bu bağlamda küçümsemez. Nitekim demokrasi sözcüğünü fısıldayarak telaffuz ederken, sol'a ne denli karşı olduğunu *Tan* gazetesi olayı ile kanıtladı. Celal Bayar'la onun kuracağı yeni partiyi konuşurken kendisine iki sınır koydu: Sol'a ve Sağ'a (yani islami yaklaşımlara) kapalı olmak.

Demir yumruk Şeyh Said isyanı ile kendini hissettirdi. Fethi Bey kabinesinin aldığı tedbirlerin tartışıldığı grup toplantısında, kabine güven oyu almak üzere iken Kılıç Ali'nin önerisi üzerine Meclise davet edilen "Gazi" Fethi Bey'in kararlarını eleştirip, "İnkılabı yapanlar, onu tamamlar," diyerek son noktayı koydu. Başvekâlete atanan İsmet Paşa ise "Tahrir-i Sükûn" yasası ve yeniden kurulan İstiklal Mahkemeleri ile "inkılabın sert tedbirlerini" yaşama geçirdi. Muhalefet sindirildi. 1926'da Gazi'ye suikast girişimi üzerine İzmir ve Ankara duruşmaları ile "ittihatçı rüesa"nın büyük bölümü idam edildi. Gazeteciler yargılandı, sürgüne gönderildi. Başta şapka olmak üzere Latin harflerine uzanan bir dizi dönüşüm gerçekleştirildi.

Cumhuriyeti kuran ve Halk Fırkasını yöneten kadronun, Fransız Devrimi'ne eş düşen bir "burjuva" dönüşümünü yaşama geçirebilmesi için "demir iradeli" bir baskı düzeni kurması bir ölçüye kadar kabul edilebilirdi. Ne var ki böyle-sine "hegamonik" bir davranış bir sınıfa dayanmak zorundadır. CHP'nin dayanacağı böyle bir sınıf mevcut değildi. O nedenle Parti, iktidarı boyunca "Burjuva yaratma" uğraşı vermiştir. Geçimlik üretimle yaşamını sürdüren, topraksız

1950' ye böyle gelindi. 1946 seçimini CHP şaibeli uygulamalarıyla kazanmıştı. 1950'den sonra ise hiç bir seçimde tek başına iktidar olmadı. Cumhuriyetin kuruluş döneminde, "inkılap" olarak sunulan dönüşümler Sanayi Devrimi ile iktidarını pekiştiren burjuvazinin kurumlarıydı. Yani sermayeye dayanan bir sınıfın hukuk, ekonomi ve yaşam biçimini oluşturuyorlardı. Oysa, 1920 ve 30'ların Türkiye'sinde bazı kentlerde yaşayan, belki nicel olarak on bin aileyi aşmayan bir grubun dışında bunları benimseyen yoktu. Küçük esnaf, sanayide çalışmasa bile yaşamını kol gücüyle kazanan, günü birlik üç kuruşluk kazancıyla yaşamını sürdüren ameleler, geçimlik üretim yapan küçük toprak sahipleri, marabalar, ırgatlar, kısaca on beş milyon nüfusun %90'ı ihmal edildi. 1923 ve 24'de bu ezilenlere, yani emeğe dayanan bir fırka olmasını isteyen yazarlar hırpalandı. Fakat CHP öyle bir tabana dayanmadığı için, ticaret erbabını, toprak ağalarını, aşiret reislerini tercih etti. Bir parti için halka inen, onu dinleyecek olan örgütlenmeyi düşünmedi. Kentlerde, kasabalarda nüfuzlu adamların arasından seçtiği "Mutemet"lerle hegemonyasını sürdürdü. Fethi bey'in İzmir'i ziyareti

sırasında yığınlardan yükselen "Kahrolsun Mutemetler" feryadı üzerine teşkilatlanma zorunluluğunu kavradı.

Serbest Fırka deneyimi CHP' ye yığınlar arasında itibarının sanıldığı gibi yüksek olmadığını gösterdi. Bu kez de gözler Mussolini ve Hitler'e çevrildi. İtalya'nın "Mare Nostrum" sloganı ile uyguladığı "Akdeniz" politikası CHP iktidarını korkuttu. 1935'den sonra partinin yönetici kadrosunun gözleri "Nazi Almanya"sına çevrildi. Ordu ve parti içinde Almanya sempati-zanlarının sayısı hızla artmaya başladı. Savaş başlamadan önce Almanya ile SSCB arasında imzalanan anlaşma, inönü'yü ve hükümeti ürküt-tü. Almanya'nın Polonya'ya saldırdığı günlerde Türkiye de acele ile İngiltere ve Fransa bloğu ile anlaşma imzaladı. Nazi ordularının Balkanlar'ı istila ederek sınırimıza dayandığı 1941 baharında Almanya'nın Ankara'daki büyükelçisi Von Papen'in inisiyatifiyle Türkiye-Almanya saldır-mazlık paktı imzalandı. Almanya'nın 1941 Haziranında Sovyetlere saldırması yurt içinde siyasî rüzgarların Nazi hayranlığı yönünde hızla-narak esmesine neden oldu. İktidarın ve Almanya'nın arkaladığı Turancılar sol üzerinde onulmaz bir baskı oluşturdu.

CHP'nin seçmenler tarafından sempatiyle karşılandığı dönem 1973 ve 1977 seçimleridir. Bunun nedenleri şöyle sıralanabilir:

1) 1965'den sonra ortaya atılan "Ortanın Solundayız" nitelemesi Ecevit tarafından etkin bir şekilde kullanılmıştır. "işçi sınıfı" özellikle Disk ile Türk-iş'e bağlı Yol-İş, Petrol-İş gibi sendikaların öncülüğünde CHP'nin arkasında dur-muştur.

2) Ecevit'in 12 Mart Cuntasına karşı oluşu, CHP'nin askerî gözetim altında kurulan Erim

hükümetine üye verme kararı üzerine Parti Genel Sekreterliğinden istifa etmesi ve 1973'de inönü'yü devirmesi halk arasında prestijini arttırmıştı.

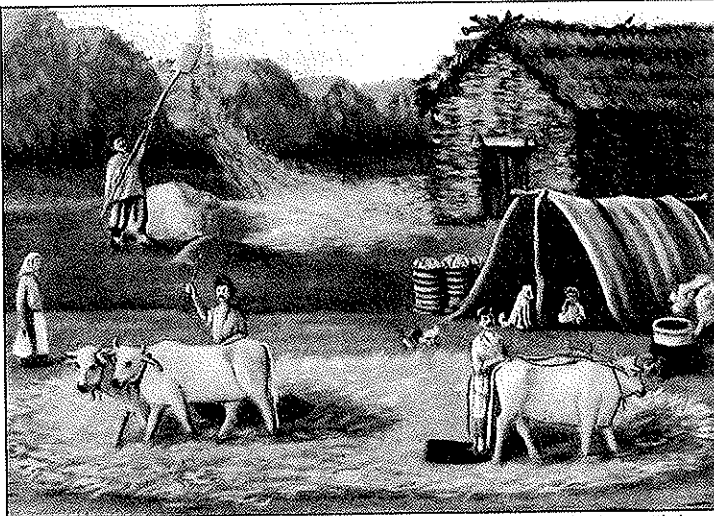
Ne var ki, Ecevit kendine bağlanan umutları boşa çıkardı. Kendi iktidarına yönelik sermaye saldırısını fark edemedi. 1980 darbesinden sonra kurulan SODEP de eski CHP çizgisini cesaretle reddedemedi. Erdal İnönü'yü lider kabul ederek simgesel olarak "Ben CHP'yim" demek istedi. Sonuçta ne SHP, ne de CHP belli bir etkinliği ortaya koyamadığı gibi, katıldıkları koalisyon-ların küçük ortaklığı ile tatmin oldular.

Kısaca yansıttığım bu 84 yıllık öykü, aynı zamanda bu çözülmenin de sergilenmesidir.

Şimdilerde Deniz Baykal'ın ve yönetiminin değişmesini bir çözüm olarak öne çıkaranlar var. Sarıgül, Hikmet Çetin ve diğerleri yeni bir söylem getirmeyeceklerdir. Yeni bir söylem, önce de değindik, AKP'nin sermaye sınıfı iktidarına karşı ancak soldan yükselebilir. CHP 84 yıllık yaşamı boyunca 1973-77 arasındaki dört yıl dışında Marksist düşünceyle asla barışık olmamıştır. Parti 84 yıl boyunca en küçük bir özeleştirile bile yapmamıştır. Serbest piyasaya, liberal ekonomi poli-tikalarına karşı tek bir itiraz yükseltmemiştir. Bu da çok doğal sayılmalıdır. Çünkü CHP ne kuru-luşunda ne de sonradan o itirazın partisi olmuştur. Sadece, birileri hep onu öyle görmek istemişlerdir.

CHP'nin söyleyecek hiç yeni sözü yoktur. Belki sert ve acımasız bir yargı olacak ama ömrünü tamamlamıştır. Onu yoğun bakım ünitelerinde, cihazlara bağlı olarak yaşatmanın bir anlamı yok-tur. Yapacağı en olumlu iş Türkiye siyasetini ken-disinden arındırmasıdır.

Not: Bu yazıyı noktalarken, Dr. Engin Ünsal'ın (Son seçimde CHP' den adaydı, seçilemedi) "CHP, üyelerini Marksizm konusunda eğitmelidir," önerisini gazetede okudum. Bu öneriyi yapan kişinin parti örgütünü yeterince tanı-madığı belli. 1980'li yıllarda "İşçi Panelleri" düzenleyen SODEP'te, sendi-ka başkanlarının partiye kayıt olduğu törende sahnede yer alan "Sarı-Kırmızı" bir pano'ya Baykal'cı yöneticilerin işaretleriyle, "Bunlar Enternasyonel'in rengi, nasıl kullanırsınız!*" diye hışımla saldıranların alkışlandığı bir partide Marksizmi öğretmeye kalkmak bir ham hayaldir. Unutmamalıyız ki CHP'de sosyalist bir aileden gelenler bile Baykal'a biat ediyor.

Harman Yeri, 1916, Mukavva üstüne yağlı boya

AKP Nasıl Kazandı?

Sema Erder

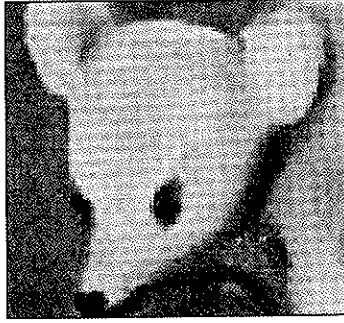
*Dua mı? Faiz mi? Erzak mı? "e" Muhtıra mı?
Yoksa hepsi mi?*

Her seçim sonrasında ortaya çıkan oy yüzdelerini, gazeteciler ve diğer analistler genellikle farazi bir seçmen imgesi üzerinden yorumlamaya çalışıyorlar. "Seçmen" diye soyutlanan toplum üzerinden yapılan bu yorumlarda, geçmiş dönemde nelerin olup bittiğini anlama çabası, çoğu kez, geri planda kalıyor. Bu yorumlarda, yorumlayanın siyasal konumuna göre değişen vurgularla yeni siyasal pozisyonların ve stratejilerin belirlenmesi amacı güdüyor.

Çoğu zaman bu yorumlar hem kaybeden, hem de kazanan siyasal kadrolara siyasete yeniden başlamak için zengin seçenekler sunabiliyor. Seçim sonrasında yapılan yorumları izlemek, seçimler kadar ilgi çekici bir deneyim olabiliyor. Örneğin son dönemde, AKP'nin beklenmedik başarısını partide yarışan grupların farklı yorumlarla siyasal çekişme aracı olarak nasıl kullandıklarını izledik. Gül ve yakın çevresi seçim başarısını "e-muhtıra"ya indirdi ve Cumhurbaşkanlığı adaylığı için partide varolan iç çekişmeyi önemli bir politik başarıya dönüştürdü. Bir bakıma seçimleri yorumlamak da siyasetin önemli bir alanı.

Öte yandan seçim sonuçlarını bir metoda bağlı olarak tahmin etmeye ve yorumlamaya çalışan siyaset bilimcileri için seçmen davranışlarını anlamak çok daha farklı bir konu. Siyasal partilerin, ideolojilerini, örgütlenme biçimlerini, kadrolarını ve seçmen beklentileriyle ilişkilerini anlamak çok karmaşık ve karşılaştırmalı analizleri gerektiriyor. Bu bağlamda, AKP için yapılan tartışmalarda bu partinin "sağda" mı "merkezde" mi olduğu ve "çevreyi" merkeze taşıyıp taşımadığı; "İslamcı" olduğunda uzlaşılsa bile, "liberal" ya da "demokrat" olup olmadığı, Cumhuriyet için "tehdit mi" "fırsat mı" olduğu, ya da "AB'ci" mi "ABD'ci mi" olduğu gibi birçok konuda tartışma devam ediyor.

Bu yazıda, ben bu tartışmalardan çok, AKP'nin iktidarda olduğu süre içinde geniş bir tabana ulaşarak oy devşirme-sinde etkili olduğunu düşündüğüm bazı uygulamalarından söz edeceğim. Bunlardan birincisi

Ayı ve Yavruları, Detay

yerel yönetimler, diğeri ise yoksullarla ilgili politikaları olacak.

Başlamadan önce eski bir geçmişe sahip olan İslamcı hareketin bugünkü kadrolarının yetiştirdiği ortamı ve özellikle, 1980 sonrası sola alternatif olarak tasarlanarak devlet tarafından desteklenen İmam Hatip Liseleri'ni hatırlamakta yarar vardır. 1970'lerden sonra özellikle büyük kentlere göçle gelen yoksul kitlelerin yerleştikleri gecekondu bölgelerinde yapılan araştırmalarda, geleneksel

sosyalizasyon kurumu olan ailenin çözüldüğü ve eğitim kurumlarının hızlı nüfus artışı nedeniyle yetersiz kaldığı sıkça vurgulanmıştı. Yine aynı dönemde yapılan araştırmalarda gecekondu bölgelerinde yaşayan, çocuklarını eğitebilecek mali güce sahip olan alt orta sınıf "Sünni" aileler için, İmam Hatip Okullarının cazip bir alternatif olarak belirginleştiği de biliniyordu. Nitekim benim Pendik gecekondularında yaptığım araştırmada da, Sünni orta sınıf aileler,

çocuklarını "hırsız, fahişe ya da serseri" yapacak "Ahlâksız İstanbul" dan korumak için onlara "Allah korkusu" verecek din eğitimi önemsediklerini belirtmişlerdi. Çocuklarını okutamayacak yoksul aileler için kuran kursları ve Alevi aileler için ise "normal" okullardan başka seçenek olmayışı şikâyet konusuydu. (1)

Bu dönemde kentlerin yoksul kesimlerinde yaşayan "Sünni" çocuk ve gençler için tasarlanan bu alternatif program hem ailelerin, hem de- sola alternatif olması nedeniyle- devletin desteğini aldı. Devlet için sorun, oradan mezun olanlar türbanları ve düşünceleriyle Üniversite kapılarına gelince başladı.

Ancak bu ortam, İslamcı hareketin hem yeni kadro devşirmesini, hem de kitlelere ulaşmasını kolaylaştırdı.

YERELLEŞME POLİTİKALARI VE İSLAMCI HAREKET

1980 sonrası dönemde, dört eğilimi barındıran ANAP hareketi Özal'ın liderliğinde hızlı göç nedeniyle büyüyen kentlerin altyapı sorunlarını çözebilmek için belediyelere yeni yetkiler ve kaynak vermeye özel

önem verdi. Bu dönemde alınan kararlar yerel politikayı canlandırdı ve yerel politikaya ilgi duyan grupların artmasına neden oldu. Yerel siyaset, özellikle kentsel alanların çevresindeki gecekondu bölgelerinde canlanmaya başladı.

Yerelleşme, 1980 öncesinde de geniş olarak tartışılan bir konuydu. Hızlı kentleşmenin yarattığı sorunların merkezîyetçi bir yönetimle çözülemeyeceği hem akademisyenler hem de siyasal partiler tarafından sürekli olarak gündeme getirilmekteydi. Nitekim 1980 öncesinde, çok kısa süreli uygulamalarıyla efsaneleşen Fatsa Belediye Başkanı Terzi Fikri Sönmez ve İstanbul'daki 1 Mayıs mahallesi gibi örneklerden de hatırlanacağı üzere birçok sol grup da gecekondulaşmayı ve yerelleşmeyi gündemlerine almışlardı.

Bu tarihlerdeki yerelleşme isteklerini "yerleşik" sağ ve sol çevreler farklı gerekçelere bağlıyorlardı. Sol, yerelleşmeyi "demokratikleşme", sağ ise "yönetilebilir kent" için talep ediyordu. 1980 sonrası askeri yönetim, kentleri, yönetilebilir olmaktan çıkmış anarşi yuvaları olarak kabul ediyor, ancak, malum "kırmızı çizgiler" nedeniyle, bu konu teknik bir yönetim sorunu olarak tasarlanıyordu. Bu konudaki kırmızı çizgiler; belediyelerin siyaset dışı kalması ve bölge yönetimine geçit verilmemesi olarak belirginleşiyordu. Bunda Kürt meselesinin belirleyici olduğu açıktır.

Bu nedenle, 1980 sonrası "yerelleşme" çabalarında, demokrasi arayışları bir tarafa bırakılarak "etkinlik" vurgusu çok daha ağırlıklı oldu. Ancak, kent yönetiminin etkinleşmesi, kentlerin altyapı sorunlarının yavaş da olsa çözülmeye başlaması, hem yerel siyaseti canlandırdı, hem de sonuçta, bu amaçlanmamış olsa da "demokratikleşme" olarak algılandı. Gecekondu bölgelerinde ve taşrada yerel siyasetle ilgili yapılan araştırmalar kentlerde, kendini yönetmek isteyen, kendi sorunlarını çözmek isteyen, vesayetten ve sorunlardan bunalmış taşralı yerel elitin ve "gecekondu eliti"nin yerel siyasette aktif olduğunu ve bu uygulamalardan yararlandığını göstermekteydi. Bir bakıma eskiden sadece merkezden ve merkeze yakın kadrolara dağıtılan kaynaklar yerel elite de ulaşmaya başlamıştı.(2)

Bugünlerde, AKP kadrolarınca sıkça gündeme getirilen "seçilmiş-atanmış" ikilemi, merkezdeki kaynakları kendi bölgelerine aktarmak isteyen, hemşehrilik ve diğer ilişki ağlarını kullanma becerisini geliştiren yerel siyasetle ilgili kadroların Ankara'nın vesayetinden kurtulmayla "demokratikleşmeyi" özdeşleştirmelerini ifade eden yaygın bir söylem haline gelmiştir. Bu söylem sadece büyük şehirlerin gecekondularında değil, merkezin vesayetinden bunalan taşrada da önemli destek bulmuştur.

ANAP'la başlayan yerelleşme ve yerel siyasetin canlanması olgusunu ANAP'ın içindeki dört eğilimden biri olan islamcı kadroların benimsediğini ve bu yerel politika deneyiminin RP, FP ve AKP çizgisi olarak

tanımlayacağımız siyasal hareket için model olduğunu ve onların yerel politikada gösterdikleri başarının ulusal düzeyde iktidara ulaşma olanağını onlara verdiğini söyleyebiliriz. Bu partiler, seçmen tabanına ulaşmak için yerel siyasetin önemini kavrayan, yeni kentli grupların taleplerini bilen ve onların içinden çıkan siyasal hareketler olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda AKP hareketi, lideri ve kadrolarıyla yerel yönetimlerden gelerek ulusal siyaseti etkileyen ilk siyasi hareket olarak kabul edilebilir. Bu nedenle AKP hareketini analiz ederken onların yerel siyaset yaklaşımını anlamının gerekli olduğunu vurgulamak istiyorum. Bu siyasi harekete muhalefetin ancak, etkin ve alternatif bir yerel muhalefet modelinin kurgulanmasıyla mümkün olacağı da açıktır.(3)

AKP ilk dönem iktidarı sırasında, AB normlarını da arkasına alarak, kamu yönetiminin yerelleşmesi ve yerel yönetimlerin güçlenmesi yönündeki uygulamaları hızlandırmıştır.(4)

Bu uygulamalar da yerel düzeyde "demokratikleşme" olarak algılanmış ve geniş destek bulmuştur.

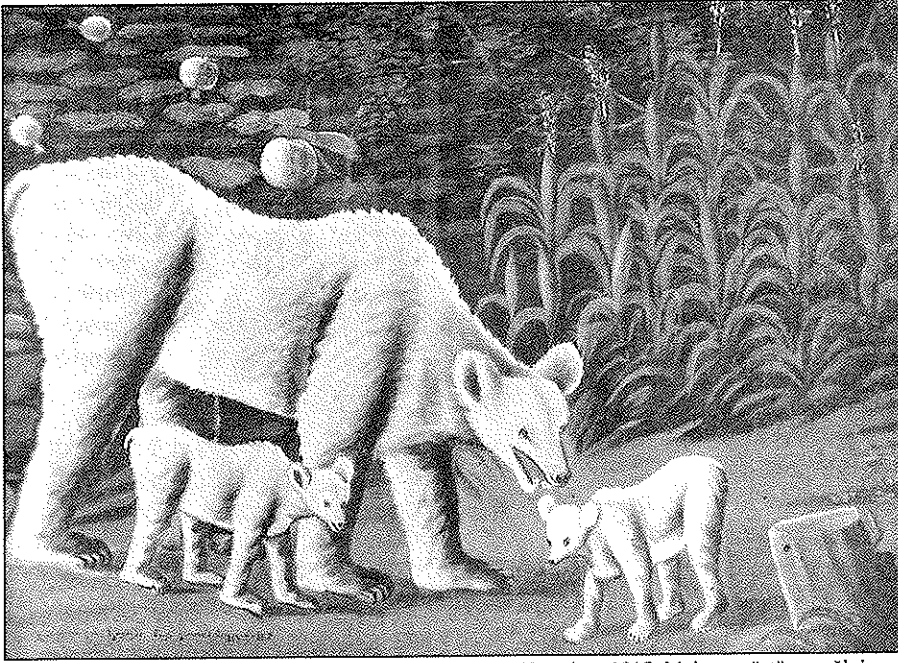
SOSYAL POLİTİKA VE

YOKSULLUK POLİTİKALARI:

Sosyal politika ile ilgili yapılan analizler Türkiye'deki refah rejiminin, diğer kapitalist ülkelerden farklı olarak, "cemaatçi-muhafazakar" bir rejim olduğundan söz ederler. Bu bağlamda ABD'deki refah rejimi "bi-reyci-liberal", Avrupa'daki kuzey ülkeleri ise "bi-reyci-sosyal demokrat" model olarak tanımlanmaktadır. Türkiye'de sadece formel sektörde çalışanları kapsayan ve devlet denetiminde korporatist sosyal güvenlik sisteminin yanı sıra aile ve akrabalık dayanışma ilişkilerinin eklemlendiği bir refah rejiminin varlığı söz konusudur.(5) Enformel sektör çalışanları ve yoksullar için ise daha çok "cemaatçi" dayanışma sistemi etkindir.

Türkiye'deki bu refah rejiminin son dönemlerde, küreselleşmenin de etkisiyle önemli sarsıntıya uğradığı bilinmektedir. Özellikle 2001 krizinden sonra Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası, birçok kuralın yanı sıra, mevcut sosyal güvenlik sisteminin yeniden yapılmasını da şart koştular. Sendikalar ve toplumun diğer örgütlü kesimlerinin büyük tepkisiyle karşılaşan bu program henüz tamamlanmadı. Ancak, bugüne kadar yapılanlar bile, sağlık ve sosyal güvenlik sisteminin özelleştirilmesi yönünde adımların atıldığını ve daha "liberal" ve piyasacı bir sosyal güvenlik sistemine doğru gidildiğini göstermektedir.(6) Bu uygulamalarla, işçiler bazı haklarını yitirirken, AKP'li kadrolarca "atanmışlar" olarak tanımlanan memurlar da bazı ayrıcalıklarını kaybetmeye başlamışlardır.

Bu yazıda sosyal güvenlik sistemindeki değişikliklerden çok, özellikle sistem dışı olanlar için uygulanan sosyal politikalarından söz etmek istiyorum. Türkiye'de

Ayı ve Yavruları, 1917, Mukavva üstüne yağlı boya

genel olarak sosyal politikanın çalışanların emeklilik ve sağlıkla ilgili konularının kamu tarafından düzenlendiği, sosyal hizmet ve sosyal yardım konularının ise, daha çok akrabalık, komşuluk ve hayırseverlik diye özetlenebilecek geleneksel dayanışma ilişkilerinin alanına terk edilmiş olduğu bilinmektedir. Bu geleneksel yardımlaşma ağlarının, son dönemlerde kentlerde ve kırsal alanlarda artan yoksulluk ve sosyal dışlanma karşısında yetersiz kaldığı da açıktır.

Yoksulluk ve sosyal dışlanmayla ilgili sosyal politika modelleriyle ilgili tartışmalarda liberallerin, yoksulların toplumda yaratacağı "tehlikeyi" azaltmak amacıyla sosyal yardımı, sosyal demokratların ise, herkese temel vatandaşlık hakkı olarak "asgari gelir" politikasını ve "balık vermekten çok balık tutmayı" öğretmek olarak tanımlanan ve dışlanma nedenlerini ortadan kaldırmaya dönük "sosyal hizmet" kurumlarını savundukları bilinmektedir.(7) Hemen bütün kapitalist toplumlarda sosyal dışlanma ile ilgili sosyal politika konuları kurumsal olarak bu iki farklı yaklaşımla düzenlenmektedir. ABD'de birinci yaklaşımın, AB ülkelerinde ise farklı ölçülerde de olsa ikinci yaklaşımın hakim olduğu söylenebilir.

Türkiye'de sosyal yardımla ilgili Özal döneminde getirilen ilk düzenleme kurumu olan ve kamuoyunda FAKFUKFON diye adlandırılan Sosyal Yardımlaşma Fonu aracılığıyla yapılan yardımlar, sosyal politika uzmanları tarafından keyfi, sosyal hak temeline dayanmayan ve sosyal hizmet faaliyetleriyle desteklenmeden dağıtılan yardımlar olması nedeniyle eleştirilmekteydi.

AKP yönetimi, "liberal" çizgiyi yerleştiren bu uygulamayı, önce merkezden dağıtılan kamu fonlarını, ücretsiz okul kitabı dağıtımı gibi projelerle artırarak, daha sonra da "hayırsever" yandaşlarından

aldıkları bağışları dernekler ve belediyeler aracılığıyla dağıtarak yaygınlaştırdı ve kurumsallaştırdı. Bu çerçevede, önce, 2001 krizi sonrası Uluslararası Para Fonu'nun programının getireceği toplumsal sarsıntıyı önlemek için Dünya Bankası tarafından geliştirilen "Sosyal Riski Azaltma Projesi" çerçevesinde yoksul ailelere okul yaşındaki çocuklarını okula göndermeleri koşuluyla verilen "şartlı Nakil Transferi" yapıldı. Bu projeden özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu'daki yoksul ailelerin yararlandığı anlaşılmaktadır.

AKP döneminde, merkezden aktarılan kaynakların yanı sıra gerçekleştirilen önemli bir uygulama, büyük şehirlerde fitre, zekât ve sadaka gibi geleneksel "vecibelerini" yerine getirmekte zorlanan "hayırseverler"den bağış toplamının yaygınlaştırılması ve bu bağışların yerel yönetimler ve dernekler aracılığıyla dağıtmaya başlanmasıdır. "Muhtaçlara yardım" yaklaşımının RP-FP'nin yerel yönetimlerde seçim kazanmasında da önemli etkisinin olduğunu bildiğimiz bu uygulamaların, "cami etrafında örgütlenen cemaatler" aracılığıyla büyük şehirlerde kuran kursu açmaktan, Ramazan'da yemek dağıtmaya, erzak, kömür, ilaç, ucuz kitap, okul malzemeleri dağıtımı olarak devam ettiği bilinmekteydi. Bu uygulama hem üye tabanını genişletme ve özellikle "hanım" üyeleri siyasete katma, hem de "yüz yüze ilişki" yoluyla seçmen desteğini kazanma politikası olarak başarılı olmuştu.

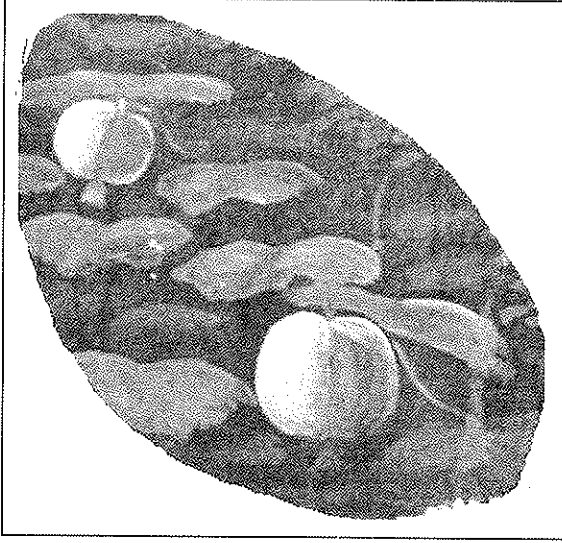
Yerel yönetim seçimlerindeki başarıyla birlikte islamcı partiler bu uygulamaları belediye bünyesine dahil etmişlerdir. "Yeni Osmanlıcılık" olarak da tanımlanabilecek, geleneksel kurumların yeniden uyarlanması bağlamında, "vakıf geleneği", "şura geleneği" "lonca dayanışması" ve "hayırseverlik" gibi kavramlar islamcı hareketin iktidarda olduğu yerel yönetimlerde

yeni modellerin denenmesinde etkili oldu. Bu uygulamaların önemi, vergi vermeye isteksiz zenginleşen girişimcilerden ve parti yandaşlarından "bağış" yoluyla yeni kaynak yaratmayı da sağlamasıdır. Bir anlamda, kentlerde yaşayan alt orta sınıflar, yeni zenginleşen yeni kentli gruplar için fitre, zekat ve sadakanın anonim kent ortamında belediye ya da dernek gibi araçlara devredilmesi yaygınlaştı. Diğer taraftan, bu uygulamaların, son dönemlerde moda olan yönetim anlayışı olan, kamu-sivil toplum işbirliğine işaret eden "yönetişim" (governance) yaklaşımıyla da uyumlu olduğuna dikkati çekmek isterim.

AKP, son yerel yönetim yasalarıyla "sosyal yardım" konusunu belediyelerin içine almış ve kurumsallaştırmıştır. Bu fonlar, hem "hayırsever" grupları mobilize etmiş, hem de bu kaynakları dağıtmak için piyasadan toplu olarak satın alınan, kitap, defter ya da erzak gibi malzeme üreticileri ve tüccar için düzenli ve büyük ölçekli talebin de ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bir anlamda bu sosyal yardımlar, son dönemde çok rağbet gören "kazan-kazan" söyleminin günlük hayata geçirildiği bir "saadet zinciri"nin kurulmasını da sağlamıştır.(8)

Esas olarak AKP'nin sosyal dışlanma ile ilgili olarak "liberal" ideolojiye uygun bir muhafazakâr sosyal politika modelini uygulamaya geçirdiğini ve kurumsallaştırdığını söylemek mümkündür. Bu uygulamaları, sadece "erzak dağıtarak seçim kazandılar" olarak yorumlamak, sürecin karmaşık dinamiklerini açıklamaktan uzaktır. Bu uygulamalar ancak, temel vatandaşlık hakkı temeline dayanan bir sosyal politika alternatifini geliştirilerek eleştirilebilir.

Bu yazıda AKP'nin, kitlelerle ilişki kurmasını sağlayan "yerelleşme" ve "sosyal dışlanma" politikaları analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu politikalar, Türkiye'de yıllardır yetersizliği bilinen "merkeziyetçiliğe" ve artan yoksulluğa karşı geliştirilen "sağ" ve "muhafazakâr" politikalar olarak yerleşikleşme eğilimindedir. Bugün dünyada, küreselleşme sonucu

Ayı ve Yavruları, İki Detay

zaafa uğrayan sosyal güvenlik sistemlerine yeni ve küresel alternatif sol sosyal politika geliştirilmesi konu-sunda çalışmalar yapılmaktadır. Türkiye'de de bazı akademisyenler bu tartışmaları izleyerek Türkiye'deki bu uygulamaları eleştirmektedirler. Örneğin, Boğaziçi Üniversitesi'nde kurulmuş olan Sosyal Politika Merkezi, dünyadaki gelişmeleri de izleyerek, Türkiye'deki uygulamaları eleştiren araştırmalar ve yayınlar yapmaktadır. Ancak bu tartışmaları "sol" politikaya dönüştürerek siyasal platforma taşıyan bir sol siyasal hareket maalesef ufukta gözükmemektedir.

1.Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bk. Sema Erder Kentsel Gerilim Uğur Mumcu Araştırma Vakfı Ankara 1997.

2.Bu konuda taşrada olan biteni anlamak için bk. Ali Ekber Doğan Eşreti Kamusalılık: Kayseri Örneğinde İslamcı Belediyecilik. İletişim Yayınları 2007.

3.Bu uygulamaların "demokratik" olup olmadığı konusundaki görüşler için bk. Kızılcık Dergisinin 2006 Mayıs-Haziran sayısındaki "Siyasetsiz Yönetim".

4.Bu arada özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgesindeki köylere KÖYDES projesi bağlamında, yol, su ve elektrik gibi altyapı getirilmesini de ayrıca incelemek gerekir.

5.Bu rejimler için daha ayrıntılı bilgi için bk. Kızılcık Mart-Nisan sayısı "Yeni yoksulluk, yeni modeller" 2004.

6.Bu konuda daha ayrıntılı analiz için bk. Ayşe Buğra "AKP Döneminde Sosyal Politika ve Vatandaşlık" Toplum ve Bilim Sayı: 108: 2007.

7.Bk. Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder (derleyenler) "Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru" İletişim Yayınları. 2007.

8. Bu konuda İstanbul'daki uygulamalar için bakınız "S. Erder ve N. İncioğlu "Yerel Politikanın Yükselişi. İlhan Tekeli İçin Armağan Yazılar S. İlkin, O Silier ve M. Güvenç (editörler) içinde Tarih Vakfı Yurt Yayınları 2004.

Yeni Anayasa

Kaan Toker

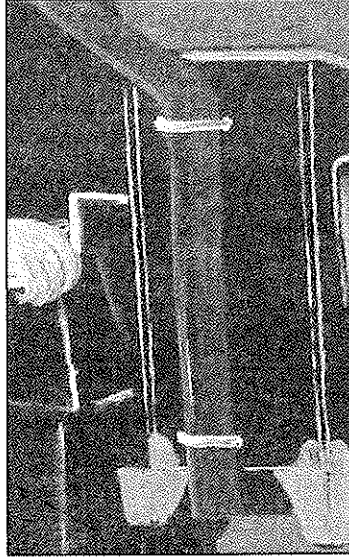
12 Eylülün ve onun toplumsal düzeninin mağdurları kimler ise onu değiştirecek olanlar da onlardır

Anayasalar, hiç şüphesiz, yapıldıkları toplumsal koşulların ürünü olduğu kadar yeni toplumsal koşulların oluşmasının da zeminini kurarlar. Osmanlı'dan bu yana Türkiye'deki tüm yeni anayasalar önemli toplumsal ve siyasal altüst oluşların sonucunda ortaya çıktı. Kanun-i Esasi'den 1921 ve 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunları'na, 1961 ve 1982 Anayasa'larına kadar ve hattâ 12 Mart sonrasında 1961 Anayasasında yapılan kapsamlı değişikliklere kadar tüm yeni anayasaların arka planında bu toplumsal ve siyasal hareketlilikleri ve değişimleri görmek mümkün.

Anayasaların niteliği bizde genellikle yapılaş şekli üzerinden tartışıldığından ötürü, yapıldığı koşullara ve bunun toplumsal dinamiklerine, olağanüstülüğüne dikkat hâliyle daha az çekiliyor. Kitaplı dinlerden geldiğimizden olsa gerek, her iktidarın, gücü yeterse, kendine bir anayasa istemesinde garipsenecek bir yan zaten görülüyor. O kadar ki, anayasa yapmayan darbeye darbe bile denmiyor! Hal böyle olunca, seçimle gelen bir Meclis ve hükümetin yeni anayasa talebinin de bir darbe girişimi olarak algılanması da doğal oluyor. Ne de olsa anayasaların yapıldığı konjonktürler olağanüstü toplumsal koşullara denk düştüğünden, anayasalar toplumsal düzende değişiklikler teklif ediyor ve yine tanımı gereği böyleleri değişiklikleri teklif etme ve hayata geçirme hakkı orduya tanınan özel bir "hak oluyor". Daha sonra topluma onaylatılmış olsa bile bu değişmiyor. Onaylamak bir vatandaşlık ödevi. Bu, en azından son elli yılın hâdisesi ve yaşayan kuşakların bilincine zorun gücüyle kazınmış bir gerçek.

Bu sadece bilince kazınmış değil, anayasalara da yazılmış bir gerçek. Başlangıç bölüm "Tarihi boyunca bağımsız yaşamış, hak ve hürriyetleri için savaşmış olan;

Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışları-

Laternacı, Detay

la meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı direnme hakkını kullanarak 27 Mayıs 1960 Devrimini yapan Türk Milleti;..." diye başlayan ve ardından kurulacak düzenin anahatlarını tarif eden 1961 Anayasası; yine Başlangıç bölümü "Ebedi Türk vatan ve milletinin bütünlüğüne ve kutsal Türk Devletinin varlığına karşı, Cumhuriyet devrinde benzeri görülmemiş bölücü yıkıcı kanlı bir iç savaşın gerçekleşme noktasına yaklaştığı sırada;

Türk milletinin ayrılmaz parçası olan Türk Silahlı Kuvvetlerinin, milletin çağrısıyla gerçekleştirdiği 12 Eylül 1980 harekâtı sonucunda..." diye başlayan ve yine ardından kurulacak düzenin anahatlarını tarif eden 1982 Anayasası bunun örnekleri.

AKP'nin gündeme getirdiği yeni anayasa da bu kuralın istisnası değil. Bu yüzden de vâsiler eliyle getirilmeyen bir anayasa mevcut toplumsal düzene karşı bir darbe gibi algılanıyor. Halbuki yeni anayasa teklifi AKP'nin cebinden birden çıkmış bir şey değil. Hattâ yeni anayasanın hayli gecikerek yapılmış bir anayasa olacağı bile söylenebilir. 12 Eylül Anayasası, daha mürekkebi kurumadan tartışılmaya başlandı. 25 yıldır tartışılıyor. 1982 Anayasasının değiştirilmesi yönündeki talepler ve mücadelelerin tarihi neredeyse Anayasa'yla yaşıt.

12 Eylül Anayasası'nın değiştirilmesi yönündeki 25 yıla yayılan talepler ve mücadelelerin tümünün aynı yönde olduğunu ve birbirine bakıp beslediğini söylemek mümkün değil. Anti-demokratik, otoriter ve baskıcı 1982 Anayasası'na asıl itiraz doğal olarak soldan geldi. Sol, seksenlerin ortasından itibaren 1982 Anayasası'nın getirdiği YÖK gibi kurumlara, sendikal yasaklar, siyasal örgütlenmenin önündeki yasaklar, seçimlerdeki ülke ve bölge barajları, dernek kurma ve derneklerin siyaset yapmasının önündeki yasaklar gibi hükümlere, 141-142. Maddeler gibi düşünce

Çiçekli ve Şemsiyeli Kadın, 1905, Muşamba üstüne yağlı boya

ve ifade özgürlüğünün önüne dikilen engellere, yayımlar üzerindeki yasaklama ve baskılara, gözüaltı süresi ve gözüaltı, cezaevi şartları gibi baskılara ve insanlık dışı uygulamalara, idam cezasına, sıkıyönetim ve olağanüstü hal uygulamalarına, Kürtçe üzerindeki yasaklara karşı mücadele verdiği gibi 1982 Anayasasının toptan değiştirilmesi için de mücadele etti. Solu bu mücadelesinde sosyal demokrasi de destekliyordu, en azından bu demokrasi mücadelesine karşı durmuyor, bu mücadeleyi her zaman gerçekçi bulmasa bile anlamlı buluyordu.

Solun 12 Eylül düzenine ve anayasasına karşı oluşturduğu bloğun karşısında ise, kimi istisnalar ve münferit konulardaki itirazlar dışında sağ duruyordu. Süleyman Demirel'in daha altmışlı yıllarda ilan ettiği gibi, "topluma bol gelen" 1961 Anayasası yerine, demek ki toplumun üzerine cük oturan 12 Eylül Anayasası giydirilmiş, bu da gayet yakışmıştı. Orasından burasından sıkıyorsa, bunlar da ufak tefek tadilatla düzeltilir, hallolur giderdi. Sağın demokratlığı, mevcut anayasa ile gayet barıştı. Zaten esas mesele Türkiye'nin "komünistlere kaptırılmaması"ydı. Devletin korunmasıydı. Yoksa devlet, millet elden gidecekti. Devlet kendisini topluma karşı koruyamazsa, zaten demokrasi falan da olmazdı. Mesele, toplumun önce şöyle bir hizaya getirilmesi meselesi idi. İşçi hakkıymış, grevmiş, özgürlükmiş, eşitlikmiş derken üretim kaybı arş-ı alayı aşmıştı. Mesele, önce ekonomi, sonra demokrasiydi. Başbakan Tayyip Erdoğan'ın halâ da söylediği gibi, kişi başına on bin dolar olmadan demokrasi olmuyordu. On bin doları getiren demokrasiyi alıyor, getiremeyeceğine diktatörlük kalıyordu.

En azından seksenlerin sonu, doksanların başına kadar Anayasa karşısındaki tutum bir turnusol kağıdıydı. "Anayasa değişsin mi," sorusuna evet diyen solcu, hayır diyen sağcı idi.

Millî iradeyi çoğunluğun oluşturduğu, çoğunluğun oyuna sahip olan hükümetin ise millî iradenin temsilcisi olduğu düşüncesine sahip olan sağ için, ideolojik tercihi bir yana, 12 Eylül Anayasası'nın otoriter, yasakçı baskı yanları bulunmaz bir nimetti. Ne de olsa toplumsal hareketin ekonomik gelişimin önüne geçmesinden duyulan rahatsızlığın ilacı toplumsal hareket ve gelişimin budanmasıydı. Siyasal özgürlükler, katılımcılık, çoğulculuk, hele hele bu hakları ulusal düzeyden evrensel düzeye çıkaran insan haklarının ise zinhar yanına yaklaşılmaması gerekirdi.

1791 yılında yapılan Fransız Anayasasından (İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi) neredeyse iki

yüz yıl sonra burjuva cumhuriyetin insan hakları, genel mutluluk, ortak yarar kavramlarına bu kadar mesafeli ve soğuk olmasına şaşırmamak mı gerekir?

Birinci Maddesinde, "İnsanlar hukuk açısından özgür ve eşit doğarlar; özgür ve eşit yaşarlar. Toplumsal farklılıklar ancak ortak yarara dayanabilir," diyen İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisinin bu hükmünün iki yüz önce insanlığın önüne açtığı ufku aydınlığının zerresi 1982 Anayasasının üzerine düşmemiştir. Cumhuriyetin niteliklerini düzenleyen 1961 Anayasasının 2. Maddesindeki "insan haklarına ... dayanan" ifadesinin 1982 Anayasasında "insan haklarına saygılı" olarak düzeltilmesi Anayasa'nın rotasına işaret ediyordu. Türkiye'de sağ her rengeyle bu rotanın sadık bir savunucusu oldu.

Doksanların ikinci yarısına, tam tarih vermek gerekirse 28 Şubat'a dek toplumsal muhalefetin merkezinde 12 Eylül rejiminden demokrasiye geçiş ve 12 Eylül Anayasasını değiştirmek vardı. Bu süreçte ilk fire, benzeri bir programla ve taleplerle hükümet ortağı olan SHP'nin de 12 Eylül rejimini değiştirmek yerine onun sürdürücüsü, taşıyıcısı hâline gelmesiyle verildi.

Yine doksanların ortasından itibaren, sosyalizmin yıkılışı ertesinde, kurulmakta olan yeni dünya düzeninin ve daha sonra Avrupa Birliği'nin bir parçası olmak için anayasal düzenlemelerin gerekliliğine işaret eden liberal bir eğilim ortaya çıktı. Bu liberal eğilim solun demokratik taleplerine yakın dururken, ekonomik beklentileri taban tabana zıttı.

Anayasaya yöneltilen eleştirilerin bir diğer ucunu da, 28 Şubatın ertesinde siyasal İslamın dinsel inanç merkezli, dar kapsamlı eleştirileri oluşturdu.

Böylece solun 12 Eylül Anayasası'na ve rejimine eleştirisini tamamen paylaşan ancak Kürt sorununu daha fazla öne çıkartan Kürt hareketi ile birlikte 12 Eylül Anayasası'na dair eleştirilerin hemen hepsinden söz etmiş sayılabiliriz.

Bu yaklaşımların her biri bir diğeriyle bakışan ve birbirini destekleyen konumda olmadığı gibi, 12 Eylül rejimi her yeni hükümetle kendini bir kez daha yeniden ürettikçe, sosyal demokrasi gibi kimi siyasal eğilimler 12 Eylül rejimine ve 1982 Anayasasına karşı pozisyon değiştirdikçe, sol bu mücadelesini başarıya ulaştıramayıp toplumsal dayanaklarını kaybettikçe, 1982 Anayasasını değiştirme yönündeki mücadeleler tavsadı. Üstüne üstlük AB aday üyeliği sürecinde 2001 ve 2004 yılların'da yapılan görece kapsamlı anayasa değişiklikleriyle yeni bir yola girilmiş oldu.

AKP, AB uyum sürecinde yaptığı anayasa değişikliklerinin ardından 2007 seçimlerine yeni bir anayasa yapılması vaadiyle girdi. AKP burada liberal yaklaşımı benimsemiş görünüyor: "Cumhuriyetimizin 100. yılına yaklaşırken, ülkemiz sivil bir uzlaşma anayasasını hak etmektedir. Partimiz, yeni anayasanın, devlet-toplum-birey arasındaki ilişkileri hak, özgürlük ve sorumluluk temelinde düzenleyen bir toplumsal sözleşme niteliğinde olmasından yanadır.

Yeni anayasa, Cumhuriyetimizin değiştirilemez temel nitelikleri olan demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti ilkelerini tam olarak hayata geçirmeli, bireylerin haklarını en etkili şekilde korumalı, temel hak ve özgürlükleri 'İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin ve 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin getirdiği ilke ve standartlarda güvence altına almalıdır." (AKP'nin 2007 Seçim Beyannamesi, Güven ve İstikrar İçinde Durmak Yok Yola Devam, Haziran 2007, sayfa 12.) AKP seçim beyannamesinde ayrıca bu anayasanın parlamenter sistemi esas almasını, Cumhurbaşkanı'nın konum ve yetkilerini buna göre tanımlamasını, temsili demokrasiden katılımcı demokrasiye geçilmesi ve bu anayasanın en geniş toplumsal uzlaşmayla hazırlanmasını istediğini belirtmektedir.

Hâkeza AKP'nin hazırlattığı anayasa taslağı da bu doğrultudaymış gibi gözükmektedir. Ancak bunun AKP'nin tüm niyetlerini tam olarak yansıttığını söylemek mümkün değildir.

"Yetkisini millet iradesinden alan siyasal çoğunluğun hukuka, anayasaya, evrensel hak ve özgürlüklere bağlı kalarak, sorumluluğunu taşıdığı kararları alma yetkisi tartışılmaz.(abç) Ancak demokrasi bir çoğunluk yönetimi olduğu kadar, çoğulcu bir yönetimdir." (AKP'nin 2007 Seçim Beyannamesi, Güven ve İstikrar İçinde Durmak Yok Yola Devam, Haziran 2007, sayfa 10.) AKP bir yandan çoğulculuk, katılımcı demokrasi anlayışına vurgu yaparken, sağın siyasal kültürünün bir parçası olarak ve daha da önemlisi, özellikle cumhurbaşkanı seçimi sürecinde yaşadığı sorunlardan, yeterli çoğunluğa sahip olsa bile bu çoğunlukla cumhurbaşkanı seçememiş olmasından çok etkilenmiş gözüküyor.

Bir yandan parlamenter sisteme vurgu yaparken, diğer yandan cumhurbaşkanını halkın seçmesi yönünde anayasa değişikliği yapması, AKP'nin yatkın olduğu yöne, yani çoğunlukçuluğa işaret ediyor. Özellikle AKP'nin ve Tayyip Erdoğan'ın gelen eleştirilerle ilgili, "herkes kendi işine baksın," "siz bizi ne hakla eleştirirsiniz"

(bunlar TÜSİAD ve benzerlerine), "anani al da git" (bu da halka) yollu tutumları bu gerçeğe işaret ediyor. AKP hükümeti kuracak, anayasayı değiştirecek, yasa yapacak, vb. çoğunluğa ve yetkiye sahip olduğu andan itibaren millî iradeyi temsil etme, hayata geçirmek hakkını yalnızca kendinde, çoğunlukta görüyor. Millet, halk, vatan-daş sadece seçmen olacak, siyasete katılımı bununla sınırlı kalacak, seçilen parti ise "millî irade"yi temsil edip hayata geçiren güç olacaktır. Bu "saf millî irade"ci yaklaşım (Bülent Tanör) 12 Eylül Anayasası'nın toplumu siyaseti dışında tutan anlayışıyla uzlaşmakta, yalnızca çoğunluğun üzerindeki "seçilmemiş" olanların yetkilerini törpülemek istemektedir. Devlet iktidarından "çoğunluğun temsilcileri"ne daha fazla pay, daha fazla kontrol, daha fazla yetki istemektedir.

AKP'nin son genel seçimlerdeki başarısı üzerine ifade ettiği "toplumsal merkez" kavramı, cumhurbaşkanı seçiminde karşılaştığı güçlüklerle de birleştirildiğinde AKP'nin yeni bir anayasa yapılması arzusunun esas kaynağına işaret ediyor.

Bu, toplumsal merkezle siyasal merkez (devlet) arasındaki mesafenin toplumsal merkez lehine kapatılmasını içeriyor. AKP toplumsal merkezin özünü dindar vatandaşta gördüğü ölçüde siyasal merkezin ideolojik pozisyonunu toplumsal merkeze yaklaştırmayı arzulamaktadır.

Son olarak AKP 1982 Anayasası'ndan bile temizlenemeyen kimi sosyal hakları ve ödevleri, kamucu yönelimleri temizleyerek liberal ekonominin önündeki son engelleri de temizlemeyi öte yandan özellikle temel hak ve hürriyetlerde bireyi devlete karşı daha fazla korur görünen değişikliklerle AB üyeliği sürecinde anayasal uyumu tamamlamayı istemektedir.

AKP'nin şu anda karşısındaki en güçlü muhalefeti ise böylesi bir anayasa değişikliğiyle iktidarlara sarsılacak olan sivil-asker bürokrat elite, burjuvazinin pozisyon kaybeden veya kaybetme korkusu yaşayan kesimleri temsil etmektedir. Bunların milliyetçi-devletçi ideolojiyle kitleleri harekete geçirme yetenekleri de ortada. Kimse iktidarını, iktidardaki payının bir kısmını sesiz sedasız teslim etmez. Yeni anayasa yapma girişimini kadük bırakmak, 1982 Anayasasının vazgeçilmez olduğunu kanıtlamak, hiç olmuyorsa pozisyonunu azami oranda koruyacak uzlaşmalara gitmek bu cenahın önündeki seçenekler olarak duracaktır.

Burada toplumsal kutuplaşma elde var birdir. Ancak yüzde 60 ile kabul edilen 1961 Anayasası buna örnektir. Yüzde 90 ile kabul edilen 1982

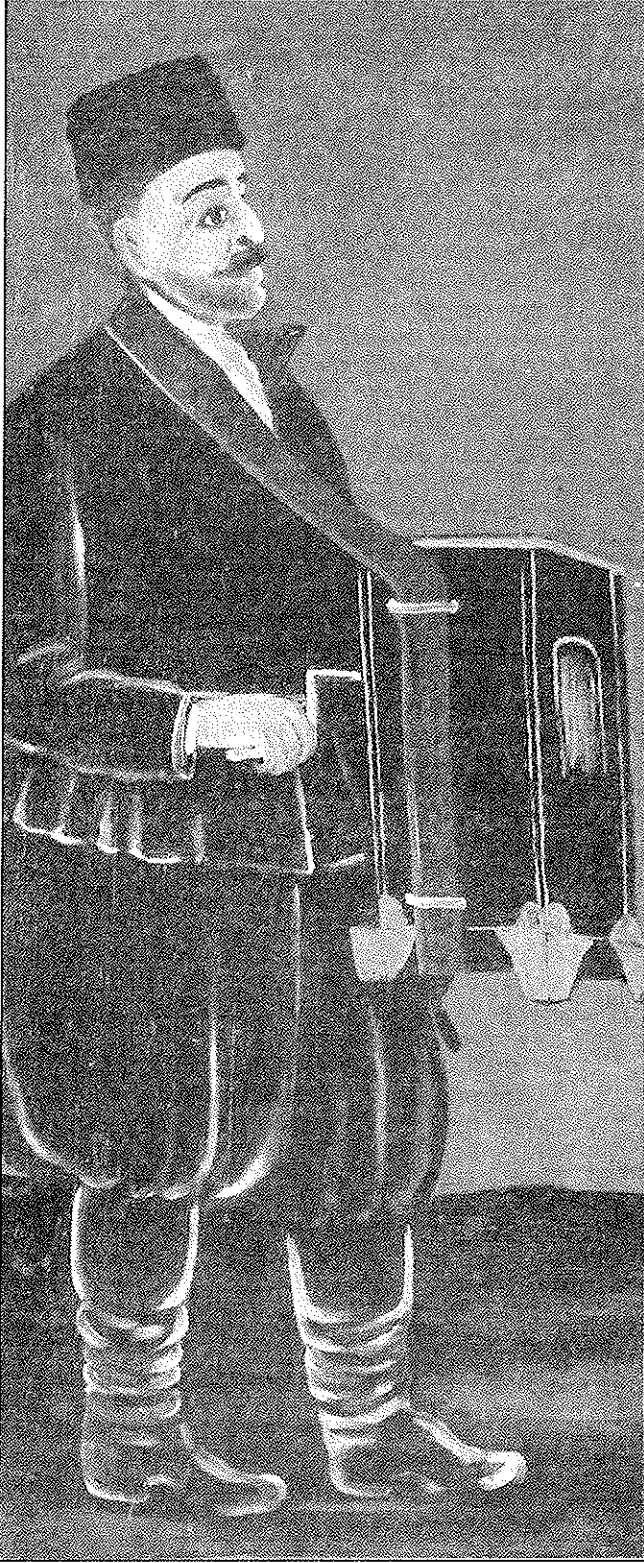
Anayasası ise kimseyi kandırmamalı. "Hayır" propagandasının yasaklandığı ve yalnızca "evet" oyu için propaganda yapılabilirdiği, seçmenin neredeyse açık oy kullandığı ve daha da önemlisi bu anayasaya evet oyu vermezseniz, başınızda kalmaya devam ederim diyen 12 Eylül cuntasının baskısıyla bu oya ulaşılmıştır.

11 Eylül 2001 ertesi güvenlik paranoyalarının arttığı, dünkü ittifakların hepsinin parçalandığı, otoriter eğilimlerin güç kazandığı bir dünyanın içerisinde toplumsal reformlar yapmaya çalışmanın özel güçlükleri de durmaktadır. AB'ye uyum yasalarını çıkarırken seçimin hemen arifesinde PVSK'da aksi yönde değişiklikleri yapmakta bir an tereddüt etmemiş, düşünce ve ifade özgürlüklerini genişletme hedefi 301. Maddenin acı uygulamalarıyla paramparça olurken hiçbir şey yap(a)mamış bir hükümetten söz ediyoruz. Medeni Kanundaki değişikliklerle eşitlik yönünde kimi olumlu kazanımlar elde etmiş olan kadınları yeni Anayasa taslağında "özel surette korunmayı gerektiren kesim" düzeyine getiren bir anlayıştan söz ediyoruz.

Burada AKP'nin en temel zaaflarından biri, çoğunlukçu demokrasi anlayışına da paralel olarak, aldığı oyları bizatihi bir toplumsal dinamik sanmasıdır. Aldığı oyların ayrıca bir gücü varmış gibi davranmaktadır. Halbuki bu güç zaten AKP'nin, hükümet kurabilen milletvekili sayısına zaten olmuştur. Elbette, büyüklüğün bir çekim gücü olur ve bu oy toplamını oluşturan bir dizi toplumsal dinamik vardır ve bunlar hareket halindedir ama tüm bunlar oyların kendisini bağımsız bir toplumsal dinamik derecesine yükseltmez.

Bu yüzden AKP'nin arkasına aldığı toplumsal dinamikleri harekete geçirme gücü hep az oluyor. Gücünü kanıtlamak için her seferinde sandığa işaret etmek zorunda kalıyor.

Kurulan bu anayasa denkleminin dışında kalana baktığımızda ise, gördüğümüz, bu burjuva kampların dışında ama bunların siyasal ideolojik etkisi altında kalan büyük halk kesimleri; işçiler, emekçiler, ezilenler, yoksullardır. Bunlardan beklenen, seçmen olarak sandığa gidip kendilerine şöyle veya böyle sunulanı onaylamaktan ibaret olacak pasif bir mekanizmayı işletmekten ibarettir. Bunun 12 Eylül rejiminin mantığından farkı nerede? Kitlelerin politizasyonundan böyle ölesiye korkan bir toplumsal düzen tasarısı 12 Eylül rejiminin yaşadığı açmazların ve bunlara baskıdan başka bir çözüm bulamayan çaresizliğinden daha farklı ne üretebileceği düşünülebilir ki?

Laternacı, 1905, Muşamba üstüne yağlı boya

Evet, isteyen, din dersi almak isteyenlerin mi, yoksa almak istemeyenlerin mi dilekçe vereceğini olanca hevesi ve iştahıyla tartışmaya devam edebilir. Ama tam burası başa dönmenin yeridir. Anayasalar, hiç şüphesiz, yapıldıkları toplumsal koşulların ürünü olduğu kadar yeni toplumsal koşulların oluşmasının da zeminini kurarlar. Yeni anayasa, yapılmasını zorlayan nesnel koşullara yanıt üretemezse, 1982 Anayasası'nın yapıldığı ilk günden beri varolan ve kendisini yeniden üreten açmazların kamburunu halâ sırtında taşıyarak bir kez daha değiştirilmeye mahkûm bir hayat sürmeye başlayacaktır. Eğer yeni anayasa, Kürt sorununa, kronik hâle gelen ve artan işsizliğe, işçilerin ve emekçilerin sürekli gerileyen ücret düzeylerine, köylünün yıkımına ve göçlerin yarattığı sorunlara, kadınların ezilmesine, çevrenin yıkımına, eğitim, sağlık, barınma sorunlarına karşı yasal güvenceler oluşturmayacaksa, bunun çözümünün toplumsal dinamiklerinin önünü açmayacaksa, değişen pek bir şey olmayacak, temel hak ve özgürlükler yine kâğıt üzerine yazılmış ve "ancak" kaydına bağlanmış olacaktır.

Bu nesnel koşullar ancak onun mağdurları tarafından değiştirilebilir. Demek ki, 12 Eylülün ve onun toplumsal düzeninin mağdurları kimler ise onu değiştirecek olanlar da onlardır. Değişimin motoru olacak toplumsal güçlerin; işçi ve emekçiler, Kürtler, kadınlar, yoksullar, işsizler ve ezilenlerin önüne dağınıklık ve örgütsüzlüklerini aşmalarına olanak sağlayacak koşullar bir kez daha geliyor. Bu kuvvetlerin mevcut hâli onların yeni bir toplum tasavvuruyla hareket etmelerine olanak vermese bile "özgür ve eşit doğan, özgür ve eşit yaşayan, toplumsal farklılıkları ancak ortak yarara dayanan" bir toplum için birleşik bir mücadele hattı örmelerinin yolunu açıyor. Farklı toplumsal taleplerini birbirleriyle paylaşarak taleplerini ve mücadelelerini ortaklaştırma olanaklarını sunuyor. Yalnızca seçmen olarak rızalarını vermeleri için açılan kapıdan içeri, hiç davet edilmedikleri bir kimlikle, eşit ve özgür bir toplumun yolunu döşemek üzere mücadele hattı ören birleşik bir kuvvet olarak girebilirler.

Bir Seçim Böyle Geçti

Yalçın Yusufoğlu —

Hükümet partisinin en büyük avantajı alternatifsizlikti. AKP ve onun politikalarına karşı hiç bir önemli veya önemsiz seçenek konulmamıştı

Bir seçim dönemi daha yaşadık. Seçim dönemi 1,5 - 2 yıl kadar önce başlamıştı. Önce Deniz Baykal o parlamentonun eskidiğini, yeni C. Başkanını seçemeyeceğini söylediler. Oysa adaletsiz seçim kanununu askeri rejim getirmişti ve sürdürülmesini o istemişti. Deniz Baykal 1999'da o barajın altında kaldığı halde, 2002 seçimlerinde o barajlar sayesinde ikbal görmüş, seçimlerle iki partili olarak oluşan parlamentoda hükümetin karşısında tek başına kalmanın partisini ileride alternatif yapacağını sanarak ellerini ovuşturmuştu. Böylece AKP ve CHP elele verip gerici yasayı korumuşlardı. Baykal erken seçim isterken ve bu parlamentonun milli iradeyi temsil etmediğini söylerken, tek bir kelimeyle dahi yasanın adaletsizliğini ağzına almamış, onu değiştirme önerisini telaffuz etmemişti.

Baykal parlamentoda muhalefette olmasına rağmen gerçekte Merkezî otoritenin -kendilerini devletin ve ülkenin asli sahibi sayanların- bir rüknüydü, o odakların siyasi partiler düzlemindeki sözcüsüydü.

2006'DA ERKEN SEÇİM MANEVRALARI

Erken seçim istenmesinin asıl nedeni Mayıs 2007'de yapılacak C. Başkanlığı seçiminde -o iskemle aritmetiğinde- hükümet partisinden birisinin Çankaya'ya çıkmasını önlemektir. Çünkü Kenan Evren'in askeri rejimi ileride parlamenter düzene geçildikten sonra Meclis'in ve hükümetin üzerinde bir takım olağanüstü yetkilerle donatılmış (ama hiç kimseye karşı sorumluluğu olmayan) bir C. Başkanını öngörmüşlerdi. Kenan Evren 7 yıl o yetkileri kullandıktan sonra 12 Eylül darbesinin teşvikçisi ve ekonomiden sorumlu başbakan yardımcısı Turgut Özal Köşk'e çıkmıştı. Yani onun konumu Merkezî otoriteye uygundu. Özal'dan sonra yerine Demirel geçti. Demirel her ne kadar iki kez darbe yemiş idiyse de Merkez açısından makbuldü. Nitekim 28 Şubat 1997'deki post modern darbenin bizzat ve fiilen başına geçmiş birisiydi. Daha sonra gelen Sezer'in son beş yıllık misyonu ise Merkezin arayıp da bulamayacağı kadar askerceydi.

Hemen şunu belirtelim ki, bugün C. Başkanı'nın o anormal yetkilerini kısmayı savunan AKP o süreçte böyle bir kısıtlamayı öngörmedi. Çünkü Sezer'den sonra yerine ya Erdoğan geçecek ve atayacağı bir AKP'li başbakan olacaktı, ya da başbakan olarak kalacak ve göstereceği birisi C. Başkanı seçilecekti. Her iki durumda da o yetkiler AKP'nin elinde olacaktı. Nitekim AKP'den gelen şimdiki 11. C. Başkanı o fazla yetkileri Sezer gibi kullanmaya başladı: Göreve başladığı günlerde sunulan üç rektör adayından 120 küsur oy almış olanı değil, onun ancak üçte ikisi kadar (80 küsur) oy

almış adayı rektör atadı.

Yaşanılan sürece geri dönersek: Merkez o yetkilerin ancak kendisinin kabul edebileceği birisince kullanılmasını istiyordu. Kenan Evren için hazırlanmış yetkiler sonra da hep Merkez'de kalmıştı. Şimdi ise elden çıkıyordu. Bu nedenle hükümet partisinden birisinin o makama çıkması mutlaka önlenmeliydi. İlk çare olarak erken seçim öngörüldü. Genel seçime gidildiği takdirde farklı bir parlamento bileşiminin ortaya çıkacağı, mevcut hükümetin azınlığa düşeceği düşünüldü. AKP'nin Meclis çoğunluğu nedeniyle, erken seçime gidilmesinin tek meşrû yolu CHP'li milletvekillerinin topluca istifasıydı. Bu nedenle, "sine-i millete" dönmek lâfi ortaya atıldıysa da CHP hiç oralı olmadı. Sine-i millet lâfi gündemden kaldırıldı.

Bu arada birileri, "Parlamentarizmle uğraşmayın, erken seçimi zorlamanın başka yolları vardır," dercesine, -yüksek öğrenimde başörtüsü yasağını onaylamış- Danıştay Dairesine silahlı saldırı düzenlediler: Tertibin bir parçası olarak Cumhuriyet gazetesine ordu malı el bombaları attırıp dinci bir kartvizit bıraktılar. Danıştay saldırısının olduğu günün öncesinde öğleden sonra binanın güvenlik kameraları her nasılsa bozulmuştu!

Öldürülen yüksek hâkimin cenazesinde organize kalabalıklar fail olarak gördükleri dincileri lanetlediler. Hükümet eğik düzleme girecek, 2006 Ekiminde erken seçime gitmesi zorlanacak, "seriat tehlikesi var" baskısı altında gerilim yaratılarak seçimlerden istenilen sonuç elde edilecekti. İslamcılık Ankara'nın göbeğinde Danıştay gibi bir yüksek yargı kurumunda katliam düzenleyecek kadar tırmanmıştı, rejim elden gidiyordu, bunun da sebebi AKP idi! Gelgelelim saldırının altından dinciler değil, Kemalist ve ulusalcı dernekler çıktı, failin dinci olmadığı, içkici olduğu, bir takım bar-pavyon müdavimlerini kiraladığı anlaşıldı. [Saldırının ulusalcı, Özel Harpçi bağlantıları bir yıl sonra Ümraniye'deki gene ordu malı el bombalarıyla, gizli belgelerle gözler önüne serilecekti.]

Sonuçta geçen yıl seçim yapılamadı. Derken Sabih Kanadoğlu 367 şartını ortaya attı. Başta Deniz Baykal dahil (evet Baykal dahil) kimse bu savı (367 deformasyonunu) ciddiye almadı, ama altı ay sonra koçbaşı Baykal başta olmak üzere 367 utancı sahnelendi.

27 Nisan'daki ilk oylamaya CHP, Anap ve DP katılmadılar. CHP Mahkemeye gitti. Aynı akşam Muhtıra yayınlandı, sonra Baykal 367 şartı kabul edilmezse çatışma çıkar dedi ve Mahkeme bir hukuk skandalı olarak kendinden istenileni yaptı. C.Başkanı seçimi iptal oldu.

Seçimler 3 ay önceye böyle çekildi. Bu arada AKP

anayasa değişikliğini C. Başkanının engellemeleri altında Meclisten geçirdi ve 21 Ekim 2007 referandumu ortaya çıkıttı.

MERKEZ'İN MÜHENDİSLİĞİ

Mayıs ayında Merkez'in siyaset mühendisliğinde yatırım yaptığı DYP-Anap birleşmesi iflas etti. İki partinin "Merkez sağ" adı altında birleşmesiyle AKP'nin o birleşik partiye oy kaybedeceği ve azınlığa düşeceği sanılıyordu. Eğer anketlerde baraj sınırındaki MHP de parlamentoya girerse CHP, DP ve MHP koalisyon alternatifleri arasında yer alacaktı.

DYP-ANAP birleşmesi esas olarak bu partiler 367'li oturuma katılmadıkları için gerçekleşmedi. Gerçekleşseydi bile şansları yoktu, çünkü Anap 2002 seçimlerinde siyasi mevta olmuştu. Ağar ise zaten AKP'ye alternatif olamamıştı, ama barajı belki geçebilirdi. 367 talimatına uyunca o da siyasete veda etti. 2002'de DYP % 9,5 la barajda kalmıştı. 2007'de ise alabileceği oyların bir kısmını AKP ile MHP'ye kaptırdı. Kendisine verilen görev döndü dolaştı AKP ile MHP'ye yaradı. DYP'nin oylarının bir bölümünü alan MHP de yeni Meclisteki oylamaya katılarak Gül'ün ve AKP'nin önünü açtı.

Merkez'in "merkez sol"da da operasyonu vardı. CHP ile DSP'yi seçim ittifakına soktu. Cumhuriyet Mitingleriyle havaya giren bu kesimde imaj yaratıldı. Oysa 2002 seçimlerinin yok ettiği DSP'nin oy oranı 2007'de de Anap'inkinden farklı değildi. Sonuçta, TBMM'ni başka türlü hayal bile edemeyecek DSP bedavadan 13 iskemle kazandı.

Bu arada, Nisan'dan başlayarak Cumhuriyet mitingleri yapıldı. Amaç C. Başkanlığı süreciydi. Elbette AKP muhalifleri miting, gösteri yapacaklardı ama, gelin görün ki miting düzenleyenlerin başında bir silah arkadaşının günlüğünde bile darbeciliğinden yakınılan bir emekli zâbit vardı. 27 Nisan Muhtırasından sonra yapılan Çağlayan mitingindeki yüksek katılım muhtıranın başarıya ulaşmasından ve sürecin önünün kesilmesinden ileri gelmekteydi. Sadece hatipler değil, bütün mitingcilerin hiç birisi, ama hiç birisi muhtıraya karşı değildi; tersine, hepsi memnundular. Çareyi askerden beklemişlerdi ve misyon yerine getirilmişti.

27 NİSAN KİME YARADI?

Gelgelelim, onların sevinçle karşıladıkları olay AKP'nin oylarının artmasındaki başlıca etmen olacaktı. Ama mitingler yinede amacına ulaştı. CHP'nin oyları gerek Baykal yüzünden, gerekse partisinin muhalefet yapamaması nedeniyle bütün yoklamalarda % 14'e kadar düşmüş olduğu halde, miting çağrıları vesilesiyle yaratılan korku ortamı pasif durumdaki o kitleyi harekete geçirdi, sandığa gidip oy kullanmayacak pek çok kişi (özellikle de yeni seçmenler) o heyecanla politize oldular, gidip CHP'ye oy verdiler.

22 Temmuz seçimlerinde AKP eline verilen kozu iyi kullandı ve beklenenin üzerinde oy aldı.

Yukarıda da söylediğimiz gibi bunda şaşılacak bir şey yoktu. Halk yine de TSK kurumuna bakışı değişik bileşenleri ve etmenleri içerir. Yapılan bütün kamuoyu yoklamalarında en güvenilir kurum olarak TSK çıkar. Bununla birlikte aynı halk TSK'nin siyasetin başında

olmasını ya da kalmasını istemez. Gelgelelim, halk kendisini sıkıntıda görüyorsa (12 Eylül 1980 darbesinde olduğu gibi) ordudan görev bekler, gelsin beni kurtarsın der, ya da darbe vuku bulursa memnun olur. Ama öyle bir durumda bile "işini yapsın, gitsin" ister. Hattâ o dönemde askeri yönetime en fazla karşı çıkmış olan partiyi, partileri destekler.

Bununla birlikte, AKP'nin seçimleri kazanmasının asıl nedeni 27 Nisan'a tepki değildi. AKP 2007 seçimlerinden gene galip çıkacaktı, ama C. Başkanlığı seçimine müdahale edilmeseydi, siyaset üzerinde baskı ve tehdit yoğunlaştırılmazaydı, AKP bu kadar farklı bir galibiyet kazanmayacaktı. Birincisi, 1990'lı yıllarda yaşanan ekonomik alt üstlükler, krizler, şoklar devam etmemişti, enflasyon kontrol altına alınmıştı. Halkın durumu daha iyiye gitmemiş, milli gelirden aldığı pay yüzde olarak artmamış olsa bile, yüksek büyüme oranları nedeniyle rakam olarak artmış, emekçilerin önemli bir çoğunluğunun durumu daha kötüye de gitmemişti. Ayrıca, AKP'nin sadece seçim ortamında değil, 2002 genel ve özellikle 2004 yerel seçimlerinden bu yana alt gelir gruplarından ailelere yaptığı düzenli yiyecek, giyecek, yakacak yardımları da etkili oldu. Köylerin yol, su ihtiyaçlarına önem verilmişti.

Ve nihayet, hükümet partisinin en büyük avantajı alternatifsizlikti. AKP ve onun politikalarına karşı hiç bir önemli veya önemsiz seçenek konulmamıştı. Meclisteki ana muhalefet partisinden hiç ama hiç bir ekonomik, sosyal söylemi yoktu. Sadece laiklik elden gidiyor, irtica geliyor diyerek yürütülen korku politikası sadece büyük kentlerin nisbeten yüksek gelir dilimlerine dönüktü. Seçim sonrasında yapılan istatistikler ilginç bir sonuç ortaya koydu: CHP en fazla yüzdeyi en yüksek gelir diliminden alırken, AKP'nin en düşük gelir diliminden aldığı oylar en fazlaydı. Böylece CHP'nin **Kızılcaık'ta** yıllardır demokrat olmadığı gibi sosyal da olmadığı yolunda ısrarla dile getirdiğimiz saptamalar 22 Temmuz sonrası anketlerle kesinkes kanıtlandı.

Adına ana muhalefet partisi denilse de, CHP Merkez'in sözcülüğünü, Basın ve Halkla İlişkiler Bürosu görevini üstlenince, bütün politikalarını o noktaya odaklaştırdı sadece Onuncu Yıl Marşı Mitingleri'ne giden şehirli kesimlerden oy alacaktı. Tekrar edelim CHP o toplu gruplarına da her hangi bir şey vaat ediyor değildi, onların önüne reformlar, ekonomik seçenekler, sosyal sorunlara çözümler sunuyor da değildi. Yaptığı tek şey onların evhamlarını körüklemek, korku psikozlarını teşvik etmekte.

O denli korku politikası güdülmüştü ki, CHP'ye oy veren o kesimler AKP'nin ekonomik politikalarından AKP'ye oy vermiş alt gelir gruplarından daha fazla yararlanmışlardı. Ama irtica geliyor, yaşam tarzımız elden gidiyor, bunun da sorumlusu AKP'dir güdüsüyle ona oy verilmişti.

CHP AKP'nin alternatifi olmadığını 5 yıldır ispatladığı gibi, 22 Temmuz'da ve sonrasında da göstermiştir. AKP'den kurtulmak CHP ve Kemalistlerle değil onlarsız mümkün olacaktır. Çünkü ulusalcı, Atatürkçü, Kızıl Elma'cı kesimler 2002'de de, 2007'de de Tayyip Erdoğan'ın değirmenine su taşımışlardır. 2011'de de taşıyacaklardır.

AKP seçimlerde 5 yıllık icraatinin HESABINI

VERECEĞİNE; yolsuzlukları, hırsızlıkları, mesela TOKİ'lerde dönen muazzam AKP'li vurgunun sorgulanacağına, kendisi HESAP SORAR olmuştur. Bu imkânı ona C. Başkanlığı krizini yaratanlar sağlamıştır.

Ya da izlenen aşırı borçlanma politikasını ve yükselen cârî açığın getirebileceği bädirelere hiç değinmediler, ülkeye giren sıcak paranın yatırıma girmeden uçar kaçar (volatil) sermaye biçiminde yüksek faizlerle, kur farkıyla oynayan spekülâtif karakterinin taşıdığı tehlikeleri göstermediler.

Barzani-Talabani-İmralı ve yağlı urgan hariç seçim düzleminde halka hiç bir şey söylemeyenler, korku üzerine siyaset inşa edenler şimdi yeni anayasa konusunda da aynı şeyi yapıyorlar. CHP'nin müttefiklerinin peşinden giden % 20'lik kitle bilmelidir ki, bu rehberle ve onların metotlarıyla AKP iktidarına son verilemez.

Ya da verilir: Darbeyle verilir. Savaşla verilir, ve ülke felakete sürüklenir.

HALKIN SORUNLARI KONUŞULMADI

Partilerin seçim kampanyalarında toplumun sorunlarına ilişkin tek kelime konuşulmadı. Dillerinde devlet, bayrak bol bol vardı da, işsizliğe nasıl çözüm bulunacağı yoktu. Kürtlere haddini bildirmekte hepsi hemfikir, ama gelir dağılımındaki artan adaletsizliği nasıl gidereceklerine dair her hangi birisinin öngörüsü olduğunu duymadık. Ekonomiden en fazla bahseden başbakan kişi başına düşen milli gelirin beş yılda şu kadardan bu kadara çıktığını söylüyor, ama GSMH artışından emekçilere düşen payın ne mertebede olduğunu veya savunma bütçesinden, başka kalemlerde gösterilen askeri harcamalardan ve hepsinin yekününden hiç söz etmiyor.

Ona muhalefet yapan partilerin de çözümleri, çareleri yoktu. Hayır, affedersiniz, var: Mazotun litresini 1 liraya indireceklerdi. Başbakan önceleri bu iddiayla alay ediyordu, baktı ki olmayacak, "Biz köylüye nakdi mazot yardımı yapıyoruz, mazotu ona zaten 1 liraya satmış oluyoruz, siz ne konuşuyorsunuz?" diyerek o da mazot pazarına girmekten kendini alamadı.

Partiler seçim bildirgelerini bile –"istim arkadan gelsin" misali– kampanyalar başladıktan bir kaç hafta sonra hazırladılar. Kimse o programlarda nelerin yazılı olduğunu öğrenmedi, merak da etmedi.

Hiç bir parti halkın çıkarları gereği olan iyileştirmelerden, ekonomik ve sosyal reformlardan yana görüş belirtmediği gibi bugün Türkiye'yi belki başka birçok coğrafyadan daha fazla etkileyen çevre sorunlarından da bahsetmedi.

Ülkemizdeki en feci durumdaki iki kurum –eğitim ve sağlık– hakkında siz partilerin her hangi bir görüşüne, çözümüne ya da hattâ mevcudu eleştirmesine rastladınız mı? İşsizlik sorununun nasıl hafifletileceğine, istihdamın nasıl arttırılacağına dair bir görüş, öneri, tasarı da işitemedik.

Veya küresel ısınmanın Türkiye'yi vurmaya başladığının ayan beyan görüldüğü aylarda yürütülen seçim kampanyasında şol parti ve adaylar dışında hangi partinin bu felaket karşısındaki öngörülerini ve çarelerini işittiniz? Küresel ısınmaya bağlanan kuraklığın tarımı vurduğu, bizde ve dünyada hububat üretimini olumsuz

etkilediği ve çok değil 6-8 aydan itibaren dünya zahire fiyatlarının fırlayacağını, ileriki yıllarda daha olumsuz durumların oluşacağını kimse söylemedi. Oysa Ziraat Mühendisleri Odası bütün tehlikeleri göstermişti. Zaten küresel ekonomik politikalar nedeniyle uçuruma sürüklenmiş tarımımızın, küresel ısınma nedeniyle daha da kötüleşeceğini (mesela Türkiye'nin uzak olmayan bir erimde Kuzey Afrika'nın iklim koşullarına düşeceği) bilindiği halde, iktidara talip olan hiç bir partinin bir çözümü, hatta yaklaşımı yok. Veya Orta Doğu'da diğer ülkelere nazaran daha geniş su kaynaklarına sahip olan –ama bu olanakları gittikçe azalan– Türkiye'nin bölgedeki su politikalarının nasıl düzenleneceği konusunda da kimse fikir sahibi değil. Büyük kentlerde şehir suyu sıkıntısının arttığı, artacağı aylarca önceden belliydi, ama kimse seçim düzleminde buna değinmedi. Ve nihayet, içinde yaşadığımız baskıcı erkek hâkimiyetindeki bu toplumda iktidara talip partilerden hangisinin seçimlerde tek kelimeyle olsun kadın sorunundan söz ettiğine tanık oluyoruz? Erkek başkanların vitrin diye listeye aldıkları –bir kısmını seçilen–kadın adaylarla kadın sorununa yaklaşmaktan başka özellikleri olmadığı âpaşikâr maço partileri kadın seçmene seslenme ihtiyacını bile hissetmediler. Partilerin iş, aile, siyaset ve genel toplum yaşamında kadın-erkek adaletsizliğinin giderilmesine dair hiç bir sözlerini, programlarını, yasa ve uygulamalarda ne yapılması gerektiğine ilişkin öneri ya da hattâ eleştirilerini duydunuz mu? Artık çağdaş toplumda bir gereklilik hâline gelmiş pozitif ayrımcılığı istihdamda, sosyal güvencide, meslek örgütlenmesinde, siyasette öngörece her hangi bir yasal düzenlemeyi hangi burjuva politikacısının ağzından dinlediniz?

Yeni anayasa tartışmaları da siyasete egeyen olan erkek zihniyetini yansıttı. Merkez'i oluşturanlar yeni anayasa taslağını getirip türban konusuna oturtular. Kendi imtiyazlı konumlarını bırakmak istemeyenler "Türban yasağı kalkmaz, kalkamaz!" diye kıyametleri koparak anayasa tartışmalarında baskı ve vesayet politikası izliyorlar. Medya da o koroyu yansıtıyor. Diyanet İşleri ile dinin devletleştirilmiş olmasına, Müslüman, Sünni ve Hanefi bir devlete laik denilmesine itiraz etmeyenler, bu çarpık ve iğreti laikliğe fütursuzca laiklik diyenler türban konusunu koçbaşı yaparak kendi konumlarını korumak istiyorlar. Meclisin AKP kanadının taslakta, toplumun yarısını oluşturan kadınların yaşlılar ve engellilerle birlikte himayeye muhtaç insanlar olarak göstermesine, toplumun temeli ailedir ibaresiyle mevcut ataerkil aileyi kutsamasına, erkek devlet ve ataerkil toplum anlayışını sergilemesine ses çıkarmayanlar "Anayasa türban yasağını kaldırıyor!" diye bağırıp çağırarak kadın hakları savunucusu mu olacaklar?

Ve nihayet AKP'nin diline verilen "C. Başkanını seçtirmediler" ya da "Abdullah Gül dindar olduğu için engellediler" sözü seçimlerin odağında oturdu. Baykal ise "C. Başkanlığı meydan muharebesini kazandı!" diyen askeri söylemle girdiği seçimden hüsrarla çıktı. Baykal meydan muharebesini kazandı mı, kaybetti mi, görüldü.

SİYASİ BİLİNÇ NASIL ŞEKİLLENİYOR?

Halkın gerçek gündemiyle siyasetin gündeminin üst üste çakışmaması veya siyaset arenasında dillendirilenlerin halkın sorunları olmaması bir paradokstur, ama

Laternacı Datiko Zemel ile âlem, 1906, Muşamba üstüne yağlı boya

siyasetin bir gerçekliğidir. Egemen sınıflar ne istediklerini gayet iyi biliyorlar ve onu siyasete pekâlâ yansıtıyorlar. Politikaya da, toplumsal ortama da onlar hâkim. Aynı saptamayı emekçi sınıf ve katmanlar için söylemek mümkün değil, çalışanların sınıfsal konumları, talepleri siyasete yansımıyor. Ülkeyi burjuvazinin çeşitli fraksiyonları yönetiyor.

Toplumda egemen olan ideolojiler, diskurlar emekçilerin içinde bulundukları reel sınıfsal durumun üzerinde yer alıyor. Siyasete üst yapı adını veriyoruz, üst yapıyı alt yapı belirler diyoruz, ama öyle bir durumdayız ki, siyasetteki kutuplaşmayı her zaman emekçiler ile egemenler arasındaki sınıf çelişkisi belirlemiyor, siyaseti hâkim sınıf ve zümrelerin ideolojileri, siyasi tercihleri, kendi aralarındaki çıkar ilişkileri-çelişkileri belirliyor. Halk da şu fraksiyona, bu partiye, öteki güce tâbi oluyor. Emek seçeneklerini ve politikalarını savunan partiler o kadar güçsüzler ki, seslerini, görüşlerini, çözümlerini şu anda emekçilere ulaştırıyorlar, siyasi gerçekleri açıklama çabalarını yaygınlaştıramıyorlar.

Verili durumda (örneğin Cumhurbaşkanlığı seçimleri ve Cumhuriyet mitingleri sürecinde) toplum bölündü, kutuplaştı, ama bu bölünme ya da kamplaşma emekçi ve burjuva diye (sömürülenler-sömürenler, ezilenler-ezenler) diye şekillenmedi, laik anti-laik diye zuhur etti. Hangisi halktan yana, hattâ halk için? İkisi de değil. Her iki kampın da başını burjuvazinin fraksiyonları, partileri çekiyorlar, ama her iki cephenin ana taraftar kitlelerini çalışanlar oluşturuyor.

Toplumda kolay sökülüp atılmayan, tersine habire beslenip pekiştirilen koşullanmalar, köklü geleneksel etmenler, zihinlerdeki konformizm kitle haberleşme araçlarının etkisinin gitgide arttığı çağımızda çok insan bilincini belirlemekte rol oynayan medyanın endoktrinasyonu, dezenformasyonu, sistemli olarak uygulanan beyin yıkamalar, zaman zaman sansasyonel biçimde ve bombardıman halinde ülke gündeminde yükseltelen konular, kitlelerde körüklenen heyecanlar veya hedef şaşırtmalar, düşman yaratmalar ve bütün benzeri yöntem-

ler insanların siyasal tercihlerinin şekillenmesinde ya da zaten var olanların netleşmesinde büyük pay sahibi.

Dün olduğu gibi bugün de aynı şeyler yapılıyor, aynı yöntemler uygulanıyor. Ve insanlar kendi sorunlarını, ekonomik sıkıntılarını, yokluklarını, yoksunluklarını ikinci, üçüncü plana itip siyasi parti liderlerinin polemiklerinde, atraksiyonlarında taraf oluyorlar, "Benim sorunlarım niye konuşulmuyor" demeden söylenenlere inansa da, inanmasa da gidip genellikle barajı aşmasını bekledikleri partilere veya daha çok da o partilerin genel başkanlarına oy kullanıyorlar.

SEÇİM DÜZLEMİNDE ÖLÜM TİCARETİ VE SAVAŞ TAHRİKÇİLİĞİ

22 Temmuz seçimi platformunda bu toplumun hayati ve ivedi sorunlarının (hattâ ikincil önem taşıyanların) hiç birisi tartışılmadı. Son yılların burjuva siyaset yaşamını belirleyen AKP-CHP kutuplaşması Erdoğan-Baykal'ın karşılıklı salvolarıyla ortamı belirledi. Yaygaracı CHP genel başkanının yanına MHP genel başkanı da katıldı.

Seçim tartışmalarında en fazla öne çıkan konuyu ölüm sözcüğüyle özetlemek doğru olacak. Frenkçe terimle konuşursak yapılan nekromani idi. Çünkü "şehitlerimiz" hamasiyatı kampanyanın başlıca özelliklerinden birisiydi. Nekromani'nin en önemli boyutu hükümet partisi dışından gelen, "Kuzey Irak'a girelim, Barzani'ye haddini bildirelim!" vaveylası olarak ortaya çıktı. AKP yetkilileri de Başbakan ve Dışişleri Bakanının ağzından, "Gerekirse gireriz," şeklinde demeçler vererek kendilerince CHP ve MHP'nin salvolarını savuşturmaya çalıştılar.

Nekromani (ölüme düşkünlük) Abdullah Öcalan konusunda nekrofilî'ye (ölüm severliğe) dönüşüyor ve AKP ile MHP liderleri arasında, "Sen niye asmadın, ben niye asmadım" şeklindeki ağız dalaşına kadar varıyordu. Hattâ, "Al da as!" diye miting kürsüsünden organ bile fırlatıldı.

Ölüm üzerinden siyaset yapmak, insanların acılarını istismar etmek tabii ki, utanç vericidir, siyasi defor-

masyonun vardığı seviyedir, ama bunun toplumda bir karşılığı olmasaydı politikacılar "sen asmadın - yok asıl sen asmadın" şeklindeki ağız dalaşına tevessül etmezlerdi.

SAVAş TAHRİKÇİLİĞİ, ÖLÜM TİCARETİ

Nekromani'nin daha vahim boyutu savaş kışkırtıcılığıydı. Bu konuda CHP ile MHP yarış etmekte, AKP'yi Meclis'ten savaş tezkeresi çıkarmamakla, ordunun elini kolunu bağlamakla suçlamaktaydılar.

Genel Kurmay başından beri içerideki savaşı "düşük yoğunluklu savaş" diye nitelendirmiş, yani yaşananın bir savaş olduğunu ilan etmişti. şimdiki koşullarda Irak Kürdistanı'na girmek düşük yoğunluklu savaşı yüksek yoğunluklu savaşa çevirmekti, topyekün savaş tam tamları çılmaktı. Savaş ise öldürmek ve ölmek demektir, yaşananlardan çok daha fazla sayıdaki insanın ölümüne davetiye çıkarmaktı. Terör, güvenlik vesaire diyerek Irak'ın kuzeyine girilmesi Türkiye'yi Orta Doğu bataklığına sürüklemek ve içinden çıkılamayacak bir badireye körü körüne dalmak demektir.

Ve konu -resmi söylemde iddia edildiğinin aksine- PKK değildir. Esas hedef Kürdistan Özerk Bölgesi'dir, oradaki yönetimdir, devletleşme sürecidir. şu halde unutulan gerçeği anımsayalım: Ankara 1990'ların sonlarından beri "Kırmızı Çizgi"ler ilan etmişti. Gerek Genel Kurmay, gerekse o zamanki Başbakan Ecevit, "Kuzey Irak'taki 'bir Kürt oluşumunu' *casus belli* (savaş nedeni) ilan etmişti. Orada bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasına yönelik siyasi gelişmeler olursa, bu bizim için savaş nedenidir, biz oraya karşı savaş açarız ve Irak Kürdistanı'nı işgal edip o devletleşmeyi, önleriz" denilmektedir. Bu beyan ısrarla ve defalarca tekrarlandı.

Bu yılın ilk aylarına dönersek, Kuzey Irak'a müdahale etmek için Kerkük meselesinin öne sürüldüğünü, Türkmenlerin bahane edildiğini ama gerekçe olarak PKK'nın gösterilmediğini hatırlarız. (Oysa Irak Türkmenlerinin seçilmiş 9 milletvekilinden sadece bir tanesi Türkiye yanlısı Türkmen 'Cephesine mensuptu. Diğerleri şii veya Sünni listelerinden seçimlere girmişti. Ayrıca Kürdistan Özerk Parlamentosunda 5 Türkmen milletvekili vardı.) Irak Kürdistanı'nda PKK var, bu nedenle bölgeye girmeliyiz savı daha sonra ortaya atıldı.

Kısacası, CHP ve MHP'nin başını çektiği diğer bazı partilerin de derece derece katıldığı savaş çağrılarına güvenlik gerekçesi geçirmek bahanedir. Önerilen ve tahrik edilen macera Türkiye'yi de alt üst edecek, bölgedeki istikrarsızlığı büsbütün arttıracak, İran ve Suriye başta olmak üzere bölge devletlerinin tamamının tepkisini çekecek bir savaştır ve aynı zamanda bir Türk-Kürt savaşı çağrısıdır. Bu nedenle savaş tamtamlarını da ölüm tamtamları diye anlamak ve nekromani olarak görmek gerekir.

SAVAş ÇİĞLİKLERİ AKP'YE YARADI

K. Irak'a girdik giriyoruz, hükümet yetki versin, politik amaç belirlsin hemen girelim sözleri ve CHP ile MHP'nin savaş nâraları seçim ortamında Türk milliyetçiliğini okşayarak, AKP'ye oy kaybettirmek amacını taşıyordu. Türk seçmeni "AKP bölücülerin ekmeğine yağ sürüyor" diyecek ve oylar AKP'den

MHP'ye kayacaktı, seçilme şansını yitiren DYP'nin bir kısım oyları da öyle olacaktı. Böylece başlangıçta AKP, CHP, DYP'li ve MHP'li bir Meclis yapısını öngören siyaset mühendisliği, şimdi var gücüyle CHP-MHP ittifakına ve bu ikilinin kuracağı bir koalisyonu yoğunlaşmıştı. Bu niyet seçim günü yaklaşıkça *Cumhuriyet*, *Tercüman*, *Kanal Türk* gibi medya organlarında, ya da İlhan Selçuk'un, Emin Çölaşan'ın yazılarında açıkça görülmüyordu. Böyle bir perspektifin en önemli malzemesi ise "bölücülük, Barzani, vb." diskuru olacaktı.

Önemli bir noktayı hatırlayalım: Seçim düzenlene girinceye kadar CHP kanadından yükselen en bağırtılı ses "Laiklik elden gidiyor!" idi. Ama nedense, seçim kampanyasında laiklikten, irtica tehlikesinden, türbandan hiç ama hiç söz edilmedi. Sadece soyut bir cumhuriyet edebiyatı yapıldı. Çünkü Türk-İslam sentezcisi MHP ile koalisyon ufku vardı. Ve MHP türban yaşağına karşıydı.

Türkiye laiktir, laik kalacak diye meydanlarda yeri göğü inletenlerin seçim meydanlarında başkanları Baykal'ın ağzından o lafları niçin duymadıklarını acaba hiç düşündüler mi? "Laiklik elden gidiyor" âvâzeleri her ne hikmetse bıçakla kesilir gibi susmuş, meydana sadece "Barzani, Talabani, İmralı" lafları kalmıştı,

Diğer hesaplar gibi bu hesaplar da Bağdat'tan döndü. "Kuzey Irak seferi" konusunda kopartılan vaveyla oy bakımından AKP'ye yaramıştı. şimdi sağıcısı-solcusu-irtacısı bütün milliyetçiler AKP'nin Kürt oylarının arttığını, DTP'den oraya önemli oy kaydığını söylüyorlar. Oysa, bu bir kuruntudur. DTP'nin bağımsız adaylar zorluğu bir yana, oy kaybı iddia edildiği kadar çok değildir.

İkincisi, Türkiye'nin her yanında AKP'nin seçmene dağıttığı kömürleri, yiyecekleri, vb. sadaka ekonomisi diye niteleyen ve AKP'nin seçim başarısını sadece ona bağlayan ulusalcı gazeteciler, yorumcular konu Kürt seçmeni olunca, bundan hiç söz etmiyorlar ve AKP oylarının orada artmasından çok memnunar!

Ama daha önemlisi, CHP ve MHP'nin savaş tamtamları çılması, sınıra yoğun şekilde askeri yığınak yapılması Kürt seçmeni ürkütmüştür. AKP K. Irak Seferine karşı çıktığı için, bir CHP ve MHP koalisyonunun öyle bir savaş felaketini başına getirebileceğini düşünen Kürt seçmenlerin bir bölümü AKP'nin iş başında kalmasını güvenceli görmüştür.

Yani ne AKP'nin ne de diğer Türk milliyetçilerinin sevinmesi haklıdır: Çünkü Oyları eski HADEP'ten, DEHAP'tan AKP'ye kaymış olan Kürtlerin talepleri, özlmleri ve siyasi kimlikleri değişmemiştir. Bırakınız onları, 2002'de doğrudan AKP'ye oy vermiş seçmenlerle gidip Kürt sorununu konuşun, hattâ oradaki burjuva partilerinin mahalli teşkilat mensuplarının resmi görüşlerini değil samimi beyanlarını dinleyin, çok şaşıracaksınız. Çünkü o siyasetçiler yörelerinde başka türlü siyaset yapamazlar.

Seçimlerde iki parti bölgeye hiç gidemedi: Baykal sadece Tunceli'ye gitti, tamamına yakını kamu görevlisi ve aileleri olmak üzere 700-800 kişi onu dinledi, Baykal orada yuhalandı. MHP Tunceli'ye de gidemedi. Demek ki, bu iki partinin ne oralara gidecek yüzleri var, ne de genel başkanlarına miting düzenleyecek teşkilatları. Seçim sonuçları bu saptamanın kanıtı oldu. İki parti oralardaki hiç bir ilden milletvekili çıkartamadılar.

Bu sonuçlar hem yaptıkları şovenizmin ve Kürtlere tahammülsüzlüğün yanıtıydı, hem de bölgeyle ilgili sürdürecekleri benzer politikaların kalıcı-lığının habercisi. Birlik, bütünlük, ülkenin "devleti ve milletiyle bölünmez bütünlüğü" laflarını en çok edenler, bölünmenin siyaset sahnesindeki baş temsilcileri olduklarını bu seçim sonuçlarıyla gösterdiler.

Ve nihayet Irak Kürdistanı'ndaki özerk yönetim de, kendisine karşı savaş yapılmasını istemediğinden AKP'nin işbaşında kalmasını (serüvenci bir CHP-MHP koalisyonu ihtimaline) tercih ediyordu.

Kısaca AKP'nin bölgede oylarını arttırmasını Kürt sorununda değişik ve yeni bir boyut gibi görmek yakıştırmalarla düşünmek-tir. Ömennileri gerçeklerin yerine geçirmek-tir. Önümüzdeki yıllarda olayların nasıl seyredeceği görüldüğünde Kürt sorununun biteceğini sanmanın nafileliği ortaya çıkacaktır.

Savaş çığırtkanlığı Türk seçmeninde de AKP oylarını azaltmamıştır. Belki bir kısım Türk oyları oradan MHP'ye kaymış olabilir, ama savaş tehlikesi ve ihtimalinin toplumda revaç bulacağını, Türk milliyetçiliğini tırmandıracağını sanmak halkı tanımamak demektir. Çünkü önerilen düşük yoğunluklu bir savaş değildir. Hangi gerekçeyle olursa olsun, ordunun K. Irak'a girmesine toplum bir iç savaş olarak değil, dış savaş olarak bakar. Ayrıca 2003'ten beri ABD ordusunun Irak'ta ne kadar rezil olduğu ortadadır. 1 Mart tezkeresinin reddedilmesi iyi mi oldu, kötü mü diye halka sorun bakalım. Çok, çok büyük çoğunluğu iyi ki savaşa girmedik inancındadır. Ve halk ABD'nin Irak'taki mevcudiyetine o kadar düşmandır ki, "Bizim ordu da oraya gitsin, batağa mı girsin?" diyecektir.

SORUNU ADIYLA ÇAĞIRAMAMAK

Sözünü ettiğimiz partilerin hiç birisi Türkiye'nin nice zamandır en önemli sorunu olan Kürt sorunundan asla söz etmiyor. "Kürt sorunu yok, terör sorunu var," diyen aymazlığı ısrarla, inatla sürdürüyorlar. Oysa bu sorun Türkiye'de a) bir insanlık sorunudur, b) demokrasi ve insan hakları sorunudur, c) üretime, üretkenliğe ve sosyal refaha değil, silaha ve savaşa, yani ölüme ve yok etmeye harcanmış 150 milyar dolarla (ve daha da harcanması öngörülen bir başka 150 milyar dolarla) aynı zamanda büyük bir ekonomi sorunudur. Türkiye'de 90'lı yıllarda ve devamında yaşanmış krizlerin, astronomik faizlerin, yüksek enflasyonun ve ekonomik çöküntünün asıl nedeni savaşa harcanan paralardı ve onları karşılamak için yapılan iç ve dış borçlanmalardı. Yüksek faizlerle alınan o borçlar üretime ve büyümeye değil silahlanmaya ve savaş bütçesine savruluyordu.

Düşük yoğunluklu savaşta bir tarafta 5 bin, diğer tarafta 30 bin kadar insan yaşamını yitirdi. Üç bin köy ve mezra boşaltıldı, yakıldı yıkıldı, haritadan silindi, dağlarda bitki örtüsü bile bırakılmadı, bir milyonu aşkın insan doğal yaşamdan kopartıldı, kentlere kasabalara sürüldü. Ölümlerle gelen acılar, yerinden yurdundan edilen insanların yıllardır çektikleri sıkıntılar bir insanlık dramıdır. Sözünü ettiğimiz partiler bütün bunları yok saymaktadırlar, büyük bir pişkinlikle ülkenin bu en

önemli sorununu dile getirmiyorlar. Kürt sorununun barışçıl yoldan çözülmesi, tartışmalar, görüşmeler yoluyla çare aranması hiç birisinin gündeminde değil. Bu gerçeklik ne yazık ki, önümüzdeki yasama döneminde DTP milletvekillerine yapılacak hücumlarla daha da tırmanacaktır.

Parlamentodakiler Demokratik Toplum Partisi'nin oradaki varlığını hâlâ kabullenememiş durumdadırlar. Onlar oraya seçmen oyuyla gelmişlerdir, ama onlara davetsiz misafir gibi bakılmaktadır. Düşündüklerini söylemelerinin önüne engeller konulmaktadır. Medya da bu durumu körüklemektedir. DTP yöneticileri ve milletvekilleri Kürt konusunda ağızlarını açsa hemen suçlanmaktadırlar. Meclis açıldıktan sonra bir ay içinde bazı mil-

letvekilleri hakkında soruşturma başlatılmış ve partinin kapatılması için dava açılması gündeme gelmiştir. Besbelli ki, özgürlüklere ve demokrasiye tahammül edemeyen bir takım şer güçleri bazı dokunulmazlıkları kaldırarak (zaten bir kaçının dokunulmazlıkları olmadığına hükmedilmiştir,) tutuklamalara gidilerek Meclis'teki mevcudu 20'nin altına indirip partiyi gruptan düşürmek, veya hepten kapatarak yönetici olan parlamenterlerin vekilliklerini düşürmek niyetindedirler.

Bunu DEP'lilere yaptılar, sorun çözüldü mü? O partiyi Meclis'ten çıkararak hangi sorunu çözdüler, hangi acıya, sıkıntıya son verebildiler ki, şimdi aynı şeyi yapmak istiyorlar? Bu zihniyet topluma acı ve gözyaşından ve ekonomik çöküntüden başka bir şey getirmedi. Türkiye Cumhuriyetine de değil, sadece savaş baronlarına yaradı, aynı tutum benzer yıkımlar ve acılar getirmekten başka bir şeye yaramaz.

İktidar partisi seçimlerden hemen sonra yeni anayasa çalışmalarına yoğunlaştı. 25 yıllık bu 12 Eylül anayasasının rafa kaldırılması ve yerine yeni bir anayasa getirilmesi tabii ki elzemdir. Belirli süreçler sonucunda referanduma sunulacak olan anayasanın ne kadar demokratik olacağını ve olmayacağını göreceğiz. Bu yazının konusu o değil. Fakat şu kadarını vurgulamamız gerekiyor ki, yeni anayasa da Kürt sorununa demokratik ve barışçıl bir açılım içermeyecek, çözüm yolunu aramayan, merkeziyetçi ve otoriter nitelik taşıyacaktır. Anayasaya toplumsal sözleşme diyorlar, sözleşme adı üstünde taraflarla yapılır. Yeni sözleşme taslağı da, eskileri gibi, Kürt yurttaşları taraf saymamaktadır. Ben yaparım, onlar uyarlar denilmektedir.

Şovenizm bunca somut verilere rağmen yaklaşımının açmazını nasıl göremez? ABD Öcalan'ı niçin Suriye'den çıkarttı, Rusya ve AB Avrupası'ndan siyasi iltica almasına izin vermeyip Kenya'da Türkiye'ye teslim etti? Bunu basım (bizzat devletçe muteber gazetecilerden Oktay Ekşi'de dahil) açıkça yazdı. Meğer Beyaz Saray Mesut Barzani'yi ve Irak-KDV'sini Kürt dünyasında tek alternatif bırakmak için PKK Genel Başkanı Öcalan'ı ve partisini devreden çıkarmak istemiş. Yani Türkiye'nin tam da "kırmızı çizgi ve savaş nedeni" ilan ettiği o meşhur "oluşum"u geliştirmek -gerçekleştirmek- için öyle yapmış. Resmi politikayı belirleyenler bu açmazı saptamıyor olamazlar. Bugün ise Barzani sempatisinin geliştiğini herkes görüyor. Şovenizm o noktaya gelmiş-

tir ki, bir yandan K.İrak "oluşumu"na karşı PKK varlığından bir anlamda memnundur, öte yandan "PKK oraya üslendi" gerekçesiyle K.İrak seferi hesapları yapmak-tadır. Çünkü Barzani sempatisi tehlike görülmektedir.

Ama bu çıkmaz politikaların hiç birisinde, Irak Kürdistanı ile iyi geçinmek, onlarla dostluk ve iyi komşuluk ilişkileri kurmak, Irak Kürt halkı üzerinde barış ve iyi niyet yoluyla sempati kazanmak yoktur. Türkiye'ye düşmanlık duymadığı gazete röportajlarında da görülen o mazlum halkta korku ve tedirginlik yaratarak nereye kadar gidilebilecektir?

HEP BİRLİKTE İNCELEYELİM

Türkiye'de Kürt sorunun değişik veçheleri ve bütün boyutları bilinmemektedir. Değişik siyasi görüşler vardır, ama yaklaşımlar siyasaldır. Ne var ki, politikalar, siyasi görüşler ne ölçüde nesnel verilere ve gerçeklere dayanmaktadır, burası belli değildir.

Bu konuda yapılmış objektif ve kapsamlı araştırmalar var mıdır? Yoktur. Kısmi incelemeler, araştırmalar, rakamlar, veriler, saptamalar vardır, fakat geniş kapsamlı bir araştırmalar bütünü yoktur.

Hiç bir konuda önce görüş sahibi olup sonra araştırma yapılmaz, böyle bilimsellik olmaz. Sorunda taraf olabilirsiniz, kanaat sahibi bulunabilirsiniz, ama o konu üzerinde bilimsel çalışmalardan, verilerden, rakamlardan, toplumun değişik kesimlerinin görüşlerini öğrenmekten imtina ediyorsanız realiteyle yüzleşmekten kaçınırsınız demektir.

Olmayacağını bile bile Türkiye'nin seçilmiş en yüksek organına bir öneri yapalım: TBMM bilim insanlarını, araştırmacıları, sivil toplum kuruluşlarını, güvenilir kamuoyu yoklama şirketlerini, medyada bu konuda fikir sahibi olmakla bilinen insanları bir araya getirsin ve çok kapsamlı bir araştırma yapsın. Kürt sorununa ait bütün rakamlar, veriler ortaya serilsin, en son istatistikler çıkarılsın, bölgede değişik sosyal ve coğrafi kesimlerden örneğin 10.000 kişiyle anket yapılsın, keza hangi partiden -ya da bağımsız- olursa olsun bütün seçilmiş belediye başkanlarına özel anket formları verilsin. Yerel meslek kuruluşlarına, işveren örgütlerine, esnaf teşekküllerine, tarım kuruluşlarına, yazılı-görsel yerel medya organlarına vb. kendi alanlarıyla ve soruna bakışlarıyla ilgili bilgi ve görüş isteme formları iletilsin. Objektif yaklaşımla saptanacak bazılarıyla mülakatlar yapılsın, görüşmeler görüntülü olarak kaydedilsin. Keza bilimciler sorunun tarihsel verilerine, ulusal ve uluslararası belgelere eğilsinler.

Bütün bu çalışmalar önceden belirlenmiş bir görüşü ya da mevcut politikaları doğrulamak için değil, nesnel gerçekliği açığa çıkarmak için ve AÇIK yapılsın. Görev alacak bilim komitelerine değişik görüşlerden bilimciler (hiç bir önyargıya kapılmaksızın) çağırılsın. Sorularda ve inceleme konularında tabular, yasaklar gözetilmesin.

Yani çözüm yolunu aramadan önce mevcut durum nedir, bütün boyutlarıyla öğrenelim. Bu araştırmalar aynı zamanda İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Mersin, Antalya gibi illerde kendisine Kürt veya Kürt kökenli diyen yurttaşlarla (araştırma şirketlerinin saptayacağı deneklerle) örneklemeye yöntemlerini de içersin.

Aynı şekilde bilimciler Britanya, İspanya, Belçika,

İsviçre, eski Çekoslovakya, Yugoslavya ve benzeri çok uluslu, çok etnili ülkelerdeki durumları da tarihçesiyle, çözümlerle ve çözümsüzlüklerle incelesinler. Bugün aynı sorunların bulunduğu, silahlı çatışmaların sürdüğü Asya ve Afrika ülkelerindeki somut verileri de irdelesinler. Bu konuda sosyal siyaset bilimindeki değişik kuramsal yaklaşımları da etüt edip yazılı hale getirsinler.

Sonuçta, tabloyu görelim. Teorik temeliyle, başka ülkelerdeki örnekleriyle, bölgedeki ekonomik, sosyal, psikolojik, kültürel, eğitsel boyutlarıyla görelim.

Böyle bir araştırma yapılmadan Meclis'in de, hükümetin de, partilerin de, söyleyecekleri ya eksik ve muallakta kalacaktır veya öznel olacaktır. Sorunda Kürt tarafının görüşlerini, önerilerini peşinen kabul etmekten ya da reddetmekten kurtulup mümkün mertebe nesnen saptamalara gitmenin tek yolu budur.

Sorun ve çözümü konusunda elbette hepimizin görüşleri, öngörülleri var. Ama bu öneriyle biz araştırmadan, incelemeden kaçmadığımızı, eğer gerçekler bizim fikirlerimize yol açan saptamalardan farklıysa onlarla yüzleşmeyi açıkça kabul ettiğimizi göstermiş oluyoruz.

Konuyla ilgili yasaklar ve tabular bulunduğu, söylenmek istenenler mevzuatla sınırlandırıldığı müddetçe sağlıklı tartışma yapılamaz. Hem AB'ye öyküneceksiniz, hem de konuyla ilgili Britanya'da, İspanya'da, Belçika'da var olan ifade özgürlüğüne tahammül edemeyeceksiniz. Böyle demokrasi olmaz. Tekrar tekrar vurgulayalım: Bugüne değin bu yolla hiç bir yere gidilemedi, sorun seksen yıldır halledilemedi, bundan sonra da gidilemez.

SEÇİMDE BAĞIMSIZ ADAYLAR

Seçimlerin önemli olaylarından birisi de rejime muhalif bağımsız adayların yürüttükleri başarılı seçim çalışmaları ve aralarından 22'sinin parlamentoya seçilmesi-ydi. Bu yola başvurulmasının nedeni daha önceki seçimler nedeniyle aşılamayan seçim barajlarıydı.

Sözünü ettiğimiz adaylar Kürt nüfusun yoğun olduğu iller dışında İstanbul'da üç, İzmir'de ve Adana'da iki bölgede, ayrıca İçel, Ankara, Erzurum, Kocaeli, Hatay, Antalya, Denizli, Muğla, Balıkesir, Yalova, Tekirdağ, Adapazarı, Eskişehir, Adana, Adıyaman, Gaziantep, Aydın, Bursa, Konya, Malatya, Manisa'da çalıştılar. Sözü edilen bağımsız adayların hepsi DTP'li değildiler. İzmir'de EMEP genel başkanı Levent Tüzel, İstanbul'da Ufuk Uras, Diyarbakır'da SDP onursal genel başkanı Akın Birdal... ayrıca herhangi bir partiye mensup olmayan sosyalist adaylardan Baskın Oran İstanbul'da, ya da mesela belirtildiğine göre, eski TSİP il başkanlarından sosyalist Kürt aydını ve çevreci Ali Özdemir K. Maraş'ta, eski ÖDP'li Berkat Kar Hatay'da, Devrimci Yol geleneğinden gelen eski ÖDP'li Kubilay Döşeyen Antalya'da, TSİP kökenli eski ÖDP'li Nebi Ebci Denizli'de bağımsız aday oldular, ilh.

Bin Umud Adayları arasından gelen 22 milletvekilinden 8'i (yüzde 27'si) kadınsa, diğer 527 milletvekilinin 40'ı (% 13'ü) kadındır. Sayılardan ve oranlardan öte, DTP'li kadınların Meclis'te gösterecekleri uğraşların nitel önemi görülecektir.

1973'TEN BERİ İLK SOSYALİST MİLLETVEKİLLERİ

34 Yıldan bu yana ilk kez sosyalistler parlamento platformunda yer aldılar. Siyasi Gerçekleri Açıklama uğraşı verecekler, emekçilerin, aydınların, demokratik meslek kuruluşlarının ya da STK denilen yurttaş örgütlerinin, yani halk kesimlerinin mücadeleleriyle dayanışacaklar. Halkın taleplerini Meclis'e yansıtacaklar.

Seçilen milletvekillerinden iki ismi Türkiye sosya-list hareketi yakından tanıyor. Diyarbakır adayı olan (Niğde'li) Akın Birdal'ın Ankara Ziraat Fakültesi yıllarından başlayan eylemliliği, 1970'li yılların ikinci yarısında hem sosyalist siyasal harekette, hem de Köy-Koop, Halkevleri gibi etkin kitle örgütlerinde sürdü. Birdal 1980'li, 1990'lı yıllarda İnsan Hakları faaliyetinde önemli çalışmalar yaptı, andıçla hedef gösterildi, 12 Mayıs 1998'de beş kurşunla suikaste uğrayıp ölümden döndü. Akın Birdal 1990'lı yıllarda siyasi faaliyet olarak ÖDP'de çalıştı, sonra Sosyalist Demokrasi Partisi'nin kurucu genel başkanlığını yaptı.

Üsküdar'lı Ufuk Uras'ı ise sosyalist hareket ve kamuoyu 1996'da kurulan Özgürlük ve Dayanışma Partisi'nin ilk genel başkanı olarak tanıdı. Uras 4. Kongre'de genel başkanlığa adaylığını koymamıştı. 11 Şubat 2007'de 5. Kongrede tekrar başkan seçildi. Gerek önceki yıllarda, gerekse İstanbul'dan bağımsız aday olduktan sonra görsel medyada sık sık görüşlerini ifade ettiği için Türkiye solu Uras'ın siyasal kimliği ve fikirleri hakkında yeterince kanaat sahibiydi.

Bu iki isim sosyalist kamuoyunun öteden beri tanıdığı kimseler. DTP'li milletvekillerinin arasında da sosyalistlerin bulunması muhtemeldir. Örneğin, Ağrı'dan kıl payı seçilmeyen Dr. Naci Kutlay sosyalist hareketin birinci TİP'ten beri tanıdığı saygın birisiydi. Seçilemeyen Orhan Miroğlu'nun veya eş başkanlardan Aysel Tuğluk'un yazılarında sosyalist referanslar vardır. Ama değerlendirmelerimizi yaparken her solcudan illa ki sosyalist olmasını beklemek gibi bir darcılığa düşmenin doğru olmayacağı inancındayım.

AŞILAMAYAN OLUMSUZLUKLAR: İSTANBUL, İÇEL, ADANA

Sonbaharda yapılması öngörülen seçimlerin C. Başkanlığı krizi nedeniyle ansızın öne alınması sonucu bağımsız adaylar projesinde hazırlıksızlıklardan, iletişimsizliklerden ya da farklı politik tutumlardan ileri gelen olumsuzluklar yaşandı. Demokratik güçler bu yüzden üç milletvekili kazanamadılar. Bunların en önemlisi İstanbul 2. Bölgede Baskın Oran'la DTP İl Teşkilatının anlaşamamasıydı. Ayrı ayrı aday olan Oran 32 bin, DTP İl başkanı Doğan Erbaş ise 46 bin oy aldı. Göz göre göre bir milletvekilliği kaybedildi. Her ne olursa olsun, DTP'nin 2.Bölgeden aday göstermemesi gerekirdi. Aşağıda ayrıntılarına gireceğimiz gibi 1.Bölgede sağlanan başarı seçim kazanmanın ötesinde birlikte mücadele ve dayanışma gibi kalıcı kazanımların önemli bir örneğini oluşturduğuna göre, aynı sonucun 2.

Bölgede de elde edilmesi işten bile değildi.

Buna rağmen, İstanbul 2. Bölgedeki anlaşmazlığın her iki taraftan da kaynaklandığı için belki açıklanabilir yönleri vardı, ama İçel ve Adana'daki durumu izah etmek daha güçtü. ÖDP oralar da ittifaklara katılmadı. İçel'de DTP kökenli aday (1992'de Diyarbakır'da Musa Anter Jitem'ci Cengiz Ersever ile Yeşil'in emriyle öldürüldüğünde yanında bulunan yeğeni kitaplarından tanıdığımız, *Radikal*'de yazılarını okuduğumuz, Türkçe öğretmeni Kürt yazar) Orhan Miroğlu 300 kadar oyla

seçilemedi. Oylar tekrar saydırılınca fark 112'ye düştü. ÖDP 750 civarında oy almıştı. Gümrük oyları partilere eklendikten sonra da aradaki fark fazla açılmadı, DTP'liler Miroğlu'nun İçel'den 12 ci milletvekili olarak seçilmemesine, o milletvekilliğinin AKP'ye gitmesine ÖDP'nin tutumunun neden olduğu inancındalar. ÖDP'liler ise oy hesaplarıyla bunu kabul etmiyorlar.

Adana'da ise bağımsız aday Nazmi Gür'ün yaklaşık 1250 oyla kaybettiği, ÖDP'nin 1500 küsur oy aldığı belirtildi.

Sosyalizmin bağımsızlığı, burjuvaziden bağımsızlık demektir, bağımsızlıktan ödün vermek, sosyalizmin görüşlerinden ödün vermektir. ÖDP'lilerin ortak seçim çalışmalarına katılması politik bağımsızlığa engel değildi. Kendi başına yürüttükleri kampanyalarda seçmene söyleyecekleri her şeyi, DTP'lilerle birlikte yapacakları çalışmalarda da rahatlıkla ve açıklıkla söyleyebilirlerdi. Üstelik öyle kapsamlı çalışmalar daha geniş olanakları getireceğinden o bölgede daha geniş seçmen kitlesiyle temas mümkün olacaktı. Ortak yürütülen seçim kampanyalarında ortak kimse kimseye sansür, yasak koymamıştı.

ÖDP o illerde "DTP adayı nasıl olsa seçilir, bizim alacağımız oylar bir şeyi değiştirmez" düşüncesiyle seçime katılmış olabilirler (çünkü 2002'de DEHAP İçel ve Adana'dan milletvekili seçtirecek kadar oy almıştı. 1999'da da HADEP aynı potansiyeli göstermişti.) Seçilip seçilmemek tartışmasından öte, o iki ilde DTP'lilerle ve başka solcularla yapılacak çalışma, bırakalım milletvekili seçtirip seçtirmemeyi, ortak bir kampanyayı yürütmek gibi önemli bir deneyim oluşturunca, kampanyalar o yörelerdeki Türk ve Kürt devrimcilerini kaynaştıracak, eksikliği hissettiğimiz veya yetersiz kaldığını bildiğimiz temel bir ittifakin (Ulusal Demokratik Hareket ile Sosyalist Hareketinin müşterek mücadelesinin) önemli iki işçi sınıfı merkezinde yaygınlaştırılmasına, dolayısıyla emekçilerin mücadele birliğine, yarayacaktı. Bu birliktelik Türkiye'nin geleceği için önemlidir. Çünkü şovenizmin ve Kürt düşmanlığının teşvik edildiği, yukarıda vurgulandığı gibi PKK denilerek, Kerkük denilerek bir Kürdistan savaşının en gerici çevrelerce tahrik edildiği bir süreçte iki halkın kardeşliğinin biricik çekirdeğidir ve ülkenin gerçek güvenliğine giden yolun aracıdır.

İzmir'de 1. Bölgede Levent Tüzel 37.000 kadar oy aldı. ÖDP seçime parti olarak girmeseydi de sonuç değişmezdi, ama İzmir 1. Bölge gibi önemli bir merkez-

de ÖDP'liler DTP'lilerle, Emep'lilerle birlikte çalışmış olurlardı. Sık sık vurguladığımız gibi böyle bir beraberlik parti olarak yapılacak ayrı çalışmalardan önemli sayılmıyordu. Bir sosyalist parti elbette parti olarak seçime katılmayı kendi politikasının gereği sayacaktır. Buna itiraz edilemez, ama ÖDP seçim bölgelerini, seçmen potansiyellerini iyi inceleyip hangi illerde parti olarak katılacağını, hangi bölgelerde başkalarıyla birlikte seçim çalışması yürüteceğini daha iyi belirleyebilirdi.

MARMARA VE ÇUKUROVA

Türkiye'deki önemli iki sanayi koridorundan birisi Adapazarı-Kocaeli-Gebze-İstanbul-Çorlu ise diğeri İçel-Tarsus-Adana-İskenderun kordonudur. 1960'lardaki birinci Türkiye İşçi Partisi döneminden beri bütün sosyalist siyasal ve örgütsel çalışmalarımızda o bölgelere önem verilmiştir. (Sadece siyasal çalışmalar açısından değil, işçi hareketi bakımından da durum böyledir: İstanbul'daki 15-16 Haziran 1970 büyük işçi direnişinden 5 ay sonra benzer bir direniş de Adana'da yaşanmıştı, ona "Çukurova'nın 15-16 Haziran"ı demiştik.) 2007'de aceleyle gelen erken seçim çalışmalarımızda Kuzey Marmara koridorunda istediğimiz yaygınlıkta bir müşterek kampanya gerçekleştirememiş olsa bile, Mersin-İskenderun hattında böyle bir ortak çalışmayı gerçekleştirebilseydik daha iyi olacaktı.

Eğer hazırlıklı olunabilseydi geniş kapsamlı müzakereler yapmak, yerel teşkilatların fikrini almak için daha geniş zaman kalırdı. Türkiye haritasını masaya serip, demografik ve sosyo-politik topoğrafyada nerede neyin yapılabileceği müştereken saptanabilirdi. Hem partilerin parti olarak seçime girmeleri, hem de yurt dışında solun mümkün merteye geniş kesimlerini kucaklayan ortak çalışmalar yapması mümkün olurdu. Türk ve Kürt solunun müşterek mücadelesi somut seçim çalışmaları içinde yaygınlaştırılırdı, bir çok bölgede ortak siyaset yapma kültürü geliştirilirdi ve en önemlisi, geleceğin mücadele temelleri atılabilirdi.

Şimdi parlamento kürsüsünün olanaklarının da desteğiyle somut talepler ve hedefler etrafında daimi eylemlilik içinde böyle birlikteliği örnek ve işi 2009 Mart ayında yapılacak yerel seçimlere kadar ertelememek, geciktirmemek gerekiyor.

İSTANBUL 1. BÖLGE

İstanbul'daki, İzmir'deki ve diğer bölgelerdeki ortak çalışmalarda yaşanan tecrübelerin, olayların derli toplu değerlendirilmesi ve vargıların da, anıların da yayınlaması hem solun siyasi tarihine belge bırakmak açısından, hem de 20 ay kadar sonra yapılacak yerel seçimlere deney aktarma bakımından yararlı olacaktır kanısındayım. Ama asıl önemlisi, bu eylemliliğin seçim platformlarıyla sınırlandırılmaması, çeşitli barışsever ve demokratik hedefler etrafında, somut talepler için yurt sahına yaygınlaştırılması, siyasette kalıcılaştırılmasıdır.

Bu kampanyalar önemli bir deney oluşturdu. Son söyleyeceğim saptamayı en başta söyleyeyim: Türkiye solunun asgaride bulunduğu bir dönemde gerçekleştirilen girişim birçok kimseyi hareketlendirmiştir, sayısız insanın mücadele ruhunu yitirmediğini ortaya koymuştur. Diyelim ki, Hrant Dink'in cenaze törenine katılan

geniş kitlede gördüğümüz dayanışma ruhunun, Barış İçin 1 Milyon İnsan Kampanyasındaki eylemliliğin, ya da Kadıköy İskele Meydanında, Taksim Meydanında, İstiklal Caddesinde yapılan küçük küçük eylemlerin, 1 Mayıs gösterilerinin, Barışa Rock konserlerinin, diğer irili ufaklı demokrasi ve barış etkinliklerinde ortaya konulmuş hiç bir çabanın boşa gitmediği görülmüştür. O eylemlerdeki hümanist ve enternasyonalist bilincin anlık, geçici ve tepkisel değil, kalıcı olduğu, en durgun dönemimizde bile yapılan hiç bir girişimin boşa gitmediği, yarın, öbür gün daha güçlü beraberlikler gerçekleştirilebildiği takdirde, mevcut potansiyelin gizil güç olmaktan çıkıp eylemliliğe ve politik güce dönüşebileceği kanıtlanmıştır.

3. Bölge'de DTP, EMEP, ÖDP ve SDP'nin desteklediği Sebahat Tuncel'e 97 bin oy çıktı. İptal edilenleri de sayarsak, tam yüz bin kişi sandık başına giderek Tuncel'i cezaevinden çıkardı. Bu kampanyayı esas olarak DTP'liler yürütmekle birlikte, adını ettiğimiz sosyalist partililer de çalışmalarda yer aldılar. Ama 1. Bölgedekinden farklı olarak politik faaliyet önemli ölçüde, medyada varoş denilen, yoğun emekçi mahallelerinde ve kent yoksulları arasında gerçekleştirildi. Buna karşılık, Eminönü, Fatih, Bakırköy, Bahçelievler, hattâ Zeytinburnu gibi ilçelerdeki çalışmalar cılız kaldı.

Ne var ki, DTP'nin yerel örgütleri sadece bir Kürt partisi gibi davranmadılar. Örneğin, DTP ilçe örgütlerine giden arkadaşların "Duvarlarda Hrant Dink'in, Deniz Gezmiş'in, Che Guevara'nın resimlerinin asılı durduğunu" söylüyorlardı. O örgütlere Türk solcuları pek az uğradıklarına göre, o resimler ilçeye gelip giden Kürtlerin de ortak değerleriydi.

ORTAK KAMPANYA

İstanbul 1. Bölgedeki çalışmalara gelince: 2. Bölge çalışması için yapılan saptamalar Ufuk Uras kampanyası için de geçerli. Ama 1. Bölge çalışmalarının bir artısı vardı: Burada Türk ve Kürt devrimcileri çok değerli -çünkü çok kapsamlı- ortak çalışmayı güven ve dayanışma içinde başardılar.

Türkiye Sosyalist Hareketiyle Kürt Ulusal Demokratik Hareketinin seçim düzlemindeki birlikteliği ilk kez gerçekleşmiyor. Aralık 1977 yerel seçimlerinde Mehdi Zana Diyarbakır Belediye Başkanlığına bağımsız adaylığını koymuştu. Kendisinin o sırada mensubu bulunduğu Özgürlük Yolu ile TSİP Diyarbakır il örgütü ortak çalışma yürütmüşler ve Belediye Meclisine tek bir listeyle girmişlerdi.

Ekim 1979 Kısmi Senato Seçimlerinde Devrimci Demokratlar ile TSİP'liler seçime birlikte katılmışlar, Mardin, Siirt ve Van'da ortak seçim kampanyaları, mitingler, kahve toplantıları ve köy çalışmaları yürütmüşlerdi. Bu çalışmalar Senatör seçtirmeye yetmemişti, ama seçim eğer milletvekili seçimi olsaydı (o sırada baraj olmadığından) Mardin ve Siirt'ten birer milletvekili seçtirmek düzeyinde oy alınmıştı.

2002 Genel seçimlerinde kısmen, 2004 yerel seçimlerinde ise daha kapsamlı olarak Türk solunun belirli kesimleri ile DEHAP ittifak yapmıştı.

2007 İstanbul 1. Bölge seçimi ise tabii ki seçmen profili ve bölge nüfusunun değişik sosyal yapıları bakımından önemli deneyler getirdi. Kampanya Moda'da,

Erenköy'de, aşağı Göztepe'de, Suadiye, Bostancı, Küçükyalı, Beylerbeyi gibi semtlerde yaşayan Türk aydınlarıyla, Ümraniye'de, Dudullu'da, Sultanbeyli'de, Sarıgazi'de, Yenidoğan, Kiraztepe'de yaşayan Kürt emekçilerini veya Kartal'daki Alevi yurttaşları ya da hepsiyle birlikte Kınalıada'daki Ermenileri, Burgaz ve Büyükkada'daki Rumları sandıkta birleştirebilmiştir.

Ufuk Uras "E-5 Karayolu'nun yukarısını ve aşağısını birleştirdik" derken abartmamıştır, sadece Kürt yurttaşlardan oy aldığı savlarına cevaben, Kürt ve Türk emekçilerinin birliğini vurgulamıştır. İleride YSK tek tek sandık sonuçlarını içeren 2007 seçim katalogunu yayınladığı zaman bu görülecektir.

Medyadaki yorumcuların Ufuk Uras'a sık sık söyledikleri şey "Sizi DTP destekliyor,"du. Habire bunu kurcalıyorlar ve Uras'ı sıkıştırmak istiyorlardı.

Çünkü hepsinin dünyasında DTP bir umacıydı, Kürtler ve onların özgürleşme mücadelesi hâlâ bir tabuydu. En demokratında bile aynı dürtü, aynı sabit fikir vardı. Ah, bu Kürt sorunu, Kürdistan meselesi olmasaydı ne rahat edecektik? Bunca yıldır Türkiye'nin en önemli gündemi olduğu halde yaşanan onca acının, güçlüğün asıl sorumlusunun Kürtler değil, egemen Türk şovenizmi ve anti-demokratizmi olduğunu hâlâ kavramamışlardı.

Sorduklarına iki yanıtımız var, merak ediyorsanız söyleyelim: Evet, Ufuk Uras'ı DTP destekledi. Hayır, Ufuk Uras'ı DTP desteklemedi. Çünkü sorun Ufuk Uras'ı desteklemek sorunu değildi. Sorun ortak bir kampanyanın kotarılmasıydı. DTP'li-lerle Türk solunun değişik kesimleri birlikte çalıştılar. Hatta SHP genel başkanı CHP'yi desteklerken, bölge-deki birçok SHP'li ortak kampanyaya katıldı, 10 Aralık Hareketi'ni başlatan DİSK ve onun genel başkanı "CHP'yi destekliyoruz" diye açıklama yaparken ve bağımsız adaylardan zerre kadar söz etmezken, içinden çıkıp geldiği CHP'den asla kopamamış olduğunu kanıtlarken, o harekette yer aldığını bildiğimiz bazı aydınlar Ufuk Uras'ı desteklediler. Kampanyaya verilen desteği "sol" sözcüğüyle sınırlamak doğru değil, çünkü "sol" kelimesi siyasi bir terim, oysa çevreciler, küresel ısınma eylemcileri, daha çok Tanay Sıtkı Uyar'ın verdiği bilgilerden tanıdığımız Çevre Platformu katılımcıları, feministler, Barış ve Adalet Komisyonu –BAK aktivistleri, bazı Cem Evleri, Hacı Bektaş dernekleri, hayvan hakları savunucuları (yani siyasi olmayan kuruluşlar, girişimler) 1. Bölgenin bağımsız adayının yanında durdular. Sendikalardan KESK ve Eğitim-Sen örgütlerinin bir çok üyesi destek verdiler.

UFUK URAS DEĞİL, SOL KAZANDI

Ufuk Uras'a verilen oyları Kürt oylarına ve DTP'ye indirgemeye gayret eden medyacılar kameramanlarına sorsaydılar veya örneğin Bağdat Caddesi'ndeki, Moda'daki seçim sandıklarında Uras'a 10-12 civarında oy çıktığını öğrenseydiler fikirleri değişirdi. Son hafta

Laternacı Datiko Zemel ile âlem, Detay

inde Kadıköy, Mühürdar, Moda, Bahariye semtlerinde üç bin kişilik bir yürüyüş yapıldı, bin kişiye varmayan bir kalabalıkla başlayan yürüyüş yan sokaklardaki evlerinden çıkıp gelen çoğu genç gruplarla büyüdü. Sadece politize olmuş Türk aydınları değil, politikayla pek yakından ilgilenmeyen, çünkü mevcut siyasi partiler yelpazesinde seçmen olarak kendisine yer bulamayan gençlerin veya genç olmayanların nasıl heyecanlandıklarını kampanyanın son haftalarında açıkça gördük.

O insanlar elbette Ufuk Uras'ı sevdiler. Ama konu tabii ki Ufuk Uras'ın şahsı değildi. Yapılan etkili çalışmalarla o insanlara ulaşıldığı için Uras'a oy vermeye karar verdiler.

Onlara ulaşma başarısı çalışmalarda sağlanan geniş katılım ve canlılıktı. Çok uzun yıllardan beri ilk kez (belki de Türkiye solu tarihinde ilk kez) bu denli geniş bir ortak birliktelik ve eylemlilik sağlanıyordu.

KADINLAR VE ÇOCUKLAR

Anılması gereken diğer bir önemli özellik çok sayıda kadının kampanyaya katılmasıydı. Çalışmalarda Moda'da yeni tanıştıkları mini etekli genç kızlar da oldu, Çekmeköy tepelerinin okuma yazma bilmeyen, hatta doğru dürüst Türkçe konuşamayan ama onlara sanki bir anne hasretiyle sarılan başı katkılı yaşlı kadınlar da. Çalışmaları sürdüren -ve medya'nın "Beyaz Türkler" dediği sosyal katmandan gelen- kadınlar çevre yolunda trafik tıkağında kağıt mendil, keten helva satan kız veya erkek çocuklara içleri parçalanarak bakarlardı, ama muhtemelen hayatlarında ilk kez o çocukları ait bulundukları mahallelerde gördüler, onların saçlarını okşamaktan öte onlarla çocukla konuşur gibi değil, büyükle konuşur gibi konuştular.

Ertesi gün semte gelirken kitaplar getirdiler. Daha sonraki günlerde başka kitaplar. Şimdi, gidip orada küçük bir kütüphane açılabilir mi, ya da muhtarlık kapsamında benzer gönüllü çalışmalar nöbetleşe yapılabilir mi diye çare arıyorlar, seçimde kurdukları bağları kalıcılaştırmak istiyorlar.

Burada yazdıklarım ayrıntılardır ama bazen pek çok olgu ayrıntılarda dışa vurur.

Solun evrensel değerleri vardır. Bu değerlerin başında emek'ten yana olmak, sermayeye ve egemenliğine karşı çıkmak gelir. Medyacılar şayet kampanyayı izleyseydiler, seçim çalışmasındaki ana temanın sınıfsal olduğunu ve emek eksenine oturduğunu görürlerdi.

Kürt nüfusun bulunduğu ilçe ve mahallelerde alınan oyların (mesela Ümraniye'den 18.500) AKP'ye verilenlerden farkı vardı: Çalışmayı yürüten arkadaşların gözlemlerine göre bağımsız adaya verilen oylarda Kürtlük değil, sınıfsal güdü rol oynadı. Çünkü AKP'ye oy kullanan Kürt emekçilerle Ufuk Uras'a oy verenler arasında Kürtlük açısından fazla bir fark yoktu, ama sınıfsal açıdan kısmen vardı, en önemlisi Ufuk Uras kampanyasındaki DTP'liler de, diğer arkadaşlar da Kürt kimliği üzerinden siyaset yapmadılar, emek siyaseti

yaptılar. Alevi oylarında da aynı motif göze çarptı. Bütün seçim boyunca, emekçiler açısından sömürmek ile ezilmenin iç içe olduğu, ekmek mücadelesiyle hak ve özgürlükler mücadelesinin, kimlik mücadelesinin birbirinden ayrılamayacağı teması vurgulandı. Zaten DTP kanadından çalışmanın koordinatörlüğünü yapan parti yöneticisi Ömer Ağın 1970'li yıllardan beri önce gençlik, sonra emek mücadelesinde rol almış, sosyalist öğretiyi özümsemiş, sınıf mücadelesinde yer almış-, birisiydi.

HALKLARIN KARDEŞLİĞİ

Ama sol emekten ve sınıf mücadelesinden ibaret değildir. Her hal ve şartta, demokrasiye, insanın özgürleşmesine hizmet etmek, insan haysiyetini en yüksekte tutmak sömürüye karşı olmanın gereğidir. Solun evrensel değerleri aynı zamanda insanlık barışıdır, halkların kardeşliğidir. Uluslar ve halklar arasındaki anlaşmazlıklarda tüfeği, tankı, topu, uçağı, füzeyi reddedip, barışçıl görüşmeyi, diyalogu, karşılıklı çıkarların konferans masasına yatırılmasını öngörmektir.

İnsanın insanı ezmesini reddetmek ulusun ulusu ezmesine -her türlü ulusal baskıya- karşı çıkmaktır, başka bir ulusu ezen ulusun kendisinin de özgür olmayacağını kavramaktır. Enternasyonalizmdir. Pek çok milliyetçiye romantik ve ütöpik gelse de öyledir. Başkalarının ütöpik sandığı hedefler, ütopya değil idealler bütünüdür. İdealleri olmayan bir insanlık olamaz. Biz romantikler inatla, ısrarla ütopyamızı sürdüreceğiz. Eğer hayallerimiz olmazsa, hedeflerimiz de olmaz, yarına el yordamıyla gitmek gözden mahrum olanlara ait bir karanlıktır. Bizim yolumuzu aydınlatan ışık ise esas olarak yarını aydınlık görmemizden gelmektedir. İnsanlık hep böyle ileriye gitmiştir.

1. Bölgedeki ortak çalışmalarda bu evrensel değer somut olarak yaşandı. Çalışmalar sadece solcuların dayanışması değildi, aynı zamanda Türkiye'de yaşayan değişik halkların, etnilerin, dinlerin, mezheplerin, kültürlerin kardeşliği idi. Burada iki örnekle yetineyim: Dokunulmazlığı kaldırılarak tutuklanan ve on yıl kadar hapiste tutulan Orhan Doğan'ın kalp krizi geçirdikten bir kaç gün sonra öldüğü gece seçim bölgesinde insanlar ellerinde mumları ve Orhan Doğan ile Hrant Dink'in resimlerini yükselttiler. Orhan Doğan'ın ölümünden önce, bir başka mahalledeki seçim çalışmasında Ape Musa ile Hrant Dink'in resimlerine yan yana rastlayan arkadaşlarımız oldu.

Bağımsız aday, Adalar ilçesinde yüzde 8 oyla AKP ve CHP'nin arkasından üçüncü parti oldu. Yazın Ermeni nüfusun yoğun olduğu Kınalıada'dan 500'ü aşkın oy çıktı, Burgaz'daki ve Büyükkada'daki Rumlar'dan Büyükkada'daki bazı Yahudi solculardan, Adalar'a işçi veya esnaf olarak gelip yerleşmiş, orada kalıcılaşmış Kürt'lerden (ve Alevi'lerden) de oy geldi, Adalarda sandığa kayıtlı Türk aydınlarından da. [Uras'a oy veren seçmenlere kızan AKP'li belediye başkanı bundan sonra çöpleri kendileri toplasınlar diyecek kadar gerçek siyasi anlayışını açığa vurmaktan kendini alamadı. Denilebilir ki, bu ilçe sonuçları, Türkiye somutunda gerçek bir

enternasyonalist dayanışma tablosu oldu. [2. Bölgede de Kurtuluş ve Feriköy'deki iki mahallede birçok Ermeni yazarı Baskın Oran'a oy verdi. Ermeni gençler kam-

panyada çalıştılar.]

Ve nihayet, sembolik değeri büyük olan son bir ekleme yapayım: Arkadaşlar, emekçi mahallelerinden birisinde Ufuk Uras'ın arabasının önünü kesen 7-8 çocuğun "Biji Serok Ufuk" (Başkan Ufuk Çok Yaşa) diye bağırıklarını söylediler.

O çocuklar büyüklerinden sadece "Biji Serok Apo"yu duymuşlardır, Biji Serok Ufuk demeyi onlara kimse öğretmemiştir. Onların naif dünyalarından bu sözün çıkıp gelmesi burjuvazinin ayrımcılığma, bölücülüğüne, şovenizmin zulmüne karşılık, solun enternasyonalizminin halkları birliğe, kardeşliğe, özgürlüğe (kendi seçimini tamamen ve öz-gürce yapmaya) çağıran siyaseti ve anlayışı temsil eder.

Bizim özlediğimiz, istediğimiz, amaçladığımız Türkiye budur. Böyle bir Türkiye'yi ise burjuvazinin ve partilerinin, kurumlarının asla yapmayacağı açıktır, kesindir. Onun yaptığı bölücülüktür, saçtığı kindir, nefrettir, şiddettir.

Eğer küçücük çocuklar Biji Serok Ufuk diye bağırıyorlarsa, bu birlikteliği sağlayan soldur, Türk ve Kürt solunun yan yana gelmesidir.

ERKEK PARTİLERİN KADIN VEKİLLERİ

Seçimlerle ilgili bu yazıyı siyaset ve kadın sorunuyla bitirmek istiyorum. Çünkü seçim değerlendirmelerinde şu parti, bu parti, o başarı, bu yenilgi gibi tahliller, tespitler yapılır, ama hemen hiç birinde yaşanılmış seçim olgusu kadın ve siyaset açısından irdelenmez.

Seçim ortamına girildiği ilk günlerde bazı TV kanallarında kadın sözcüler Türkiye'de kadın hareketinin mesafeler kat ettiğini, kadının siyasetteki yeri bakımından bu seçimlerin ve yeni Meclis'in bir aşama oluşturacağını söylüyorlardı. Derken, parti başkanlarının belirlediği aday listeleri ortaya çıktı. İlk günlerde yansıtılan iyimserlikler dağıldı. Seçim düzeninde ekranlarda Türkiye kadın hareketinin temsilcileri, sözcüleri değil, siyasi partilerin kadın adayları konuşular. Onlar tabiki erkek genel başkanlarına ve erkek yönetim kurullarına tâbiydiler.

Dönemi sona eren Meclis'teki kadın vekil sayısı 24, oranı yüzde 4,5 muş. Yeni Meclis'te değişik partilerden 48 kadınla sayı da, oranda ikiye katlandı. Eğer DTP olmasaydı o orana da yaklaşamayacaktı. Şimdi Meclis Başkanlık Divanına iki kadın başkan vekili girdi diye zevahir kurtarıldı mı? Hayır, vitrin yeniden tanzim edildi.

Toplumda erkek egemenliğinin kendisini en fazla gösterdiği iki alandan birisi ordu, diğeri siyasettir. Askerlik erkek mesleği olduğu için orduyu söz konusu etmeyelim. Ama bizde siyaset de erkek mesleğidir. İş ve devlet yaşamının diğer alanlarında örneğin özel sektör veya devlet bürokrasi hiyerarşisinde de erkekler hâkimdir, ama bu hâkimiyet siyasetteki kadar baskın ve buyurgan değildir.

Oysa Türkiye'de kadının üretkenliğinin, yaratıcılığının en fazla olduğu, kadının toplumda en çok öne

çıktığı alan edebiyat ve sanat alanıdır, kültürel yaşamdır. Bu ülkenin insanları olarak en fazla övüneceğimiz hususlardan birisi budur. Pek çok ülkenin edebiyat, tiyatro, sanat yaşamını inceleyin, bir de bizdeki kültür kadınlarını düşünün, bizim bu konudaki önceliğimizi göreceksiniz. Oysa, tekrar edelim: Siyaset de askerlik gibi tamamen erkek alanıdır. Kimi politikacılar askerin siyasete müdahalesine ne denli karşı çıkarlarsa çıksınlar, onlar da (kadının politika alanındaki etkisi ve etkinliği bakımından) siyasetin hiyerarşik komutanları, subayları ve askerleridirler.

Maço ağzıyla konuşan, dünyaya maço zihniyetle bakan partilerin hâkim olduğu bir siyaset dünyasında kadın vekil sayısı % 4,5 olsa ne olur, % 9 olsa ne olur? Meseleyi kadın vekil sayısı ile sınırlı görmek de yanlış olur. O kadar erkek arasında sözünü dinletebilecek, öne çıkabilecek kadınların da erkekleşmeleri gerekir. Hani, çirkin ama değişmeyen bir erkek jargonu vardır: Erkekler, kadını övmek için "erkek gibi kadın" derler. Kuliste, koridorlarda bıyıklı bıyıklı gezinen, nefesi kebab, soğan-sarımsak kokan, dilinde ulan'dan, muhabbet'ten, delikanlı'dan, erkek gibi'den geçilmeyen kaba erkek jargonlu adamların, ikide bir rakip hatibe laf atan, yerinden kürsüye fırlayan fedai tipli "dayı"ların ve parti yönetimlerinde onların sırtını sıvazlayan unsurların arasından kadın olarak sivrilebilmek ve maçoların gözünde saygınlık kazanabilmek için "erkek gibi kadın" olmak gerekir.

MECLİSTE FEMİNİST YOK

Sorun kadın milletvekili sayısı ile sınırlı değildir, dedik. Kadın vekillerin hepsi kadın haklarından söz edip duruyorlar, ama aralarında tek bir feminist yok. Kadın vekil adedi elbette önemlidir, ama sorun sadece nicelikte değildir. Parlamenter olan kadınların direngen, girişken olmaları, erkek hâkimiyetine baş kaldırmış kim-seler olmaları sayıdan daha önemlidir.

Bu ülke Tansu Çiller gibi bir felaketi yaşadı, yani kadın başbakanımız bile oldu da kadın hareketi o kadın yüzünden mek parmak ilerledi mi? Onun başbakanlığı kadınların lehine olmadı, erkeklere yaradı. Çiller bayrak dedi, ezan dedi, Susurluk rezaleti ortaya saçıldığında Çatlıları, Kırıcıları, Çakıcıları kastederek, "Bu devlet için kurşun atan da bir, kurşun yiyen de bir," diyerek devlet suikastlerini savundu, fırsatını bulur bulmaz jetleri ve donanmayı harekete geçirerek, savaş kahramanı kesilmek için Ege Denizindeki bir kayalığa Türk bayrağını dikerek parsa toplamak istedi. Sonra da siyaset sahnesinden silindi gitti. O kadar silindi ki, bu ülkede bir kadının başbakanlık yapmış olduğu aklımıza bile gelmez.

Tansu Çiller bir marangoz hatasıydı. Süleyman Demirel onu parti ve hükümet vitrinine koymuştu, pek çok kimse artık bizim de kadın başbakanımız var diye şişindi durdu. Kadın başbakanımız olmaz olsaydı! İnsanı kadın yapan onun sosyal niteliğidir. Eğer toplumsal olarak kendisine kadın denilen insanı erkek toplumu ve onun değer yargıları belirliyorsa önümüzde farklı bir kadın vardır, yok eğer toplum veya çevre kadını özgür birey olarak yetiştiriyorsa önümüzde birincisinden çok farklı kadın bulunacaktır.

PARTİLERDE "ERKEK KOLLARI" KURULSUN!

"Rakamları küçümsemeyelim, hiç yoktan bu da iyidir, göreceli bir gelişmedir," diye kendi kendimizi avutmanın anlamı yok. Siyasi partilerin eskisine nazaran daha çok kadın vekil seçtirmesine aldanmamak gerekir: Onlardaki erkek zihniyetine açıkça hücum ederek, onların erkek egemenliğini kamuoyunda teşhir ederek kadın hareketi siyasette aşama kaydeder. Bu iş kıyıdan kösedan olmaz, mırıldanarak, mızıldanarak veya arkadan dolaşarak hiç olmaz, cepheden taarruz ederek olur.

Bu partilerle, onların erkek zihniyetleriyle ve maço egemenliğiyle yapılacak siyasette kadınlar maalesef aksesuar kahırlar.

Mesela, "kadın kolları" diye bir organizmayı barındıran bir partinin kadın meselesine sağlıklı bakması mümkün olabilir mi? O partilerin bazılarında teşkilata paralel bir hiyerarşi oluşmasın diye kadın kolları yoktur. Kadın meselesine önem verdiğini kanıtlamak isteyenlerde ise kadın kolları vardır. Benim nâcizane bir talebim var: Meclis'e yasa teklifi verilsin ve partilerin bir de "erkek kolları" kurmaları zorunlu kılınsın. Böyle bir öneriye güldünüz değil mi? Niçin gülüyorsunuz? Kadın kolları oluyor da, erkek kolları neden olmuyor?

Önümüzdeki dönemde kadın hareketinin bütün örgütleriyle ve araçlarıyla toplumdaki ve siyasetteki erkek zihniyetinin tahammül edilmez derecedeki çirkinliğine saldırmaları gerekir. Seçimler bir politizasyon ortamıydı, geldi geçti. Eğer seçimlerin kadın hareketi için Meclis'te bir faydası olacaksa DTP'li kadın milletvekillerinin parlamento platformunu iyi değerlendirmeleriyle olacaktır. DTP kendisini salt Kürt ulusal demokratik talepleriyle ve meseleleriyle sınırlamaz, Türkiye genelinin emekçi sorunlarına, özgürleşme çabalarına, kadın haklarına, tüm çalışanların sosyal taleplerine, çevre kirlenmesine, küresel ısınmaya, kuraklaşma ve çölleşmeye karşı önlemlere, olası depremlerin can ve mal kayıplarını asgariye indirecek -entipüften değil- ciddi ve radikal yaptırım ve yatırımlara tercüman olacak bir siyaset izlerse, kendisini benimsemiş Kürt halk kitlelerinin yanı sıra, Türklerin de bu konulara duyarlı kesimlerinde ve bu arada demokratik kadın hareketinde sempati ve destek bulacaktır.

Son bir eklemeye izin verin: Siyasetteki erkek egemenliği burjuva partileriyle sınırlı değil. Sol partiler de -uyguladıkları pozitif ayrımcılık kurallarına ve yöntemlerine rağmen, erkek partileridirler. Eğer sol ileride ülkenin siyasal yaşamında söz sahibi olacaksa, 1990'lardan başlayarak kadınlar konusunda girilen yolda daha pek çok mesafe kat etmek zorundayız. Sadece sol partiler içindeki erkekler değil, "sivil toplum kuruluşu" denilen, "yurttaş kuruluşları"ndaki, "özerk halk örgütleri"ndeki ya da kanunla kurulmuş meslek kuruluşlarındaki erkekler de kadınların önünde gölge etmemek bilincini göstermelidirler.

"Hak verilmez alınır" sözü çok doğrudur, ama zalimlere, zorbalara karşı oyledir. Kendilerini demokrat, özgürlükçü, solcu, komünist, Marksist, anarşist veya benzer pozitif nitelilerle adlandıran erkekler zorba mıdır ki, kadınların yolundan çekilmiyorlar, erkek egemenliğini oralarda kendileri paylaşıyorlar?

Hayat Tarzı mıymış..?

Halim Togan

Kadınları baba/oğul, hısım akraba, komşu, patron, toplum baskısından masun kılacak toplumsal/ekonomik ilişkiler ve ideolojik ortam değişmeden ya da değişeceğinin alâmetleri belirmeden başlarını açmaya zorlamak onları asla özgürleştirmek değildir

Sıkmabaş türban, eteği ayak bileğinde pardesü –çoğunlukla uçuk renk (gül kurusu/pastel) olacak– ya da, şu sıra çok sık rastlanmıyor ama, tepeden tırnağa kara çarşaf...

Kim seçiyor bu "hayat" tarzını?

Yazın sıcağında sımsıkı kapanmış kadının, yanında ya da iki adım önünde boyundan aşağı üç düğme açık, kısa kollu tiril gömlek, keten pantolon giymiş "erkeği" olduğu halde, hiç merak etmez misiniz içinden neler geçtiğini?

Hayat tarzıymış!

Kendi seçimiymiş!

Güneşin altında serazat dolaşmayı hangisi istemiyordur? İş isteyip istememeye kalsa, pek çoğu hiç de istemediği halde rıza göstermiyor mudur "hayat tarzı" diye kendisine biçilene? Çıkarın aradan baba hışmını, ağabey, kardeş, dayı, oğul/yeğen baskısını, hısım akrabasının, komşu neyin "ne diyeceği"ni, görün o zaman seçilmiş hayat tarzından geriye ne kalır!

"Hayat tarzı" dedikleri, kadınlar üzerinde düpedüz dayatmadır. Çok az kadın, ona yakıştırılan hayat tarzını seçip seçmeme üzerine kendine söz düşüğünü düşünecek olsa, böyle bir şeye razı gelir. "Hayat tarzı"dır denilerek kadın başının – sadece başının da değil, tabii, kollarının, bileklerinin, boyununun filan da – sımsıkı örtülmesi, kadına şiddet uygulamasıdır. Yaz sıcağında tesettürlü dolaşmaya zorlanmak bunun sadece çarpıcı bir örneği. O kılıkta insan içine çıkmak, ortalarda dolaşmak, iş görmek, eğlenmeye çalışmak, hattâ denize girmeye kalkışmak ,vb..., işin içinde şiddete en azından içselleştirilmiş başeğme, teslimiyet olmadan mümkün müdür?

"Hayat tarzı"ymış!

Kimin hayatı?

Kadının sıcakta bunalması onun mu, erkeklerin mi hayat tarzı? İkisinin de değil, aslına bakarsanız. Toplum üzerinde din yoluyla uygulanan meşum bir baskı söz konusu. Dinin kayırdığı erkek egemen anlayış ve pratikler kadın üzerinde egemen de, erkek üzerinde değil mi? Olmasa TBMM'inde yaklaşık 235 erkeğin eşi tesettürlü olur muydu?

"Erkek egemen baskı" egemen sınıf baskısının bir türevidir, başka bir şey değil. Toplumu egemen çıkarlar doğrultusunda zaptı rapı altında tutmanın bir yolu, aracıdır. "Hayat tarzı" kavramının ve söyleminin işin içine sokulması da bundandır. "Hayat"ın başka türlü –

egemen sınıf çıkarlarına baş eğilmeden yaşanamayacağı – safsatasıyla kadın erkek herkesin bilincinin, benliğinin esir alınıp tahakküm altında tutulmasına koşulu bir ideolojik saldırı!

Müslüman ülkelerde son yıllarda tesettür büsbütün yayılmakta. Neden? Kadınlar tesettürün faziletine ve gerekliliğine giderek daha mı çok ikna oluyorlar? Erkekler dinlerinin hikmetine daha mı çok vâkıf oluyorlar? Müslüman toplumlar üzerinde emperyalist saldırı, iç ve dış kaynaklı kapitalist sömürü bastırdıkça ortaya çıkan direnme saiki – modernist "millicî"likten sonra emekçi sınıf eksenli siyasetlerin de nicedir havlu atıp sahneden çekilmelerinin katkısıyla – "İslamcılar"ı öne çıkardı. Sömürüye karşı mücadelenin bir kültür ve kimlik dâvası olduğu zehabıyla tesettür İslamî değer diye kıymete bindi. Olan kadınlara oluyor.

Bir kadının ne giyeceği, nasıl giyineceği üzerine onun bunun ahkâm kesmesi nerden, niçin caiz oluyor? Hayat tarzıymış, değilmiş, hiç bir kadının türbanına, şusuna busuna karışmaya kimsenin hakkı yoktur. Devletin hiç yoktur. Kimi insan densizdir, haddini bilmez , karışmaya kalkar. Devletin işi öylelerine haddini bildirmektir, Üniversite kapısında pusuya yatıp türbanlı genç kadın kovalamak değil. Bir zamanlar, TC'nin genç, taze demlerinde, Ankara'nın "örnek" mahallelerinden, meydanlarından çarşafli kadınları geçirmezlerdi. Dünyaya ayıp olmasın diye! Oysa o günlerde erkeklerin şapka giymesi yasa gereği güya zorunluydu ama, kadınların çarşafa bürünmesi yasaklanmamıştı. Şimdilerde, işler tersine dönecek, mahallelerde başı açık kadının ve ona refakat eden erkeğin başı belaya girecek diye endişelenmeler aldı yürüyor. İşin ucu, "Onlar bizi kesmeden, biz onları keselim!" anlayışıyla ülkede Atatürkçü darbe özelemlerinin depresmesine kadar varıyor. Hızla yaygınlaşan paranoaya, sorunun özünün kavranmasını büsbütün zorlaştırıyor.

Bir kadına, "Senin başına türban sarmaya, ya da çarşafa bürünmeye hakkın yok!" nasıl diyebilirsiniz? Bu onun sorunu değil ki, herkesin, hepimizin sorunu. Bürünür. Kocasının şerrinden korkuyordur, sözgelimi. O kocanın karısının çarşafli olmasını istemeye hakkı var mı? Asıl sorulacak soru budur. Hem de, tarihin bu dönemecinde hepimize sorulacak sorudur. Devlet, kadının başındaki türbanı mesele yapmadan önce aile

içi hot zota ve şiddete doğru dürüst, içtenlikle, kararlılıkla el atsin da görelim! Bu olmadan kadınların, gencecik kızların tesettürü kendilerine hayat tarzı olarak seçtiklerini söylemek tam bir safsatadır. Tesettürlü karısı olan erkek, kendisi, onu bir hayat tarzı olarak seçmiş demektir. Bunun için ona bir bedel ödetilmemeli mi? Kadına ödetiliyor, ona niçin ödetilmesin? Ödetilse ne olur? Söz gelimi, eşinin başı örtülü bir erkek şu, şu, şu işlerde çalışamaz, öyle bir meslek tutamaz, maaşından şu ya da bu kadar kesinti yapılır diye. Niçin eşi türbanlı C.Başkanına itiraz ediliyor da eşi mesela çarşafı tapu kadastro memuru hoşgörüsüyle karşılanıyor? Maksat, "imaj"ı korumak. "Kamu alanı" yaygarasının iç yüzü! Ne oluyorsa hep kadınlara oluyor? Eşinin başı bağlı C.Başkanı önünde selâm duran general, başı bağlı eşe aynı saygıyı göstermekte neden kusur ediyor? Böyle bir şey yapabileceğini nasıl düşünebiliyor? Eşinin başı örtülü adam yargıç olabiliyor da, başı örtülü kadın neden olamıyor? Üniversitede okuma hakkı bile yok!

Önceki C.Başkanı öylelerinin görev, mansıp atamalarına onay vermeyince kimileri kıyameti koparıyor, başkaları alkış tutuyordu ama, Sezer'in yaptığı da, iş değildi: zevahiri kurtarma gayretiydi. Erkeklerin kadın milletine ettiklerinin kefaretinin ödemek bütün toplumun boynunun borcudur. Öyle kolay ödenecek bir borç değildir...

Biz başörtüsüne de, türbana da, sadece -sokakta, meydanda, otobüste filan değil, Üniversite içinde de, anatomi dersinde de, devlet dairesinde ve C.Başkanlığı katında da olsa karşı değiliz... **KADIN BAŞININ BAĞLANMASINA KARŞIYIZ!**

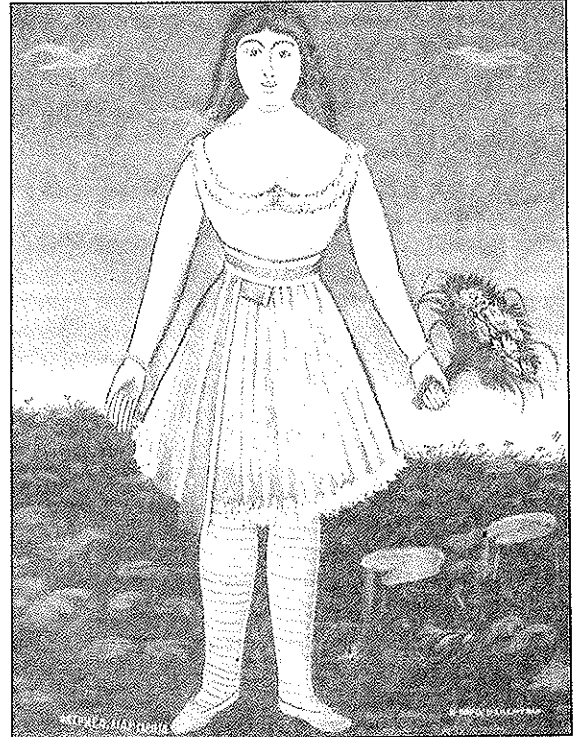
Kimse kaşlarını kaldırıp öyle tuhaf tuhaf bakmasın! Burda çelişki, tenakuz filan, öyle bir şey yok. Üniversite kapısından geri çevrilen genç kadınların ve sair başı bağlının mâruz kaldığı haksızlığa, adaletsizliğe, saygısızlığa itiraz etmek başkadır, kadın başı bağlamaya onay vermek başka. Kadınların başları örtülü olabilir. Şöyle olur, böyle olur. Sıkmabaş türbanla da, dünyanın hemen her yerinde görülen geleneksel başörtüsüyle de. Ama kadınlar şöyle ya da böyle başlarını örtmeli, örtünler, doğrusu budur filan denilemez. Denilmesi anlayışla karşılanamaz. Diyenlere hoşgörü gösterilemez. Türban Selefî işi, Arap icadı, yok bilmem ne simgesi, o olmasın, bildiğimiz "ninelerimizin başörtüsü" olsun diyenler var. Kime ne? Kadının başına illa örtü mü biçilecek? Kim biçecek? Böyle örtünmesin, öyle mi örtünsün? Niçin öyle örtünsün? "Kadınlar örtünmeli" önermesi bir inanç ya da düşünce beyanı değildir. Ya da öyleyse eğer, kadına ve kadınlara kasti olan bir inancın, düşüncenin beyanıdır: kadınlara uygulanan baskının yaygınlık kazanmasına onay vermedir, davetiye çıkarmadır. Kadınlar üzerinde baskıyı sıradanlaştırmaktır. Kadınlar üzerinde baskı, tahakküm soyut kavram değil, çok somut gerçekliktir; tek tek her bir gerçek kadın üzerinde bilfiil tahakkümdür.

"Hayat tarzı" iddiası o tahakkümün ideolojik gerekçesinden başka bir şey değil. Öyle bir hayat tarzı

seçiminin iki adım ötesi dinin gereğinin yerinde getirilmesi zorunluluğu olmayacak mı? İslamî "hayat tarzı" salt baş örtmekten başka bir şey içermiyor mu? Müslümanlığı ile her fırsatta ve vesileyle övünülen bir toplumda bunun nereye varacağı bugünden bellidir. Ama buna, "Onlar bastırmadan biz bastıralım!" anlayışıyla karşı durulamaz. Geleceğin tahakkümüne, baskısına karşı mücadelenin esası bugünden verilecek özgürlük, yani hayatı ve dünyayı değiştirme mücadelesidir.

Başı bağlı kadınların zorla başını açmaya -bunu bir özgürleştirme eylemi sayıp - onay vermek fiilen ve resmen bir başka tahakküm uygulamasıdır. Kadını baba/oğul, hısım akraba, komşu, patron ve giderek toplum baskısından âzâde ve masun kılacak toplumsal/ekonomik ilişkiler ve ideolojik ortam olduğu yerde değişmeden kaldıkça ya da kalmayacağının gözle görülür, elle tutulur alâmetleri belirmediğe de öyle olacaktır. Aile içi baskı, şiddet, vb. gerçekliği sürdükçe, bunların sürmesine neden olan gerçeklikler ortadan kalkma yoluna girmediğe kadınları şu ya da bu biçimde başlarını açmaya zorlamanın onları özgürleştirmekle hiç bir alâkası yoktur. Öyle yaparsanız söz konusu baskılar altında evlerine hapsolüp kalmadan sokağa, hayata karışabilmek için başlarını bağlamayı seçmeye zorlanan kadınlara bir de siz zulüm eder, zulüm ettiğinizle de kalmaz, zorun, zorbalığın toplumda sıradanlaşmasına katkı yaparsınız.

Başları açık özgür kadınlar ülkesinde mi yaşamak istiyorsunuz? Topyekûn özgürlüğün mutlak kural olmasının çaresine bakma gereğini idrak edeceksiniz!

Aktris Margarita, 1909, Muşamba üstüne yağlı boya

Tarihe Nasıl Bakmalı?

Güray Öz

Tarihe Marksizmin sınıflı toplumları tahlil yöntemlerinden ayrılmadan bakıldığında yanlışların sayısı azalır. Ama ayrıntıya indikçe de gerçeğe yaklaşmak zorlaşır. Tıpkı fizikte olduğu gibi alan küçüldükçe, hatalar, farklılıklar görünmez olur. Burada en büyük sorun, tali olan ayrıntıdan tarihi kurtarabilmektir

Tarih insanların ve kavimlerin hal ve durumlarının nasıl değişmiş olduğunu, devlet sınırlarının nasıl genişlemiş, kuvvet ve kudretlerinin nasıl artmış bulunduğunu, ölüm ve yıkılma çağı gelinceye kadar yeryüzünü nasıl imar ettiklerini bize bildirir. Bu tarihin zahiri manasıdır. Tarihin içinde saklanan mana ise incelemek, düşünmek, araştırmaktan ve varlığın sebep ve illetlerini dikatle anlamak ve hadiselerin vuku ve cereyanının sebep ve tertibini inceleyip bilmekten ibarettir. İşte bundan dolayı tarih şerefli ve hikmet'in içine dalmıştır. Bundan ötürü tarih, hikmet=felsefe ilimlerinden sayılmaya layıktır."(1)

İbn-i Haldun

"Ama sosyalist insan için dünyanın tarihi denen şeyin tümü, insan emeği yoluyla insanın yaratılmasından başka bir şey olmadığına göre, doğanın insan için oluşumundan başka bir şey olmadığına göre, kendi doğumunun, kendi oluşum sürecinin yalanlanamaz ve göze görünür kanıtı gene kendisidir." (2)

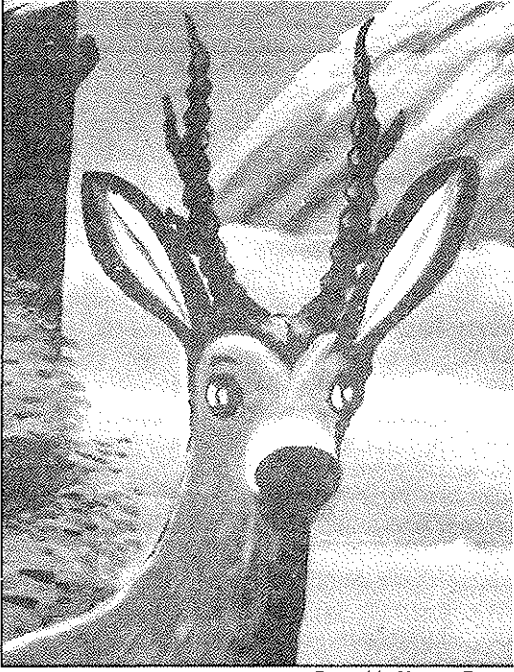
Karl Marx

Giriş

Türkiye'de solun kendi tarihiyle ilgilenme, öğrenme, keşfetme, açığa çıkarma ve nihayet yazma, "resmîleştirme" çabaları hep güdük kalmıştır. Geçmiş dönem solcularının yaşadıklarını bir tarih formunda düşünmeleri, deyim yerindeyse kendi "vakanüvislerini" çıkarmaları pek düşünülemezdi. Belge bırakmak da solun tarihi ağırlıklı olarak yeraltında geçtiği için pek mümkün görünmüyordu. Belge bırakmak aslında iki türlü olabilir. Birincisi, solun, sol hareketlerin siyasal faaliyetle, ya da daha dar anlamda kendi siyasal mücadeleleriyle ilgili politik örgütlenmeye ve mücadelenin teknik boyutuna ilişkin belgeler, ikincisi ise siyasal hareketlerin ideolojik, politik düşüncelerini, değerlendirmelerini içeren, Marksist hareketin karşılaştığı ideolojik, politik sorunlarla ilgili belgeler dokümanlar, daha doğrusu ürünler olabilir. Ne yazık ki Türk solu her ikisinde de yoksuldu. Solun bu kapsamda sayılabilecek ürünleri, genellikle kısır polemiklerden ve aşırı bir şekilde savunma konumlarından yazılmış yazılardan, makalelerden ibarettir. Yine de son dönem, belge bakımından, önceki dönemlere oranla daha şanslı sayılabilir. Ama bugüne kadar tarih yazımı asıl

olarak yalnızca tanıklıklara, polis ve mahkeme kayıtlarına dayandı. Bu tanıklıklar da tanıkların birbirlerine olan öfke ve nefretleriyle yaralıydı. Demek ki bunların toplamından bir sol tarih yazımı çıkartmak zor olacaktı. Solun tarihini yeniden yazma çabası, "büyük yenilgi" sonrasında yeniden canlandı. Bu kez tarihi yazmak isteyenlerin ağırlıklı bölümü geçmişi pek iyi duygularla hatırlamayanlardan oluştu ve onlar da sonradan gelen dönemin, neo-liberal ideolojik baskının tarih yazımını doğrudan etkileyen rüzgârlarıyla eğilip büküldüler ve neyin tarihini yazmaya çalıştıklarını unuttular. Ortada belgeler olsa ve ciddi kurumlar tarafından yayımlansalar bile belgeleri tartışanların önemli bir bölümü, şimdilik, tarihe ve kendi tarihlerine pişmanlığın, yenilginin gözleriyle bakıyorlar. Ortada bir tartışma var gibi görünüyor. Bu tartışma şimdilik yalnızca geçmişin ciddi bir biçimde değerlendirilmesinden çok "yenilginin" ifadesinin alınması gibi dar bir amaçla kendini sınırlamış durumdadır. Kuşkusuz, solun kendi tarihi ile ilgili bilgilenmeye, bunun için de bilgi birikimine, belgelere ve ciddi bir tartışmaya ihtiyacı büyüktür. Bu bilgiye ulaşabilmek, eldeki belgeyi yorumlayabilmek, daha sonra bir tarih yazımına dönüşebilmesini sağlamak için genel olarak tarihe son yıllarda unutulmuş tarih bilinciyle, yani teorik bir bakışla yaklaşmakta büyük yarar var.

Yeryüzünde olayların, ulusların birbirleriyle ilişkilerinin, saldırganlıkların, yıkımların, sistem değişikliklerinin hızlandığı, hızlandırıldığı, birbirine bağlı, "domino etkisi" tanımına uygun olarak geliştiği, tek tek insanları, bireyleri doğrudan, birebir etkilediği ve bu etkilemenin bugüne kadar olduğundan daha fazla hissedildiği, görüldüğü, insanların karşı koymaya ya da boyun eğmeye zorlandığı günlerdeyiz. Bu köşeye sıkışma durumunun "devrimci durum" ya da benzeri bir tanımla henüz ilgisi yok. Söz konusu durum, aynı zamanda insanlarda ve politika alanında kafaların iyice karışmasıyla da kendini gösteriyor. Anlık, günlük değerlendirmeler insanlara yön veriyor. "Doğrularla" "eğrilerin" aynı anda, aynı kişi ve çevrelerde hızla yer değiştirdiği görülebiliyor. Tarihte böyle sıkışma aralıkları var. Kısacası bu, insanlığın başına ilk kez gelmiyor, ama insanlığın her bu türden aralıkta bir öncekine göre durumu çok yönlü olarak daha yoğun yaşadığı söylenebilir. Bunun nedenleri arasında herhalde yoğun "bilgi" akışının, enformasyon bombardımanının bir etkisi vardır. Popüler kültür saldırısının bu yetkin ve

Peyzajda Karaca, Detay

yaygın araçla birlikte ideolojik bir "üstünlük" kurduğundan belki söz edilebilir. Malumat arttıkça bilginin azaldığından ve bilincin bulandığından söz etmek herhalde yanlış olmaz.

İnsanlığın karşılaştığı bu sıkışma ânının iki temel nedeni olduğundan söz edilebilir. Bunlardan birincisi artık doğanın kendini yenilemekte zorlanmasıdır. Bununla doğa ile onu çok kötü kullanan insan-sistem arasındaki olumlu-olumsuz, insani-gayri insani ilişkiyi anlatmak istiyorum. Bu durumun insan yaşamına ilişkin çok sayıda yeni sorun doğurduğu, bu sorunların ise insanları her geçen gün biraz daha doğrudan etkilediği de gözle görülüyor. Gerçekten de çevre insan ilişkileri ve burada aynı anlama gelmek üzere sorunları artık ideolojik ve politik değerlendirmelerin önemli bir unsuru hâline gelmiştir.

İkincisi ise, insanlığın toplumsal gelişimin önünü tıkayan, gelişimi önleyen toplumsal formasyonu değiştirememek, dönüştürememek, formasyonu belirleyen üretim ilişkilerini, kapitalizmi, yani önümüzdeki en büyük sorunu aşmakta zorlanıyor olmaktır. Üstelik bu kapitalizm, ulaşabileceği en üst aşamaya da ulaşmış, insanlık için daha uygun koşulları vaat eden ve daha "kolay" gerçekleştirilebilecek bir sistem için nesnel koşulları yaratmış durumdadır. Değişime uğramayan, dönmeyen, ilerleme tarafından belirlenemeyen toplumsal formasyon çürüme belirtileri gösterir. Bu çürüme toplumsal hayatın her yanına sızar. Doğa ve doğayla birlikte onunla ilişki içindeki insan bu çürümeden nasibini alır. Karşılaştığımız bu durumun, bu güncel tarihsel olgunun teorik bir alt yapısı var. Bu nedenle de biz bir kere daha tarihle, tarihin materyalist yorumuyla ilgilenmek durumundayız. Öyleyse bu iki temel nedenle ve bunların birbiriyle ilişkisi üzerinde durmak yerinde olacaktır. Doğa-insan ilişkisi, bu ilişkide emeğin yeri ve rolü, tüm bunları kapsamak üzere toplumsal formasyonu belirleyen

unsur olarak günümüz kapitalizminin durumu ele alınmadan, konuyu tarihle ilişkilendirmek mümkün olamayacaktır.

Marx'ın Feuerbach Üzerine Tezler'inin üçüncüsü, insanla doğanın karşılıklı ilişkisini ele alır. Bu ilişkinin gerçekleşmesinde başrol ise emegindir. Marksizmin toplumsal gelişme ile ilgili tahlillerinin tümü de emek kategorisine dayanır. Çünkü emek, her şeyden önce insanın varoluşunun bir önkoşuludur. Emek, insanla doğa arasındaki etkileşimi, karşılıklı ilişkiyi dolayımlayan ve hep dolayımlayacak olan doğal zorunluluktur. Eğitenin de eğitildiğini vurgulayan Üçüncü Tez, koşullar (doğa)/insan ilişkisinde insana aktif, eylemli bir yer veren materyalizminden söz eder. Koşullar (doğa) insanı eğitir, ama aktif materyalizm, eğitenin de eğitilmesi gerektiğini unutmaz. "İnsanların koşulların ve yetiştirilişin, dolayısıyla değişmiş insanların da başka koşulların ve gene değişmiş değiştiriliş biçimlerinin ürünü olduklarını ileri süren materyalist öğreti, koşulları değiştirenlerin de insanlar olduklarını ve eğiticinin kendisinin de eğitilmesi gerektiğini unutmuyor." (3) Kuşkusuz burada doğayla karşılıklı ilişki ve etkileşim içindeki insan emeği, toplumsal emeğin doğayla etkileşimi, belirli üretim tarzları içinde varolur. İnsanla doğa arasındaki farklı biçimler, farklı üretim tarzları içinde gelişen aktif ilişki bizi bu ilişkilerin bir tarih içinde geliştiğini de gösterir. Kendisi de doğanın bir parçası olan ama doğadan etkilenen ve doğayı bilinçli çabayla etkileyen insanın eylemi tarihi oluşturur. Burada insan eylemi ile doğa arasındaki ilişkinin nesnel ve ilerletici karakterinden söz ediliyor. Bu nesnel ve ilerletici ilişkinin tarihte hemen kendisini belli eden özelliği ise, nesnellik içinde insanın değiştirici, dönüştürücü özelliğidir. Burada insanın doğayı ve kendisini değiştirmesini ama aynı zamanda tarih yapma özelliğini vurgulamaya çalışıyorum.

Bilindiği gibi sosyalizmin insanlık açısından zorunluluğu ve kaba anlamayacaksak kaçınılmazlığını Marx üretici güçlerin gelişimi ve bu gelişiminin üretim ilişkileri ile çelişmesine bağlar. Marx'ın farklı görüşlere sahip araştırmacılar tarafından sık sık alıntılanmış ve kendilerini doğrulamak amacıyla kullanılmış sözleri şöyledir: "...içerebildiği bütünü üretici güçler gelişmeden önce, bir toplumsal oluşum asla yok olmaz. Yeni ve daha yüksek üretim ilişkileri bu ilişkilerin maddi varlık koşulları, eski toplumun bağrında çiçek açmadan asla gelip yerlerini almazlar. Onun içindir ki, insanlık kendi önüne ancak çözüme bağlayabileceği sorunları koyar" (4) Burada üretici güçlerin gelişmesi konusuna düz bir mantıkla yaklaşmanın sakıncalarını anlatmanın yeridir diye düşünüyorum. Marx'ın bu çok açıklayıcı ve anlaşılır ifadesinin yine de bir iç analize tabi tutulmasında yarar var. Yaşadığımız zaman diliminin bilim ve teknolojiye hızlı gelişimle taçlanmış üretici güçlerin gelişimi ile yine çağımızın egemen üretim ilişkisi arasındaki gittikçe derinleşen çelişki, nasıl oluyor da insanlık yararına bir sonuç doğurmuyor ya da var olan denemeler yenilgiye uğruyor. Hiç bir çelişkinin kendiliğinden çözülmeyeceğini, ortaya çıkan çözümlerin de kendilerini süreklilik içinde ancak kabul ettirebileceğini, bu anlamda kitabın değil hayatın karar verici olduğunu söylemekle yetinelim. Ama burada asıl önemli olan artık üretici güçlerin gelişiminin sürüyor

olmasının varolan üretim ilişkilerini çağdaş, uygar, kabul edilebilir, nesnel olarak katlanılması zorunlu hâle getirmediğinin altını çizelim. Marx'ın sözlerinin determinist bir yaklaşımla ele alınmasını ilerletici ve doğru bulmadığımızı da ekleyelim. Hayat önümüze yalnızca çözebileceğimiz sorunları değil hemen her zaman karmaşık ve çözümünü zor sorunları koyar. Sanayi devrimi yıllarının gaddar, vahşi kapitalizmi aynı zamanda uygarlaştırıcıydı ve insanlık hem bu vahşet karşısında çaresiz, hem de burjuvazinin uygarlaştırıcı, ilerletici özelliklerinin edilgen bir öznesi durumundaydı. Bugünkü durumun o çağa benzeyip benzemediğini, insanlığın hâlâ edilgen bir öge durumunda olup olmadığını, insanın ve çevrenin sömürülmesi, demokrasi biçimleri ve sosyalizm amaçlarıyla ilgili olarak, yaşadığımız başarılı başarısız denemelerle, yeni hareketler ve arayışlarla, farklılaşan sorunlar karşısındaki bilinç durumuyla değerlendirebiliriz.

Kapitalist üretim ilişkileri içinde insan, üretim faaliyeti ile bilimsel bilgideki gelişmeyle de gittikçe artan ölçüde doğayı etkiler, değiştirir, "doğa yasalarına" hükmederken, doğa ile aynı zamanda olumsuz bir ilişki içine de girmiş olur. Kapitalizmin nesnel olarak ilerletici özelliğinin, sermayenin uygarlaştırıcı etkisinin tıkanmış bir tarihsel evreden söz etmek mümkündür. Gülnur Savran, Antony Giddens'e de atıfta bulunarak bu evreyi şöyle anlatıyor: "Marx'ın 'sermayenin uygarlaştırıcı etkisi'ne yaklaşımı ilk bakışta doğa karşısında faydacı ve 'araççı' bir tavır gibi görünmektedir. Giddens'in haklı olarak belirttiği gibi 'üretici güçlerin gelişmesine bugün artık hiç bir sorun yokmuşçasına, toplumsal ilerlemeye yardım eden bir süreç diye bakılamaz.'"(5) Marx'taki 'fayda' kavramının tek yönlü alınamayacağını belirten Savran, faydanın ikili karakterini şöyle açıklıyor: "Fayda bir yandan, insanın doğaya egemen oluşundaki ve insan gereksinimlerinin nicel artışıyla olumlu yönü dile getirir; ama öte yandan, aynı kavram insanların birbirleriyle ve doğayla kurdukları ilişkilerdeki bir yoksullaşmayı da yansıtır.

Bu yoksullaşma, gerek insan-insan, gerekse insan-doğa arasındaki çok çeşitli çelişkilerin bir fayda ilişkisine indirgenmesidir."(6) Marx insanın zenginleşen gereksinimlerinin giderilmesinin kapitalizmde paraya duyulan açgözlülük olarak biçimi altında gerçekleştiğini belirtir. Savran, Marx'ın 1844 Felsefe Yazıları'ndan yaptığı alıntılarla zenginleştiği değerlendirmesinde şöyle söylüyor: "Salt nicelik artışı olarak; bu gereksinimler, ayrıca sermayenin kâr güdüsü nedeniyle, sürekli bir biçimde 'insansal ve doğal olmayan, incelenmiş hayal ürünü iştahlar'a dönüşürler; 'çünkü özel mülkiyet kaba gereksinimi, insansal gereksinime çevirmeyi bilmez. İdealizmi, fantezi, karpis ve çılgınlıktır.'"(7) Doğanın bu tür kulanılışı, kapitalizmin doğaya bu tür müdahalesi ile bir sistem olarak tıkanışı birbirini tamamlamaktadır. Daha doğrusu kapitalizm, nesnel olarak ilerletici olma özelliğini her bakımdan yitirmiştir ve insanlık da kapitalist ilişkilerin belirlediği toplumsal formasyonu değiştirme, dönüştürme başarısını henüz gösterememektedir. Bir başka deyişle, kapitalizm, insanlık için daha uygun koşullar vaat eden, ve daha kolay gerçekleştirilebilecek bir sistem için, doğa-insan ilişkileri ve etkileşiminde daha akli başında olabilecek sosyalizm için nesnel koşulları

yaratmış durumdadır, ama bu noktada gelişim sanki tarihsel olarak tıkanmış gibi görünmektedir. "Tarihin sonu" ukalalıklarının ve gittikçe artan saldırganlığın nedeni de budur. Tarih içinde daha önce de görülmüş, ama bu kez daha özellikler de taşıdığı görünen bu sıkışma aralığının aşılabilmesi için siyaseti ve tarihi bir kere daha ve yeniden tanımlamaya ihtiyaç var.

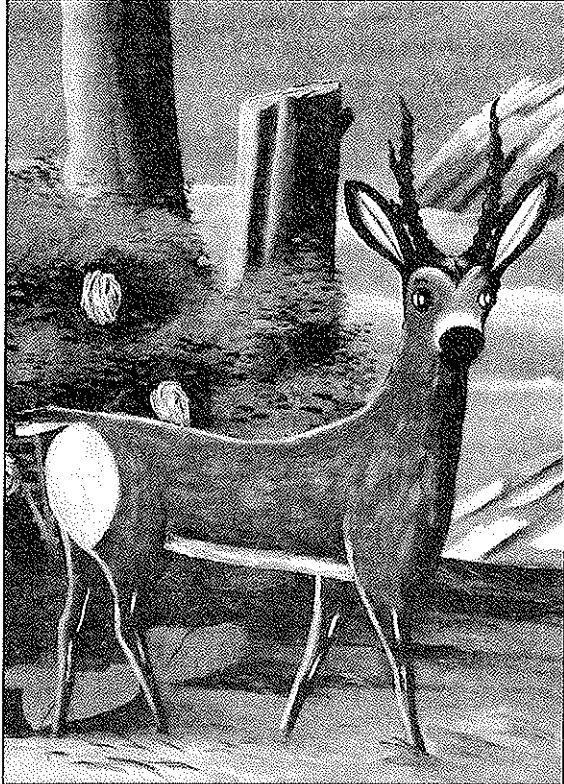
Bu nedenle de tarihle, artık yalnız tarihçilerin değil, doğrudan tarihçi olmayan, ama görebildiğini iddia edenlerin de ilgilenmesi gerekiyor. Donup kalmış bir tarihle değil, bugünün gözüyle görmemiz gereken ve bugünü aydınlatacağını bildiğimiz tarihle ilgilenmek zorundayız. Başka türlü bizi "malumat sahibi", ama eli kolu bağlı yarı cahiller ve doğal olarak da köleler hâline getirecektir. Bu nedenle tarih konusunda her türlü çabayı, tüm tarihi Yahudiliğin derin etkisiyle yeniden yazmayı denemek dahil, ilgiyle okumak ve tartışmak zorundayız. Bu denemeler bizi yorabilir ama bir yandan da konu üzerinde düşünmeye sevk etmek gibi gerçekten çok gerekli bir işlevi yerine getirdiklerini itiraf etmeliyiz. İçinde yaşadığımız tarih diliminde bizim popüler kültürün yoğun saldırısıyla epeyce yavaşlatılmış düşünme hızımızı aşabilecek sıkışmışlıkta ve hızla gelişen olaylar, geçmişe bugünden bakmanın önemini arttırdı. İçinde bulunduğumuz zaman diliminde bu sıkıntıları kendi ülkemizde de yoğun bir şekilde hissediyoruz. Daha önceki dönemlerde de Türkiye darbeler, krizler, inişler, çıkışlar yaşamış olsa da bu kez karşılaştığımız durum biraz farklı bir nitelik gösteriyor. Sosyalist sistemin dağılmasıyla üst noktaya çıkmış olan bu bunalım ve kargaşa döneminin, emperyalist paylaşım savaşının yeni ve farklı bir biçiminin devreye girmesi olarak tarif edilmesi, küreselleşmenin önümüze koyduğu yeni sorunlarla birlikte değerlendirilmesi herhalde netleşme sağlayacak, bilinç açıcı olacaktır.

Bu yeni ve farklı biçim üzerinde de biraz durmak gerekiyor. Bu yeni biçimde, askeri ve kalıcı işgal azaldı, uluslararası örgütler, yeni bir uluslararası hukuk, tekelin doğrudan saldırıları, uluslararası şirket evliliklerinin yeni bir düzeye tırmanması, ülke politikalarının dış yönlendirmelere daha açık hale gelmesi vb. ağırlık kazandı. Emperyalist merkezlerin (bugün ve Türkiye için ağırlıklı ABD ve AB) dünyayı toptan ve yeniden dizayn etme girişimleri de bunun bir üst görünümüdür. Buna küreselleşme diyorlar. Bu yeni ve farklı biçimdeki emperyalizm, yatay yayılımı dikey derinleşme ile tamamlıyor. Dikey derinleşme ise ağırlıklı olarak içerdeki ekonomik, kültürel ve politik elemanlar aracılığı ile gerçekleştiriliyor. Emperyalizmin ekonomik, askeri, kültürel politikaları bu "iç" unsurlar eliyle içselleştiriliyor. Emperyalizmin küresel döneminin temel karakteristiklerinden birisi bu içselleşme özelliğidir. Eskiden olduğu gibi yalnızca "memurlar" ve "ajanlar", kompradorlar yok, emperyalistler gibi düşünen, onlarla kelimenin tam anlamıyla bütünleşmiş, iç içe geçmiş, emperyalizme içselleşmiş ve böylelikle emperyalist politikaları Türkiye'ye içselleştiren unsurlar var. Ayrıca bu unsurlar durumun bizzat kendisini de içselleştirmişlerdir. Bu nedenle de çok rahat ve huzurludurlar. Kendilerini küresel dünyanın vatandaşı sayıyor ve bir ihanet duygusuna kapılmıyorlar. Ayrıca Türkiye şimdilik, bölgedeki diğer

ülkelerle birlikte bu "kaderi" paylaşmaktadır. Bu talih-sizliği aşabilmek, musibetlerden korunabilmek, "talih-sizliği" "talihe" çevirebilmek için de, tarihe nasıl bakmak gerektiği konusunda çaba harcamak zorundayız. Ne olup bittiğini, nasıl geliştiğini, nedenleri ve soruları bugünden geçmişe doğru, teorisinin ve bugünün, pek çoklarının düşündüğünün tersine sınanmış, yani epeyce işe yaramış ve kendini yenilemiş ideolojik birikiminin gözüyle elden geçirmek gerekiyor. Örneğin resmi tarihin bize oldukça sakın ve istikrarlı yıllar olarak sunduğu dönemin pek de böyle olmadığını, tam tersine, biraz karmaşa içinde ve yoğun bir mücadeleler dönemi olarak geçtiğini bilmek, şimdi kuruluş yıllarını olumlu anlamda daha iyi değerlendirmemizi sağlayabilir. Bu yalnız olayları bilmek anlamında değil, olayların arkasını bilmek ve doğruyu yeniden keşfetmek anlamında değerlendirilmelidir. Burada da tuzak, popüler kültürün tuzağıdır. Önemli olanı keşfetmek, tâli olanı ayırabilmek her zaman önem taşıyor. Her türlü bilimsel çabanın aracı olan soyutlama da bunu gerektirmiyor mu?

TARİHE BUGÜNDEN BAKMAK

Tarihe bugünden bakmak gerektiği, zaten tersinin de olanaklı olmadığını kabul edenlerin sayısı az değildir. Yazılı tarihleri de yeni belgeler, yeni bulgular ve yeni bakış açılarının yenilediği, düzelttiği, doğrulttuğu bilinmeyen bir olgu değil. Burada, geçmişle bugün arasındaki tarihe bakış konusuna, öncelik-sonralık ilişkisi nedeniyle değil, daha başka bir nedenle farklı ve olumlu yaklaşmak zorundayız. Geçmişe, tarihe bugünden ve bugünün birikimiyle, bilgisiyle ve zenginleşmiş teorisiyle bakmak, böylece onu hem doğrultmak, hem de işe yarar hale getirmek gereklidir. Ama burada bu iddiayı ileri sürerken

Peyzajda Karaca, 1913, Muşamba üstüne yağlı boya

ya da bu türden tezlerle katılırken, bir ilke koymak da zorunludur. Bugünün bakış açısının geçmişi daha iyi anlamak için gerekli olduğunu söylerken, o ilkeyi gözden kaçırmamak zorundayız. Bu, "ilerleme", "gelişme" kavramı ile açıklayabileceğimiz bir ilkedir. Geçmişe bugünün gözüyle bakmak gerekir, ama ilerlemeden söz edebiliyorsak. Bunu da, ilerlemeyi doğru dürüst anlayabilmış, kavrayabilmişsek başarabiliriz. Burada ilerlemeden kastın, bütün bir tarihin bilinci olduğu, yani gitgellere rağmen nesnel bir gelişmenin yaşandığını anlatmak olduğu herhalde anlaşılıyordur. Resmi tarihlerin görevi ise bu durumu dondurmaktır. Biraz önce sözünü ettiğim "istikrarı" övmek ve onun sürekliliğini iddia ve propaganda etmek, resmi tarihin en önemli görevlerindendir.

Tarih aynı zamanda onu geçmişin labirentlerine hapsedmek, durdurmak, ilerlemeyi yalnızca bilim ve teknikteki genellikle yönlendirilmiş gelişmelerle sınırlamak, eskiden vaaz edildiği gibi bırakmak ya da yeni bir Ortaçağa sürüklemek isteyenlerce yazılabilen bir şey. Hatta ağırlıklı politik planda bu sınıfların ağırlık taşıdıklarını ve en azından bugüne kadar tarihi yaparken de yazarken de etkin olduklarını biliyoruz. Bu durumun çok uzak olmayan bir kanıtı Hitler Almanyası'dır. Hitler döneminin resmi tarihi yalnız Alman tarihini değil, tüm dünyanın tarihini o gözle baştan aşağıya değiştirmişti. Şimdi denenen ve şu ünlü "tarihin sonu" sloganı ve sonrasında ideolojik saldırısı ve kanlı eylemleri ile yapılmak istenen de budur. Ama yine de bütün bu tarihsel karışmanın altında kendini gösteren ve kalın bir çizgi hâlinde gözlenebilen bir ilerleme var. İşte tarihi yeniden gözden geçirir ve çoğu zaman yeniden yazarken sırtımızı dayamamız gereken bu ilerlemedir. Bunu yapabilmemizin yolu ise sınıflı toplumlar arenasında yaşadığımızı, ideolojik olarak bir sınıfa ait olduğumuzu, ilerlemenin daha sonraki dönemlerdeki sahibinin de sınıflı toplumların yaşayacağı mücadele olacağını kabul etmek, bu konuda, söz yerindeyse, "tutucu" olmayı başarabilmektir.

Tarih yazımları, bizim tarihe bakışımız, yorumumuz ve eylemimizle ötekilerin tarihe bakışı, eylemi ve yorumu arasındaki bir kapışmanın, çatışmanın sonucunda ortaya çıkıyor. Bir bütün olarak tarihe, bu nedenle, sınıf çatışmaları alanının hikayesi de denilebilir. Yine aynı nedenle, birden fazla tarihten de söz etmek durumundayız. Olayların dizilişinde belirli nesne ve öznelere varlığında ortak, benzer ya da aynı şeyleri söylüyor ya da yazıyor gibi görünsek bile, gerçekte birden fazla tarih yazımından söz etmek daha doğru olur. İnsanların eylemlerinin tarihle doğrudan bir bağı var. İnsan eylemi olmaksızın tarih olmaz. Ama aynı zamanda, "Tarihi şu ya da şunlar yaptı, şu ya da bu sınıflar gerçekleştirdi," denilemiyor. Bu anlamda tarihin belirli bir öznesinden söz edemiyoruz. Yine aynı nedenle, tarihi öğrenmek, geleceği tek başımıza planlayabileceğimiz ya da tarihten öğrendiklerimizle bilebileceğimiz anlamını da taşıyor. Herkes tarihten kendine göre bir şeyler öğreniyor. Bu da zaten tarihi sınıf mücadelelerinin bir alanı yapan olgudur. Tarih, kahramanlar, büyük liderler ya da tek bir sınıf tarafından yapılabilen bir iş değildir. Tarih, ancak bir karmaşa içinde yolunu bulan bir nesnelliğin ifadesi olabilir. Bu nedenle de tarihi kimin yaptığı sorusundan çok, tarihe kimin, nereden ve nasıl baktığı önem kazanıyor.

Bu konular üzerinde biraz daha sesli düşünmeye, bu konuları tartışmaya açmaya gerek var. Tarihe bugünden bakmak ne demek? Her "resmî tarih" yazımı tarihe bulunduğu ve savunduğu dönemin meşrûyetini kabul ettirmek noktasından bakar. Her resmî tarih kendini kendine uygun bir geçmişle bütünleştirir ve böylece mantıklı bir dizge oluşturur. "Egemenlik ifadesini 'resmî' tarihte bulmuyorsa"(8) meşrûyetten de söz edilemiyor. Demek ki, tarihe bugünden bakmak derken, çok da yeni bir şey söylemiş olmuyoruz. Önemli olan tarihe bugünden bakacak olanın kim olduğu ve hangi kuramsal yaklaşımla bunu yaptığıdır. Yine de tarihe bugünden bakma konusunda genel bir değerlendirme, bu tezin kabul edilebilirliği konusunda herkesle bir tartışma aranabilir.

Tarihe bugünden bakmanın bir bilimsel zaaf ama aynı zamanda bir zorunluluk olduğu görüşü her halde en yaygın görüşlerden birisi. Örneğin son yıllarda tarih yazımında her türlü kaygının ötesinde, bir cesaret sergileyen Yalçın Küçük böyle düşünüyor. Şöyle diyor: "Tarihi yazarken şimdiki zamanın otoritesinin dışına çıkmamak, muhtemelen bu bilimin büyük zaafıdır. Şimdiki zaman tarih yazımında tiyatrodaki ışıkçı konumu ve gücündedir diyebiliriz. Nereye bakacağımızı, ne kadar göreceğimizi ve hattâ ne göreceğimizi de ışıkçı veya 'şimdiki zaman' yönlendiriyor ve etkiliyor; 'belirliyor' demek belki daha isabetlidir. Zaman hep eylemler ile çizilebilmektedir. Bu mutlaka tarih biliminin zaafıdır, geçmiş bugünden görmek zaaf oluyor, güzel ve kabul ediyoruz ama bizleri yaşama da hep zaaflarımız ve düşünlüklerimiz bağlamıyor mu; öyleyse yaşayabilirliğini de sağlamaktadır."(9) Tarih yazımında "bugün"ü tiyatrodaki ışıkçıya benzetmek ve onun bugünün ideolojik politik gereksinimleri doğrultusunda hareket ettiğini söylemek bana kalırsa resmî tarih yazımları için doğru sayılabilir. Tarih yazımında pek yüz verilmesi gereken bir yön tem gibi görünmüyor. Tarih tiyatrosunun ışıkçısının daha farklı niteliklere sahip olması gerektiğini düşünüyorum.

Bana kalırsa tarihe bugünden bakmanın bir iç anlamı olmalı. "Bugün"ün, "şimdiki zaman"ın iyi tarif edilmesi, içinin doldurulması gerekiyor. Neden "bugün"den bakacağız, neden geçmişle ilgili bilgileri bugünün süzgecinden, denetiminden geçireceğiz, buna neden zorunluyuz? Bu soruların cevabı bugünün, geçmişe göre, bilimsel bilgi ve teorik bakış olanakları bakımından daha zengin oluşunda aranmalıdır. Bizim bilgi birikimimiz geçmişe göre bugün daha fazladır ve tarihi değerlendirenler, bu bilgi birikimimizi daha iyi kullanma olanaklarına sahibizdir. Geçmişle ilgili verilerin artmasının yanı sıra, bu durum bizim bakışımızın da değişmesine, zenginleşmesine, bir biçimde doğrultulmasına yol açmıştır ve karşılıklı ilişki, bizim verimimizi ve "doğruluğumuzu" besler. Tarihe bugünden, şimdiden, şimdinin bilgisi ve bilinciyle bakmanın önemli bir nedeni de, geçmiş dönemlerin kendileriyle ilgili değerlendirmelerinin birinci planda önemsenemeyeceği gerçeğidir. Taner Timur bu gerçeği şöyle anlatıyor: "Bir tarihi toplumu anlamaya çalışırken, onun kendi hakkındaki görüşünü ve hükmünü nasıl değerlendirmeliyiz? Toplamların kendi haklarındaki düşünceleri tarihin bilinmesi gereken parçası olmakla beraber, her toplumu kendi zihniyeti ile değerlendirmekle yetinseydik, tarih disipliniinde bir gelişme olur muydu ve

tarih alanında objektiflikten söz etmek düşünülebilir miydi? (...) Günümüzde eski ya da çağdaş toplumları anlamak için, üretim biçimi, üretim ilişkileri, sivil toplum vb. gibi bir sürü sosyolojik terim kullanıyoruz. Bu kavramlar Ortaçağ'ın açıklanmasında da kullanılmakla beraber, Ortaçağ esprisine tamamen yabancıydılar. Bu bakımdan Ortaçağ'ın kavramları kendi dönemini açıklamada bir ölçüde yardımcı olsalar bile, herhalde bunlarla yetinmeyiz. Marx'ın dediği gibi, 'Nasıl bir kişi hakkında hükümümüzü, onun kendisiyle ilgili düşüncesine göre veremezsek, bir çalkantılı dönemi de bunun bilince yansımış şekliyle kavrayamayız.'"(10)

Bir başka önemli neden, hattâ asıl önemli neden, tarihin toplumsal gelişimin nesnellğine tekabül eden bir ilerleme çizgisi üzerinde hareket ettiğinin kabul edilmesidir. Bu nesnelliğin insan eylemiyle birlikte ele alınabileceği, kör bir determinizmden söz etmediğim herhalde anlaşılıyordur. Yani "bugün", "şimdiki zaman" dediğimiz, yalnızca geçen süreyle ilgili bir şey değildir; geçen zaman içindeki ilerlemeyle, toplumların gelişimiyle ilgili bir şeydir. Toplamların gelişiminin bir nesnelliği var. Bu nesnellik üstelik belli bir mantık içinde ve belli bir doğrultuda kendini gösteriyor. Ama bu bilgiye insan eylemini de insanın toplumsal gelişimde, toplumsal formasyonların çok çeşitlilik içinde oluşumuna, toplumların gelişimine etkisini de eklemek gerekiyor. İnsan eyleminin belirli bir amaç güttüğünü dikkate almak bu bilgiyi tamamlıyor. Tarihe bugünden, şimdiden bakarken, "Sonra olan, önce olanı daha iyi değerlendirir," denilmiyor, "İlerleme önceki dönemin daha iyi değerlendirilmesine olanak sağlar ve bunun temelinde de tarihin nesnelliğini gerçekleştiren insan eylemi vardır," deniliyor. Öyle yapmadığımız, sınıflara bölünmüş toplumu, yani insan eylemini ihmal ettiğimiz zaman, aşımış olana geri dönmek, Marksist tarih bilinci yerine Hegelyen bakışa gerilemek ve tarihi böyle değerlendirmekle yetinilmek zorunda kalınır; bu da "bugün", "şimdi" yapılsa bile, "tarihe bugünden bakmak" olmuyor, tarihin nesnelliğinde insan eylemini ve öfkesini dışlayan, gerçekte çoktan aşımış bir bakış, pek de iyi sonuçlar doğurmuyor.

Doğa ile insanın karşılıklı ilişkisi ve etkileşimi içinde oluşan nesnellik insanın tarih içindeki yerini ve eylemliliğini de belirler. Ama bu belirleme sınıf mücadelesi içinde durumu değiştirecek yeni bir öznenin de ortaya çıkmasına yol açar. Nesnellikle insan eyleminin bu biçimi arasındaki ilişkiyi, Lenin'in "Biz Hangi Mirası Reddediyoruz" başlıklı ünlü makalesinden Metin Çulhaoğlu'nun aktardığı şu coşku dolu sözlerde görmek mümkündür: "Yani insanlar, toplumsal olgulara ilişkin görüşlerin, gerçeklerin ve gelişmenin gerçek doğrultusunun tam anlamında nesnel bir çözümlemesine dayandırılması gerektiğinde ısrar ederlerse, bu onların öfke duymaya hakları olmadığı anlamına mı gelir? (...) Kapital gibi nüfuz edilemez nesnel yasalara vurgu yapan bir yapıtın bu kadar 'duygu yüklü' olması, bunca ateşli ve tutkulu polemik içermesi Marx'ın kendi içinde çelişkili olduğunu mu gösterir?"(11) Çulhaoğlu gerçeklerin nesnel çözümlemesinde ısrarlı olan insanların öfkeli ve duygululukla yetinmediklerini, nesnellği ve öfkeli içi içerip aşan bir eylemlilik tutturduklarını belirtiyor. "Hiç kuşkusuz bu yoldan oluşmuş öznel eylemleri de, genel olarak sınıf

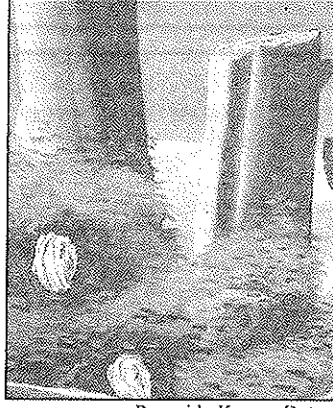
mücadelesiyle birlikte, az önce sözünü ettiğimiz yapıları etkileyip şu ya da bu yönde değiştirecektir." (12) Tarih içinde sınıf mücadelesinin eylemci öznesinin konumu böyledir. Bunun konumuzla, yani tarihe bugünden bakmakla ilişkisi ise, bugünden bakmanın, sınıf mücadelesinin eylemi içinden bakmakla tamamlanması gerektiğinin altını çizibilme kaygısıdır. Tarih, yalnızca seyredilmek için yazılmaz.

Bir başka kolayca içine düşülebilecek yanlış bugünden bakarken, bugünün, güncel politik, zaman zaman da popüler kültür öğelerine teslim olmuş, sığ bilgisiyle yetinmek olabilir. Örneğin Kürtlerin bin yıllık varolma mücadelesi şimdinin ihmal edilmemesi, ama çok da yüzeysel kavranmaması gereken gelişmeleri ile değerlendirilir. Burada "bugün"den, "şimdi"den bakış adına tüm Kürt tarihini, bugünün "olumsuz" diye nitelenebilecek, örneğin Kürtlerin ABD emperyalistleriyle işbirliği yaparak kendilerine bir devlet edinme çabasında oluşları gibi, gelişmelere tabi kılmak, bu gelişmelerle izah etmeye çalışmak, bizi yanıltır. Burada sorun, bugünden bakışı çok dar kapsamlı tutma ve bugüne kadar olanı tümüyle devre dışı bırakma tehlikesidir. Bugünden bakarken, toplam bilgiyi, tüm değişkenleri ve değişkenlerin birbirleriyle ve tüm Kürt tarihiyle ilişkisini, Kürtlerin geçmişte yalnız bölgedeki faaliyetleri ile sınırlandırılabilir tarihlerini daha kapsamlı görmeye çalışmalı, örneğin Kürt tarihini bir zamanlar İngilizlerin, şimdi ABD'nin faaliyetleriyle bağlamakla yetinmemelidir. Kuşkusuz bu öğeler, bu türden bilgiler, gerçekliği bugünün bilgisiyle sınanmak koşuluyla, bir yana bırakılacak değildir, ama bir Kürt tarihi yazmaya çalışırken ya da bu tarihi anlamaya çalışırken bütünü görmekten ve onu bugünden görmekten vazgeçmemelidir.

Demek ki tarihe şimdiki zamandan bakabilmek için teorik bir bakış açısına, bir tarih bilincine ihtiyaç duyuyoruz. Yukarıda bir ölçüde değindiğimiz bu konuya daha sonra yeniden dönmek, tarih bilincini biraz daha ayrıntılı ele alabilmek için şimdi kısaca, doğa bilimleri ile toplumsal bilimler arasındaki ilişkiye değinmek ve tarihin nesnelliği ile ilgili bilinenleri tekrarlamak yerinde olacak.

TOPLUMSAL BİLİMLER VE TARİH

Doğa bilimleri ile toplumsal bilimler (insan bilimleri) arasındaki ilişki Marx'ın üzerinde ayrıntılı bir şekilde durduğu bir konudur. 1844 El Yazmaları'nda bu konu ile ilgili uzun pasajlar yer alıyor. Bu çalışmada Marx, doğa bilimlerinin yoğun etkinliğinin gittikçe artan bir araçlar-gereçler yığını biriktirdiğini, ama felsefe ile doğa bilimlerinin birbirlerine uzak kaldıklarını, bu nedenle de doğa bilimleri ile insan arasındaki ilişkinin karanlıkta kaldığını yazar. Doğa bilimlerinin sanayi yoluyla pratikte insan hayatına sızdığını ve insan hayatında dönüşümler yarattığını anlatır. Marx çalışmanın doğanın, dolayısıyla doğa bilimlerinin, insanla edimli, tarihî ilişkisi olduğunu belirtir, bu nedenle de çalışmanın insanın içsel güçlerinin dışsal görünümü olarak tanımlanması hâlinde, doğanın insanî özünün ya da insanın doğal özünün anlaşılabilir-

Peyzajda Karaca, Detay

ceğini belirtir. Marx buradan "Doğa bilimlerinin soyut bir şekilde maddeci –ya da, daha doğrusu, idealist– yönsemeyi yitireceği, yabancılaşmış bir biçimde de olsa, insanın edimli hayatının temeli olduğu gibi insan biliminin de temeli olacağı" sonucunu çıkartır. Marx'ın vardığı sonuç çarpıcıdır: "Hayat için bir temel, bilim için bir başka temel, a priori bir yalandır" der. Tarihin kendisinin doğal tarihin-doğanın insanlaşmasının bir parçası olduğunu söyler ve "doğa bilimleri zamanla insan bilimini de kapsamına alacak ve aynı şekilde insan bilimi doğa bilimini içerecektir: bir tek bilim olacaktır." diye yazar. (13) Bu değerlendirmelerin hem konumuz açısından, hem de Marksizme sürekli, aralıksız yöneltilmiş suçlamaların saçmalığını göstermesi açısından önemi var.

Marx'ın öngörülerinin, saptamalarının günümüzde her zaman olduğundan daha fazla doğrulandığını söylemek bir abartma olmayacaktır. Doğa bilimleri özellikle de fizik alanındaki gelişmeler, doğa bilimleri ile toplumsal bilimler arasındaki makasın giderek kapanmaya başladığını gösteriyor. Doğa bilimlerinde determinist-pozitivist anlayış 20'nci Yüzyılın ikinci yarısından itibaren ciddi bir sarsıntı geçirdi. Bu anlayış, sınırlarına gelip dayandı ve artık bilimin gelişmesinde ve anlaşılmasında bir yana bırakılması gerekti. Şimdi bilimle uğraşanlar, kendilerini ideolojik olarak ne kadar yönlendiriliyor olsalar da, bilimi geliştirmenin artık başka araçlara, düşünme yöntemlerine gereksinim duyduğunu biliyorlar ve 20'nci Yüzyıl' bir anlamda bu kabuğun çatladığı yüzyıl oldu. Relativite kuramı, daha sonra, quantum kuramları Marksizmin 19'uncu yüzyılda hesaplaştığı pozitivism seddini yıktı. Tuncer Bulutay, "Bilimin Niteliği Üzerine Denemeler" adlı çalışmada, fizik bilimlerinin toplumsal bilimlere özellikle quantum fiziğindeki yeni gelişmelerle yaklaştığının altını çizer. Çalışmanın "Toplumsal Bilimler ve Quantum Fiziği" başlıklı dördüncü bölümün girişinde şu değerlendirmeyi yapar: "Bu yazıda quantum fiziği alanında sağlanan çarpıcı ve devrimci sonuçların toplumsal bilimlerin öteden beri bilinen, gelişmemişliğin ölçü ve göstergesi olarak alınan gerçeğin tek olmadığı, karmaşık, çok boyutlu nitelik taşıdığı şeklindeki olgularını desteklediğini açıklayacağız. Böylece fiziğin toplumsal bilimlere yansıdığını, toplumsal bilimlerin belirtilen olgularının büyük güç ve güvence kazandığını göstermeye çalışacağız." (14)

Marx'a ve marksizme yöneltelen haksız katı determinist suçlaması da şimdi artık bir kere daha anlamsızlaşmıştır. Daha 1844'te, Marks'ın yukarıda özetlemeye çalıştığımız düşünceleri bu suçlamayı anlamsız kılıyordu, ama yine de tarihi materyalizmin kaba tanımları, ünlü Feuerbach Üzerine Tezler'e rağmen, katı determinizm suçlamasının yaşamasını sağlıyordu. Oysa Marx bu tezlerde kaba determinizm kaptısını sağlam bir şekilde kapatmıştı. Bir başka bağlamda yukarıda aktardığımız Üçüncü Tez dışında, Sekizinci Tez de tüm toplumsal yaşamın temelde pratik olduğunu, teoriyi mistisizme sürükleyen bütün bilinmezliklerin mantıklı çözümlerinin

pratik yaşamda ve pratiğin kavranmasında bulunacağını belirtir. Herkesin bildiği Onbirinci Tez ise, dünyayı yorumlamakla yetinmemek gerektiğini, sorunun onu değiştirmek olduğunu anlatır. Böylece insan eylemliliği ve bu eylemliliğin sonuçları, yani "insan pratiği" baş köşeye oturtulur. Bu da kaba determinist anlayışlara kapıyı kapatmak anlamı taşır.

Doğa bilimlerinde relativite ve daha sonra geliştirilen quantum teorileri doğal bilimlerde tıpkı toplum bilimlerinin Marksist anlayışında olduğu gibi doğa insan ilişkisi, bütünsellik gibi kavramların egemen olmasına yol açtı. Doğa bilimlerinde, insandan bağımsız nesne-doğa anlayışı büyük ölçüde yıkıldı. Artık doğa bilimlerinde "gerçeğin" öznenin, insanın doğayla, toplumla ilişkisi şeklinde formüle edilebilecek tanımı kabul görüyor. Bu da nesnel koşullarla bu koşullarda yaşayan özneler arasındaki karşılıklı ilişke ve etkileşim olarak tanımlanabilecek Marksist yaklaşıma daha yakındır. Quantum fiziğinin "tamlık-bütünlük" "wholeness"(15) kavramı ile Marksizmin "bütünlük" (totality) kavramı arasında bir akrabalık ilişkisi kurmakta herhalde bir sakınca yoktur. Aynı şekilde nedensellik ilkesini yok etmeksizin, toplumsal gelişimin bir ortaya çıkış biçimi olarak ifade edilebilecek "raslantısallık" kavramı ile quantum fiziğinin "belirsizlik" kavramı da akrabadır diye düşünüyorum. Burada Türkçe'deki "raslantı-tesadüf" sözcüklerinin içeriğinin yeniden doldurulması gerekiyor. Bu sözcükler tek başına ele alındıklarında, sanki nesnelliğin gözden çıkartıldığı, ihmal edildiği bir durumdan söz ediliyormuş gibi bir anlam çıkabileceğini kabul ediyorum. Raslantıların kendi iç nesnelliklerinin ve nesnellikle ilişkilerinin bu sakıncayı azalttığını ve anlatımı zenginleştirdiğini düşünüyorum. Tıpkı quantum fiziğinin "belirsizlik" kavramı gibi, siyaset alanında da raslantı ile açıklanabilecek durumlar söz konusudur. Bu kavramı siyasetle bağlantı içinde, şu anlamda kullanıyorum: Sol siyaset, kuramın, ideolojinin ve bilimin yardımıyla siyaset alanında yerini alır ve önüne koyduğu hedeflere doğru ilerler. Ama onun önünde bir takım bilinmezler, öngörülemezler yığını durmaktadır. Siyaset nereye doğru gittiğini "bilir", ama nasıl gideceği konusunda bilgisi bu kadar mutlak değildir. Burada el yordamının, cesaretle değerlendirilmesi gereken raslantıların büyük önemi vardır. Engels, "gerçekliğin raslantılar içinde yolunu bulduğunu" söylemişti. Marx'ın da "devrimci bir durumun, işçi sınıfı önünde kimi lider olarak bulacağı raslantıdır" diye yazdığını Lukacs aktarır. Lukacs'ın raslantı ile ilgili değerlendirmesi şöyledir: "İnsanın fizyolojik yapısı da ruhsal yazgısı da birer raslantıdır. Aslında Marx bir keresinde, devrimci bir durumun işçi sınıfı önünde kimi lider bulacağı raslantıdır, diye yazarken çok haklıydı; öte yandan, bu salt fizyolojik ve ruhsal bir şey de değildir burada. Gene de işte ortadan kaldırılmaz bir raslantı payı kalıyor ve bu raslantı doğa olayının salt nedensel akışından çıkan bir raslantıdır. Bu açıdan, insan pratiği karşısında birlik içinde doğa vardır; ben şimdi kalkıp da doğa bilimlerinin ve insan ruhunun vb. bilgilerine gereksinim duyan herhangi bir toplumsal faaliyette bulunsam, bu faaliyet karmaşası içinde benim önünü alamayacağımı bir dizi yasa demetleri etkinlikleri karşımıza çıkar."(16)

Burada belirsizlik ilkesinin her bilimsel gelişme aş-

masında yerini bilinebilirliğe terkettiği ve yeni bir belirsizliğe alanın açıldığı şeklinde anlaşılması gerektiğini, verilerin yeterli olmadığı koşullarda egemen olan belirsizliğin, verilerin artmasıyla ortadan kalktığını, kalkacağını ünlü fizikçiler kaydediyorlar. Kuşkusuz ne toplumsal bilimlerde ne de doğa bilimlerinde "nedensellik" tahtından indiriliyor. Sadece, doğa bilimlerinde "soyut bir şekilde maddeci ya da daha doğrusu, idealist..."(17) yaklaşım, daha açık bir deyişle katı determinist anlayış eriyor, artık Marx'ın konu ile ilgili saptamalarının doğrulanmakta olduğu şimdi daha bir güvenle söylenebilir diyoruz.

Buradan tarihe geçebiliriz. Tarih, bilimsel bilgi ile ideoloji arasında bir yerde duruyor. Bulunduğu yer sürekli değişmektedir. Doğal bilimler, giderek yukarıda anlatmayı denediğimiz gibi toplumsal bilimlerle arasındaki makası kapatmaya çalışır, toplumsal bilimler bilimsel bilgiyi daha bir bilinçle izlerken, tarih, zamanın egemen ve resmi ideolojilerinin hizmetinde bir uçtan bir uca, oradan oraya savrulmaktadır. Son yıllarda, şu küreselleşme çağında, tarih, tarih "bilimine" sokuşturulan tümüyle ideolojik, "terör", "empyrist hukuk", "çokluk" "tarihin sonu" vb... kavramlarla ve "post" ekli yorumlarla giderek bilimsel bilgiden uzaklaşmakta, ideolojiye yaklaşmaktadır. Marksist tarih bilinci ise güç kazandığı her yerde tarihi bir toplum bilimi olarak bilimsel bilgiye yaklaştırıyor.

TARİH VE İDEOLOJİ

Tarih biliminin ideoloji ile ilişkisine kısaca değindikten sonra orada kalmayıp, konuyu biraz daha açmayı denemek istiyorum. Daha doğrusu ideolojinin farklı kavranışlarının tarihle ilişkisi konusunda bazı paralellikler kurulup kurulamayacağını denemek yararlı olabilir diye düşünüyorum. Burada ideoloji derken Metin Çulhaoğlu'nun şemalaştırdığı anlatımdan yola çıkıyorum. Yani "egemen ideolojiden", "burjuva ideolojisinden", "resmi ideolojiden" ve nihayet "sosyalist ideolojiden" söz ediyorum. Ama önce yine Çulhaoğlu'ndan bir alıntıyla ideoloji'nin bilim ve kuramla ilişkisini saptayalım: Çulhaoğlu şöyle diyor: "...ideoloji, çok çeşitli etmenler altında oluşan bilinçlilik biçimlerinin hepsini kapsayan bir kavramdır. Düşünceler, inançlar, etik yargılar ve dünya görüşleri, ne denli çeşitlilik gösterirlerse gösterebilir, belirli bilinçlilik biçimlerine karşılık düşerler. O halde, ideoloji kavramının asıl ve doğrudan ilişkisi, ne bilimle, ne de kuramlardır. Doğrudan doğruya bilinçle ve onun çeşitli düzeyleridir."(18)

Tarih(ler) burada sözü edilen ideolojilerden, ideolojik alanlarından bağımsız bir şekilde kavranamaz. Tarih, toplumların, toplumsal formasyonların yukarıda saydığım tüm ideolojilerin iç içe bulunduğu, yaşadığı ve süreç içindeki gelişmesi olarak da tarif edilebilir. Burada burjuva ideolojisini ve sosyalist ideolojiyi, tarihin ideoloji ile ilişkisini tanımlarken önce dışarda bırakmak, daha sonra belli bir tarih kavramında netleşmenin ertesinde bu iki ideoloji karşısındaki konumunu ele almak daha açıklayıcı olabilir. Bir toplumun ya da toplumların tarihini baştan sona toplumsal formasyon süreçlerinin birbirini izleyen hikayeleri olarak, belki biraz şematik, ama işe yarar bir şekilde anlatmak da yol açıcı olabilir.

Tarih her ne kadar bilim olarak tanımlansa ve sunulsa

da gerçekte bilim ile ideoloji arasında bir yerde sürekli salınır. Egemen ideolojinin formlarından birisi olarak tarihin bilimle ilişkisi burjuva ideolojisinin egemen ideoloji içindeki etkinliğine bağlıdır. Kabaca burjuva ideolojisinin yaşadığımız zaman diliminde tarihi daha çok ideolojileştirdiği, bu anlamda bilimle ilişkisini en aza indirmek istediği söylenebilir.

Resmi ideoloji ile resmi tarihin bir ve aynı olduğunu söylemek, bu tarihin ve ideolojinin egemen ideoloji ile çatışmaya girebileceğini de dikkate almak yerinde olur. Toplumsal formasyon içinde egemen ideoloji tarihin resmi yazımı ile hiçbir zaman yüzde yüz uyum içinde olamaz. Çünkü egemen ideoloji yalnızca bir sınıf ya da bir egemenler grubu tarafından oluşturulmuyor, yazılmıyor. Daha çok varolan sınıf ve katmanların, olguların karşılıklı ilişkisi ve birbirini etkilemesi sonucunda şekilleniyor. Egemen ideoloji hiç kuşku yok, egemen sınıfların damgasını daha fazla ve etkin olarak taşıyor, ama aynı zamanda geçmişten bu güne uzanan karmaşık bir süreç ve birikim olarak yalnızca o sınıfların damgasıyla anlatılmıyor.

Egemen ideoloji içinde burjuva ideolojisi zaman zaman öne çıkıp egemen ideolojiyi belirliyor, zaman zaman da geri çekilmek, siyasi gelişmelerin öngördüğü biçimlerde başka sınıf ve katmanların, grupların hatta öne çıkmış siyaset elemanlarının, partilerin önünü açmak zorunda kalıyor. Burjuva ideolojisinin egemen ideolojiyi belirlemesi tarihin belirli dönemlerinde kendini yeniden biçimlendiren resmi ideoloji yoluyla oluyor. Ama resmi ideoloji bu nedenle burjuva ideolojisiyle bire bir örtüşmüyor. Tam tersine zaman zaman resmi ideolojinin sınırlılığı ve her yönde "değişime" kapalılığı, sert çatışmaların yaşanmasına yol açabiliyor. Bunun tipik bir örneğini bugün Türkiye'de yaşıyoruz. Türk burjuvazisinin emperyalizmle bütünleşme çabaları, resmi ideolojinin çıkardığı güçlükler nedeniyle sıkıntılar yaşıyor. Türk devletin kuruluş döneminin etkilerini zaman içinde büyük ölçüde törpülenmiş de olsa hala taşıyan resmi ideoloji "değişime" direnmiyor. Resmi ideolojinin daha az tör-

pülenmiş bir biçimi olarak tanımlanabilecek kemalizm, etkisi çok azalmış bir halde bu çatışma içinde kendine bir yer bulmaya çalışıyor. Kemalistler devlet içindeki eski konumlarını ideolojik ve politik olarak yeniden kazanabilmeyi umuyorlar.

Sosyalist ideoloji de bütün bu kültürel ve siyasi süreci etkileyen farklı bir ideoloji olarak varlığını hissettiriyor. Bu varlığını hissettirmeye en uygun alanlardan birisi de tarih alanıdır. Tarihin sosyalist yorumu onu bir ideolojik form olarak bilime daha çok yaklaştırıyor. Tarih egemen ideolojiden tam olarak bağımsızlaşmıyor. Ama tarihin sosyalist ideolojinin etkisi altında bir tarih bilinciyle yazılması ve genel geçer tarihin karşısına bir başka tarih olarak çıkartılması mümkündür. Bu yapılabildiği oranda tarih ideoloji ile bilim arasındaki salınımında bilime daha çok yaklaşmış oluyor. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana burjuva ideolojisi, egemen ideoloji içindeki etkinlik alanlarını genişletti. Onu daha çok belirler oldu. Önceki dönemin, sınıf mücadeleleri açısından daha verimli ve karmaşık bir dönem olduğundan yola çıkarak, belirli bir ihtiyatla, böyle bir değerlendirme yapılabileceğini düşünüyorum. Son yıllarda, özellikle sosyalist sistemin dağılmasından sonra, tarih yazımına sokulan bir takım kavramlar aracılığı ile egemen ideoloji yukarıda kısaca değindiğimiz "küreselleşme"nin doğrudan etkileri nedeniyle emperyalist merkezler tarafından belirlenir hale geldi. Örneğin "terör", "önleyici savaş", "küreselleşme", "yeni dünya düzeni" vb. kavramlar artık hem günlük hayatın egemen kavramları haline geldiler, hem de doğal olarak tarih yazımını etkiliyorlar. Geçmiş, bu arada resmi tarihi yeniden gözden geçirirken bile bu kavramların etkisiyle yapılan "düzeltmeler", tarihi, ideolojik savaşın baş aktörlerinden birisi haline getiriyor.

Öyleyse tarih bilincinin yeniden hatırlanmasının ve kavramlar mücadelesine, yani ideolojik mücadeleye daha aktif bir şekilde katılmanın zamanıdır. Egemen ideoloji içinde burjuvazinin ve küreselleşmenin, yani emperyalist egemenliğin bu yeni biçiminin etkisinin artması, işçi sınıfının mücadelesini de doğrudan etkiliyor. İdeolojik mücadelede küreselleşmenin piyasaya sürdüğü kavramlarla hesaplaşmak, bu hesaplaşmayı sürdürürken, hem sosyalist ideolojinin temel kavramlarından, yaklaşımından uzaklaşmamak hem de egemen ideoloji içindeki çatlakları, çelişkileri, sıkıntıları değerlendirebilmek gerekiyor. Bu da eğer layıkıyla yapılabilirse bizi tarih alanında gerçekten çok ciddi bir hesaplaşmaya yöneltir. Türkiye tarihi, bu anlamda sosyalistlerin gözüyle yeniden yazılırken, resmi ideoloji ve tarihle hesaplaşmanın da uygun formları bulunur. Burada "uygun formları bulunur" derken, ideolojik mücadelenin sınıf mücadelesinden bağımsız olamayacağını ifade etmek istiyorum. Günümüzde ağırlıklı olarak emperyalist merkezlerin diktesiyle yenilenen burjuva ideolojisinin kendisine çizdiği yol haritasıyla uyuşmayan ve bu nedenle de açık bir çatışmaya giren resmi ideoloji karşısında sosyalistlerin konumu, bir yandan resmi ideoloji ile ama aynı zamanda ülkeye çizilen yeni yol haritasıyla mücadele olmalıdır. Mücadelenin ağırlıklı olarak, öngörülen yeni yol haritasıyla, yani burjuvazi ve emperyalizmle, onların stratejik, taktik planlarıyla olması gerektiği herhalde açıktır. Resmi ideolojinin kendini savunma noktaları, bu mücadelede

Eşeğe Binen Çocuk, 1916, Muşamba üstüne yağlı boya

sosyalistler için sağlam dayanak noktaları olamazlar. Sadece sosyalistlerin saldırı noktaları ile resmi ideolojinin kendini savunma noktaları arasında bazı kesişmelerden söz edebiliriz. Sosyalistler kuruluş tarihini yazarken, resmi ideoloji ile daha fazla benzer şeyler söyleyecekler, burjuvazi ise bu dönemi artık üzerinde konuşulmaması gereken bir dönem ve bir tarih olarak görmek isteyecektir. Hatta bu dönemin, tarihin şimdiki gelişmeye engel oluşturduğu ve terk edilmesi, zamanının dolduğunun ilan edilmesi gerektiği de burjuvazinin ve emperyalist merkezlerin açıkça dile getirdiği bir talep olacaktır.

Yazının başında tarihin sıkıştığı anlardan söz etmiş, Türkiye'nin de böyle bir süreç yaşadığını öne sürmüştüm. Böyle zamanlarda tarih yazımı, tarihin bundan sonrası için öngöründe bulunanların farklı senaryolarını da gündeme getiriyor. Çıkış yolu arayışı kimi zaman fantezileri başka zamanlardan daha fazla uyarıyor. Türkiye'nin emperyalist merkezler tarafından çizilen yol haritasının dışında bir rota çizilebilmesi için öne sürülen bu senaryoların gerçekçiliğinden çok, yazılabilmesini önemsemek gerekir. Hiç kuşku yok, tarihin nesnel gelişmesi bu türden senaryolarla olmuyor. Onun gelişiminin anahtarı yine sınıf mücadelesi olmayı sürdürüyor. Bu türden senaryoların gerçekçiliği de yine bu aktif nesnellikle sınanabiliyor. Oldukça afaki sayılabilecek bu senaryoların en temel zaafı, söz konusu "ütopya"ların tarihin yeniden gözden geçirilmesi çabalarını da etkiliyor olmasıdır. Tarihi önümüze koyduğunuz "Avrasya" modeli ya da "Doğu Birliği" gibi modellere uygun bir biçimde yeniden yazmak isterseniz, hallaç pamuğu gibi attığınız tarihte de bu modele uygun bileşimler bulmaya çalışmanız doğal olur. O zaman sizin resmi tarihle hesaplaşmanız da, bölgeyi ve bölgenin tarihini yeniden tanımlamanız da farklı olur. Yalçın Küçük'ün "Işıkçı"sının ışığı sadece istediğiniz yerlere ve istediğiniz parlaklıkta tuttuğunu görürsünüz. Kuşkusuz bu tarihin yeniden yazımı için iyi bir yöntem olmaz.

TARİH VE SİYASET

Görüldüğü gibi, tarihle ilgili tartışma, bizi tıpkı ekonomi alanında olduğu gibi hatta ondan biraz daha fazla doğru- dan siyasal mücadeleye bağlıyor, oraya götürüyor. Ekonomi alanında, bu alanın ideolojik araçlarıyla yürüttüğümüz siyasal mücadelede, biz genellikle sosyalizmin reçetelerini, programatik parçalarını önermekle yetinmek zorunda kalırız. Bizim ekonomik sorunlar konusunda, bu alanda ne yapılması gerektiği konusunda da sorunun yarın nasıl çözüleceği ile yetinmememiz, yarınki çözüme bağlanabilecek öneriler geliştirmemiz gerektiği de açık ama, tarih söz konusu olduğunda elimiz kolumuz biraz daha serbesttir. Çünkü ne olduğunu, nasıl olduğunu, neden böyle olduğunu anlatırız. Tarihin konusu bunlardır. Fakat tarihin nasıl geliştiğini anlatırken, aktif bir nesnellik bizi gelecekle ilgili projeksiyonlara da zorlar. "Tarihi, bugünden bakarak, şimdinin bilgisiyle görmek gereklidir" derken, bugünün, şimdinin de çok hareketli olduğunu bilmek gerekir. Daha doğrusu "bugün", "şimdi" hareket halindedir ve biz geçmiş (tarihi) bu hareketlilik içinde görmek durumundayız. Bu durumun bir zaaf değil; tam tersine tarihi bugünün eylemine bağlayan, bugüne tabi kılan olgudur. Bu da bizim eylem içinde gelecekle ilgili

bir takım tahminlerde bulunmamızı gerekli ve zorunlu kılar. Üstelik bu tahminler hava raporu tahminleri de değildir. Bizim aktif bir şekilde çaba göstermemizi zorunlu kılan tahminler, öngörülerdir. Peki bu tahminler, öngörüler neye dayanılarak yapılacaktır?

Herhalde üretici güçlerle üretim ilişkileri alanına, bu temele dayanmak durumundayız. Bizim başka bir çıkış noktamız olamaz. Bundan sonra ise karşımıza savaş alanı çıkıyor. Savaş alanı, karşılıklı güçlerin yer alım alanıdır. Çevre koşulları; yani siyasal yapılanma, devletin özellikleri, yasal çerçeve, yasal çerçevenin sunduğu ve sunmadığı olanaklar alanıdır. Sonra ise mücadelenin cephe boylarına, daha doğru bir deyimle muharebe alanına geliyoruz. Metin Çulhaoğlu'nun 1997'de yazdığı 2002'de ikinci baskısı yapılan "Bin Yıl Eşiğinde Marksizm ve Türkiye Solu" kitabındaki tahlili ve şemalaştırmayı izlemeye çalıştım. Kuşkusuz bu Çulhaoğlu'nun anlattıklarından benim anladıklarımıdır. Çulhaoğlu'nun "üçüncü eksen"(19) adını verdiği ve oynak olduğunu ifade ettiği muharebe alanının temel, siyasal yapılanma ile iç içe ve yoğun bir ilişki içinde olduğunu unutmamak gerektiğini de yine Çulhaoğlu'nu izleyerek söyleyebiliriz.

Muharebe alanının günlük vur-kaç savaşları olmadığını da altını çizmek herhalde gerekiyor. Bu alana, hiç kuşku yok, tuğla kalınlığında kitaplar yazmak da girer. Ve galiba en çok yanlış yapma alanı da muharebe alanıdır. Burada yanlış yapmamak imkansızdır. Yanlış yapmamaya gösterilecek aşırı özen, her zaman cesaret kırıcıdır ve sosyalistlerin cesarete en fazla gereksinim duyacakları alan da bu alandır. Ama cesaretli olmanın bazı koşulları var. Bunlardan birincisi sorumluluktur. Sorumluluk öyle boş bir söz değil, ancak örgüt sözü ile birarada anılabilecek bir sözdür. Örgüt sözcüğünü çok dar anlamda, siyasi parti anlamında kullanmıyorum. Örgütlülük çok geniş bir kavramdır, burada amaç kolektif aklı harekete geçirebilecek her türlü örgütlenme biçimidir. Örgütü, örgütlü faaliyeti reddeden bireyin sorumluluğu ise gerçekten de boş bir sözdür. Yalnızca kendi kendisiyle konuşan bireyin sorumluluğundan değil, sorumsuzluğundan söz edebiliriz. Üstelik bu durumdaki bir kişiyi suçlamak da çok anlamlı olmaz. Çünkü ortada sorumluluğun nesnel koşulları yoktur. Sorumluluğu "kolektif akıl" diye tabir edilen akılda arayabiliriz. Bu türden çabaları, düşünmeye tartışmaya yöneltten kışkırtıcı yönünü hiç küçümsemeden, üsluptaki kışkırtıcılıklarına ise hiç alırdırmadan, değerlendirmekte yarar var. Ama yazının konusu bu değil. Sorumlulukla bağlı sayılması gereken ikinci konu ise güncel politika ile siyaset alanının ve temelin karşılıklı ilişkilerinde çok tali olan bazı konuların öne çıkartılması, neredeyse onlara kutsal bir yer verilmesidir. Burada ciddi bir yöntem sorunu var. Tarihe bakarken, onu yeniden değerlendirmeye, düzeltmeye, egemen ideolojinin, resmi tarihlerin etkisinden kurtarmaya çalışırken, elimizdeki bütün veriler içinden en uygunlarıyla hareket etmek gibi bir yükümlülüğümüz vardır. Önümüze koyduğumuz sorunları, üretim tarzı, sınıflar, sınıf mücadelelerini esas alacağımız bir çerçeve içinde çözmeye çalışır ve tali olguları arka plana atarız. Arka planda değerlendirmeye aldığımız bu olguları da kesinlikle yine toplumsal formasyonların ana çizgileriyle bağlantı içinde yorumlarız. Bu yanlışın son yıllarda sol tarafından sık sık

kullanıldığını biliyoruz. Örneğin küreselleşmenin kimi sonuçları her şeyin önüne konuyor ve tuhaf sonuçlara ulaşabiliyor. Yine dönüp dolaşıp aynı örneği veriyorum ama, örneğin tüm tarihi yahudilikle ya da sabetayizmle, sabetayistlerle izah etmek, Türk Resmi Tarihi'nin yahudi-lerce yazıldığını, Türkoloji'nin Yahudilere verilmiş bir tımar olduğunu (20) söylemek, gelişmeleri yanlış bir düzen içinde ele almak ve birbirleriyle ilişkilerini de ihmal etmek, amacını aşan bir soyutlamaya boyun eğmek oluyor. Kısaca, tarih araştırmalarında sınıf çizgisinin dışına düşmek oluyor. Bilimsel araştırmalarda tali bir araç olarak bile kullanılması kuşkuyla "onomastik" gibi araçlara başvurmamak, "tabuları yıkmak", "bir ütopyası olmak", "ta-rihi yeniden yazmak" gibi iddialardan destek alsa bile, sol siyasetçiler için pek yol gösterici sayılmamalıdır. Bu arada yeri gelmişken "ütopya" konusunda da birkaç söz edelim. Ütopyası olmak iyidir de, hem bir deneme olarak yaşanmış, hem de nesnel olarak bu kadar yakınlaşmış bir hedefin yeniden ütopya olarak adlandırılması pek yerinde değildir. Hayal gücümüzün geniş, cesaretimizin yüksek olması gerektiğine katılıyorum. Ütopya konusunun abartılmasını ise geriye düşmek olarak değerlendiriyorum. Ütopya konusunda Georg Lukacs'ın değerlendirmesinin de bu değerlendirmeyi doğruladığını sanıyorum. Lukacs şöyle diyor: "Belirttiğimiz gibi bir ütopya, ütopya olarak düzenle çok kolay bütünleşebilir. -çünkü ideoloji ile ütopya arasında devrimci pratik yitip gider- çünkü hedefleri alabildiğine uzak olduğu için gerçekleşmeyeceği daha baştan belli olan muhalefet, bugünkü türden bir kapitalizm tarafından düzenle bir güzel bütünleştirilebilir."(21)

Biz, muharebe alanına geri dönelim. Muharebe alanının konumuzla, tarih yazımıyla ilgisi şöyle: Her şeyden önce muharebe alanının aktörlerinin kendi tarihlerini yazmakta zorlanacakları ön bilgisiyle hareket ediyorum. Tarihte "vakanüvis" olarak adlandırılan tarih yazıcılarının gerçekte tarih yazıcısı olduklarını kabul etmek zor. Çünkü vakanüvisler yaşadıkları dönemi belirli ön yargılarla kaleme alıyorlar ve yazarken de kendilerini yönlendiren etkin faktörler, örneğin zamanın egemenleri kralları, padişahları var. Vakanüvisler, zamanlarının resmi tarihini yazıcıları olarak belki kabul edilebilirler. Aynı şekilde, karşı tarih yazıcılarının da tarihçi olarak görülmemeleri gerektiği kanısındayım. Vakanüvislerin, "muvaafık" olsun "münafık" olsun, resmi olsun, "gizli" olsun yazdıklarının kuşkuyla karşılanması gereken belgeler olarak değerlendirilmesi daha doğru olur diye düşünüyorum. Bu, zamanımızın "vakanüvisleri" için de öyledir. Bu nedenle de yazıya girerken söylediğim gibi, solun uzak ya da yakın tarihini yazabilmek için bu türden belgelere en başta değil en sonda ve büyük bir kuşkuyla güvenilebileceğini vurgulamak yanlış olmayacaktır. Solun tarihini yazarken, "canlı tarih tanıklığı" dedikleri yöntemi de fazla abartmamakta, hak ettiğinden fazla değer vermemekte yarar var. Çünkü bu tanıklar yaşanmış olan tarihi sürecin aktörleridirler ve onların nesnel düşünebilecek-

Eşeğe Binen Çocuk, Detay

lerine, "doğru" hatırlayabileceklerine, anlattıklarının "gerçeği" bire bir yansıtabileceğine güvenilemez. Kuşkusuz bu canlı tanıkların biriktirilmesi iyi olur. Ama daha önemlisi ve verimlisi, tanıklar yaşarken belirli bir tartışmanın örgütlenmesi olacaktır. Böylelikle tek tek tanıklıkların toplamından niteliksel olarak daha değerli ve daha fazla sonuç elde edilebilir. Yine de elde edilen, belli bir tartışmanın zaptı olmaktan öteye gidemeyecek, ama hiç değilse görece daha nesnel bir belge elde edilmiş olacaktır.

SONUÇ

Başladığımız noktadan bitirelim. Demek ki, genç kuşak sol siyasetçilerinin önemli görevleri arasında, tarih tartışmalarını örgütlemek de yer alıyor. Çünkü tarihi tartışmaların yalnızca geçmişe hayıflanarak bakanlardan ibaret olması, tarihi reddedenlerin bakış açısını kabul etmek olur. Peki öyleyse, solun tarihi nasıl yazılacak ve bu tarih Türkiye'nin tarihi ile ne türden bir ilişki içinde olacak? Solun tarihi, Türkiye'nin tarihi ile çok sık kesişmiş, yani bu tarihin oluşumunda etkin bir rol alabilmeyi başarmış bir eylemin tarihi değildir. Kurtuluş Savaşı'na sol, bir ölçüde dış ve olumlu bir faktör olarak müdahale edebilmiştir. İçeriden müdahaleye kemalistler pek olumlu bakmamışlardır. Şimdi sorun, Türkiye tarihine solun et-kisinin artmasının, giderek her iki tarihin bir ve aynı şey olmasının yolunu açabilmektir. Bu nasıl olabilir ve kendi tarihimizi bu açıdan, bugünün bilgisi birikimiyle nasıl gözden geçirebilir, nasıl yazabiliriz?

Bu yazıda tarihe bugünden bakmak üzerinde çok duruldu. Sol kendi tarihine de ülkenin ve dünyanın tarihine baktığı gibi bakmak durumundadır. Yani bugünden. Sol "ununu eleyip eleğini duvara asmaktan" yana değilse, kendi tarihine de eylemli yaklaşmalı, tarihini ağlama duvarı haline getireceğine, tarihinin eleştirisini, eylemini doğrultma aracı haline nasıl getirebileceğine yöneltmelidir. Bu işi yaparken yani geçmiş bugünün bilgisi ve gereksinimleriyle değerlendirirken, düşülmemesi gereken bazı tuzaklara yukarıda değinmiştik. Bu tuzaklar sol kendi tarihini yazarken de önem taşıyor. Bunlardan birisi popüler kültür tuzaklarına düşmek, dayatılan gündemleri gerçek gündem zannetmek ve bu gündem maddesi "yürürlükteyken" dönüp başını gerçeğe çevirememek olabilir. Bir ikincisi, bugünün kavramlarını geçmiş değerdendirme kullanırken, kavramları o güne taşıırken gerekli özeni göstermemektir. Örnek vermek gerekirse, Osmanlı'da Dördüncü Murat dönemini "insan haklarına uymamakla" suçlamak anlamsız, o dönemde insanların "kulların" bugünkü içeriğiyle haklarından söz edilemeyeceğini söylemek ise anlamlıdır. Ya da başka türlü söyleyelim, Türkiye'de komünistlerin uluslararası komünist hareketin İkinci Dünya Savaşı dönemi ve sonrasındaki özel koşullar ve sosyalist sistemin kendini koruma kaygısı nedeniyle "kendi kişiliklerini" kazanmakta, yerel olmakta zorlandıklarını söylemek bir ölçüde doğru, ama düşünce üretmekten tümüyle vazgeçtiklerini söylemek yanlıştır. Daha ayrıntılara inmeyi deneyelim. Türkiye'de komünistlerin, özellikle TKP'nin Kürt sorunu konusunda tutarsız

politikalar izlediğini söylemek yanlış, bu politikaların, çok didaktik ve kitabî, yani "teoriye uygun" olduğunu söylemek doğrudur. Bir başka örnek daha verelim: Bir yandan "benim herhangi birisi ile ilgilenmem ve bilimsel araştırma objesi yapmam için iki koşul gerekiyor; birincisi, geldiği yeri hak etmemesi ve bu nedenle 'rantiye' kategorisi içine düşmesi ve ikincisi, bu ülkeye sadakatini yitirmesidir, iki kategori de, çok zaman objelerimizi New York'a bağlıyor; asıl bu bağı çözmeye çalışıyorum. Ve bu tariflerin dışında olanları hiç incelemedim ve incelemiyorum"(22) demek, daha sonra da Türkiye solundan Aybar, Boran, Avcioglu'nun "hiç bir yere İbrani kavminden olmayı getirmediğini" söylemek(23) etik olarak hoş kaçmamak bir yana, gerçeklere de uymamaktadır. Abartıda ölçü tanımayanların, "Türkiye sosyalizmi ise başında ve gelişiminde sabetayist damarlara sahipti, Türk entelijensiya ve bunun bir ileri kolu olan sol hareketler hala Judaik hegemonya altındadır"(24) türünden ifadelerinin de tarih yazımında dikkate alınması herhalde mümkün değildir. Türkiye'de de sınıflı topluma ilişkin bilgiyi bir yana bırakmak ve tarihi yahudilikle hristiyanlığın kavgası olarak izah etmek yanlış, Osmanlı'dan ayrılanlarda din ve ulus farklılıklarının önem taşıdığını söylemek doğrudur. Kuşkusuz okuyucu bütün bunların benim değerlendirmelerim olduğunu, yalnızca tarihe bugünden bakarken yapılabilecek yanlışlara yönetsel olarak örnek gösterebilmek amacıyla yazdığımı unutmamalıdır.

Solun kendi tarihini öğrenmeye çalışırken, tanıklıklardan çok belgelere değer vermesi gerektiğini söylemişim. Belgeleri de insanların hazırladığını unutmamakta yarar vardır. Yönlendirme amaçlı belgelerle, tarihe tanıklık eden belgeleri birbirinden ayırmak her zaman kolay olmayabilir. Bunların yorumlanması ise kimi zaman göz göre göre amaçlı olabilir. Bunlardan birisini bu yazıyı hazırlarken gördüm.(25) Türkiye Komünist Partisi'nin Kürt sorunu ile ilgili dokümanlarını aktaran bir broşür, Nazım Hikmet'in Kürt sorununu nasıl doğru bir şekilde ele aldığını, TKP Dış Bürosu 1962 Toplantısı tutanaklarına dayanarak anlatırken, İsmail Bilen'i ve diğerlerini görmemeyi tercih ediyordu. Tutanakları okuyanlar ise Bilen'in Kürt sorunu ile ilgili Nazım'ın söylediklerinden hiç farklı olmayan, hatta daha köşeli, daha ilkesel görüşler savunduğunu görüyorlardı. Belgenin yorumunda Nazım'ın karşı çıkılmazlığı, Bilen'in ise alışıldığı üzere kolayca günah keçisi yapılabilirliği esas alınmıştı ve broşürle üretilen yeni "belge" tarihe tuhaf bir kanıt olarak kalacaktı. Söylemek istediğim, tarihi dar ve çıkarıcı bir siyasi bakışla yorumlama çabası içine girenler, tıpkı tarihin o günlerdeki özneliği gibi nesnel olmaktan zorluk çekerler. Bunu aşabilmenin yolu, tarihe bugünden bakmayı doğru kavramaktır.

Tarihe marksizmin sınıflı toplumları tahlil yöntemlerinden ayrılmadan bakıldığında yanlışların sayısı azalır. Ama ayrıntıya indikçe de gerçeğe yaklaşmak zorlaşır. Tıpkı fizikte olduğu gibi alan küçüldükçe, hatalar, farklılıklar görünmez olur, gerçekte ise olasılıklar, müdahilelerin etkisi artar, öznel yorumların gücü ve yanıltıcılığı belirginleşmeye başlar. Burada en büyük sorun, tali olan ıyırıttan tarihi kurtarabilmek, tali olanın etkisini, abartmadan sayfaya geçirebilmektir.

İnsan her geçen gün biraz daha mikrokozmozun derin-

liklerine inebiliyor, o derinliğin yasalarını keşfediyor. Hem doğa bilimlerinde, hem de toplumsal bilimlerde derinlik arttıkça insanla doğa arasındaki kavga büyüyor, dengeleşmeye başlayan karşılıklı etkileşim büyüyü bozdu. Doğa kendisine dayatılan ve kendisini kemiren bu gelişmelerden rahatsız olduğunu geçmişe göre daha etkili bir şekilde gösteriyor, doğa da insanlar da yolu tıkayan üretim tarzından fena halde rahatsız.

Ya biz bir çıkış yolu bulacak, yolu tıkayan kayayı yerinden söküp atacaktır, ya da doğa bizi tarihin içinden, tarihle birlikte söküp atacaktır.

Not: Bu yazının ilk hali 2005 yılında "Yeni" adlı seçkide yayınlandı. Aradan geçen zamanda konunun eskimediğini, güncelliğini yitirmediğini gördüm. Bu nedenle metni gözden geçirdim, eklemeler ve çıkarmalar yaptım. Son haliyle bir kere daha, okuyucu önüne çıkmasında yarar gördüm.

1. İbn-i Haldun, Mukaddime, cilt 1, sf.5, çev: Zakir Kadiri Ugan, 1990 Milli Eğitim bakanlığı Yayınları

2. Karl Marx, 1844 Felsefe Yazıları, çev.Murat Belge, ikinci basım; 1975, Payel Yayınları, sf.115

3. Karl Marx, Feuerbach Üzerine Tezler, Bin Yıl İçinde Marksizm ve Türkiye Solu, Metin Çulhaoğlu içinde, sf. 93. YGS Yayınları, 2002. Başka pek çok çevirinin yanı sıra bir diğer duru çeviri 1974 yılında Bilim ve Sosyalizm Yayınları'nın ilk kitabı olarak çıkan J.D.Bernal'e ait Marx ve Bilim adlı eserin 28'inci sayfasındadır. Ben Çulhaoğlu'nun çevirisini tercih ettim

4. Karl Marx, Seçme Yapıtlar, Cilt 1, S.609-612. Bu alıntıyı değerli Sadun Aren'in bu derginin Kasım Aralık 2006 sayısına yazdığı bir yazıdan aktarıyorum. Oradan aktarmamın nedeni, aynı sayıda yer alan değerli Kenan Somer ve Sadun Aren'in yazılarına da dikkati çekmek içindir. Sosyalizmle ilgili farklı ama geliştirici fikirler içeren bu yazılar sosyalizmle ilgili unuttularını yitirmiş ve liberalizm saflarındaki "hatırlı" yerlerini almış olanların "fikirleriyle" karıştırılmamalıdır. Tartışıyoruz ve bu tartışma ilerlemenin iç dinamiğidir. Diğerleriyle yaptığımız, yapacağımız tartışmalar da ilerletir ama o tartışmalar ilerlemenin dış dinamiğidir. İkisi arasındaki farkı bilmek de tarih ve günümüz mücadelesi açısından önem taşır.

5. Gülnur Savran, Sivil Toplum ve Ötesi, sf.227, Alan Yayınları, 1987

6. Gülnur Savran, age, sf.223

7. Gülnur Savran, age, sf.238

8. Yalçın Küçük, İsyen, sf.31, İthaki Yayınları, 2005

9. Yalçın Küçük, age, sf.30

10. Taner Timur, Osmanlı Çalışmaları, V Yayınları, 1989, sf. 14

11. Metin Çulhaoğlu, Bir Yıl Eşiğinde Marksizm ve Türkiye Solu, YGS Yayınları, 2002, sf.100.

12. Metin Çulhaoğlu, age, sf.101

13. Karl Marx, 1844 Felsefe Yazıları, çev.Murat Belge, ikinci basım; 1975, Payel Yayınları, sf. 112

14. Tuncer Bulutay, Bilimin Niteliği Üzerine Denemeler, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1986, sf.

15. Tuncer Bulutay, age, sf. 119

16. Georg Lukacs, Marksist İmgelem, Yeni Hayat Kütüphanesi, 2004, sf.166

17. Karl Marx, age, sf.112

18. Metin Çulhaoğlu, age, sf.153

19. Metin Çulhaoğlu, age, sf. 215

20. Yalçın Küçük, sf.182

21. Georg Lukacs, age, sf.157

22. Yalçın Küçük, age, sf.12

23. Yalçın Küçük, Putları Yıkıyorum, İthaki Yayınları, 2004, sf.38

24. Yalçın Küçük, age, sf.131

25. Yayınımıza Kiraz Vakti, Sanat ve Hayat dergisi eki, 2005, Önsöz, sunuş ve 1962 TKP Dış Büro Toplantısı'ndan alıntılar; Kürt sorunu üzerine tartışma.

Sanayi Devrimi ve Çağı Aşılmıştır

Ömer Özkan

Kapitalizm - yeni liberalizmin nesnel tabanı - sanayi devriminin dinamikleriyle hayat bulan bir sistemdir. Sanayi devrimi ömrünü tamamladığı için, sosyalizm gibi kapitalizm de aşılmıştır. Günümüzde "globalizm" adı verilen ekonomik sistem başatır, kapitalizm başatlığını yitirmiştir

Kızılçık Dergisinin 29.uncu, Nisan-Mayıs/2007 sayısında Hüseyin Hasağçebi imzalı "Marx(izm) irade değilse nedir?" başlıklı bir yazı yayımlandı. Bu yazı genelinde, günümüzde "...nasıl bir sosyalizm?" arayışına değiniyor. Sayın Hasağçebi yazısında, aynı derginin 28.inci sayısında yayınlanan "Tüm gelişmeler sosyalizme hizmet eder- S. Aren" ve "Hiçbir devrim kendi çağını aşamaz- Kenan Somer" başlıklı yazıları ele alıyor, Aren'le Somer'in günümüzdeki değişimler konusundaki görüşlerine eleştiriler getiriyor.

Bugün, yeni süreçlerle uyumlu, yeni bir sosyalizm modelinin bulunmasının zorunluluğu dünya solunun gündemindedir. İlerici düşünce, sorunların mutlaka sol tarafından çözümleneceğine, bundan başka "çıkar yol" bulunmadığına kendisini endekslemiştir. Adaletin sağlanması için sömürünün ortadan kaldırılması, onun için de mutlaka sosyalizm gibi adil bir düzenin uygulanmasına gerek duyuluyor. Bu düşünceden hareketle, gelecekte gerçekten "yeni bir sosyalizm modeline gereksinim olup olmadığı" sorusuna yanıt verilmelidir.

Sayın Hüseyin Hasağçebi, Kızılçık'ın 28 inci sayısında yayınlanan Prof. Sadun Aren ve Kenan Somer'e ait yazılar çerçevesinde konuyu tartışıyor, Aren ve Somer'in yaklaşımını 20.Yüzyıl Marksizm/Leninizmi kuramına uygun olup olmadığını ele alıyor, yalnızca eleştiriyle yetinen bir durum sergiliyor. Bizce konu daha da derinlerdedir. Günümüzde, sanayi çağı sosyalizminin eleştirisi değil, değerlendirilmesi, yeniden gözden geçirilmesi zorunludur. Sağlıklı bir sonuca ulaşabilmek için günümüzdeki oluşumları, değişimin özünü yakalamak gerekiyor. Bizce, yeni alt-üst oluşun adı konmadıkça teorinin bunalımı devam edecektir.

Günümüz değişimlerini gerek sağ, gerekse sol kalemler liberalizme yoruyorlar. Önce bu konu tartışılmalıdır. "Dünya nereye gidiyor?" sorusu açıklığa kavuşmadan neyi çözeceğiz? Bir güzel iş yaparız, o da: sanayi devrimi dinamiklerinin oluşturduğu 20. Yüzyılın ekonomik/toplumsal yapısını temcit pilavı gibi pişirir pişirir sofraya koyarız. Yani, statükonun zehirli çemberi içinde yuvarlanıp dururuz. 20.yüzyılda çakılı kalmak, Marksist kaynaklı bilimin görevi

değildir. Bu belirsizliği, yaşanan teorik bunalımı yine Marksizm kaynaklı bilim aşmalıdır, aşacaktır da.

Yapılacak iş, tarihsel doğal süreçlerin oluşturduğu yeni değişimleri masaya yatırmak, onun adını koymaktır. Bu operasyonun ön-koşulu ise, sanayi çağının aşılp aşılmadığı konusunu açıklığa kavuşturmadır. Geçtiğimiz çağ, yani sanayi çağı miadını doldurmuş mudur,

yoksa devam mı ediyor? Günümüzün can alıcı sorusu budur. Başka bir anlatımla, bu temel konu açıklığa kavuşmadığı içindir ki, teorinin bunalımı hâlâ sürmektedir. Anlaşılan bu gidişle de bir süre daha sürmeye devam edecektir.

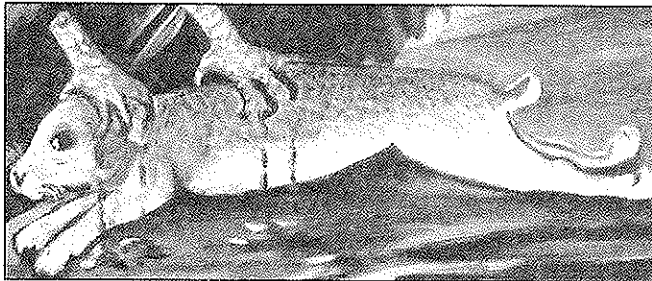
Günümüzdeki değişimler, alt-üst oluşlar "...sosyalizm için mücadele bakımından yeni bir mayalanma dönemi" değildir. Sosyalizmin yıkılışıyla başlayan gelişmeleri böyle değerlendirirsek yanılırız. Değişimlerden sonra ortalık durulacak mantığı, üç yazarın da, Aren, Somer ve Hasağçebi'lerin hep birlikte kayboldukları karanlık sokaktır. "Sarsıntılar geçince..." diye başlayan akıl yürütmeler, eninde sonunda kapitalist sistemin aşılmadığını, tersine nitel sıçramalarla daha da güçlendiğini, "neo-liberalizm" aşamasını gerçekleştirdiğini kabul ederler. Bu tespit kesinlikle yanlıştır. Zira sanayi devrimi miadını doldurmuştur. Sanayi devriminin işlevi sona ermiştir. Bizce sanayi çağı, gerek dinamikleri, gerekse kurumları açısından etkinliğini, başatlığını kaybetmiştir. Kapitalizmin/sosyalizmin aşıldığı dünyada yeni bir ekonomik/toplumsal sistemin, yani globalist sürecin başladığı, bilginin üretim faktörü olarak devreye girmesinden, tarihsel itici güçlerin "ışık hızı"nı yakalamalarından ve küresel oluşumların engel tanımlarından anlaşılmaktadır. Daha basiti, ulus devletin aşıldığından, AB projesinin hızla ilerlemesinden de her şey anlaşılmaktadır.

Günümüzde tarihsel dinamikler sanayi devriminden sonra üçüncü bir temel devrimi, yani bilgi devrimi sürecini başlatmıştır. Küresel sürecin yapısal gerçeklerinden de anlaşılmaktadır ki tarihin tekeri "dünyanın teklesmesi"ne doğru yol almaktadır. Yani yakın gelecekteki dünya, tek pazar/tek piyasa düzlemli bambaşka bir dünya olacaktır. Bu oluşumların gerçekleşmesi -

eski çağlarda olduğu gibi- asırlarca sürmeyecektir. Görülen tablo, daha şimdiden -kalın çizgileriyle- bellidir. Onun için değişimler gelip geçici, durgunlaştırıcı değildir. Tersine bunlar, yeni bir çağı başlatan "çağsal devrim"lerdir. Bizce, bundan böyle kesinlikle "bilgi çağı" söz konusudur. Sanayi devrimi nasıl ki yeni bir dünya inşa etmiştir, şimdi de bilgi devrimi yeni bir dünya yaratmaya kolları sıvamaktadır. Yeni kurulacak bilgiye dayalı dünyanın yanında "modern" dediğimiz sanayi dünyası gerçekten ilkel kalacaktır, gölgede kalacaktır. İnsanlığı, asıl bundan sonraki çağlarda -biz bu çağlara aydınlık çağlar adını veriyoruz- yaralarına merhem basma olanaklarına, mutlu yaşama olanaklarına kavuşacaktır. İnsanlık "yaşanması bir dünya"ya eninde sonunda mutlaka ulaşacaktır. bundan sonra yaşayacaktır. Çünkü, bilim ve teknolojiye akıl almaz hız, devasa sorunların aşılmasını kolaylaştırıcı ortamı hazırlayacaktır. Bu nedenle, bilgi çağı sürecini kapitalizmin ya da neo-liberalizmin itici güçleri asla omuzlayamaz.

Sayın Hasançebi: "Kapitalist gelişmeyi destekleyen ve kendi bağımsız eylemi(ni) doğrudan ve dolaylı olarak bu gelişmeye tabi kılınmış bir sosyalist mücadele -hatta siz bunu, işçi emekçi sınıfların güncel ve somut çıkarlarıyla birleştiren ve demokrasiyi de geliştiren bir siyasal tasarım çerçevesinde gerçekleştiriyor olsanız bile- son tahlilde ister istemez sermaye birikim sürecini de desteklemiş olursunuz. Böyle bir durum...burjuva dünya görüşüne -ve kapitalizme-bağlılığa gider..." diyorsunuz. Bu yazının başından beri söylüyoruz Sayın Çebi, kapitalizm -yeni liberalizmin nesnel tabanı- sanayi devriminin dinamikleriyle hayat bulan bir sistemdir. Sanayi devrimi ömrünü tamamladığı için, sosyalizm gibi kapitalizm de aşılmıştır. Günümüzde, "globalizm" adı verilen ekonomik sistem başatır. Kapitalizm başatlığını yitirmiştir. Sayın Çebi, sizin korkuyla sayıkladığınız "...burjuva dünya görüşü, kapitalizme bağlılık vs...gibi" karabasanlar rüya olmuştur, tarihte kalmıştır. Sermaye burjuvazinin elinden alınınca, onun sömürücü özelliği ortadan kalkmadı mı? Devlet kasasında biriken sosyalist toplumsal nitelikli sermaye 20.yüzyılda harikalar yaratmadı mı? Sermaye yalnız burjuvazinin elindeyken mi zenginlik yaratır? Sanayi çağı sosyalizmi bu gerçekleri somut bir biçimde sergilememiş midir? Ve sosyalizm en az kapitalizm kadar sanayi devriminin gereklerini yerine getirmiştir. Kos-koca Asya, bütün yoksul ülkeler, sosyalist sistemde oluşan sermaye birikimi gerçeğiyle sa-nayileşmelerini sağlamışlardır. Onun için, hele hele bilgi çağı koşullarında "sermaye birikimine", sermaye düşmanlığına gerek yoktur.

Sosyalizm kuruculuğunda üre-tici güçlerin kapitalist gelişmişliğini destekleyen görüşleri:

"...son tahlilde ...böylesi bir durum (yani sermaye birikimini desteklemek) sosyalizme değil, kapitalizme yönelimi güçlendirir" gibi anlamsız sonuçlara varıyorsunuz. Sayın Çebi, böylesi ön-yargılar asıl Jakobencilik değil midir? Sosyalizmde ekonomik gelişmelere tepeden mi bakmak gerekir? Sermaye birikimine karşı çıkmak tarihsel ilerlemeye karşı çıkmaktır. Marksizmin özüne karşı gelmektir. Sayın Kenan Somer sermaye birikimi dediğimiz dinamğin gücünü çok iyi biliyor ve haklı olarak yeni "sermaye sahipliği" modelleri geliştirmenin sancısını duyuyor. Sermaye birikimini reddetmek bizi komünizme değil, ilkel komünal sisteme götürür.

Sayın Çebi, dün, ulus devlet sınırları içinde sermaye birikimini reddetmek, sermaye düşmanlığı yapmak kolaydı. Ama bundan böyle insanlığı, bilginin üretim sürecine en önemli "üretim faktörü" olarak girmesiyle, tarihte görülmemiş bir üretim patlamasına, yani toplumsal zenginliklerin, bolluğun, bereketin akıl almaz bir biçimde artmasına tanık olacaktır. İşte bu iklimi, hiç beğenmediğiniz, hiç hoşunuza gitmeyen "sermaye birikimi" yaratacaktır. Bu nedenle Sayın Çebi, artık "ulusal sınırlar içinde ekonomik/toplumsal kalkınmayı gerçekleştirmek kaygıları geride kalıyor, küresel ölçekte "insanlığın çıkarları" öne çıkıyor. Bizce dünyada-milliyetçilikten arınmış- gerçek sol iklim oluşuyor. Tek pazar/tek piyasa oluşumları dünyanın "tekleşmesi"ni gerçekleştirecektir. Haritanın 200'e yakın ulus devletle parçalandığı dünkü dünya koşullarında "enternasyonalizm" bile hayaldi. Bugün enternasyonalist dayanışmayı değil, insanlığın birliğini perçinleyecek, Marksist anlayışta bir entegrasyon süreci başlamıştır. Bundan sonra sermayeden yana sağcı burjuva bilimi barutunu tüketmiştir. "Özgürlük/eşitlik/kardeşlik" özlemleri, asıl bundan sonraki aydınlık çağlarda gerçekleşme olanaklarına kavuşacaktır. Bu nedenle günümüzün yakıcı sorunu: sosyalizm modeli arayışları değil, "yeni sol anlayışın nasıl biçimleneceği" konusudur.

Proletaryanın çıkarları, emeğin, emekçi sınıfların çıkarları biçimindeki dünkü sol söylem terk edilmeli, "insanlığın çıkarları" söylemi güncelleştirilmelidir. İnsanlığın günümüzdeki sorunları, solun sorunları değil midir? Yani savaşların sona ermesi, savaşlara harcanan kaynakların insanlığın hizmetine sunulması, gelir dağılımı maka-sının tekrar adaletli bir yapıya kavuşturulması, dünya çapında yoksulluğun belinin kırılması, ekolojik sorunlar başta olmak üzere, yabancılaşmaya kadar varan ontolojik, epistomolojik vb... vb... gibi bütün sorunların çözümü. böylesine ilkel bir çağda, sanayi çağında (sosyalizm süreci de dahil) çözüm olanaklarına kavuşmaları mümkün müydü?

Yabani Tavşan Yakalamış Kartal, 1914

Sanayi devriminin ilkel dinamikleriyle (organik güç + mekanik güç dinamikleriyle) bu sorunların üs-tesinden gelmek mümkün değildi. Bilgi çağı süreci kanalları açacaktır. Bizce, yeni çağın sol anlayışı bu noktalarda yoğunlaşmalıdır.

Üretici güçlerin "mükemmelliği", üretim araçlarının son derece verimliliği çizgisi yakalanma-dıkça, insanoğlu ne kadar sosyalist düzen kurarsa kursun, yaralarını saramaz. Üretici güçlerin mükemmelliği, ekonomik / toplumsal zenginliği tepe noktasına çıkarmaktır. Bu çizgiye ulaşılmadan insanlığın mutluluğundan söz edebilir miyiz? Bilgi devrimi süreci başlamasaydı, bilgi devriminin dinamikleri devreye girmeseydi, saydığımız bütün bu sorunların aşılması asla mümkün değildi. Böylesine çözüm bekleyen devasa sorunlar varken, komünizm nasıl inşa edilebilir? Sözün özü; komünizmin gerçekleşebilmesi için sanayi devriminin tarihsel dinamikleri asla yeterli değildir. Böylesine geri ve ilkel dinamiklerle insanoğlunun mutluluğu sağlanamazdı. Sayın Çebi, kapitalist dönemde üretici güçlerin gelişmişliği sorununu "...burjuva dünya görüşüne bağlılık" olarak değerlendiriyor ve küçümsüyorsunuz. Önümüzdeki dönemde bu tavırlar sanırım prim yapmayacaktır. Bunca deneyimden sonra artık küçük burjuva Marksizmi de olgunlaşmalıdır.

Bilgi çağı bilim ve teknoloji alanında inanılmazları gerçekleştiriyor. Bu somut gözlemlerden sonra geriye dönüp baktığımızda, sosyalizmin, kapitalist sürecin tepe noktasına geldiği bir ülkede iş başına gelmiş

olması halinde bile, komünizme geçişin yine de gerçekleşmeyeceğini bugün görebiliyoruz. Marx ve Engels'in göremedikleri nokta budur. O yıllarda gelecek bugünkü kadar net görülebilir miydi? Elbette görülemezdi. Kâhin olup olmamak ayrı bir konu. Ama günümüz koşullarında açıkça görülmektedir ki, sanayi devrimi dinamikleriyle komünizme ulaşılamaz. Belki, günümüzdeki inanılmaz teknolojik gelişmelerin "sosyalizm döneminde" gerçekleşebileceğini düşünenler olmuştur. Fakat sosyalizm süreci beklenenleri vermemiştir. Teknolojik gelişme açısından kapitalizm her zaman sosyalizmin önünde yürümüştür.

Marx ve Engels, teorik kaynakları hazırlamışlardır. Onlardan sonra gelenler; Marksizme katkı yapanlar, yani Marksizm-Leninizm ideolojisini tamamlayanlar, Marksizmin özünü değiştirmişlerdir. Bizce Marksizm başka, Marksizm-Leninizm başkadır. Daha açıkçası, Marksizm-Leninizm, Lenin düşüncesidir. Siz Marx gibi değil, Lenin gibi düşünüyorsunuz, Sayın Çebi. Zenginliklerin bölüşümüne tepeden bakıyorsunuz. Oysa ki, komünizm anlayışı "zenginliklerin paylaşımı" üzerine kuruludur. Birileri sizi "...burjuva dünya görüşü" penceresinden bakıyor diye damgalar korkusuyla, üretici güçlerin gelişmesinden, zenginliğin artmasından tedirginsiniz. Bu korkular, doğal olarak sizi "fakirlikte eşitlik" sokağına çıkarıyor. O zaman da komünist öğretinin kurallarını bir tarafa atıyor, Marksist anlayışın temellerine inmeye çalışan insanları: "...bunlar bize, SBKP'nin ölmeden önceki vasiyetini, kapitalizmin gelişme varyantını öneriyorlar" diyorsunuz. Gerçi Aren ve Somer'in ikisinin görüşleri de, sanayi çağının aşılması konusunda henüz netlik kazanmamıştır. Ama bu saygıdeğer düşünürlerimiz, sanayi çağı sosyalizminin özündeki çıkmazları çok iyi ve doğru tespit etmektedirler. Onlar sanayi çağı devam ediyormuş gibi yeni koşullara uygun yeni modeller arayışını sürdürüyorlar. Aslında, başta da değindiğimiz gibi, her şeyden önce "çağ" tahlili yapılmalıdır. Bu konu açığa kavuşmadan hiçbir model bulunamaz.

Marx ve Engels sanayi çağında yaşadılar. Bu nedenle komünizm teorisi yalnızca sanayi çağı koşullarından hareketle ortaya çıkmıştır. Komünizm öğretisi elbette subjektiftir. Elbette iradidir. Tarihsel süreçler gerçekten böylesi bir ekonomik sisteme elverişli olsaydı, tarih sosyalizm mücadelesini mutlaka komünizme ulaştırırdı. Örneğin, yakın gelecekte, bilgi toplumunun kuruluşu olgunlaşırken, özgürce düşünmenin önündeki engeller tümüyle kalkacaktır. Kalkmak zorundadır. Çünkü tarihsel süreçler bilgi devriminin dinamikleriyle uyumludur. Eğer sanayi devriminin doğal süreçleri komünizmle uyumlu olsaydı, o zaman bu süreçlerin

komünizm kuruluşunu omuzladığına tanık olacaktık. Meğer, doğal evrim dinamikleri hep bilgi çağına su taşıyormuş. Gerçekten, sanayi devrimi dinamiklerinin komünizme değil de, bilgi çağına endeksli olduğunu kimse fark edememiştir. Bütün komünistler "...bir gün mutlaka!" inancıyla komünizm uğruna, insanlığın geleceği uğruna canlarını seve seve vermekten çekinmemişlerdir. Bugün yaşayanlar çok şanslılardır. Zira sanayi çağı dinamiklerinin komünizmi kurmaya yeterli olmadığını komünizm uğruna can verenler göremediler. Bugün tarih, bilgi çağı sürecini başlatmakla tarihsel gerçekleri somut olarak sergilemektedir.

Sanayi çağı sosyalizmi gelişen tarihsel koşullara göre "erken doğmuştur", "yanlış haritalarda uygulanmıştır"... "Marx'ın fikirlerini yeni değişimler açısından tekrar gözden geçirdik" "Lenin'in katkılarıyla yeni bir ideoloji, Marksizm-Leninizm ideolojisi doğmuştur... bunun eksiklikleri, yanlışları vardır... Sovyetler sosyalizmi Jakobence uygulamışlardır" ...vs...vs... Bu görüşleri uzatabildiğimiz kadar uzatabiliriz. Bunların hepsinde az yada çok gerçeklik payı vardır. Günümüzde, "Nerede yanlış yaptık?" sorusunun yanıtı asla ve asla aranmamalıdır. Dünyada herkes 1917 sosyalizminin neden başarılı olamadığını eleştiriyor. Bu yanlıştır. Bize göre: "1917 Ekim Devrimiyle gelen sosyalizmi tipi, aynen kapitalizm gibi sanayi devrimi dinamiklerinin, sanayi çağının ürünüdür. Ve sanayi devrimi onu, komünizmin nesnel alt-yapısını hazırlamak için değil, Metropol gelişmiş kapitalist ülkeler dışında kalan, yani emperyalizmin sömürdüğü yoksul ülkelere sanayi devriminin işlevlerini yerine getirmekle görevlendirmiştir. İşte sosyalizm, komünizme ulaşmayı değil, sanayi devriminin özellikle Asya gibi bir haritada başaramayacağı görevleri yerine getirmiştir." Bu nedenledir ki 1917 sosyalizmine "Lenin tipi sosyalizm" "Rus sosyalizmi" vs...vs... gibi adlar verilmektedir. Bizce "sanayi çağı sosyalizmi" adı ya da kavramı daha doğrudur, daha bilimseldir. Bu nedenle sanayi çağı sosyalizmini Marksist anlayışta gerçek bir sosyalizm uygulaması olarak görmek..."nerede yanlış yaptık?" biçiminde sorularla bu tür bir sosyalizm uygulamasını yargılamak, eleştirmek yanıltıcıdır, yanlıştır. Bize göre sanayi çağı sosyalizmi, sanayileşme olgusunu Asya'nın uçsuz-bucaksız steplerine taşıyan, emperyalizmin sömürdüğü yoksul ülkelerin sanayileşmelerine katkıda bulunan, bu yükümlülüklerin gerçekleştirilmesinde aktif görev alan bir sosyalist modeldir.

Bizce, sosyalizm sanayi çağına özgü bir projedir. Sanayi çağı bir daha geri gelmeyeceğine, bir daha yaşanmayacağına göre, sosyalizm de bir daha uygulama ortamı bulamayacaktır. Gerçi Sayın Aren: "Marksizm bir bilimdir. Geçerliliği günümüzde de devam etmektedir. Bu nedenle her dönemde Marksizm yol gösterici kaynak olmaya devam edecektir. Sanayi çağına has nasıl bir sosyalizm modeli üretilmişse, bugün de, günümüz koşullarına özgü yeni bir sosyalizm projesi üretilebilir." diyor. Bizce artık dünyanın teklesmesi süreci başlamıştır. Ulus devletler döneminde

uygulanan kapalı/içe dönük ekonomilerin, sosyalist modellerin bu yeni koşullarda uygulanabilmesi olası değildir.

Bugün dünya "tek pazar-tek piyasa" hedefine endekslenmiştir. Bu süreç, giderek dünyanın teklesmesini gerçekleştirecektir. İşte, Marx'ın ekonomik ve sosyolojik çözümlerinin, bilimsel komünizminin özü bu tarihsel çizgide yatmaktadır. Dünyanın teklesmesi sürecinde yeni bir dünya ve bu dünyanın kurumları inşa edilecektir. Günümüzdeki AB bütünleşmesi, dünyanın teklesmesine giden yolun ilk basamağıdır. Yakın gelecekte Uzak doğuda Çin, Hindistan ve Japonya eksenli, üç milyar nüfuslu, üçüncü bir odak daha oluşacaktır. Bu üç kutuplu dünyada "yeni bir sosyalizm modeli"ne gerek duyulmayacaktır.

Çünkü Marx sosyalizmi, komünizmin alt-yapısını hazırlayan geçiş dönemi olarak düşünmüştü. Çünkü kapitalist dönem ne kadar gelişmiş olursa olsun, komünizm için yeterli ön-koşulları hazır hâle getiremeyecekti. Şimdi böylesi sorunlar gerilerde kalmıştır. Bundan böyle nasıl olursa olsun, hiçbir sosyalist modele gerek duyulmayacaktır. Komünizmin nihai hedeflerine ulaşılacaktır. Yani sınırların ortadan kalkması, ulus devletin ve onun kutsal kurumlarının aşılması, devletin sönmesi, vb. oluşumların hepsi birdenbire bir anda değil, teker teker ya da birer ikiye tarihsel süreçte aşılacaktır.

Sömürünün ve sınıfların ortadan kalkması... bizce en önemli düğüm budur. Ne yazık ki, en son aşılacak düğüm de budur. Biz, bütün bu görkemli sonuçlara, sanayi devrimi dinamiklerinin belirlediği bir dünyada yaşayan Marx gibi devrimci yollardan varılabileceğine inanmıyoruz. Biz, bir başka devrime inanıyoruz. Bilgi çağı sürecinde üretim araçlarının son derece mükemmelleşmesi, üretimdeki verimliliğin artması ve dünyada toplumların özgür birey/entelektüel üretimini yığinsallaştırmaları. Sınıfların yok olması, sömürünün ortadan kalkması, bu koşulların küresel çapta oluşmasına bağlıdır. İnsan iradesine bağlı bu aşamaları sosyal devrimler kısaltmaya çalışmışlar ama, gerçekleştirememişlerdir. Gelecekte, doğal evrim süreçlerinin ilerlediği yolda, bilgi çağı dünyası bilgi devrimlerinin küresel sarsıntılarıyla alt-üst olacaktır. İşte, bilgi alanındaki depremler tarihi hızlandırarak, bu devrimler insanoğlunun yaralarını saracaktır.

Özgürlük, eşitlik ve kardeşlik mücadelesi insanoğlu var oldukça sürecektir. Sınıflar ve sömürü var oldukça bu kutsal erdemler için mücadele devam edecektir. Sanayi çağına "takılı kalanlar" kabul etmeseler bile, tarihsel ilerleme bilgi çağı sürecini başlatmıştır. Bu çağ "bilgiye dayalı" bir çağ olacaktır. Bu çağın küresel toplumu, sanayi çağı ve daha önceki ilkel çağlarda olduğu gibi, "sürü"lerden oluşmayacaktır. "Özgürce düşünmenin" önündeki engeller, yani milliyetçilik ve dinsel inançlar dünya ölçüsünde ortadan kalkmadıkça, toplumların özgür birey/entelektüel üretimi yığinsallaşamayacaktır. Gelecekte dünya, küresel olarak üreti-

Ayışığındaki Ayı, 1914, Mukavva üstüne yağlı boya

ci güçlerin mükemmelliğine ulaşacaktır. Bu iki olgu, özgür birey ve üretici güçlerin mükemmelliği olguları yaygınlaşmadıkça "yaşanması bir dünya" kurulamaz. Kapitalizm öncesi bütün ilkel ve geri kalıntılar, köylülüğün tarihe karışması bu süreçte gerçekleşecektir. Sa-nayi çağı insanlığın "benzeşmesi"ni sağlamıştır. bilgi çağı süreci entegrasyonu, yani komünizmin son aşamasını, yani insanlığın "bütünleşmesi"ni perçinleyecektir.

Prof. Sadun Aren: "İnsanlık ne çekerse küreselleşmenin tamamlanamamasından çekecektir." diyor. Yeni solun nasıl biçimleneceği elbette yakın gelecekteki oluşumlara bağlıdır. Fakat, şurası bir gerçektir ki, yeni solun özü entegrasyon süreciyle iç içedir. Bu gerçek şimdiden uç vermektedir. Sayın Çebi, bu süreçte "siyasal özne"nin zorunluluğundan söz ediyorsunuz. Yeni bilgi çağı sürecinin gelecekte "siyasal özne"ye dayalı bir toplum yaratmayacağı şimdiden görülmektedir. Genel eğilimin siyasal öznenin ziyade "toplumsal özne"den yana gelişeceği kanısı daha akla yakındır. Genç nesillerin daha bu günden politikadan nefret ettikleri gözlemlenmektedir. Çünkü, sanayi çağının siyaseti ve temsili demokrasisi kirlidir, gerekeni vermemiştir. Bu çağda Sivil Toplum Kuruluşları(STK)'nın öne çıkacağı söylenmektedir. STK'larının küresel çapta yaygınlaşacağı doğrudur. "Doğrudan demokrasi" koşullarında STK'lar bütün dünyayı adeta bir ağ gibi saracaklardır. Bütün dünyada örgütlenen STK'lar oluşacaktır. İşte bu koşullarda siyasal değil, küresel bağlamda bir "toplumsal özne"den söz edebiliriz. Bu öznenin aynı anda bütün dünyayı ayağa kaldıran bir küresel güç olmayacağını kim iddia edebilir ki? Kısacası, bundan böyle öncü güç, ne sosyal bir sınıf, ne bir blok, ne de gruptur. Bu öncünün dünya kamu oyunu aynı anda etkileyecek büyüklükte ve güçte oluşacak "sivil toplum kuruluşları" olacağı şimdiden sezilmekte-

dir. Ama bu kuruluşlar nasıl bir kurumsallaşma süreci izlerler, nasıl bir örgütlenme modeli gerçekleştirebilirler, bunları kestirebilmek henüz mümkün değildir.

Günümüzde AB süreci çok önemli bir laboratuardır. AB süreci kesinlikle desteklenmelidir. Günümüz ilericiliğinin kıstası budur. Bu yeni projenin oluşturacağı yeni kurumların oluşmasına katkıda bulunulmalıdır. Dünyanın "tekleşmesine" giden bu süreçte Marksizm/Leninizm değil, Marksizm tekrar ele alınmalı ve gözden geçirilmelidir. Edebiyat ve sanatta modernizm ötesi anlayışlar, yani post-modernizm tekrar ele alınmalıdır. Klasik burjuva kültürünün sona ermesi, burjuva sanatının yozlaşması dönemlerinden sonra liberalizmin "bilim-kurgu" biçiminde el attığı kokuşmadan post-modernizm kurtarılmalıdır. Post-modernist sanat tarihten süzülüp gelen "sol değerler" temelinde yeniden geliştirilmeli, özellikle bilim kurgu alanındaki liberal yozlaşmanın önüne geçilmelidir.

Bugün neo-liberalizm başat değildir. Başat olan sistem globalizmdir. Kapitalizm "kalıntı" üretim ilişkileri niteliğindedir. Neo-liberalizm çarpıtması kesinlikle doğru değildir, yanıltıcıdır. Bugün bilgi çağını kabul etmemek gericiliktir. Bilgi çağı "baskın" çağdır. Bilgi çağı, sanayi çağı gibi hazırlanarak değil, aniden gelip kapıya dayanmıştır. Bu nedenledir ki, bilgi çağının kurumları yavaş yavaş süreç içinde var olacaktır. Bu konuda "AB projesi, bir laboratuardır" dedik. AB süreci bilgi çağı kurumlarını teker teker yapılandıracaktır. Dünyanın gözü Avrupa'dadır. Nasıl ki sanayi devriminin ulus devleti -ve onun bütün kurumları- Batıda biçimlenmiştir, şimdi de bilgi çağının devleti ve bu devlete özgü yeni kurumlar, yine bu anakarada doğacak, biçimlenecektir. Günümüzde yeni bir devlet teorisine ve onun yeni kurumlarına gereksinim vardır.

Proletarya diktatörlüğünün bundan böyle hiç bir biçimde uygulanma şansı yoktur. Bu nedenle, mülksüzleştirilenlerin mülksüzleştirilmeleri de gerçekleşmeyecektir. Sayın Somer'in "toplumsal özel mülkiyet" arayışı kategorik olarak daha doğrudur. Çalışan kitlelerin fonlarında büyüyen bir başka sermaye daha vardır ki, henüz bu sermaye âtıldır, üretimin dışındadır. Fakat bu sermaye akıl almaz ölçülerde yoğunlaşmaktadır. Bırakalım ücretli üretken kafa işçilerinin emeğinden doğacak sermayenin yeni bir özel mülkiyet biçimi olacağını, asıl bu, toplumsal tabanı giderek genişleyen ve âtıl olmaktan çıkma aşamasında olan kamusal sermaye çok önemlidir. Sosyal güvenlik kurumlarında, vakıflarda, vb. kasalarda biriken bu dev sermaye nasıl bir yol izleyecektir? Marx yüz elli yıl önce bu gerçeğe parmak basmış ve "Sermaye birikimi hızlandıkça, sermayenin sınıfsal özellikleri kaybolur ve toplumsal nitelikleri ağır basar," demiştir. Bu nedenle gelecekte sermayenin toplumsallaşması gerçekten yeni bir hız kazanacak ve özel mülkiyetin yeniden biçimlenmesi süreci, yeni çağa özgü yeni toplumsal biçimler doğuracaktır.

Brezilya'da İşçi Partisi İktidarı

Zeki Yavuz —

Dünyanın onuncu büyük ekonomisinde, yerleşik güçler dengesinde taşları oynatmak kolay değil ama, Brezilya'nın büyüklüğü neo-liberal politikalara karşı durabilmesi için gerekli gücü ona sağlıyor

L uiz Inacio da Silva, ya da sonradan alacağı adla Lula ("mürekkepbalığı"), 1952 yılında bir kamyonun arkasında on üç gün süren bir yolculuktan sonra annesi ve yedi kardeşiyle Sao Paulo eyaletindeki Guarujá kentine vardığında yedi yaşındaydı. Beş yaşına kadar görmediği babası, civardaki Santos limanında işçilik yapmak üzere Lula'nın doğduğu Brezilya'nın yoksul kuzeydoğusundaki Pernambuco eyaletinden çok daha önce ayrılmıştı. Lula'nın çocukluğu aileye destek olmak için sokaklarda seyyar satıcılık yaparak, ayakkabı boyayarak geçti. Okulu dördüncü sınıfta terk etti (sonraları dışarıdan bir lise diploması alacaktı). On dört yaşında bir bakır fabrikasında işe girdi. Bu arada kocasından ayrılan annesi ve kardeşleriyle birlikte Sao Paulo'ya taşınmışlar, bir barın arka kısmındaki küçük bir odada yaşamaya başlamışlardı. Fabrikada tornacılık öğrenirken parmağını makinaya kaptıran Lula, 1966'da kentin "ABC" diye bilinen sanayi bölgesindeki Sao Bernardo do Campo'da (Santo Andre ve Sao Caetano ile birlikte "Brezilya'nın Detroit'i", otomotiv endüstrisinin merkezi) büyük bir metalurji şirketine girecek, kardeşi Jose gibi sendikal faaliyetlere katılacaktı. Lula'nın, Komünist Partisi üyesi kardeşinin önerisiyle Sao Bernardo ve Diadema Maden İşçileri Sendikası yönetimine yedek olarak girdiği 1969'dan, yüz bin işçinin başkanlığına seçildiği 1975'e dek geçen süre aynı zamanda askeri diktanın en karanlık zamanıdır.

Ülkenin başkanlığına geçen yıl yeniden seçilen Lula'nın yaşamı, Brezilya'nın son elli yılda geçirdiği sosyal dönüşüme de ayna tutuyor. *Kızılçık*'ın geçen sayısında* Brezilya'nın dünyadaki yeri ve tarihi gelişimi anlatılmıştı. Bu yazıda, iktidara yürüyüşüyle birlikte İşçi Partisi (PT) ve Lula'nın ilk dönemi üzerinde durulacak.

SİYASET ARENASINDA YENİ BİR PARTİ: PT

ABD destekli askeri yönetim, 1968 Aralık ayında bir kararnameyle, darbe sonrası kalan son demokratik hak ve özgürlükleri de tırpanlayarak, yerli ve yabancı sermayeye altın çağını yaşatan "Brezilya mucizesi"nin önünü açtı. İthal ikameci kalkınmacılığın devlet öncülüğündeki sanayileşme hamlesiyle gelen hızlı büyüme (yılda %10-12) yoksul kuzey eyaletlerinden sanayileşmiş güneye göçü hızlandırdı, işçi sayısı yirmi yılda dört misli arttı. Sao Paulo eyalet ekonomisi 1960'ların sonlarında her yıl %23 büyürken, metropo-

liten bölge 1960-1970 arası iki milyon üzerinde göç almış, yeni doğanlarla nüfusu neredeyse ikiye katlanmıştı. Eyalet çapında reel ücretler ise aynı dönemde (1964-1970) %25 düşmüştü! Gelir dağılımı dünyanın en çarpık ülkelerinden olan Brezilya'da, ne kırdan kalanın, ne de kente gelenin karşılaşacağı bir "mucize" vardı.

Sanayinin yoğunlaştığı merkezler, güçlü bir işçi hareketi için şartları olgunlaştırdı. Ne var ki, sendikalar hâlâ 1930'ların Estado Novo'sundan kalan korporatist yasalarla devlet kontrolündeydi. Askeri yönetim, 1964'deki darbenin ardından sendika yöneticilerini değiştirmişti. Lula gibi genç sendikacılar, ücretleri bakanlığın belirlediği bu ortamda, öncelikle pelegos (eyer) denen bu atanmış yöneticilere muhalefet ediyorlardı. Darbe öncesi işçiler arasında etkili olan popülist PTB dağılmış, Brezilya Komünist Partisi (PCB) ise baskı ve bölünmeler sonucu 1960'ların sonunda birikimini yitirmişti. Ülke siyasetinde 1922'den beri var olan parti, 1935'de Komintern kararıyla (birkaç bin isyancı askerle Brezilya'yı katederek "umut şövalyesi" olarak ünlenen) Luis Carlos Prestes'in liderliğinde başarısız bir silahlı ayaklanmaya girişmişti. PCB, yeniden yasallaştığı 1945 sonrasında, ülkedeki kalkınma hamlesini, işçi sınıfının gelişmesini ve başkan Goulart'ın (1961-1964) halkçı politikalarını destekledi. Darbenin ardından Küba devriminden etkilenen ve derhal silahlı mücadeleyi savunan bir grup, ki aralarında 1966'da partiden dışlanan Sao Paulo parti yönetiminden Carlos Marighela da vardı, ALN'yi (Ulusal Kurtuluş Hareketi) kurarak şehir gerillası eylemlerine başladı. 1968-70 arasında çoğunluğu üniversitelilerden oluşan bir çok örgüt, iki yüz banka soygunu ve karakol saldırısı düzenledi, aralarında ABD elçisinin de olduğu dört diplomatı kaçırdı. Aynı dönemde Çin Komünist Partisine yakın bir grup PCB'den ayrılarak PCdoB'yi kurdu, öğrenciler arasında güçlü olan sol Katoliklerin de katılımını sağladı. Birkaç yıl sonra Marighela'nın öldürülmesi, diğer grupların dağılmasıyla daralan muhalefet alanında ilk kez hükümet ve Katolik kilisesi karşı karşıya gelecek, Recife Başpiskoposu Camara gibi rahipler yoksullaştıran politikalara, yargısız hapse atmalara, işkencelere karşı seslerini yükselteceklerdi.

Suç dosyası Şili ve Arjantin'deki benzerleri kadar kabarık olmasa da, muhalefeti etkisizleştirmeyi bilen

askeri rejime karşı, 1970'lerin sonunda, işçi sınıfının nisbeten yeni oluşmuş, iyi kazanan (%60'ı asgâri ücretin iki katı) bir kesiminden, ABC'deki otomobil işçilerinden ülke tarihinde görülmemiş büyüklükte bir grev dalgası yükseldi. Lula ve arkadaşlarının sendikalarda kontrolü ele geçirdiği bu grevler, askeri dönemin ve sonraki neo-liberal hükümetlerin koşullarına direnen yeni bir sendikacılığın ve siyasi hareketin doğuşuna işaret ediyordu. Lula'nın ülke çapında bir işçi lideri olarak tanınması, 1978-79'un tarihi maden işçileri grevlerindeki önderliği, güçlü hitabeti ve karizmatik kişiliğiyle öne çıkması sayesinde (Sao Paulo sanayi bölgesindeki bir stadyumda mikrofonsuz 80 bin işçiye seslenmiş, sözleri saftan safa aktarılmıştı.)

Demokrasiye geçiş döneminde sol, iki KP yasal muhalefeti (Brezilya Demokratik Hareketi, MDB, sonradan PMDB) destekliyordu. Lula ve çevresindeki sendikacılar ise, 1979 Ocak ayındaki bir maden işçileri kongresinde, yükselen muhalefetin sesi olacak bağımsız bir işçi partisi çağrısı yaptılar. Sınıf uzlaşmacılığına karşı, popülist-korporatist gelenekte yoğunlaşmış sendikacılara, güneydeki sanayi merkezlerindeki grev yöneticisi genç işçilere ve azınlıkta da olsa, siyasi ağırlığı olan solun eski militanlarına dayanan İşçi Partisi (Partido dos Trabalhadores, PT) 1980 başında, Lula hapisteyken yükselen yeni bir grev dalgası sırasında kuruldu. Resmen iki yıl sonra tanınacak partide, Kurtuluş Teolojisi'ni savunan Katolikler, devrimci,

Troçkist gruplar, kadın ve yerli hareketleri, çevreciler, aydınlar da (ör. "Ezilenlerin Pedagojisi" kitabıyla tanınan Paulo Freire) yer aldı.

PT öncelikle, 1983'de kurulan Merkezi İşçi Birliğiyle (Central Unica dos Trabalhadores, CUT) birlikte başkanın doğrudan seçilmesi için mücadele etti. 1984'de halk sokağa dökülmüşken demokrasiye tedrici geçişi savunan yasal muhalefetin adayı Neves'i desteklemedi (parti yönetimi ve meclis üyelerinin aksine karar veren delegelere Lula da uydu). Bu dönemde PT, her sosyal hareketin içindeydi, grevler, mahalle örgütleri, işsiz ve topraksızların mücadeleleri, gençlik, kadın hareketleri, vb. Kurulduğu yıl 26 bin olan üye sayısı, yarıdan çoğu orta ve güney eyaletlerindeki sanayi merkezlerinde olmak üzere iki yılda 200 bini, 1986'da 500 bini ve 1990'da 650 bini buldu. CUT, kısa sürede ülkenin en büyük sendikası haline geldi, 1986'da başını çektiği genel greve milyonlarca çalışan katıldı. CUT'un bugün yedi milyon civarında üyesi bulunuyor.

PT ve CUT, başından beri farklı eğilimleri barındırdı. PT'de çoğunluk, Lula, çevresindeki sendikacılar, eski ALN üyeleri, Kurtuluş Teolojisi'ne inananlardan oluşan "Artikülasyon" eğiliminde. En büyükleri "Sosyalist Demokrasi" (DS) olan çeşitli Troçkist gruplar da diğer eğilimler arasında yer alıyor. Lula hükümetinin 2003'de kongreye sevkettiği emeklilik haklarını kısan yasaya oy vermeyen dört PT'linin partiden dışlanması olgusuna rağmen, demokratik ve canlı bir tartışma ortamı var (ör. hükümetin ilk aylardaki uygulamaları 54 oyla destek buldu, Sol Artikülasyon 13, DS tezleri 8 oy alınca reddedildi). Artikülasyon adayı Berzoini PT başkanlığına seçilirken, ilk tura 300 bin, ikinci tura 230 bin kişi katıldı, PT ve DS kurucusu, eski Porto Alegre belediye başkanı Raul Pont %48 oy aldı. CUT içinde de benzer güç dengeleri var.

PT'nin mücadelesinde önemli bir müttefik (iktidara geldikten sonra anlaşmazlıklar artsa da), 1984'de kurulan Topraksız Kır İşçileri Hareketi'dir (Movimento dos Trabalhadores Rurais Sem Terra, MST). Köklerini sömürge döneminden bu yana topraktaki adaletsizliğe direnişte (toprak sahiplerinin %1'i, kırk bin kadar latifundiaris toprağın %46'sına sahip) bulan MST, kırların dışlanmışlarının örgütü. Brezilya'da çiftliklerin yarısı 10 hektardan küçük ve mekanizasyon ileri düzeyde değil. Ortalama çiftçi, genelde büyük toprak sahiplerinin yanında yarıcı olarak çalışıyor, arazideki kulübelerde yaşıyor. Güney ve orta bölgelerdeki modernleşme hamlesi, kuzey ve orta-batıdaki kuraklık ve yoksulluk nedeniyle topraklarından kopan milyonlarca köylü kentlerde iş bulamadığı gibi topraksız kaldı. MST, 1970'lerin sonlarında güneyde yol kenarlarına kamp kuran, buldukları toprağa yerleşen topraksızların (ilk işgâl 1978'de askeri diktatörlüğün ortasında, Macali'deki 110 ailenin eylemi), bölgedeki rahiplerden destek bulması ve Kurtuluş Teolojisi doğrultusunda 1975'de

Balonlu Kız, 1908, Muşamba üstüne yağlı boya.

kurulan Katolik Toprakın Pastoral Komisyonlarıyla (Comissao Pastoral da Terra, CPT) toprak ve tarım reformu mücadelesinde buluşmasıyla oluştu. İlk kongresini 23 eyaletten 1500 delegenin katılımıyla 1985'de yaptı; özerk bir kitle hareketi olarak, modernleşmenin toprak adaletsizliğini değiştirmede belirterek CPT'nin "Toprak işle-yenindir" sloganını benimsedi. 1990'daki ikinci kongrede Collor döneminin hayal kırıklığı ve baskılarla örgüt sorunlarına ve finansal bağımsızlığa yoğunlaştı, ilk üretim kooperatiflerini kurdu. Cardoso döneminde MST, tavizler koparan, binlerce topraksız yerleşiren önemli bir güç haline geldi, bir çok eylemcisi ise toprak sahiplerinin cinayetlerine kurban gitti. Topraksızlar, 1988 anayasasının federal hükümete ve-rimsiz topraklara el koyma yetkisi vermesine dayanarak önce toprağa yerleşiyor (acampamentos), sonra tarım reformu makamıyla görüşerek yerleşimi meşrulaştırıyor (assentamentos) ve herkesin katılımıyla alınan kararlar ve belirli kurallarla (ör. alkol, çatışmaların yatıştırılması, taciz vb. konularda) kolektif yaşam sürdürüyor. Halen kamplarda yaşayan 230 bin aileden 140 bini MST'de örgütlü. Eyaletlerin 23'ünde faaliyetlerini sürdüren örgüt, 350 bin kişiyi işgal ettiği topraklara yerleştirdi. Dört milyon topraksız seslenen MST, bu yılın Temmuz ayında yapılan ve 20 bin delegenin katıldığı 5. kongresinde yalnız toprak verilmesinin yetmediğini belirterek, kapsamlı bir tarım politikası tanımladı.

Brezilya'nın kırlarında, iç kesimlerde, hâlâ, çalıştırılan kölelere rastlanıyor (hükümet dört bin kölenin serbest bırakılmasını sağladı, daha da 25 bin köle olabileceği düşünülüyor). Engels'in ilk Hristiyanlığı "ezilenlerin hareketi", "kölelerin dini", Marx'ın da dini "taş yürekli bir dünyanın ruhu" olarak tanımladığı bilinir. Brezilya'da topraksızların aynı ortamda, yoksullukla içiçe yaşayan papazlarla, CPT ile buluşması, kent yoksullarının, favelalarda Kilise Taban Cemaatlerinde (CEB) bir araya gelmesi, rahiplerin de Marksizmle ilgilenmesi yadırganmamalı. Dünyadaki en büyük Katolik nüfusa (128 milyon) sahip Brezilya'da, PT'nin köklerinde Kurtuluş Teolojisi de var.

YOKSULLARIN VİCDANI

Latin Amerika'da Katolik kilisesinin genç kadroları, 1960'larda ülkelerindeki yoksulluk, eşitsizlik ve zulüm karşısında, Küba devriminden, ülkelerin yoksulluğu ve "bağımlılık" tartışmalarından, üniversitelerdeki politizasyondan etkilendiler. Yoksulluğun nedenlerini araştırırken, sosyal yapının analizi için Marksizme başvurdular, yoksullar arasında gönüllü çalışmaya başladılar. Bölgedeki kiliselerin (Katolik ya da Protestan), piskoposların gündemine giren Kurtuluş Teolojisini** geliştirdiler.

Sosyal konulara yer veren Vatikan belgeleri (1891'deki "Rerum Novarum"dan başlayarak), kapitalizmi mâzur gösteren, uzlaşmacı, tutucu, çözümünü "ahlakın düzeltilmesinde", "kurumların reformunda"

arayan metinlerdi. 1962-1965'de toplanan İkinci Vatikan Konsili "öteki dünya ile bu dünyadaki mevcut koşullara ilişkin görevlerin uyumlaştırılması"nı gündeme getirerek teorik arayışlara bir kapı açmıştı. Latin Amerika'da kilise genellikle sosyal konularla (ör. Brezilya'da 1950'lerde topraksız köylüleri "komünizme karşı korumak", 1964 darbesini desteklemek gibi) yalnız gerici tepkiler vermek üzere ilgilenirken, yaşanan pratik, bir çok inanarı, rahibi sosyal alana çekti. Akımın başyapıtı "Kurtuluş Teolojisi"ni (Teologia de la liberacion) 1971'de yayımlayan, yaşamını Lima yoksulları arasında geçiren Peru'lu Dominikan rahibi ve teolog Gustavo Gutierrez, "Bu dünyanın yoksullarına Tanrının onları sevdiğini nasıl söyleyeceğiz?" diyerek "'yoksulluk" kategorisini merkeze aldı, bireyselin yanında yapısal kötülöklere dikkat çekti. Kurtuluş Teolojisi yandaşları, "günümüzde insanlara yiyecek ve içecek vermek politik bir eylem" oldu diyerek, yoksullukla bireysel olarak ilgilenen, yalnızca öfke ve şaşkınlık duyan Kilisenin ezilen ve sömürülenlerin yanında yer almasını, "dünyevi cevaplar" getirmesini istediler. Kolombiya'da rahip Camillo Torres, 1963'de "daha gerçek bir rahip olmak için" rahiplik giysisini çıkararak gerillalara katıldı, beş ay sonra öldürüldü. PT yöneticisi rahip Frei Betto, 1960'ların sonlarında, gençliğin politize olduğu dönemde Brezilya'daki Katolik Üniversitesi öğrencilerinin komünist eğilimlerle işbirliği yaptıklarını, Marksizme ilgi duyduklarını, Küba devrimine sempatiyle baktıklarını anlatır. Askeri cunta, Katolik Üniversitesini kapattı. Bir çok teoloji öğrencisi ve genç Dominiken rahip, şehir gerillalarını saklıyor, haberleşmelerine ve kaçmalarına yardımcı oluyor, onlarla aynı kaderi paylaşıyordu. Koşullar, onlara 19. Yüzyılın doktrini olan uzlaşmacı toplum yerine, gerektiğinde zora başvuran zıt güçlerin mücadelesini kabul ettirmişti.

Kurtuluş Teolojisi, 1968'de Medellin'deki (Kilisenin "yoksulların çılığına kulak vermesi ve onların ıstırabının yorumcusu olması") ve 1979 Puebla'daki (kurtuluş boyutu Kilisenin misyonunun "önemli", "vazgeçilmez", "ayrılmaz parçası", "yoksullara öncelik" vb.) Piskoposlar Konferanslarına damgasını vurdu. Dünyevi kurtuluşla hizmet için yoksullarla Kilisenin klasik biçimleri dışında ilişki arayan genç rahipler, ilki 1963'de Panama'da Chicago'lu misyonerlerce kurulan Kilise Taban Cemaatlerini (Comunidade Eclesial de Base, CEB) yaymaya başladılar. Brezilya'da CEB'ler güneyin sanayi merkezlerine gelen göçmenleri örgütledi. Cemaat âyinlerinde, 50-100 kişinin katılımıyla İncil yorumları, toprak işgalleri, işkenceler, grevlere yardım, favelalardaki elektrik, su sıkıntısı tartışılıyordu. Brezilya'da 1940'larda halkı komünistlere karşı kışkırtan papazlar, 1980'de Sao Bernardo'da polisten kaçan grevci maden işçilerine kiliselerinin kapısını piskoposlarının eliyle açmışlardı. 1990'larda yüz binden fazla taban cemaatinin 7-8 milyon kişiye ulaştığı sanılmaktaydı.

Bu gelişmelere karşı Vatikan da eli boş durmadı.

Papa H. John Paul'ün görevlendirmesiyle Kardinal Ratzinger (şimdiki Papa) 1984'de bir "Magisterium" ile Kurtuluş Teolojisi hakkında görüş bildirdi ve metnin önemli bir bölümünde Marksist etkileri eleştirdi. Hemen ardından Kurtuluş Teolojisinin kurucularından Brezilya'lı rahip Leonardo Boff'a bir yıl "itaatkâr sessizlik" cezası verildi. Aynı yıl Vatikan Perulu piskoposları Gutierrez'i kınamaya ikna edemedi, ama bu girişimler ve 1990'larda Marksizmin itibarının sarsılması Kurtuluş Teolojisinin hızını kesti. Ne var ki, Brezilya'da işçi hareketinin, kır yoksulları mücadelesinin kazandığı mevziler yeni bir prestij kaynağı oldu. Bu yıl Mayıs ayında Papa'nın da katıldığı Brezilya'daki Piskoposlar Konferansında CEB'ler, Avrupa karakterli, resmi ilişkilere karşı çıkarak Medellin ve Puebla'daki yaklaşımda ısrar ettiler.

Cemaatlerin karşısında eğlendirici gösterilerle insanları cezbeden ve sayıları 26 milyona çıkan, tutucu, zaman zaman yolsuzluklara karışan Pentekostalist ağırlıklı Protestanlar da var. Kurtuluş Teolojisi, kârın yegâne itici güç olmasına karşı, neo-liberalizmin yol açtığı maddi ve manevi enkânın kaldırılmasında favelalarda, topraksızların, barınaksızların mücadelesinde kendini yeniden üretiyor, sosyo-ekonomik yoksulluğun yanında "sosyo-kültürel yoksulluk"lara da eğiliyor. Teolojinin sorunları, Dünya Sosyal Forumu paralelinde düzenlenen (en son Ocak 2007'de Nairobi'de) "Dünya Teoloji ve Kurtuluş Forumu"nda tartışılıyor.

İKTİDARA DOĞRU

PT, Brezilya'nın borç ödemeyi durdurduğu, ekonomik krize girdiği 1982'de %3,5 (Sao Paulo'da %10) oy oranıyla 8 eyalet milletvekilliği kazanmış, 1984'deki boykot kararından iki yıl sonra ise oy ve milletvekili sayısını ikiye katlamış (%6,5 ve 17), 1988'de Sao Paulo ve katılımcı bütçe deneyi, Dünya Sosyal Forumlarıyla bilinen Porto Alegre dahil 36 kentin belediye başkanlığını almıştı. Diğer partilerin aksine seçim süreci dışında, halkın içinde var olan tek siyasal partinin adayı Lula az daha, 1989'daki cunta sonrası ilk doğrudan ve demokratik başkanlık seçimini kazanacaktı. Ancak ikinci turda 31 milyon oy almasına karşın, medyatik ve pahalı bir kampanya yürüten Collor'a karşı az bir farkla kaybetti (%53'e %47). Geçen yazıda* değinildiği gibi, Collor'un başarısız istikrar programları, hiperenflasyon ve rüşvet skandallarıyla kapanan döneminin ardından, 1993'de Maliye Bakanlığına getirilen ve Real Planıyla enflasyonu dizginleyen Cardoso, 1994'de Lula karşısında seçilmekte zorlanmamış, 1998'de de orta sınıfların neo-liberal görüşlerden kopamaması nedeniyle gene ilk turda başkanlığa seçilmişti.

Fernando Henrique Cardoso, 1970'lerde "bağımlılık okulu"nın

önemli bir ismi ve ünlü bir sosyologdu. Zengin bir geleneği olan Latin Amerika'daki kalkınma tartışmalarında, az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelerin geçtiği yoldan kalkınacağını savunan aşamalı modernleşme kuramına (Rostow) karşı, 1948'de Latin Amerika Ekonomik Konseyinin (CEPAL) başkanlığına getirilen ve yapısalci iktisata katkısıyla bilinen Arjantinli Raul Prebisch, Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler ilkesini incelemiş, "merkez" ve "çevre" tanımlamaları yaparak, ticaret hadlerinin sanayileşmemiş "çevre" aleyhine sürekli bozulmasına dikkat çekmişti. Prebisch'in görüşleri, Brezilya'da 1990'lara kadar elli yıldan fazla etkisini korumuş olan ithal ikameci birikim modeliyle de bir araya getirilir. 1960'lar ve 1970'lerde bu modelin karşılaştığı sorunların, yükselen sosyal muhalefetin, "üçüncü dünya"daki bağımsızlık hareketlerinin ve devrimlerin de etkisiyle, "çevre"nin az gelişmişliği, aslında "merkez"nin gelişmişliğinin öbür yüzüdür diyen ve emperyalist sömürüye karşı radikal bir söylem geliştiren "bağımlılık okulu" (tüm farklılıklarıyla birlikte Andre Gunder Frank, Theotonio Dos Santos, Paul Baran vd.) bir çok Latin Amerika ülkesi gibi Brezilya'daki muhalefette de büyük yankı bulmuştu. Siyasi sürgün yıllarında Cardoso, "bağımlılık" üzerinde uzunca bir süre çalıştı. Brezilya'daki askeri rejimin eleştirisinde, "bağımlı kapitalist gelişme"nin mutlaka "otoriter" politik uygulamalarla gerçekleşmesi gerektiğini, "sosyal bir demokratikleşme" olmadan, siyasal demokratikleşmenin aldatmaca olacağını savunarak, 1980'lerdeki diktadan çıkış dönemine damgasını vurdu. Ancak "üretim biçimini değiştirmeden", "küreselleşme"nin verilerini kabul ederek bu sınırlar içinde yeniden dağıtımın, sosyal reformların mümkün olduğunu belirten Cardoso'nun liberalizmi ve Bolşevikleri eleştiren yüzyılın başındaki Avusturya sosyal demokrasisine atıfları, Maliye Bakanlığını da sayarsak on yıla yaklaşan yönetiminde Clinton, Blair tipi "üçüncü yolcu" bir belirsizliğe evrilererek neo-liberalizmin konsolide edilmesine indirgendii. "Asla neo-liberal olmadım" diyen Cardoso'nun devlette ekonomik gücün yoğunlaşmasına, "otoriter-yenizme" karşı görüşleri, özelleştirme, deregülasyon, ticaret ve sermaye akışında serbestleşme politikalarıyla pekâlâ örtüşmüştür.

Cardoso dönemindeki Brezilya'nın geç neo-liberal dönüşümü, dış ticaret dengesini tersine çevirdi (1990'ların başında yılda 10-15 milyar dolar fazla ye-rine, 1995'den itibaren artarak 8 milyar dolara varan açıklar), dış borç daha ilk dört yılda %163 artarak 241,6 milyar dolara çıktı. Yabancı doğrudan yatırımlar (FDI) hızla arttı (1995-2002 arası 30,9 milyar dolar devlet şirketlerinin alımına yatırıldı). Özel sektör yükümlülük-

Balonlu Kız, Detay

finans kurumlarına bu aşırı bağımlılık (yılda 50 milyar dolarlık kaynak ihtiyacı), ekonomiyi dış şoklara karşı kırılganlaştırdı, sermaye kaçışı baskısıyla rehin aldı, yüksek reel faiz, sıkı para politikası, yatırımların kısılması, tüketici talebinin çöküşü, işsizlik, yoksulluk döngüsünü tetikledi. Bütçe fazlası hedefini tutturmak için bölgede benzersiz bir vergi oranı düşük ve orta gelirli ailelerin sırtına yüklendi (1995'de milli gelirin %28'inden 2001'de %34'üne). Dönem boyunca (1995-2002) büyümenin ortalama %2,3 ile dünya ve bölge ortalamalarının çok altında kalması, işsizliği artırırken (1994'de %6'dan 2000'de %15'e, Sao Paulo'da ise 2002'de %20,4) verimlilik artışları emek sömürsünü yoğunlaştırdı. Alım gücü ve reel ücretler düştü, sosyal güvenceden yoksun, düşük ücretle çalışan kayıt dışı ekonomi büyüdü. Gelirler ve bölgeler arasındaki uçurum sürdü (1970-2000 Gini katsayısı hafif bir artışla 0,64'ü buldu). Cardoso'nun hesabına tek olumlu puan, Brezilya'nın bölgede çok gerilerde olduğu okuma-yazma oranında, bebek ölümlerinde kaydedilen iyileşmedir. 1990-98 arasında ihracatın yıllık artışının on yıl öncesine göre iki kat artarak %8,8'e çıkmasını saymamak gerek, esasen sosyal maliyeti ne olursa olsun döviz biçiminde sermaye birikimini artırmaya yaramıştır.

PT, 2000 yılında 26 eyalet başkentinin altısında (Sao Paulo, Porto Alegre, Recife, Belem vb.) belediye başkanlığını, belediye yönetimlerinin %9'unu (1300 mevki) elinde bulunduruyordu. Yeni başkanlık seçimleri yaklaşırken, halktaki hoşnutsuzluktan ve sermayenin güçlü bir aday çıkarmayışından Lula'nın kazanabileceği anlaşılmıştı. Moratoryum korkusuyla (çöken Arjantin ekonomisine göre borçların milli gelire oranı daha yüksekti) sermaye kaçışı, dolara hızla değer kazandı (yıl başında 1,95 realden Ekimdeki seçim öncesi 3,99 reale). Real düştükçe borç da büyüdü. Orta sınıfların da paniğe kapıldığı, medya ve hükümetin "piyasaları sakinleştirmek" için baskı yaptığı, anketlerde gerilediği bir ortamda Lula, Haziran sonunda sözleşmelere sadık kalacağını (iç ve dış borcu zamanında ödeyeceğini) ve IMF programındaki yükümlülükleri yerine getireceğini açıklayan "Brezilya Halkına Mektup"u yayınladı. Kamuoyu yatışmıştı. Ancak sermaye "sorumlu" para politikalarını garanti edecek özerk bir Merkez Bankası (hükümetin anayasa değişikliği girişimi) ile yeni yönetimi de bağlayacak yeni bir IMF anlaşması (hızla Eylül başında imzalandı) istiyordu. ABD'nin desteğiyle (Brezilya, ABD ticaretinde yıllık 40 milyar dolarla 13. sıradadır) o zamana kadarki en büyük kurtarma paketiyle, büyük kısmı yeni hükümetin tavrına göre verilecek 30 milyar dolar sağlandı. Lula'nın buna da itiraz etmemesiyle sermayenin sıkıntısı giderildi.

Aslında Lula ve PT cephesinde de, 2001 Aralıkta 12. Ulusal Konferans'ta benimsenen neo-liberalizm karşıtı programa rağmen, %30 civarındaki desteği artırmak için arayışlar vardı. Lula, Yurttaşlık Enstitüsü adlı bir düşünce kuruluşu kurarak iktisatçılar ve uzmanlarla radikal bir değişime yer vermeyen genel

vaatlerle 2002 seçim kampanyasını şekillendirdi. Sermayeye verilen taahhütler, sağcı Liberal Parti (PL) ile ittifakı ve bu partiden tekstil patronu Jose Alencar'ı başkan yardımcılığına aday göstermesi, eyalet valiliklerinde bazı sağcı isimleri desteklemesi, parti içinde uzun tartışmalara yol açtı.

Lula, Ekim ayında PT, PL, PCdoB, PCB ve PMN ittifakıyla, ilk turda 39,5 milyon oy (%46,4) ve %94 katılımın olduğu ikinci turda da 52,8 milyon oyla (%61,3) PSDB, PMDB adayı Serra karşısında (%38,7) rahat bir zafer kazandı. Kırk yıl sonra gelen solun iktidarını yüz binlerce kişi Sao Paulo ve Rio de Janeiro sokaklarında sabahlara kadar dansederek kutladı. Sonuç, "kölelikten bu yana en büyük başarı", "Latin Amerika'nın sola kayışı", "umut korkuyu yendi" (etkili sol aydınlardan Emir Sader) diye karşılandı. Kongrede PT ana parti olmuş, 513 üyeli Temsilciler Meclisinde en büyük, 81 üyeli senatoda ikinci büyük grubu oluşturmuştu. Ancak ABD'dekine benzer bir başkanlık sisteminde PT'nin 16 milyon oyla (%18,4) 91 meclis üyeliği vardı. PL (26) ve iki milyon oy alan (%2,2) PCdoB (12) ile ittifak, meclisin dörtte birini oluşturuyordu. Ülkedeki üç düzey yönetim (federal, eyaletler, yerel yönetimler -27 başkent ve 5532 belediye-) düşünüldüğünde daha bir çok güç odağı diğer partilerin elindeydi. (Vergiler ve kamu harcamalarının -personel, sosyal yardım yatırım, vb.- %59'u federal merkezin, %25'i eyaletlerin, %16'sı belediyelerin kontrolündedir, borçları daha çok federal merkez ve eyaletler kullanır.)

"İKİ RUHLU" BİR İKTİDAR

Lula'nın seçim kampanyasını yürüten ve geçiş ekibinin başı Antonio Palocci, "Brezilya büyük bir okyanus gemisi, keskin dönüş yapamaz" diyordu. Yeni hükümet, Maliye Bakanlığına atanan eski Ribeirao Preto valisi ve Sao Paulo PT başkanının sözünü ettiği "geçiş dönemi" ruhunu, seçim öncesinin taahhütlerini ve ittifaklarını yansıtıyordu. Kabinenin yarısından çoğu PT'liydi. Ancak borç yönetiminde, bütçe, faiz ve kur politikasında kilit önemdeki Merkez Bankasının başına ABD'li Fleet Boston Global Bankasının genel müdürü Meireilles getirildi. Eski Tarım Sanayi Birliği Başkanı Rodriguez, Tarım Bakanı, şirket yöneticisi Furlan, Kalkınma, Sanayi ve Ticaret Bakanı oldu. Kabinenin başında eski PT başkanı ve Lula'nın danışmanı Jose Dirceu, Dışişleri Bakanlığında ABD ile serbest ticaret bölgesi üzerinde çalışmış eski Marksist Celso Amorin vardı. Diğer bakanlar arasında PT çoğunluk eğiliminden sendikacılar (Berzoini, Sosyal Güvenlik, Gushiken, Haberleşme -ki Palocci gibi eski Troçkisti-, vb.), eski Porto Alegre belediye başkanları, valiler (Dutra ve Genro, Kentsel Gelişim), Troçkist DS eğiliminden bir bakan (Rossetto, Tarım Reformu), bağımsızlar (müzisyen Gilberto Gil, Kültür), müttefik parti (PL, Ulaştırma, PCdoB, Spor, vb.) temsilcileri vardı. Yönetimin çeşitli kademelerini Cardoso döneminin teknokratları ile farklı siyasi ve sosyal mücadele

deneyimi olan PT'liler paylaştı.

Lula, ilk yıllarda bazı küçük partilerin de desteğiyle Meclis'te büyük bir zorluk yaşamadı. Ancak 2005 ortalarında hükümete destek veren bir PTB'li Meclis üyesinin açıklamalarıyla "mensalao" (muhalif meclis üyelerinin oylarını garantilemek için yapılan aylık ödemeler) skandalı patlak verdi. Ardından PT'nin açıklamadığı seçim fonları, Maliye Bakanı'nın açıktan ödemeleri, muhalif bir valilik adayı aleyhine dosya satın alma girişimi, vb. bir çok iddia ve dâva birbirini kovaladı. PT ve hükümetin ileri gelenleri ardarda istifa etmek zorunda kaldılar (Palocci, Dirceu, vb.; Dirceu'nun meclis üyeliği de düştü). Parti bir yıl içinde dört başkan değiştirdi, yöneticilerin yarısına yakını mahkemelik oldu. Lula, Ağustos ayında televizyonda halktan özür diledi, yolsuzluktan haberi olmadığını, sorumluların cezalandırılacağını ve kampanya finansmanında reform yapılacağını bildirdi. PSDB ve diğer muhalefet 2006 seçimleri yaklaşırken, krizi Lula'nın görevden alınması, en azından adaylığının engellenmesi için kullanamadılar (skandallarla doğrudan iliş-kisinin kurulamaması, kontrol dışına çıkabilecek bir kitle hare-ke-tinden çekinmeleri, vb. nedenlerle). Sarsıntıların ardından Lula, hükümeti sürdürebilmek için bakanlıklar karşılığında PMDB'nin desteğine başvurdu ve bu zorlu dönemi atlattımayı başardı.

Öte yandan neo-liberal politikalar, PT'den kopmalara neden oldu. Ekonomiye devlet müdahalesini, faizlerin derhal indirilmesini, mali sermayeden kopulmasını isteyen senatör Heloisa Helena (DS eğiliminden) 2004 Haziranında, kendisi gibi dışlanan 3 meclis üyesi (iki Troçkist, bir sol katolik) ve diğer ayrılanlarla Sosyalizm ve Özgürlük Partisi'ni (PSOL) kurdu. CUT, MST, UNE - Ulusal Öğrenci Birliği-, Katoliklerle kırtan fazla sosyal hareketin, "Yoksulları gerçek ve yapısal değişimler için örgüt!" sloganıyla halk meclisi gibi girişimleri sürdürdü. PT, 2004 Ekimindeki yerel seçimlerde oylarını bir miktar arttırsa da, Sao Paulo, Porto Alegre ve Belem belediyelerini yitirdi. Ancak 2006 seçimlerine yaklaşıırken daha çok üyeye sahipti ve Lula, (orta sınıflar dışında) kır ve kent yoksullarından, işçi sınıfından gördüğü desteği koruyordu.

Lula'nın ilk dönem uygulamalarının, bir yanda ekonomide sürekliliği sağlayan ve neo-liberal gündemi reddetmeyen, öte yanda farklı bir sosyal gündemin ipuçlarını veren, dış politikada Latin Amerika'nın entegrasyonunu ve Güney'i öne çıkaran, ilki daha baskın, "iki ruhu"nun olduğu söylenebilir.

Hükümet, IMF ile yapılan anlaşmaya sadık kalarak, hattâ istenenin de (%3,75) üstünde bir fazlayla (2004'de %4,6, 2005'de %4,8 ile Cardoso dönemini de -en çok %3,89- aştı) bütçe disiplinini korudu, kamu

Tefli Gürcü Kadın, Detay

harcamalarını kısıtı, milli gelirin yarısını geçen kamu borcunu ödemeye odaklandı. Borç, mutlak olarak azalmasa da, milli gelire oranı düştü (2003'deki %57,2'den 2006 ortasında %50,3). IMF'ye olan borç 2005'de, zamanından önce ödendi (Arjantin'in de aynı yolu izlemesiyle Latin Amerika Fon'un öncelikli bölgesi olmaktan çıktı), özel kredi kurumlarıyla anlaşarak borçlanma iç piyasaya çevrildi, Brezilya'yı dünyanın en kârlı türev piyasalarından biri yapan yüksek reel faizlere, sermaye akışına ve yabancı yatırımlar

lar için uygun koşullara, özelleştirilmiş devlet şirketlerine dokunulmadı. Öyle olunca da, seçim öncesinin istikrarsız ortamı, kur dalgalanmaları, vb. yaşanmadı, real değer kazandı, rezervler arttı, enflasyon daha da düştü (2006'da %4'ün altında). Ekonomik büyüme ortalama %3'le (2003'de %0,5, 2004'de %4,9, 2005'de %2,3 ve 2006'da %2,9), Cardoso dönemi gibi dünya ve bölgenin gerisinde kaldı (ör. Arjantin ve Venezuela'da %8-10). Diğer "yükselen ekonomiler"den Çin, Hindistan ve Rusya'da 1996-2005 arası yıllık ortalama kişi başına milli gelir, sırasıyla %7,7, %4,4 ve %4,3 artarken, Brezilya'da bu oran %0,7'de kaldı.

Uluslararası sermayenin dayattığı bazı banka özelleştirmeleri ve Merkez Bankası'na özerklik alanı yaratılması (ki PT'li meclis üyelerinin 55'i karşı görüş bildirmişti) dışında, emeklilik reformu PT ve CUT içinde büyük dirençle karşılaştı. Çoğunluk eğiliminden olmasına rağmen, öğretmenler sendikası kırk bin kişilik mitinglerle emeklilik yaşının (erkeklerde 53'den 60'a, kadınlarda 55'e) ve prim sürelerinin artırılmasını, aylıkların son maaş %70'ine indirilmesini protesto ettiler. Hükümet, 1988 Anayasası doğrultusunda sosyal güvenliğe bir bütün olarak bakmak yerine, ayrıcalıklı kamu emeklileri yüzünden sistemin açık verdiği gibi eski dönemin söylemlerinden yararlanarak yasaları kongreden geçirdi. Halbuki emeklilikte özel sektör gibi keskin bir gelir kaybına uğramayan memurlar, çok daha düşük maaş aldıklarından, mevcut sistem yaşam boyu bakıldığında işçi-memur ayrımına yol açmıyordu. Mücadele, belki de öğretmenlerin beş yıl erken emeklilik hakkına dokunulmamasına ve aylık tavanının %30 artırılmasına yaradı.

Diğer yandan hükümet, ilk ayında "Bolsa Familia" ("aile yardımı") programına odaklandı. Yoksulluğun muazzam boyutlarını sergileyen program, geliri günde 1,08 doların altındaki 45 milyon insanı (nüfusun %27,8'i), kırsal nüfusun yarısını hedef alıyordu. Cardoso'nun başlattığı bazı sosyal programlar, Lula'nın açlıkla mücadele ("Fome Zero", Sıfır Açlık) prog-ramıyla birleştirildi, bir süre sonra da yönetimlerini yeni kurulan bir bakanlığa (Sosyal Kalkınma ve Açlıkla Mücadele) verildi.

Dünyanın en büyük koşullu nakit aktarma programında birleştirilen ve geliri asgari ücretin yarısına kadar olan ailelere yapılan aylık yardımlar şöyle: "Bolsa Escola", 6-15 yaş arası çocukların okula gönderilmeleri karşılığında çocuk başına 15 real*** (üç çocukla sınırlı; 5,4 milyon çocuğa 1,658 milyar real), "Bolsa Alimentacao", 6 yaşına kadar olan çocukların aşı olmaları karşılığında çocuk başına 15 real (üç çocukla sınırlı; 2,9 milyon çocuğa 355 milyon real), "Vale Gas", doğal gazla federal desteğin kesilmesini telâfi için aile başına 7,5 real (7,9 milyon aileye 809 milyon real) ve "Fome Zero", genelde evin kadınına gönderilen gıda kartı ile önce kuzey ve kuzeydoğunun kurak bölgelerinden başlayarak düşük gelirli ailelere dağıtılan, aile başına 50 real (1,9 milyon aileye 633 milyon real). Aşırı yoksullara yardım içinse, çocuğu okula gönderme, aşı gibi koşullar aranmıyor. Diğer sosyal yardımlar ise, çocuk işçiliğinin engellenmesi için 7-14 yaş arası çalışan çocukların ailelerine kırsal kesimde 25, kentlerde 40 real (810 bin çocuğa 475 milyon real), gelişmelerine yardım için 15-17 yaş arası gençlere kişi başına 65 real (55 bin gence 56 milyon real), okullarda çocuklara bir -en yoksul bölgelerde iki- öğün yemek için, okul öncesinde 0,6, ilköğretimde 0,13 real (36,9 milyon çocuğa 895 milyon real), ilaç bulamayanlara ilaç (152 bin AIDS, 59,2 milyon verem, sıtma ve şeker, 214 bin nöroloji hastasına, 1,150 real) ve kamuya ait temel eğitim kurumlarına okul kitabı dağıtımı (111 milyon öğrenciye 50 milyon real).

Kısa ve uzun vadede yoksullukla mücadele etmeyi amaçlayan Bolsa Familia'nın küçük görünen aylık yardımları, yoksul ailelerin gelirlerinde dörtte bir kadar artış anlamına geliyor. 2006 ortalarında 11 milyon aileye (hedef grubun tamamına) ulaşıldı. Devasa boyutlarına karşılık programın maliyeti 2005'te 8,3 milyar real oldu (ör. sağlıkta federal harcama 37,1 milyar real). Geçen yıl ise milli gelirin %0,5'ini, hükümet harcamalarının %2,5'ünü buldu. Tüm bu sosyal programlar gelir dağılımındaki eşitsizliği bir ölçüde azalttı (Gini katsayısı 2005'de 0,569'a düşmüştü). Gene de 2005'de en zengin %10 gelirden %45,3 pay alırken, halkın yoksul yarısının payına %14,1 düşüyordu.

Başkanlığa seçildiği gece zaferini kutlayan kalabalığa, "Herkesin günde üç öğün yemeğe hakkı var!" diyen Lula'nın programdan gurur duymaya hakkı var. Ancak Dünya Bankasının da övgüyle söz ettiği program, düşük olan asgari ücretin de (Lula döneminde enflasyonun üzerinde artsa da) altını temel alıyor. Asıl tartışılması gereken ise, koşullu bir yardım değil, temel bir hak olarak koşulsuz bir yurttaşlık geliri****. İlk PT'li senatör olan Eduardo Suplicy'nin girişimiyle Lula 2004 Ocak ayında "temel yurttaşlık geliri"yle ilgili bir yasa onayladı. Buna göre 2005 yılında en fazla ihtiyacı olandan başlayarak, tüm Brezilyalıları ve ülkede beş yıldan fazla yaşayan yabancılara yayılması planlanan bir uygulama. Avrupa'da sosyalistlerin gündeminde olan, sosyal demokratlarla sendikaların karşı çıktığı, liberal kesimden ise tüm sosyal yardımların düşük bir tutarla ikamesi şeklinde destek bulan

bu konuda Brezilya'daki bu ilk yasal deneyimi izlemek gerekiyor***.

Lula, Cardoso gibi, sanayileşme hamlesi sırasında geri plana itilen tarımsal üretime ve ihracata ağırlık verdi (1994-2004 arası ihracat yılda %8,7 arttı). Geçen yıl tarım sektörü 250 milyar dolar milli gelir üreterek büyümeyi sürüklüyordu. Sosyal destek ve eğitim amacıyla topraksızlara ve barınaksızlara (CUT ve UNE'ye olduğu gibi) sınırlı maddi yardımlar yapıldı. Ancak Lula'nın 2002'deki 400 bin topraksız aileyi küçük köylü yapma sözü tutulmadı, MST'nin kapsamlı tarım reformu talepleri karşılanmadı. MST bunun üzerine ara verdiği işgalleri sürdürdüğünü açıkladı.

Lula'nın ilk döneminde (2003'de %9,6'yla 8,5 milyon kişi) işsizlik, ortalamada 1980'ler sonrası çıktığı yüksek düzeyini korudu (altı büyük metropoliten bölgede ilk iki yıl artış, son iki yıl düşüş). Özellikle Sao Paulo gibi sanayi merkezlerinde ortalamanın üstündeki işsizlik, otomotiv sanayisindeki gerileme, PT'nin klasik tabanını daralttı. Neo-liberal muhalefetin eleştirilerinden biri ise, devlete önceki döneme göre %8 artışla, ilk üç yılda 37,543 yeni kamu emekçisi alınmasıydı.

ENERJİ VE DIŞ POLİTİKADA AYRIMLAR

ABD başkanı Bush, bu yılın Mart ayında Brezilya'yı ziyaretinde etanolü teşvik amaçlı bir sözleşme imzaladığında, Lula'nın etanol stratejisine karşı eleştiriler doruğa çıktı. Aralarında PT'liler, PCdoB, CUT, UNE, MST'nin olduğu 15 bin gösterici, etanol kullanımından ziyade, büyük ölçekli, sanayileşmiş ihracata yönelik ve çok uluslu şirketlerin kontrolündeki üretime, Bush'un kardeşi Jeb ile eski Tarım Bakanı Rodrigues'in başkanlığındaki etanol komisyonuna karşı çıkıyordu. MST, en büyük şeker kamışı üreticisi (2006'da ABD'li Cargill'in %63'ünü aldığı) Cevasa'nın tesislerini kısa süreyle işgal etti. Petrolde kendine yeterliğini sağlayan Brezilya, şimdi de otuz yıllık bir alternatif enerji kampanyasının sonunda dünyanın en büyük etanol üreticisi olarak, 2010'a kadar ihracatını ikiye katlamayı hedefliyor. Dünya ticaretinde %12 ile ikinci olan Avrupa da, aynı dönemde taşıtlarda %5,75 oranında biyoyakıt kullanımını hedefliyor.

Öte yandan Castro, Chavez, BM gıda hakkı elçisi Jean Ziegler gibi önemli isimler, gelişmiş ülkelerin petrole bağımlılığı azalsın, aşırı tüketime dayalı yaşam düzeyleri sürsün diye yoksul ülkelerin şeker kamışı, mısır vb. gibi tek tip ürüne dönerek hem toprağı yoksullaştırabileceğine, hem de bu furyanın gıda kıtlığına yol açabileceğine dikkat çekiyorlar. Ziegler, biyoyakıtların ör. Meksika'da mısır talebini ve fiyatlarını artırdığını belirtiyor. BM Gıda ve Tarım Örgütünden bazı yetkililer veya Lula ise, gıda üretiminin büyük ölçüde etkilenmeyeceğini, ayrıca Brezilya'da ekilebilir toprakların küçük bir bölümünün kullanıldığını, tarımda istihdam yaratıldığını söylüyorlar. MST ise, büyük ölçekli şeker kamışı üretimi yerine aile çiftliklerinde daha fazla kişinin çalışabileceğini ileri sürüyor. Ayrıca

çevreciler, çokuluslu şirketlerin (Monsanto, Cargill, Caterpillar, Tetrapak, Glaxo, vb.) kontrolündeki tarım sektörünün, ekosistemleri tehdit ettiğini, Brezilya-Bolivya sınırındaki dünyanın en büyük sulak alanı Pantanal'ın 2050'ye kadar yok olabileceğini, dünyanın biyolojik çeşitliliği en fazla bozkırı cerrado'yu tahrip eden soya üreticilerinin, dünya tatlı su kaynaklarının beşte birine sahip Amazon bölgesine ilerlediklerini belirtiyor, kuzeydoğu ve güney arasında akan nehirlerin %70'inin tarım kimyasallarıyla kirlendiğini vurgulayarak, ithalatçı ülkelerin asla ödemediği tarımsal ihracatın gerçek maliyetinin (toprak erozyonu ve göç, kirlilik, orman imhası ve sulama nedeniyle su kaybı, vb.) çıkarılmasını talep ediyorlar.

Tarım politikaları, Lula'nın ilk döneminde solun daha az eleştirdiği (belki Haiti'de Aristide'i deviren ABD destekli darbe sonrasındaki BM gücünün başını çekmesi dışında) dış politikası için de belirleyici bir rol oynuyor. DTÖ'nün 2003 Ekimindeki Cancun zirvesinde, Brezilya'nın güçlü tarım sektörleri olan Çin, Hindistan, Güney Afrika, Meksika, Mısır gibi ülkelerle oluşturduğu G-20 grubunun tarım pazarlıklarında ortak tutum alması ve isteklerinin karşılanması üzerine toplantıyı terketmesiyle, ABD ve AB'nin güdümündeki Doha Turu'nda önemli bir çatlak açıldı. Brezilya'nın büyük gelişen ekonomilerle sıkı ilişkiler kurma stratejisinin parçası olan G-20'nin ana hedefi (fikri mülkiyet hakları, hizmet, çevre vb. gibi konularda işbirliklerini saymazsak) tarımsal ticaret politikalarında reformla, ABD'deki destek ve teşvikleri (yılda 47 milyar dolarla toplam tarım gelirinin %18'i)

ve AB'deki ithal gümrüklerini (yüksek fiyatlarını korumak üzere) azaltılmak. Ayrıca AB, rafine şeker ihracatını da yılda 1,6 milyar dolarla destekliyor. Şekeri eski sömürgelerinden, Karibik, Afrika ve Pasifik'ten alıp, DTÖ kurallarını çiğneyerek iki misli fiyatla satıyor, böylece maliyeti iki misli de olsa (AB'de tonu 700 dolar, dünyadaki en düşük maliyetle Sao Paulo'da 165 dolar) dünyanın en büyük ihracatçısı oluyor. Elbette düşük maliyet, Brezilya, Hindistan ve Çin gibi ülkelerdeki derin sömürü ve Brezilya'nın şeker kamışı tarlalarında sefil şartlarda, az ücretle, uzun süreler çalışma da demek. İki ana blok AB ve ABD'nin sınırlamaları kabul etmemeleriyle DTÖ'nün çatırdaması karşısında Lula'nın turları sürdürmeye çalışması, dolayısıyla büyük toprak sahiplerinden de destek görüyor. Ancak G-20'nin savunduğu toplu görüşmeler yerine ticaretin kurallarının ikili anlaşmalara bırakılması durumunda, daha büyük siyasi, ekonomi ve askeri gücü olanın kendini kabul ettirmesi tehdidi de doğuyor.

Buna karşılık Chavez'in ortaya attığı ve 2004 Aralıkta Küba ve Venezuela'nın kurduğu, 2006 Nisanında Bolivya'nın katıldığı Amerika için Bolivarıcı Alternatif (ALBA, "şafak" demek) ve Halkların Ticaret Anlaşması, serbest ticaret yerine "sosyal ticaret"i ortaya atıyor. Her katılımcının ihtiyacına göre kalkınma modelleri geliştirmesine izin veren ALBA, piyasa mantığına karşı, her ülkenin en uygun koşullarda üretebildiğini vereceği, dünya piyasasından bağımsız biçimde ihtiyacı olanı alacağı adil ve eşitlikçi ticareti öngörüyor. ALBA kapsamında tamamlayıcılık, dayanışma, işbirliği ve egemenliğe saygıya dayanan bir entegrasyon, Latin Amerika için okuma yazma planı, ücretsiz sağlık, ekonomik ve sosyal kalkınma için burs, haberleşme, ulaşımda ve enerjide (Petroamerica öne-risi) entegre kalkınma, çevre koruma normları, bölge içi yatırımlara öncelik (Güneyin Kalkınma Bankası), bölge kültürünün ve kimliğinin korunması, bölge dışı ilişkilerde koordinasyon, BM'de demokratikleşme ve şeffaflık için mücadele, Petrosur, Telesur (bölgesel televizyon) gibi ortak projeler öneriliyor.

Elbette ALBA, Brezilya, Arjantin, Uruguay ve Paraguay'ın serbest ticaret ve dolaşım için 1995'den beri uygulamaya geçirdikleri Güneyin Ortak Pazarı (Mercosur, Portekizce Mercosul) kadar eski bir blok değil. Bolivya, Şili, Kolombiya, Ekvador ve Peru'nun gözlemci üye olduğu Mercosur'da uzun süredir gümrük birliği otomobil gibi bir-iki istisna dışında gerçekleşmiş durumda, üçüncü ülkelere ortak bir gümrük tarifi uygulanıyor, blok içi ticaret 4 milyar dolardan 30 milyar dolara çıkmış durumda. Öte yandan Venezuela da 2006 Haziranında Mercosur'a üyelik sözleşmesini imzaladı, üyeliğin Paraguay ve Brezilya Meclisleri'nde onaylanmasını bekliyor. ABD'nin 1994'den beri uğraştığı, hattâ Mercosur'u araç olarak düşündüğü Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (FTAA)

Teffi Gürcü Kadın, 1906, Muşamba üstüne yağlı boya.

ise, 2005 Kasımında Arjantin, Brezilya, Uruguay, Paraguay ve Venezuela bu projeyi reddedince rafa kalktı (şimdi ABD, bölge ülkeleriyle ikili serbest ticaret anlaşmaları yapıyor).

Lula, Brezilya'nın bile küçük kalacağını bildiği geleceğin dünyasında söz sahibi olabilmek için (Mercosur, blok olarak alınırsa 263 milyon nüfusla dünyanın beşinci ekonomisi), Latin Amerika'nın bütünleşmesini hedefliyor. Bu nedenle, Mercosur'u teşvik ediyor, Arjantin lideri Kirchner'le 2004'de imzaladıkları "Copacabana Yasası" ile "Güney Amerika Devletleri Topluluğu" oluşturulması çağrısında bulunuyor, Venezuela ile (Arjantin ve Uruguay gibi) ALBA ruhuna uygun sözleşmeler (2005) yapıyor, Arjantin'e kadar uzanan petrol boru hattı girişimi, rafinerilere yatırımlarla Petroamerica pratike şekilleniyor. Sermaye sözcülerinin ısrarlı sorularına karşılık, Chavez ya da Morales'i eleştirmiyor, her iki liderin de halklarının iradeleri doğrultusunda hareket ettiklerini belirtiyor. Bölgede ikinci büyük rezerve sahip Bolivya'nın petrol ve doğal gaz sektörünü millileştirmesiyle çıkan 2006'daki anlaşmazlığı da Morales'le görüşerek halletti. Bu yılın başlarında, Brezilya'nın günlük ihtiyacının yarısını karşılayan doğal gaza 145 milyon dolar fazla ödeyerek, karşılığında da Bolivya'nın istediğinden daha düşük bir fiyatta alarak, (1990'larda özelleştirmeye karşın %55'i devlete ait olan) Petrobras'ın Bolivya'da durduğu petrol ve biyoyakıt yatırımlarını başlattı. Ayrıca Morales'in tekel ilan ettiği devletin enerji şirketi YPFB, Petrobras'tan ülkenin iki önemli petrol rafinerisini satın alarak, dizel ve benzini pahalıya alan Bolivya'ya yılda 22 milyon dolar tasarruf sağladı. Lula, ticareti teşvik amacıyla Venezuela'nın da bir milyar dolarlık borcunun süresini uzattı.

Uluslararası sermayenin çektiği bu bölgeye sahip çıkarken, özelleştirmeyle zayıflamış kamunun gücü ve bölge sermayesi göz önüne alındığında, "millileştirme" (özelleştirmenin geriye döndürülmesi) ve "bağımlılık" konusu, bu yüzyılda da bölgenin gündemini terketmeyecek gibi görünüyor.

SONUÇ YERİNE

Lula ve PT'nin başarısının tarihi önemi yadsınmaz. Lula'nın kampanyadaki sözleriyle, Brezilya'nın yoksulları beş yüz yıldır onun gibi birini bekliyordu. Zaten o, onlardan biriydi. Halk onu öyle görmüş, seçim gecesi kendi iktidarını sabahlara kadar kutlamıştı. PT ve Lula'nın gücü, halkın ertelenemez taleplerini, bizzat onlarla birlikte yaşayarak ısrarla seslendirmesinden, toprak dağıtacağını, dış borcu donduracağını, hepsinden önemlisi, geliri ve refahı adil olarak yeniden dağıtacağını vaatmesinden geliyordu. Halkın askeri diktatörlüğün ağırlığının henüz kalktığı bir dönemde yeni yetme bir partiye iktidarı sunmak istemesi bundandı.

Lula hükümetinin ve uygulamalarının "sosyal liberal" olduğu, neo-liberal ucu ağır basan sosyal

demokrat bir "üçüncü yol" deneyimi olduğu söylenebilir. Cardoso döneminin bir çok uygulamasının sürdürülmesi bu izlenimi güçlendirmektedir. Ancak halk iradesini ortaya koydu. Üstelik tüm yalpalamalara, bir çok şeyin değişmemesine, parti ve hükümet kadrolarının darma dağın olduğu yolsuzluk skandallarına, soldan muhaliflerin Lula'yı yerden yere vurmasına bakmadan bu iradeyi son seçimlerde aynı kuvvette tekrarladi. Demokratikleşmeyi bildiği gibi anladı, parti içinde, sendikada, taban cemiyetinde kıyasıya eleştirerek, sokaklara çıkarak, oylayarak, toprağı işgal ederek elindeki mevzilere ve haklarına sıkı sıkıya sahip çıktı. Umut, korkuyu bir kere yendi mi (Sader) sınır tanımaz olabilir. Elbette dünyanın onuncu büyük ekonomisinde, yerleşik güçler dengesinde taşları oynatmak kolay değil. Öte yandan Brezilya'nın büyüklüğü, neo-liberal politikalara karşı durabilecek, değişimi sağlayabilecek gücü de veriyor. Bu yılın gelişmelerini ve gelecek perspektiflerini bir sonraki yazıda ele alacağız.

* bkz. Yavuz, Z., Brezilya, *Kızılçık*, sayı 30, Haziran-Temmuz 2007.

** Kurtuluş Teolojisi burada Brezilya bağlamında kısaca ele alınmıştır. Nikaragua'da, El Salvador'da, Aristide'i başkan seçtiren Haiti'de, Meksika'da Zapatistalar arasında, Ekvador'da ve dünyanın diğer kıtalarındaki harekete yer verilmemiştir (bilgi için, bkz. Löwy, Michael., Marksizm ve Din, Belge yayınları, 1996).

*** 1 dolar, 2006'da 2,15 real ediyordu (2003'de 2,93 oranından sonra real sürekli değer kazandı).

**** "Temel gelir", "koşulsuz temel gelir", "garantili asgari gelir", "yurttaşlık geliri" gibi adlarla Avrupa siyasetinde (solda ve sağda) yoğun olarak tartışılan bu konu ayrı bir yazının konusu olacak kadar geniş, tartışmalar da o ölçüde ilginç.

Bazı kaynaklar:

- Löwy, Michael, Latin Amerika Marksizmi, Belge yayınları, 1998.

- Rocha, Geisa Maria, Neo-dependency in Brazil, New Left Review 16, July-August 2002.

- Cammack, Paul, Cardoso's political project in Brazil: The limits of social democracy, The Socialist Register 1997.

- Harnecker, Marta, Bir hareket yaratmak: MST, Kalkedon yayınları, 2006.

- Boff, Leonardo ve Clodovis, A Concise History of Liberation Theology, Introducing Liberation Theology, Orbis Books.

- Sader, Emir, Taking Lula's Measure, New Left Review 33, May-June 2005.

- Mollo, Maria de L.R., Saad-Filho, Alfredo, Neoliberal Economic Policies in Brazil (1994-2005): Cardoso, Lula and the Need for a Democratic Alternative, New Political Economy, Vol. 11, No. 1, March 2006.

İdris Küçükömer Meselesi

Tektaş Ağaoğlu

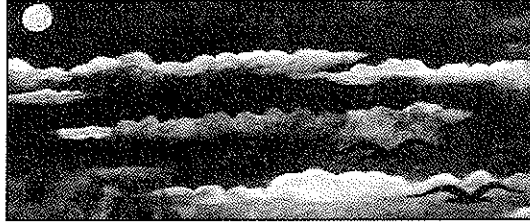
Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu belirleyen siyaset pratiğinden edinilme Kemalist ezberleri sözde devrimci klişeler hâlinde mahalle mektebinde Kur'an kıraat edercesine tekrarlayıp duranların havsalası İdris Küçükömer'in derdini ihataya yetmedi. Bugün de yetmiyor.

1 960'lar sonunda yazıp yayınladığı kitabından kimileri o gün ne anladılarsa ve bugün ne anlıyorlarsa, onlara göre İdris Küçükömer hâlen yaşıyor olsaydı AKP'yi solda, CHP'nin çok solunda bir parti olarak görür ve ilan ederdi. Hatta bununla da kalmaz, AKP'ye ve onun yüklendiği söylenen misyona gönül verirdi!

Böyle düşünmek, İdris Küçükömer'i de, *Düzenin Yabancılaşması*'nı da hiç mi hiç anlamamış olmaktadır. Üstelik, ne ilginçtir ki, o kitap ilk yayınlandığında Küçükömer'i emperyalizm yardakçısı ilan ederek ağız dolusu sövgüyle yıldırma kalkan "devrimci" küheylânların çoğu, bugün "tek kutuplu dünyanın efendisi" ilan ettikleri ABD'nin gücüne tapınmayı meslek edinmiş kelli felli sütçü beygirleri olarak, AKP gibi bir siyasi oluşumun yörüngesinde firdönüyorlar. Daha başka birileri de var ki, ne zaman TC'nin kurucularına – kendi meşreplerine göre – övgü yağdırma ya da karalar çalma sözkonusu olsa, Küçükömer'in yazdıklarına atıfla, kafadan uydurdıkları ucube bir "Jakoben" yakıştırmasıyla rastgele ahkâm kesmeye bayılıyorlar. Böyle yapmakla, Jakobenliğin ne olduğundan hiç mi hiç haberleri olmadığını gösterdikleri gibi, Cumhuriyet'in kuruluş ve ilk gelişme dönemleri hakkında da yine iddialarıyla mütenasip bir cehalet sergiliyorlar.

Küçükömer'i yanıltmadan ve başkalarını yanıltmadan anlayabilmek için esas maksadını ve en büyük derdini onunla paylaşıyor olmak gerekirdi. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu belirleyen kestirmeden pozitivist düşünce kalıplarını, ya da doğrudan siyaset (iktidar) pratiğinden edinilme Kemalist ezberleri sözde devrimci klişeler hâlinde mahalle mektebinde Kur'an kıraat edercesine tekrarlayıp duranların havsalası İdris Küçükömer'in derdini ihataya yetmedi. Bugün de yetmiyor. Onun derdi, ülkede Marksizm'le henüz daha yeni yeni tanışmakta olan "solcu"luğu 1930'lu yıllar başında bir ara parlayıp sönen "Kadro" hareketinden beri kendi fâsit dairesi içinde dönenip duran Kemalist safsatalara bulaşmaktan alıkoymaktı.

Ama geç kalmıştı.

Eşek Köprüsü, Detay

Anlaşılamadı ya da söyledikleri çarpıtılarak kasıtlı tezdizirata uğradı.

İdris Küçükömer "sol", "sağ"dır!, "Sağ" da "sol"! demedi hiç bir zaman. Demezdi. O sağını solunu iyi bilir bir has Marksistti.

Kitabındaki malûm sağlı sollu şema (Batıcı-laikler ve Doğucu-İslamcılar tefriki) böyle bir konum değıştokuşunu öngörmüyordu. Bu iddianın sahipleri o gün olduğu gibi bugün de hem ona, hem *Düzenin Yabancılaşması*'nda yazılanlara, hem de –en önemlisi– TC'nin kuruluş ve gelişimine damgasını vurmuş olan tarihsel gerçekliğe kendi kafalarındaki idealist şablonları yakıştıranlardır.

Küçükömer'inki bir ezber bozma yöntemi idi. Tarihsel gerçeklikte geniş yığınların maddi konumları/çıkarları bağlamında hayatı ve içinde yaşadıkları toplum realitesini kendi algılamalarından doğan siyasî tercihler, Cumhuriyet'in "devrim" retoriğinin balonunu 46'dan beri her seçimde niçin ve nasıl patlatıyordu? 27 Mayıs 1960'ta iktidardan asker zoruyla alaşağı edilen Demokrat Parti'nin uzantısı Adalet Partisi sadece beş yıl sonra, 65 genel seçiminde, üstelik nisbi seçim sistemiyle %50'nin üzerinde oy alıp tek başına iktidar olurken, adı Cumhuriyet'le âdeta özdeşleşmiş Cumhuriyet Halk Partisi, başında İsmet İnönü gibi bir devlet bânisi ve Mustafa Kemal yadigarı mümtaz şahsiyet varken, onun ardından nal toplamıştı. Bunun akla yakın bir açıklaması olmalıydı. Bugün olduğu gibi o zaman da gönüllü ya da zoraki CHP muhibbi kimi aydın çevrelerde revaçta olan "Halkımız henüz geri, cahil, dinci/tarikatçı, şu bu olduğu için" tarzında açıklamalar Küçükömer'i tatmin etmekten çok uzaktı: Marksist solun kitlelerle bağ kurması açısından işe yarar bir perspektif sunmuyordu.

Meseleye böyle bakınca, neyin "sağ", neyin "sol" olduğunun ya da neye "sol", neye "sağ" denileceğinin bir önemi yoktu. Somut pratikti kitlelerin hayatını, dolayısıyla siyasete yansıyan tercihlerini belirleyen. Yani kimlere sol, kimlere sağ deniliyorsa, onların kendilerine özgü söylemlerinden çok, iktidarda ve muhalefette ne eyledikleri önemliydi. Bir

başka deyişle Cumhuriyet'in ne olduğu ve neyin cumhuriyeti olduğu yaşanan hayatlarda geçerli pratiğin sınavında belli olurdu. Sosyalistler bunu görsünler, dünyayı ve Türkiye'yi somut, maddi kriterlerle kavrayıp kitlelerin nasıl bir hayatı ne için yaşadıklarını, o hayata nasıl tepki verdiklerini ve o hayatın nasıl değişebileceğini görüp kendi devrimci mücadele hatlarını buna göre tayin etsinler istiyordu İdris Küçükömer. Bunun olabilmesi için de genç dimağların her şeyden önce TC devletinin sınıfsal oluşum ve gelişim süreçlerinin yorumuna damgasını vurmuş olan "ilerici-gerici" ya da "bürokrasi-halk" çelişkisi türünden ezberlerin bozulması lâzımdı. Bir başka deyişle de, durmadan tekrarlanıp duran "devrim" retoriğinin içi doldurulup içeriğinin ayıklanması gerekiyordu ki devrimin , devrim olduğu kadarıyla, neyin devrimi olduğu somut tarihî bağlamda gözler önüne serilebilsin.

.....

Celal Bayar İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin İzmir Kâtibi Mesulü (yöneticisi) ve önde gelen Kurtuluş Savaşı militanlarındandı. Cumhuriyet kurulduktan hemen sonra doğrudan Atatürk'ün teşvikiyle İş Bankası'nı kurdu ve İktisat Bakanı, daha sonraları da, 937'de, İnönü'nün yerine Başbakan oldu. Hızlı bir "teşebbüsü şahsî" yanlısı olarak tanınmıştı. (Kendisi, bir ara, " Ben sosyalist deta'yım," demiştir!) M.Kemal'in de devletçilikten ziyade özel girişimci iktisat anlayışına yakın olduğu bilinir. İş Bankası'nın kuruluş sermayesinin büyük bölümünü kendi cebinden ödemişti. Devletçi olanlar, daha çok (o da 930'dan sonra) İsmet Paşa'ya yakın bir çevreydi. Cumhuriyet'in kuruluşu ardından 1930'a kadar hemen bütün Cumhuriyet ricali özel teşebbüsçüydü. Devletçilik 30'lu yıllarda makbul ve geçerli çizgi oldu. 1929 büyük mâli krizi ardından ve o krizden doğan sonuçlar (ithalatın zorlaşması, yabancı yatırım sermayesi eksikliği, vb...) nedeniyle gündeme geldi. Nitekim 920'den beri sürmekte olan "Meclis Hükümeti" rejiminden 1923 yılı Ekiminde parlamenter cumhuriyet rejimine geçişin ardından 17 Kasım 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını kuran Rauf Bey, Kâzım Karabekir, Ali Fuat ve Refet Paşalar gibi Kurtuluş Savaşı kumandanları da, izlenecek iktisadi politika konusunda Gazi'den ve İsmet Paşa'dan çok farklı şeyler düşünmüyorlardı. 1923 İzmir İktisat Kongresi' nin liberal ekonomiye kesin öncelik ve ağırlık tanıyan kararlarının üzerinden çok az bir zaman geçmişti. "Muhallif" paşaları ve destekçilerini Gazi ve İsmet Paşa ile destekçilerinden ayıran, temel ekonomik ve sosyal tercihleri değil, Cumhuriyet'in kurulu iktidar yapısında işgal etmeye kendilerini aday gördükleri yerdı. Yani, daha açık bir ifadeyle, ortada bir iktidar sorunu, iktidarın nasıl, kimler arasında paylaşılacağı sorunu vardı. Öyle ki, bu çelişkiyi Ali Fuat Paşa'nın Büyük Zafer kazanıldıktan bir süre sonra, "Senin havâirlerin şimdi kimler oluyor, Paşam?" diyerek

Gazi'nin yüzüne vurduğu söylenir. Lozan'da süren sulh müzakereleriyle ilgili Ankara'da çıkan sert tartışmalarda da iktidar sorunu tarafların arasını açıyordu. Müzakerelerin bir ara kesintiye uğramasına neden olan "ihtilaf" aslında Lozan kaynaklı değil, doğrudan Ankara kaynaklıydı. Sonunda yeni Cumhuriyet'in mürüvvetini bir an önce görmek isteyenler ağır bastılar ve Lozan Antlaşması 24 Temmuz 1923'te imzalanarak 23 Ağustos'ta TBMM'de onaylandı, bir yıl sonra da resmen yürürlüğe girdi. 1925 Şubatında Doğu'da Şeyh Said isyanı patladı. Bunun üzerine çıkarılan Takriri Sükûn Kanunu Meclis'te Cumhuriyet Halk Fırkası'nın yanı sıra bir ikinci partinin yaşamasına elveriş iklimi kurutunca, Terakkiperver Parti Cumhuriyet hükümeti tarafından kapatıldı, bir yıl sonra da kurucuları (İstiklal Harbi'nin ünlü paşaları ve Lozan'da Batılılarla kozlar paylaşılırken Ankara'da Başbakan olan "Hamidiye Kahramanı" Rauf Bey) İzmir suikasti davası vesile edilerek İstiklâl Mahkemesi önüne çıkarıldılar. Rauf yurtdışına kaçarak kurtuldu ve Atatürk ölene kadar geri dönmedi, öbürleri hayatlarını İsmet Paşa'ya borçlanma bahasına yakalarını o isten zor kurtardılar. Yeni cumhuriyetin başında, fiilen, Gazi ile İsmet Paşa kaldı.

Sonradan TC ideolojisinin inşası sürecinde zihinlere ve söylemlere hâkim olan ilerici-gerici, bağımsızlıkçı-mandacı/işbirlikçi, devrimci-karşı devrimci yakıştırmalarının arka planını bu olguda aramak gerekir. 23-26 arasında Gazi ile "Paşalar" arasında parlayıp sönen iktidar çekişmesinde saf dışı kalanlardan hiç birinin "kavga"yı sonuna dek götürmeyi seçmemiş, "hır" çıkarmaya kalkmamış olmasının da nedeni budur. Onlar da Gazi ve İsmet Paşa ve destekçileri kadar moderleşme yanlısydılar. Modern cumhuriyete kararlılıkla karşı çıkmaya niyetlenmiş olsalardı kitleler içinde kendilerine pekâlâ destek bulabileceklerini düşünebilirlerdi; en azından böyle bir şeyi denenmeye değer görürlerdi. Takrir-i sükûn karşısında geri çekilip "muhalafet" girişiminden vazgeçmelerinin esas nedeni, modern Cumhuriyetin bekaası ve genel gelişim çizgisi konusunda Gazi ve çevresiyle aralarındaki temel mutabakattı. Paşaların, uğrunda kıyasıya kapışmayı göze almaya değer görecekları başka bir "dâva"ları (sözgelimi, saltanatın ve halifeliğin kaldırılmasını içlerine sindirememek gibi) yoktu. O yılların koşullarında, 919 Mayısındanberi olup bitenlerden sonra, Mustafa Kemal Paşa'yla kıyasıya kapışmadan da hiç bir muhalafet yapılamayacağını gördüler ve sahneden çekildiler.

Tam aynıysa değilse de ona yakını Serbest Fırka olayında (1930) görüldü. Kurucular, fırkanın programını, siyaset hattını belirleyenler , hep, Gazi'nin yakın çevresi içinden çıkmışlardı. Dahası, Serbest Fırka, doğrudan Gazi'nin girişimi, teşviki, ısrarı, âdeta zorlamasıyla kuruldu. Kurucuların kimler olacağından, programatik ilkelerin ana hatlarının tespitine kadar her şeye Gazi nezaret etti. Fırka reisi Fethi beyin (Okyar) o sırada elli yaşlarında olan

M.Kemal Paşa'nın Selanik günlerinden kalma neredeyse kırk yıllık en yakın dostu ve siyaset arkadaşı, 1920 Nisanından sonra birkaç kez başbakan olduğu da unutulmamalıdır.

Serbest Fırka'yı kuranlar Fırka'nın kısa sürede sağlayacağı anlaşılan başarının boyutundan, Gazi Paşa'nın kendisi gibi, fena halde korktular ve üç ay içinde yukardan gelen işaretle bu işe son verdiler. Hemen hepsi Kurtuluş Savaşı sırasında Müdafaayı Hukuk Cemiyeti'nin ve 23-30 yılları arasında yeni Cumhuriyet'in fikir çatısının kurulmasında ve siyasetinin yürütülmesinde aktif görev almış kimselerdi. Parti kapanıp gittikten sonra çoğu Halk Fırkası'nda ve devlette kendilerine yine yer ve işlev bulmakta zorlanmadılar. (Genç yaşta S.F.'nin Aydın il başkanı olarak siyasete giren Adnan Menderes az bir süre sonra bu defa Halk Fırkası'ndan mebus oldu ve 1946'ya kadar CHP'den, daha sonra da DP'den olmak üzere 1960 Mayıs'ına kadar hep mebus kaldı.)

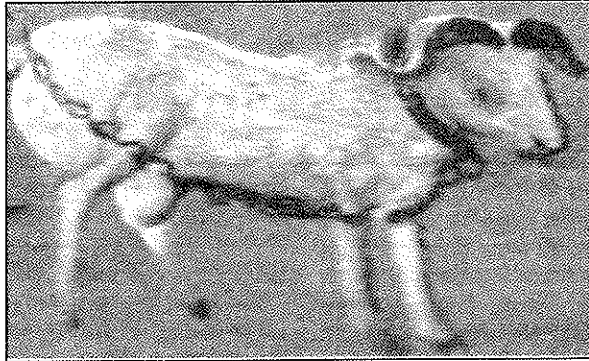
Bu bağlamda, TC'nin gelişme doğrultusunun olgusal ve mantıkî temelinin doğru kavranılabilmesi için önem taşıyan bir tespitte burada – kısaca da olsa – değinmemde yarar var. Terakkiperver Cumhuriyetçi Fırka'yı da, Serbest Fırka'yı da programatik yaklaşımlarındaki kimi vurgulardan hareketle, İttihat ve Terakki ve Müdafaayı Hukuk (yani Kurtuluş Savaşı) karşıtı Hürriyet ve İtilaf partisiyle aynı çizgide görmek, 1908 hareketinin yarattığı toplumsal ve siyasal ivmeyle çeşitli evrelerden geçerek bugüne kadar gelen TC'nin oluşum ve gelişim sürecini ve çeşitli siyasî hareketlerin, heyetlerin ve aktörlerin o süreçte işgal ettikleri yerleri anlamlandırmakta –ve o nedenle günümüzde olup bitenleri de doğru dürüst anlamakta– pusulayı hepten şaşırmaştır. TCF de, SF de fikrî ve ideolojik ana omurgası İttihat ve Terakki geleneğine dayanan rejimin kendi iç muhalefet hareketleriydi, TC'nin geleceğini tehlikeye atabilecek gelişmelerle açık alternatif siyaset arayışları değil.

Gazi ölünce İsmet Paşa Reisicumhur seçildi. Celal Bayar Başbakandı. İsmet Paşa'nın devletin başına geçmesi öyle sanıldığı gibi kolay ve kendiliğinden olmadı ama, sonunda onun başa geçmesinde Bayar, en azından mevcut hükümetin başı olarak, yabana atılamayacak kilit bir rol oynadı. Ondan sonra başbakanlıktan ayrılıp köşesine çekildi. Ama ne o TC'siz, ne de TC onsuz yapabildi. 1945'te, İkinci Savaş ertesini, Demokrat Parti'yi kuranların başında yer alması âdeta kaçınılmazdı. Diğer kurucular – Adnan Menderes, Fuat

Köprülü, Refik Koraltan– ve daha başkaları da hemen hep CHP'de öne çıkmış kişilerdi. Köprülü, uluslararası ün sahibi bir tarihçi olarak 1923'ten itibaren dünyanın birçok yerinde bilimsel platformlarda genç Cumhuriyet'i temsil etmişti; Tarih tezlerinde ve edebiyat tarihi araştırmalarında Türk milliyetçiliğinin yüzünü güldüren görüşleriyle tanınıyordu. Koraltan 20-23 arasını İstiklâl Mahkemeleri'ne yakın çevrelerde geçirmiş, sonraları idarede geniş tecrübe kazanmış, yıllardır CHP'nin mutemed adamları arasında sayılan bir şahsiyetti. Menderes, Serbest Fırka macerasından sonra sürekli seçilip geldiği Meclis'te işinin hakkını veren bir mebus olarak tanınıyordu. Menderes, vaktiyle Atatürk'ün takdirine mazhar olmuş, saygı duyulan bir Egeli parti kodamanıydı.

DP kurulduktan az sonra Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun yerine Recep Peker atandı. Saraçoğlu Savaş içinde Hitler Almanyası'na açık sempatisini gizlemeyen bir siyasetçi olarak tanınıyordu. Balkanlar üzerinden sarkıp Yunanistan'a kadar gelen ve kuzeyde Rusya içinde doğuya ilerlemekte olan Alman ordularıyla işbirliği yapıp Kırım üzerinden Kafkaslara yürüyerek "esir Türk illeri"ni kurtarma planları yapan asker, sivil birtakım Nazi taraftarı kimselerle yakın ilişkileri olduğu da biliniyordu. İsmet Paşa, savaşın galipleriyle mağluplarının kimler olacağı aşağı yukarı anlaşılmış, 44 yılının 19 Mayıs töreninde yaptığı ünlü konuşmasında sözünü esirgmeden Nazi işbirlikçilerine çatarak –ve o arada bunlardan kimilerinin fena halde cezalandırılacağını da haber vererek– Türkiye'nin savaş sonunda tutacağı safı ilan etmişti. 46 yılının Ağustos ayında Şükrü Saraçoğlu'nun yerine Başbakan olan Recep Peker ise, 930'lardanberi dile getirdiği sert ve katı "inkılapçı" görüşleri ve CHP'nin ve devletin otoriter tek parti yaklaşımını tavizsiz savunmasıyla tanınmış kıdemli bir siyasetçiydi. Başbakan olarak, Cumhuriyet tarihinin ilk resmi devalüasyonunun altına imza attıktan sonra görevde çok kalmadı. 1946 Temmuzunda yapılan ilk tek dereceli (lâkin hâlâ daha açık oy, gizli sayım'lı) genel seçimde DP'den Meclis'e altmış dolayında muhalefet milletvekili girmişti. Peker bir bütçe tartışmasında kendini tutamayıp DP sözcüsü Adnan Menderes'e

"Psikopat!" deyince kıyamet koptu ve çok geçmeden İsmet Paşa Peker' in işine son vererek (1947 Eylül) daha sonraları bir münasebetle kendisine "Çekil!" diye telgraf çekenlere, "Çekildim, 95 okkayım!" diye cevap veren bir Karadenizli'yi –Hasan Saka – başbakan yaptı. Bir süre sonra da, 1950 yılında yapılacak tek

Eşek Köprüsü, Detay

dereceli, gizli oy/açık sayım'lı, dürüst ve âdil genel seçimde başarı kazanacak olurlarsa ülkeyi kendilerine teslim ve emanet edeceğini Celal Bayar ve arkadaşlarına taahhüt etti. 12 Temmuz, 1947 Beyannamesi!

.....

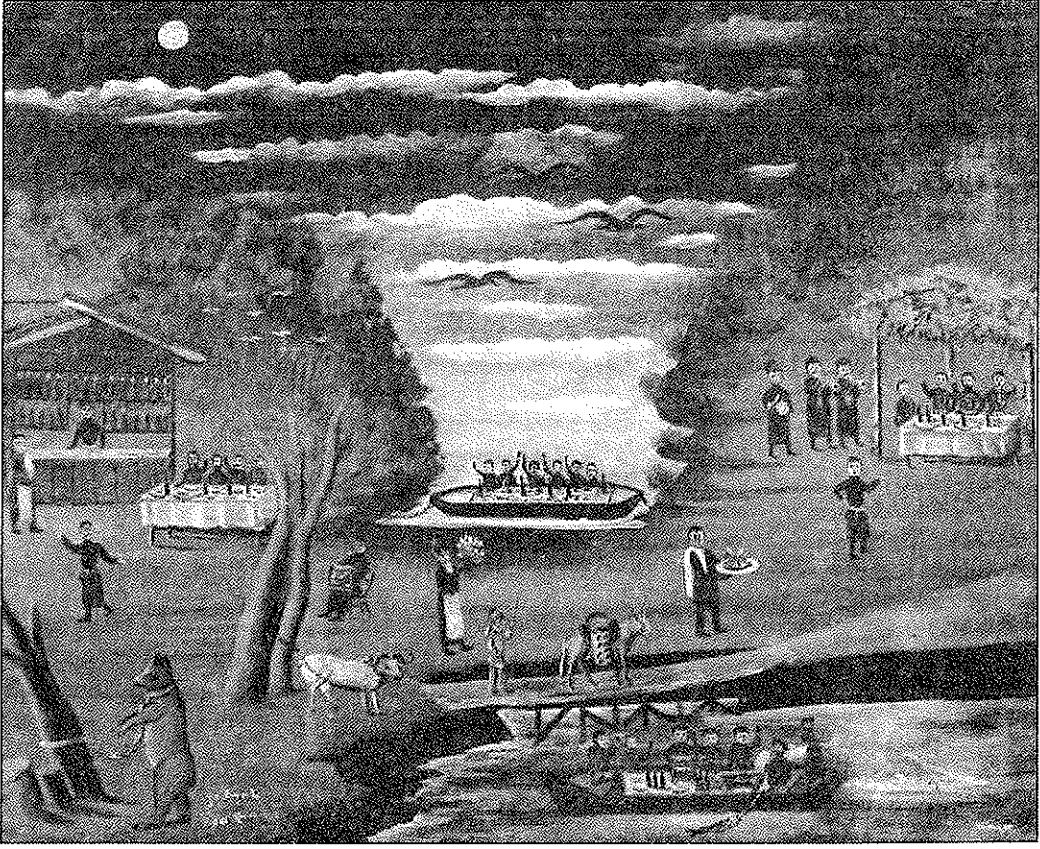
Demokrat Parti kurulduktan hemen sonra çok büyük bir hızla gelişti. Ardında, 1923-30'lardanberi süregelen tek parti iktidarı uygulamalarından duyulan her türlü hoşnutsuzluk, tepki ve infiale katlana katlana birikip adeta kökleşmiş derin ve yaygın bir toplumsal muhalefet potansiyeli taşıyordu. Sadece, Cumhuriyet'le devreye giren köklü üstyapı yeniliklerinin Müslüman hassasiyetlerde doğurduğu tepki ve 50'li yılların ilk başlarındaki yaygın deyişle "27 yıllık" istibdad rejimine duyulan nefret değil, bunların yanısıra –ve asıl– ekonomide ve toplum hayatında Cumhuriyet adına ne yapıldıysa ve –daha da önemlisi –*ne yapılmadıysa* hepsine toplumun sınıflar skalasının her katmanında duyulan tepki de vardı bu potansiyelin içinde.

Muhalefette ağır basan dinamik, kimi "karşıdevrim" teorisyenlerinin yıllardanberi ağızlarına pelesenk ettikleri "büyük toprak sahipleri/gerici feodaller/hacı-hoca taifesi" ittifakı değildi. Bambaşka muhalefet dinamikleri vardı işin içinde: 23 yıllık Cumhuriyetin 23 yılda herşeye rağmen ekonomik, sınaî donanım ve altyapı yatırımlarında olduğu kadar eğitimde, sağlıkta, kültür/sanat alanında, vb. de kaydettiği atılımlar bağlamında öne çıkan sosyo-ekonomik pratiği –sermaye birikimini hızlandırmayı öngören vahşi kapitalist sömürü, dedikodusu ayyuka çıkan büyük yolsuzluklar (o zamanki yaygın deyişle "aferizm"), Varlık Vergisi yoluyla külliyetli miktarda azımlık servetine el konulması gibi uygulamalar, savaş yıllarının pervasız karaborsa faaliyeti,vb...– ile beslenip kabına sığmama noktasına gelmiş dayanmış İstanbul ve İzmir ticaret burjuvazisi... bunlarla ötedenberi varolagelen içli dışlı ilişkilerini sürdürürken, bir yandan da yeni yeni ilişkiler kurup geliştirmekte olan Ankara ve taşra bürokrasisi... aynı bürokrasinin Anadolu'nun her bir yanında mahallî eşrâfla aile ve karâbet ilişkileri sürüp giden gözü açık, cevval unsurları... mahallî parti ve devlet kodamanlarıyla toprak ve aşiret mute-gallibesi aile büyüklerine başkaldırmak ya da hiç değilse onlarla aşık atıp kendilerini ispat etmek için fırsat kollayan iyi yetişmiş "Cumhuriyet çocuğu" muhteris avukat, doktor, eczacı, mühendis,vb... kitlesi... Doğuda çok sayıda isim ve nüfus sahibi mağdur edilmiş Kürt ailelerin, Şeyh Said isyanı ve daha sonra Dersim olaylarının, İkinci Savaş yıllarında 33 Kürt vatandaşın Mustafa Muğlalı Paşa tarafından uluorta kuşuna dizilmesinin Kürt halkının ortak yaşantısında açtığı efsaneleşmiş yaraların iziyle haşır neşir yetişmiş çocukları...Bütün bunlar, 1923-45 arası devlet pratiğinin somut birikimi yani, İnönü'nün CHP'si ile Bayar'ın DP'sini – sözgelimi

Dersim isyanına giden sürecin teşhisinde ve alınan tedbirlerin seçiminde Bayar'ın oynamış olduğu belirleyici role rağmen – karşı karşıya getirmişti.

Kısa sürede bu muhalefetin, CHP ile eski ilişkiler içinden gelmeyen, ya da "memleket"in geleceğini "macera"ya atmaktan çekinmeyecek kimi daha radikal unsurları, giderek DP saflarında yer almaya ve çıkarlarını, geleceklerini orada ve oradan konsolide etmeye teşne Cumhuriyet zâdegânı için gerçek bir tehlike arzeder oldular. İsmet Paşa'nın 12 Temmuz Beyannamesi'yle gözettiği başlıca hedeflerden en başta geleni, DP'nin, dolayısıyla ileride başa geçebilecek DP ağırlıklı bir yönetimin bu tür "tehlikeli" unsurlardan arınmasını, ya da onlara pabuç bırakmayacak bir yapıya sahip olmasını sağlamaktı. 12 Temmuz'un epy öncesindenberi Reisicumhur ile DP Genel Başkanı arasında dolaylı ya da dolaysız ciddi müzakereler yapılmaktaydı. (O müzakerelerin birinde Reisicumhur'un eski Başvekil'den yeni Parti'nin Doğuda ve Güneydoğuda örgütlenmekten geri durmasını istediği biliniyor. Bu isteğin kabul edilmediği de...) Nitekim 12 Temmuz Beyannamesi'nin hemen ardından DP ortadan ikiye bölündü. Daha çok taşra –özellikle orta Anadolu– çıkışlı genç unsurların önemli bir bölümü – aralarında sonraları pek ünlenen Osman Bölükbaşı da vardı – Bayar ve arkadaşlarını "muvazaa" ile, yani Parti tabanının arkasından "Millî diktatör"le uzlaşmayı seçmekle suçlayarak Parti'den ayrıldı. Şaibeli 46 Temmuz seçiminde DP'den Meclise girebilen altmış kadar mebusun yarından fazlası isyancılara katıldı.

12 Temmuz Beyannamesi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın (ve bir bölüm dünyanın da) savaşın galiplerince yeniden inşaaı bağlamında gündeme gelmişti. Türkiye'de tek parti rejiminden çok partili "demokrasi"ye geçişin –bir zamanlar sık kullanılan bir deyişle– "YALE anahtarı" gibi bir şeydi. 1946'da DP'nin yanısıra birçok parti daha kurulmuştu; bunlardan sadece bir teki, DP ayakta kaldı. O arada kurulan Türkiye Sosyalist Partisi ile Türkiye İşçi Köylü Emekçi Partisi birkaç ay anca faaliyet gösterdikten sonra CHP hükümetinin özel hışmına uğrayıp kapatıldılar. Sendikal çalışmalar da olur olmaz resmî ve fiilî yollardan sıkı denetim altında tutulmaya devam etti. Serbest sendikal örgütlenme, grev gibi şeyler yasak ve suçtu. Sosyalist sol yayınlara göz açtırılmıyordu. Daha 944'te, Sabiha ve Zekeriya Sertel'in çıkarmakta oldukları *Görüşler* dergisi ve yazarları arasında yer aldıkları günlük *Tan* gazetesi doğrudan CHP gençlik kollarına bağlı eli sopalı gürûhlar harekete geçirilerek basılmış, matbaa makinaları, kâğıt depoları,vb. vahşice tahrip edilmişti. Sonrada azgın gürûhun elebaşları yerine gazete ve dergi yöneticileri poliste, savcılıklarda sorgudan geçirilmişti. Rejimin gözü "demokrasiye geçiş"in arifesinde o kadar karaydı! Meşhur Köy Enstitüleri girişiminin de yarı yolda akaamete uğratılıp boşa çıkarılmasının koşullarını hazırlayan yine 46-50 arasında CHP hükümetleri oldu. Bu ara-

Eşek Köprüsü, 1909, Muşamba üstüne yağlı boya

da, savaş yılları boyunca İnönü' nün gözde Eğitim bakanı olarak görev yapan Hasan Ali Yücel, bizzat İnönü ve Halk Partisi üst yönetiminin göz yumması ve teşviğiyle sağcı ve faşist basında komünistlikle suçlanıp istifaya zorlandı, ardından da mahkeme önlerinde DP'nin İstanbul yönetiminin başı Kenan Öner gibi demagoglar ve Nihal Atsız gibi faşistlerce sorgulanmaya terkedildi. Nazım Hikmet 1938 yılından beri hapisteydi. Sabahattin Ali 948 Nisanında öldürüldü.

Cumhuriyet'in ilk yıllarındanberi varolagelen İmam Hatip kurslarının, ilk, bir CHP hükümeti zamanında, 1947'de tam teşkilatlı İmam Hatip Okulları'na dönüştürülmüş olduğunu bugün kaç kişi bilir acaba? Gerekçe çok ilginçti: İlerici cumhuriyetin gelecek nesilleri için cumhuriyetçi, devrimci imamlara duyulan ihtiyaç!

Bilinmesi gereken bir başka olgu, tarikat ilişkilerinin siyaset gündemine açıkça girip sıradanlaşmasında ilk adımların 1950 genel seçimi öncesinde, CHP'liler tarafından atılmış olduğudur. 1945-47 arasında DP'nin kurucularına yakın bazı şahsiyetlerin "komünist" olduklarını, Parti üst yönetiminin hemen tümünün de komünistlerce kullanıldıklarını dile dolayanlar yine bu aynı çevreler ve CHP'li basındı. 50 genel seçimi öncesinde birdenbire parlayan Tıcani tarikatı ve o tarikatın o yıllarda pek ünlenen şeyhi Kemal Pilavoğlu ile CHP teşkilatlarının çok yakından ilgilenmiş olduklarını CHP'liler

ve iflah olmaz CHP muhipleri siyasetin belleğinden silmeyi pek güzel başarmışlardır!

Bütün bunlar olurken Türkiye Yunanistan'la birlikte savaş sonrası komünist "yayılmacılığı"na karşı ABD'nin özel koruması altına alınıyordu. (Truman Doktrini) ve savaştan yıkımla çıkan çoğu Avrupa ülkesine sunulan Marshall yardımından da pay almaya layık görülünce, değişik adlar altında bir sürü asker, sivil ABD misyonu Ankara'nın resmî dairelerine postu sermeye başlıyor, İstanbul'un meyhanelerinde Rus salatasının adı birdenbire Amerikan salatası oluyordu...

.....

DP'nin kurulup rejime muhalefetin başını çekmesinin önde gelen nedenleri arasında ötedenberi sayılagelen biri, toprak reformu meselesi olmuştur. Kurucuların ve destekçilerinin özellikle toprak reformunu önlemek için harekete geçtikleri, Cumhuriyet siyasi tarihinin ispatı gerekmez ezberlerinden biri olarak kimi zihinlere hiç çıkmamak üzere kazanmıştır.

İşin aslı başkadır. Gazi ve ardından Milli Şef her Meclis'i açış konuşmasında zamanın hükümetlerine toprak reformunu şöyle ya da böyle gerçekleştirmeleri için kesin direktif vermişler ve bunların hiç biri uygulanmadan geçirilmiştir. Ne zaman? İsviçre Medeni Kanunu'nun hemen hiç değiştirilmeden TC Medeni Kanunu ilan edildiği, bin yıllık Arap alfabesinden bir günde Latin alfabesine geçildiği,

herkesin zorla frenk şapkası giyeceğinin kavânin kitabına yazıldığı, vb... yıllarda. Gazi de, İnönü de bu geciktirmeleri ya da ertelemeleri hiç yadırgamadılar. Zira Cumhuriyetin kurulması kadar, ona takaddüm eden Kurtuluş Savaşı da ülkede bir toprak reformu (yani toprak sahipliği üzerinde bir hesaplaşma) yapılabileceği değil, *yapılmayacağı* öngörüsüne ve o öngörü üzerine kurulu açık ve zımnî teahhütlere dayanmaktaydı. Kurtuluş Savaşı batıda Yunanlılara karşı verilirken, temel dinamiğini doğu illerinden sağladı. Müdafaayı Hukuk hareketinin (geleceğin Cumhuriyet'inin) doğuda, Erzurum'da, Sivas'ta, oralara en yakın tarihî merkez olan Ankara'da örgütlenmiş ve 1918-20 arası Anadolu'nun dört bir yanında boy gösteren "yerel kongreler" olgusunu ve onların ardındaki dinamikleri tarihe gömerek tek başına meşrûiyete bağlanmış olması tarihsel bir "rastlantı" değildir. (Yerel kongreler konusunda, bkz: *Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları*, Bülent Tanör, *Cumhuriyet Gazetesi* yayını.) Kâzım Karabekir Paşa'nın doğu illerinde konuşlanan meşhur 15. Kolordusu etkisini doğrudan elindeki silahlı güçten alan bir mihrak değildi; o etkiyi, bir yanıyla doğu/güneydoğu aşiretlerinin, toprak ağalarının, büyüklü küçüklü kasaba/şehir mütegalibesinin "hâline huzur, geleceğine teminat" sağlayacak bir siyasetin kararlı destekçisi olarak, bir başka yanıyla da, Rusya'da Sovyet realitesinin konsolidasyonu sürerken Kafkasya'nın kapısında Harbi Umumi ertesi dünya (İngiliz) siyasetiyle, Mustafa Kemal Paşa başta olmak üzere dönemin genç Osmanlı paşalarının politik dehaları arasındaki kesişme/çakışma noktasında bulunması dolayısıyla haiz olduğu hayatî öneme borçluydu. Dikkat edilirse görülecektir: Tarihte hiç bir yeni devlet TC'nin kuruluşundaki kadar az kan dökülerek kurulmamıştır. Devlet kurma işi her zaman, her yerde kanlı bir girişimdir. Türkiye Cumhuriyeti kurulurken, 1919-1923 arası ve kurulduktan sonra daha birkaç yıl, nisbeten çok az kan dökülmüştür...eğer daha önce, 915 Ermeni tehcirinde dökülen kan sayılmazsa! Bugün yaşadığımız sorunlar -kimlik, alt/üst aidiyet, vb...- tarihin vaktiyle halı altına süpürülüp orada tutulmuş olmasındandır.

"Toprak reformu", sözü çok edilen ama ülke siyasetinde yeri olan kimsenin niyetinde yer almayan bir "temenni" olarak gömülü kaldı Cumhuriyet hükümetlerinin gündeminde. Savaş yılları ertesinde Türkiye'nin önünde ve gündeminde, DP gibi dört yıl içinde parlayıp gelişerek iktidar olan bir partinin kurulmasında ağırlıklı âmil olacak böyle "ölü doğmuş" bir tasavvurdan çok daha hayatî önemi haiz derin sorunlar vardı.

.....
1950 Mayısında görece demokratik yeni bir seçim yasasıyla genel seçime gidilirken İsmet Paşa, hükümetin başına yeni bir başbakan atadı: Şemsettin Günaltay. Yukarıda yazılanlar bağlamında ilginç bir isim. Lâkabı, "Molla" idi. 1908 hareketindenberi

dinci çevreler (ya da, daha doğrusu, çökmekte olan devleti kurtarmanın yolunu İslamcılıkta görenler) arasında adı geçen, nisbeten ılımlı diye bilinen, medreseden yetişip sonradan Üniversiteli olmuş bir din âlimi. İsmet Paşa ve CHP üst yönetimi seçime böyle bir şahsiyetle girmeyi uygun görmüştü. Olay o günün ilerici çevrelerinde bir hayli infial ve tartışma yarattı. Cumhuriyet yetiştirmesi bir köylü olan ateşli şair ve Kemalizm bekçisi Behçet Kemal Çağlar bunu protesto ederek milletvekilliğinden istifa etti.

12 Temmuz Beyannamesi ülkede ve Demokrat Parti'nin muhalefet serüveninde bir başka ilginç gelişmeye yol açtı. 947 ile 950 Mayıs arasında geçen üç yılda çeyrek yüz yıllık Cumhuriyet ve CHP kodamanı çevrelerin önemli bir bölümü, il, ilçe yöneticileri, milletvekilleri, baştanberi CHP'ye yakınlıklarıyla ünlenip nüfuz sahibi olmuş aşiret reisleri ve sair mahalli eşraf/mütegalibeden kişiler, kimi peyderpey, kimi neredeyse kitle hâlinde saf değiştirip DP'li oldular. Celal Bayar ve arkadaşlarını muvazaa ile, yani "milli diktatör"ün adamı olmakla suçlayan Osman Bölükbaşı, Ahmet Tahtakılıç, Ahmet Oğuz ya da CHP yöneticileri aleyhinde alaylı ve galiz konuşmalarıyla ünlenen emekli general Sadık Aldoğan gibi kimselerin başını çektiği radikal muhalefet, Meclis'te C.Bayar taraftarlarından daha çok sayıda temsil edildiği halde fazla bir gelişme ve varlık gösteremedi.

Son altmış yıldır sağ ve bazı sol çevrelerde ağız-lardan düşmeyen ve şu sıralar yeniden pek bir itibar kazanmış görünen "1950 Halk Devrimi" efsanesinin sırrı buradadır.

1950 genel seçiminde Türkiye halkı 946'da (dört yıl önce) kurulan DP'ye sel gibi oy vererek, Cumhuriyet'i kuran CHP'yi ve Milli Şefi devirmişti ama, bu devirme hareketi "devrilenler" in de çok büyük ölçüde iş ve el birliğiyle gerçekleşmişti! O kadar ki, 1950 genel seçimi 27 yıllık tek parti rejiminin maruz kaldığı bir tür "*coup de grace*" (son -müshfik- darbe) oldu denilse yeridir. R.Peker gibilerinin ayaklarının altından "devrimci Cumhuriyet" toprağını Milli Şef kendisi, 44 ve 50 arası yıllarda eşeleyip boşaltmıştı. Ortada illa bir "14 Mayıs Devrimi" vardiysa, o devrimi halk değil, halkın devirdiği söylenen rejimin her iki parti içinde ayrı mevzilerde ama hepsi aynı safta yer alan sahipleri yapmışlardı. O arada Demokrat Parti'nin ilk çıkışına eşlik eden ve kimi zaman "46 ruhu" diye de anılan geniş ve derin muhalefet potansiyeli içinde gerçek, somut kapsamı, yönelimi itibarıyla halka dair, halktan yana ya da halktan ne vardiysa ya yolundan saptırılıp harcanmış, ya da doğrudan üzerine varılıp tepelenmişti.

Serbest Fırka olayında hevesi kursağında kalan halkın 950 genel seçimi öncesinde olanca çoğunluğuyla CHP'ye ve Cumhuriyet'in kurucu babalarının da İnönü'ye karşı oy vermeye hazır ve istekli olduğu şüphe götürmez bir gerçektir ama, Türkiye'de doğrudan seçmen iradesi ne zaman tam anlamıyla,

gerçekten belirleyici olmuştur ki! 1950 yılı Mayıs'ında, tek parti geleneklerine o kadar aykırı düşen bir seçimin yapılmış olması bile, seçimden çıkan sonucun ardında "halkın" iradesinden gayri bir irade olduğunu gösteriyordu. O irade, iflah olmaz CHP muhiplerinin hep söyledikleri gibi, diktatörlükle demokrasi arasında bir seçme yapma durumunda kalıp ta demokrasiyi seçen, ya da başkalarına göre Savaş sonrasında kurulmakta olan yeni dünyanın baskılarına boyun eğmeye zorlanan İsmet Paşa'nın iradesi değildi; 23' te kurulan burjuva cumhuriyetin, bağrında taşıdığı ekonomik/toplumsal dinamikler saikiyle kendi sınıf rüşdünü ispat yolunda ilerleme, yani kapitalist toplumun sermaye birikimi süreçlerinde yeni, daha ileri bir evreye geçme iradesiydi. İsmet Paşa kendisi bunu sık sık ifade etmiştir. İnişiyatın esas itibarıyla kendisinin değil, rejimden, kendi payına düşenin de rejime olan bağlılığından geldiğini söylemiştir.

1950'de olan, yine bir o kadar yaygın ve ağızlara, bilinçlere yapışkan bir başka iddianın daha salt bir efsane olduğunun kanıtıdır. Attila İlhan, "Karşı-Devrim'i İsmet Paşa'nın Reiscumhur olmasıyla başlatırdı. Daha gerilere, 30'lu yılların başına ve hattâ mesela Atatürk'ün İş Bankası'nı kurmasına kadar da götürülenler olmuştur. Rivayetin bunca muhtelif olmasının ardında bir kerâmet olsa gerektir!

Karşı-devrim dedikleri de, kısaca, bir başka efsanedir. Birkaç tarihi olgu var: Biri, yukarda gördük, toprak reformu meselesiydi. Bir başkası, Adnan Menderes'in bir sözü: "Her mahallede bir milyoner yetiştireceğiz!"

Bu söz, anlam kapsamının olanca genişliğiyle, Menderes'e yakıştırıldığı kadar başkalarına neden hiç yakıştırılmaz ki? Sözü'n hangi düşünce ve pratik ikliminde akla gelmiş ve ifade edilmiş olabileceği hiç merakı değmez mi? Bu sözde 1923 Cumhuriyetini kuranların ve o günlere kadar getirenlerin o kadar yadırgayacakları ne vardı?

Genç Cumhuriyet'te, kuruluşundan 1930'lu yılların başına kadar hâkim olan ve sektirmeden uygulanan ekonomi anlayışının, daha önce de belirttiğim gibi, liberalizm olduğu biliniyor. 29 büyük mali krizi sonucu, Batıdan gelmesi beklenen özel sermaye yatırımlarına bağlanan umutların uzun bir

zaman için suya düştüğünün anlaşılmış olmasına rağmen, ekonomide devletin öne çıkıp ağırlık kazanmasına daha hâlâ iyi gözle bakmayanlar arasında Gazi Paşa da vardı. Gazi, İş Bankası'nın bir özel sermaye girişimi olarak kurulmasına önayak olmakla kalmadı, bankanın önde gelen kurucusu Celal Bayar 937 E-kim ayında İsmet Paşa'nın yerine Başbakan olmadan önce, yıllarca, Gazi'nin gözdesi ekonomi bakanı olarak İnönü hükümetlerinde görev aldı. CHP'nin meşhur Altı Ok'u, o arada devletçilik, 1937 yılına kadar parti programına girmede, TC'nin resmî devlet doktrinleri arasında sayılmadı. Zaten o zaman kadar da, ondan sonra da "devletçilik"ten kasıt, karma ekonomiden de öte özel girişimci bir vurgu ile, "fertlerin yapamadıklarının devlet tarafından yapılması" tekerlemesiyle dile getirilen, ülkede özel girişimciliğin serpilip gelişmesinin koşullarını hazırlayacak ve o arada kimi mevcut girişim erbabının ceplerini dolduracak ünlü "burjuvazi yaratma" operasyonuydu. Menderes, "Her mahalleden bir milyoner çıkacak!" demeden önce, ona yakın bir sözün aynı anlama gelmek üzere çok daha önceleri sık sık M.Kemal Paşa tarafından telâffuz edilmiş olduğunu hatırlıyor olmalıydı:

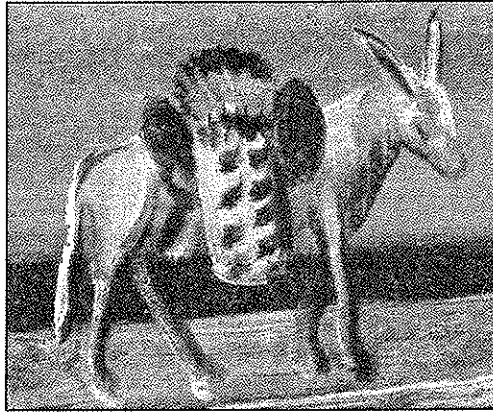
"Zenginleşiniz! Zenginleşiniz!"

İzmir İktisat Kongresi'nin toplandığı tarih 17 Şubat 1923'tür. Ondan on gün önce, 7 Şubat günü Mustafa Kemal Paşa şöyle diyordu: "Kaç milyonerimiz var? Hiç. Binaenaleyh biraz parası olanlara da düşman olacak değiliz. Bilâkis memleketimizde bir çok milyonerlerin, hatta milyarderlerin yetişmesine çalışacağız." (100 Soruda Atatürk'ün Temel Görüşleri, Fethi Naci, Gerçek Yayınevi, 1968.)

Kimlerin nasıl zenginleşmesi isteniyordu?

Kimlerin nasıl zenginleştiğine bakın (görülecekleri burada sıralamaya yerimiz müsaade değil, üstelik hiç bilinmeyen şeyler de değil) nasıl zenginleşmelerinin istendiği de anlaşılır!

Bu dönemde, 1930-38 arası, Cumhuriyet Halk Partisi içindeki kimi gelişmeler de ayrıca ilginçti. Uzun yıllar Parti genel sekreteri olan Recep Peker'in 1935'te CHP dördüncü kurultayının toplanması münasebetiyle radyoda konuşurken sarfettiği, İtalya ve Almanya'dan sonra o yıllarda hemen bütün Avrupa'da yükselişe geçen faşizm olgusundan mülhem şu sözleri burda bir kez daha kayda geçirmekte yarar var: "...Haklarla hürriyetin

Eşek Köprüsü'nden detaylar

sınırlarını devlet varlığının otorite sınırları içinde alıyoruz... her yerde son nefesini vermekte olan liberal devlet tipinin kucagında beslenip büyüyen çatışmalar zincirini kırıyoruz, sınıf kavgası yollarını sımsıkı kapatıyoruz. Grev ve lokavt yasak olacaktır. Biz proletarya-burjuvazi tasnifi içinde yaratılan sınıf kavgası, sınıf intikamı, sınıf tahakkümü fikirlerine yer vermediğimiz kadar, kontrolsuz geniş istihsalcılığın müstehlikleri istismar etmesi fikrini de benimsemi-yoruz." (*İz Bırakan Gazeteler ve Gazeteciler*, s.459, Tevfik Çavdar, *İmge* yayınları.)

Bu tür fikirleri parti ve devlet politikası bağlamında dile getiren yalnız Recep Peker değildi. Dönemin gazete ve dergi sayfaları aynı üslûpta ve aynı içerikte dehşetengiz makaleler, demeçler, beyanlarla doludur.

On yıl süren Demokrat Parti iktidarında "DP'ye özgü" icraat olarak yapılanları yapmak DP hükümetlerine düştü. O dönemde, ya da 50-60 arasında bir ara, iş başında CHP hükümetleri olsaydı onlar ne yapmayacaklardı ya da daha başka ne yaparlardı?

46'dan sonra Truman Doktrini ve Marshall Yardımı'na dört elle sarılmışlarken, 14 Mayıs'ta iş DP'lilere değil de onlara kalsaydı Birleşmiş Milletler Kararı'na uymayarak Kore'ye asker mi göndermezlerdi? NATO'ya girmezler miydi? 14 Mayıs'tan hemen sonra, Arapça ezanın serbest bırakılmasına Demokratlarla birlikte oy vermişlerken, bundan geri mi dönerlerdi?(1) DP'nin tarımında yaygın makinalaşma (köylünün traktör kullanmasını teşvik) politikasını mı CHP hükümetleri uygulamaktan geri dururlardı? O uygulamayı ABD işbirliği ve kredileri ile ilk başlatanlar 1950 öncesinde kendileri olmuştu Celal Bayar'ın C.Başkanı olduğu 10 yıl içerisinde Türkiye'de, DP hükümetlerinin programlarında ve söylemlerinde yer almasına rağmen hemen hiç özelleştirme yapılmadı. Tersine, birbiri ardına ve her biri bir öncekinden daha büyük ve daha iddialı devlet fabrikaları, KİT'ler kuruldu, daha sonraki 65 sonrası ve 70'ler Demirel döneminin ithal ikameci politika ve uygulamalarının âdeta alt yapısı oluşturuldu. Demokratlar ülkenin orasında burasında ola ki kimi yerde oy hesabıyla şeker fabrikaları açarken CHP'liler itiraz ediyorlardı, bu fabrikalar lüzumsuz, çıkardıkları ürün pahalı, bunlar yapılacağına şeker ithal edilsin, daha ucuza gelir," diye, vb., vb...

Peki, 50-60 arasında CHP'liler ve CHP'ye yakın kesimler DP'lilerden daha özgürlükçü ve demokrat mı idiler..? Evet, öyleydiler. Ama bu, daha çok, muhalefette olmanın bir gereği ve fonksiyonu -ya da, isterseniz, "imtiyaz"- olarak üstlendikleri bir tavidir. Sıtlarında yumurta küfesi taşıyorlardı. Yine de, 61 Anayasasının yapıp yürürlüğe girmesinde CHP'lilerce sergilenen daha demokrat tavır doğrudan belirleyici olmuştur. Bunun inkâr ya da tevil edilecek bir yanı yoktur. Bununla birlikte 12

Mart'ta 61 Anayasası'nın revize edilerek kuşa çevrilmesi yönünde ileri adımlar atılmasına, Bülent Ecevit ve birkaç arkadaşının itirazları dışında, CHP'nin parti olarak hiç bir muhalefeti görülmedi. İnönü önderliğinde CHP, en kıdemli yöneticilerinden birini, Nihat Erim'i, 12 Mart cuntasına başbakan verdi. Nihat Erim, ülkede özgürlükler ve "anarşi" üzerinde 63'denberi sürüp gitmekte olan tartışmalarda, 61 Anayasası'nın "Türkiye'ye bol" geldiği anlayışını paylaştığı her halinden belli olan, görmüş geçirmiş, hayatını TC'ye hizmete adanmış bir siyaset adamıydı. 950'den önce, bir ara, çiçeği burnunda genç ve parlak bir CHP'li bakanken, "Gerekirse hürriyet heykelinin üzerine şal çekeriz!" demesiyle de ünlenmişti. 27 Mayıs'a takaddüm eden aylarda DP'liler ve Menderes'e bir hayli yakın durduğu siyaset kulislerinde biliniyordu; her an partisinden ayrılıp DP'ye katılmasını bekleyenler vardı. 12 Mart müdahalesinin ve on yıl sonraki faşist cuntanın arka planında karanlık roller, işlevler yüklenen Turhan Fevzioğlu, Coşkun Kırca gibi sivil siyasiler de, yine, 27 Mayıs öncesi ayların, günlerin özgürlük kavgasında sivrilmiş isimlerdi... Dahası var: 27 Mayıs Anayasası'ndan yana ağırlık koyan CHP ricali, Ecevit ve bir kaç yakını dışında, 72 yılında G.Kurmay Başkanı Gürler'in kendini C.Başkanı seçtirtme girişimine İnönü ile birlikte aktif destek verdiler.

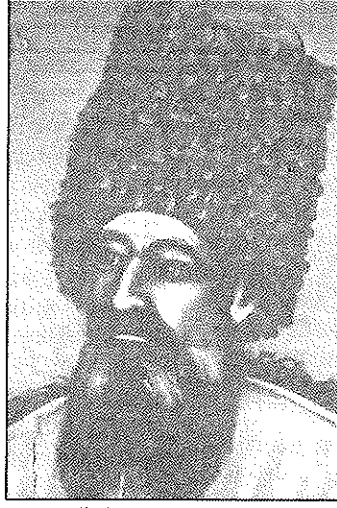
.....

27 Mayıs, Türkiye'de siyasetin geleceğini belirlemede etkili olan iki temel sonuç doğurmuştur.

1) Sivil yönetimin askeri vesayet (sert itiraz, uyarı, muhtıra, müdahale, darbe...) altına alınmasına meşruiyet kazandırmıştır. "Asker ne der, ne diyecek, ne diyor?" sendromu sıradanlaşmıştır. O zamandan bugüne kadar hemen her iç ve dış "kriz" durumunda zihinleri, gazete sayfaları ve TV ekranlarını ulu orta "darbe" spekülasyonlarının işgal ediyor olması bundandır.

27 Mayıs'ın bu yanından son 40 yılda en çok sağ siyasetçiler ve siyaset yazarları sûreta şikâyetçi olmuşlardır ama, asker vesayeti -darbelisi, darbessizi- siyasette, toplum hayatında, ekonomide hep kurulu düzene demir atmış kopkoyu sermaye çıkarlarını kollayan ve koruyan siyasetler ve uygulamalardan yana iş görmüş, iş bitirmiştir. Üstelik, bu Cumhuriyet'in sahipleri, DP'lisiyle, CHP'lisiyle, sağcı/"solcu" basımla, sendikalarının büyük bölümü ve işverenlerinin tümüyle o "iş bitiren" askere her zaman medyunu şükran olmuşlardır. Bunda şaşılacak, ya da anlaşılmayıp Cumhuriyetimiz'in şanlı geçmişiyle bağdaştırılamayacak ne var? Ordu kılıcını attığında nereye, ne için atacağı 1923 Ekim ayı sonunda *burjuva cumhuriyeti* kuran irade beyanında yazılıydı. O gün orada yazılan bugün de geçerli. Üstelik, daha da geçerli. Zira arada geçen zamanda köprüler altından çok sular

akmış, sömürü üzerine kurulu burjuva cumhuriyetin sömürü "malzeme"si, emek gücü sahibi mülksüzleştirilmiş insan sayısı beş on misli artmış, işçi sınıfı –bugünkü güncel atâlet hâli bir yana– sınıf vasfını kazanıp sergileyebilecek erişkinliğe ulaşarak "statüko" karşısında belirleyici, esas potansiyel tehlikeyi varlığında temsil eder olmuştur. 27 Mayıs'tan önce onca askeri müdahale, her birinin ardına takılıp yığılan onca işveren ve kamuoyu –sivil toplum– desteği ve her bir müdahalenin bir öncekinden daha fazla, açıkça ve pervasızca özgürlük ve demokrasiye kastettiği kadar özellikle işçi düşmanlığıyla yüklü olması başka neyle açıklanabilir?

Elinde Boruyla Bir soylu, Detay

Sözü fazla uzatmayayım. Tek örnek yeter: "Şimdi faşist ordu iktidara geldi, kapitalistlerle birleşerek Türk işçisini istismar ediyor propagandası yapılmaktadır. Böyle bir iftira karşısında işçi-işveren ilişkilerini düzenleyecek olan kanunlar, taraflar için adilane bir şekilde ve asgari hata ile çıkarılmalıdır. Bu düzenleme yapılırken, bazı sendikaların Türk devletini ve ekonomisini yıkmak için bugüne kadar yaptıkları aşırı hareketler gözönünde bulundurulmalıdır...İşçi sınıfını ayaklandırmak amacıyla, Komünist Partinin, solcu örgütlerin, Kürtlerin, Ermenilerin, bir takım politikacıların kötü niyetli teşebbüslerini devam ettirecekleri muhakkaktır. Bunlara karşı uyanık olunmalı ve teşebbüsleri muhakkak engellenmelidir....basının kalemine tenkit fırsatı verilmemelidir." (Atatürkçü Cumhuriyet'i koruyup kollamak için darbe yapıp kendini devlet başkanı ilan eden Orgeneral Kenan Evren'e Vehbi Koç'un yazdığı 3 Ekim 1981 tarihli mektuptan.)

.....

2) 27 Mayıs' la birlikte gündeme gelen bir ikinci önemli gelişme, Cumhuriyet rejiminin dinle buluşmasında mesafe katedilmesinin yolunun açılması oldu. Bu pek bilinmez, akla gelmez, hattâ kanıtları da sergilenerek söylendiğinde de kulak asanı çok az olur ama, gerçektir. Ondan önce, dinin ağırlıklı olarak daha çok Demokratlar tarafından, "Halkımızın inançlarına saygısız olamayız," denilerek oy devşirme uğruna kullanılması söz konusuydu. DP iktidarı yıllarında toplumsal referansları halkın dini inançlarına dayalı kesimler siyasette pasif bir "malzeme" niteliğini aşmamıştı. Gerçi CHP'liler de dinden yararlanmakta DP'lilerden aşağı kalmamaya gayret etmiyor değillerdi (46-50 arasında her yerde "Allahsız komünistler!" diye nitelenmek Demokratların başını az ağrıtmamıştı) ama, malûm nedenlerle halk nezdinde DP'liler kadar inandırıcı olamıyorlardı. Halka karşı tek parti döne-

minde işlenen suçların ortak sorumluluğunu taşıyan çoğu DP'liler, baştaki şefler olsun, Anadolu teşkilatında sözü geçenler olsun, zeytinyağı gibi üste çıkmışlar, bütün suç CHP'nin ve hâlâ daha CHP'li kalmış olanların üzerine yığılmıştı.

Ne var ki, Demokratlar bu alandaki avantajlarından vazgeçmeye yanaşmazken, rejimin temel laik karakterinden taviz vermeyi hiç düşünmediler. Bir yandan, kitlelerden biraz daha fazla oy alabilmek için tek parti döneminin "dinsiz"liği ile aralarına mesafe koymakla Cumhuriyet'in Atatürkçü laik karakterine toz kondurmadıklarını düşünürken, öte yandan, "irtica" ve "irticaî hareket"lere karşı kesin tavır

almaktan geri durmadılar. Bu konuda Celal Bayar'la İsmet İnönü arasında olsa olsa bir üslup farkı vardı. DP iktidarında "gizli ibadethane"ler basma ve mürteci avı olayları basına yansıdığı kadarıyla da sayılamayacak kadar çoktur.

Bu arada Menderes'in pek ünlenmiş, "Siz isterseniz Hilafeti bile geri getirebilirsiniz!" sözü, o günlerde DP Meclis grubunda esen bir fırtınayı yatıştırmak için "affına sığındığı" Grubun kendisi ve hükümetindeki bakanlar üzerinde tüzüksel ve siyasi mutlak yetkisini vurgulama bâbında söylenmişti. "...Hilafeti bile..." demek, DP yöneticisi Menderes'in gözünde "en olmayacak şey" demektir.

27 Mayıs bu duvarda gedik açtı. Nasıl mı? Demokrat Parti'nin üst ve orta kademe yönetici kadrosunu ağır cezalarla siyasetten tasfiye etti. Dini oy için yararlanılacak bir sosyal olgu olarak değil de, bir hayat tarzı ve kişilik dâvası, giderek sosyal ve siyasal yapılanma referansı olarak görenlere meydana kapalı tutanlar tasfiye olunca, hem mağdur edilmiş bir DP davasına sahip çıkan, hem de vaktiyle DP yöneticilerinin laik tarz ve tavrını sorgulamış, en azından yadırgamış, hattâ bu yüzden siyasette yolları kesildiğinden onları – her şeye rağmen – "lanetli" CHP'lilerle esasta aynı safta gören unsurlara ve daha bir sürü eski *Tan* gazetesi başkanı ya da H.A.Yücel dâvası artığı "gençlik önderi" delibozuk (bir bölümü basbayağı faşist) tiplere, siyasî kariyer peşinde koşarken "halk"ın suyuna gidecek hiç bir demagojiden, çarpıtmadan, yalandan, iftiradan, vb... hicap duymayan üçüncü, dördüncü sınıf taşra politikacılarına meydana doldurma fırsatı doğdu. Gün onların günüyü! DP dönemi boyunca basında Bayar'ı da, Menderes'i de – diğer DP'li erkânı da – bayram namazı çıkışında cemaati selâmlarken gösteren hiç bir fotoğraf yayınlanmamıştı. Cami avlusunda görünmek ve görün-tülenmek 27 Mayıs'tan sonra sağda yeralan bütün üst düzey siyasetçilerin, başbakanların, cumhurbaşkan-

larının özel önem attettikleri bir "mazhariyet" oldu. 27 Mayısın hemen ertesinde 1961 Meclisinin seçilip toplanmasına kadar geçen sürede ve daha da sonraları basında "düşük" DP iktidarının savunusunu hevesle üstlenen yazar çizer takımına bakın, içlerinde en gözünü budaktan esirgemez kavgacı tiplerin, sonradan adı "Türk-İslam sentezi"ne çıkacak olan bir akımın insanları olduklarını göreceksiniz. "İrtica", böylece, Türkiye'nin siyasetinde -dincisiyle ve "has" milliyetçisiyle- 27 Mayıs'tan sonra kendine serbest söylem ve hareket alanı buldu. "Dini bütün" ya da "muhafazakâr" nitelmesi ardından birçok insan yeni kurulan partiler içinde kendi kafalarına göre yuvalanma, giderek teşkilatlanma imkânına kavuştu.

1965 genel seçimini kazanan Demirel liderliğindeki Adalet Partisi bu bakımdan tam anlamında "karma" bir heyetti. Dört yıl sonra, 1969'da, Adalet Partisi'nden milletvekili adayı olma başvurusu geri çevrilen Necmettin Erbakan Türkiye Odalar Birliği Başkanı olmuştu. Oradan polis zoruyla atıldıktan sonra 12 Mart ertesinde İsviçre'de sürgünden ordu üst kademesinden gelen çağrılar üzerine döndü ve 73 seçiminde kendi Nizam Partisi'nin başında koalisyon ortağı, Başbakan Yardımcısı oldu!

.....

Bütün bunlar neye işaret ediyor?

Özellikle iki şeye: Biri, Cumhuriyet'in ekonomik /sosyal politika anlayışında ve pratiğinde 1946-50 arasında da, 950'den sonra da, sözü edilmeye değer bir kesiklik, kopuş olmamıştır. Olsa olsa, 23 İzmir İktisat Kongresi'nden beri günün ve dünyanın koşullarına uyumu gözetken, özellikle de İkinci Dünya Savaşı ertesinde ortaya çıkan spesifik soğuk savaş ve ekonomik yeniden mevzilenme koşullarında gündeme gelen kimi ikincil vurgu farklılıkları söz konusudur. 50-60 yılları arasında Demokrat mebuslar yerine Halk Partili sayılabılır iktidar olmuş olsalardı o tür vurgu farklılıkları ötesinde çok değişik uygulamalara imza atmayacakları muhakkaktı.

Tek parti döneminin CHP'sinde zaman zaman öne çıkan, ugünde kimilerine "devrimci" gibi görünen bazı anti liberal, hatta faşizan denilebilecek eğilimleri doğru tarihi perspektif içinde değerlendirmek gerekir. Gerçi 1930'larda Savaş'a doğru Recep Peker ve yaranının ısrarla vurguladıkları otoriter ve katı devlet anlayışını takiben Savaş içerisinde başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun temsil ettiği, içte ve dışta açık Nazi sempatisizliğine kadar varan siyasetlerin öne Savaşın sonuna doğru (944) yine İsmet Paşa'nın müdahalesiyle kesilmişti ama, Reiscumhur'un bu çıkışı rejimin ideolojik doğrultusunda yeni bir yönelimin işareti değil, bir tür *sapma eğiliminin düzeltilmesiydi*.

O eğilimin ardında iki önemli dinamik işlemektedir. Biri, burjuvazinin sermaye birikimi süreçlerinde 29 krizi sonrasında başgösteren özel

ihtiyaçları karşılayacak otoriter merkezli yaklaşımlar; ikincisi, 30'lu yıllarda Sovyet rejiminin kalıcılığı kanıtlandıkça hemen bütün Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan faşist eğilimlerin siyaset planında ağır basan etkisi. Bunda, 1935'te başlayıp 40'lı yılların ortasına kadar, Nazi Almanyası'nın Avrupa statükosunu bozma yönündeki çıkışlarını gözetmeye zorlanan dengeleyici bir siyaset izleme kaygısının etkisi olmamış değildir. İnönü'nün 944 konuşmasıyla başlayan yeni süreç birkaç yıldır Başbakan katında himaye gören Turancı hareketi -sembol isimlerinden biri, hatırlayın, ya da hiç bilmeyenler bilsin, Alparslan Türkeş idi- tasfiyeye yönelirken TC'nin diplomatik ve siyasi rotasını da Müttefiklerden (Batı demokrasilerinden) yana çevirdi. Bu, kimilerinin sandığı kadar zor gerçekleşen, radikal bir kopuş olmadı TC yöneticileri için. Cumhuriyet'in kurucu iradesini karakterize eden ideolojik belirlenimler zaten baştanberi Batı yönelimli olmuş ve temel tercih olarak hep öyle kalmıştır. Savaş süresince Türkiye siyasetinde Nazi Almanyası'yla inişli çıkışlı ilişkiler Türkiye'nin savaş dışı kalmasına ve bundan azami fayda sağlama gayretine değgin manevraların bir parçası, Sovyetler Birliği ile 1920 dostluk anlaşmasından kalma yakınlık kırk tilkiyi birbirinin yoluna çıkartmadan idareye yönelik ârızî bir siyaset, Sovyetler Birliği'ni de kapsayan Doğu âlemi karşısında Batı dünyasıyla uzun vaade kader birliği ise Cumhuriyetin ilk kuruluşundanberi süregelen temel iradî tercihti. O tercihin ardında da "27 yıllık tek parti" diktatörlüğünün nihai amacının, Tanzimat'la başlayıp, Birinci ve İkinci Meşrutiyet süreçlerini, İtilaf ve Terakki atılımını ve bunların ardındaki toplumsal dinamikleri kapsayan geniş ve derin bir bağlamda, ülkede burjuva demokratik bir hayat düzeninin geçerli olmasını sağlayacak koşulları geliştirmeyi ve ülke geleceğinin bu koşullar doğrultusunda belirlenmesinin gereklerini yerine getirmeyi baştanberi öngörmüş olduğu hiç de yabana atılacak bir iddia değildir.(2) Türkiye Cumhuriyeti, nereden zuhur ettiği meşkur, astığı astık, kestiği kestik bir iktidar kliğinin çiftliği değildi; Osmanlı varlığının sona ermesi ardından elde kalabilmiş geri bir ülke için zor ve kısıtlı koşullarda göze alınmış bir modernleşme projesiydi. O projenin muharrik güçleri sözgeliimi Gazi-İnönü ikilisinin politik dehalari ya da ihtiras ve iradelerinden hız ve azim almıştır almasına da, temelde dehaya ve ihtirasa yataklık eden ve kökleri 18. Yüzyıl sonlarına kadar uzanan tarihi/toplumsal mayalanmadan beslenen bir dinamik söz konusu olmasaydı, salt deha ve ihtirarla nereye varılabildi? Dolayısıyla, 950 Mayısında İnönü ve CHP'nin yıkılmasına varan süreçler de gerçek, maddi nitelikleriyle, 930'dan sonra Avrupa'da yükselen faşizm mihverinin 945'te Savaş'ta yenilgiye uğraması sonucu rejimin ideolojik/siyasi yapılanmasında yaşanan bir kırılmanın

ürünü değildi. Cumhuriyetin kurucu iradesinin başlattığı modernleşme projesinde varılan menzilde var olan yapılanmanın doğrudan ürünüydü. O yapılanmanın baştan beri taşıdığı milliyetçi, şoven ve ırkçı eğilimler, rejimin kendi gözünde varlık nedeni olarak kendine yakıştırdığı kalıcı ideolojik bir seçim değil, burjuva modernleşme projesinin ülke ve dünya koşullarında kendilerini dayatan bileşenleriydi: bizatihi 1923 Cumhuriyetinin "muasır medeniyet" seviyesi (Batılı değerler sistemi) tercihinin muteallik toplum mühendisliğinin pratik yapıtaşları arasında yer almaktaydılar.

Bir başka deyişle, 14 Mayıs'ta Milli Şefi yıkan, esas karakteri itibariyle, değişen dış dinamiğin içerde ilişki kurduğu işbirlikçi ve reaksiyoner (Cumhuriyet düşmanı) eğilimler eliyle başlattığı bir süreç olmadı. Tam tersine, TC rejiminin, toplumda kapitalist sermaye birikimi süreçlerini 20'li yılların ortasından 2. Dünya Savaşı sonuna ve 50'li yıllara kadar değişip duran bir uluslararası konjonktürde ve ülke içi maddi koşullar bağlamında yönlendirip daha ileri ve verimli bir aşamaya çıkarma yolunda üstlendiği gayretin ürünüydü. Nitekim, 10 yıllık DP siyaseti ve uygulamalarıyla önceki CHP siyaseti ve uygulaması arasında temeldeki özdeşlik DP iktidarının ekonomide önceki CHP hükümetlerinden aşağı kalmayacak kadar "devletçi" olması değil, CHP'nin tek parti iktidarının esas itibariyle DP hükümetleri kadar liberal niyetli ve yönelimli olması şeklinde tecelli etmiştir. Ortada birbirinden farklı gibi görünen iki siyaset anlayışı ve uygulaması vardiysa, onlar 1923'ten beri 80 yıldır "İlelebed yaşayacak!" denile denile süregelen aynı burjuva sınıf çıkarlarına dayalı TC'nin temel siyasetinin birbirini bütünleyen iki vechesinden ibaretti.

Bir de şu var:

"İkinci Cumhuriyet"çiler gibi bir yandan hayasızca global liberal ekonomi ve sözde özgürlük çığırtkanlığı yaparken, öte yandan ekonomide tek parti dönemi devletçiliğinin ve siyasette doğrudan ona bağlı olduğuna hükmedilen despotik uygulamaların, sonunda daha liberal bir "demokrasi"ye ulaşma gibi bir hedef ve içerik taşımadığını - taşıyamayacağını - düşünüp, tek parti dönemini demokrasinin ve özgürlüğün emekçi kitlelerin hayatlarına değgin bağlam-ları dışında uluorta kötüleyip aşağılamak, burjuva demokrasisine hiç olmadık hasletler atfetmeye ve buradan hareketle Türkiye'de burjuvazinin sömürücü sınıf çıkarına

hizmet yolunda elinden geleni geri koymayan "asker/sivil bürokrasi"nin geçmiş günahları üzerinde yoğunlaşarak, bugün o aynı sınıf çıkarı uğruna işlenip duran daha da ağır suçları temize çıkarma gayretine delâlet eder. "Birinci Cumhuriyet" yıllarının karakteristik zihniyeti ve pratiği ile o yıllarda işlenen demokrasi ve insanlık suçları üzerine söylenecek çok söz vardır ama, bunları söylemek kendilerine "İkinci Cumhuriyet"çi diyen globalleşmeci liberalizm çığırtkanlarına düşmez. Onların özlemini çeker gördükleri ikinci Cumhuriyet, birincisinin kemâle ermişinden başka bir şey midir? Tek Parti döneminde işçinin, köylünün, yoksulun ezilmesinin, onların haklarına ve çıkarlarına sahip çıkan aydınların en olmayacak baskılar altında susturulup etkisizleştirilmelerinin, sık sık ağır işkencelere uğratılmalarının nedeni bir "yönetici klik despotizmi", ayakları yere basmayan, sırf "memur maaşıyla" yaşayan bürokratik kesimlerin çıkarlarına dayalı afâki bir faşizan ideolojik yönelimin kendini dayatması değildi. Doğrudan sınıfsal içerikli, yoksul bir ülkede zenginleşmeleri istenen ve zenginleşmelerinin imkânlarıyla donatılmaya çalışılan insanların çıkarlarını gözetmeye adanmış bir ekonomik/sosyal politika ve uygulamalar bütünüdür. Kapitalist modernleşmeye ya da "çağdaş uygarlık düzeyi" denilen menzile giden yol doğrudan vahşetten geçer. Her yerde, her zaman böyle olmuştur. Olmamıştır diyen, Avru-pa'da ve Amerika'da sanayi devriminin nasıl yaşanmış olduğunu bir hatırlasın ya da bilmiyorsa öğrensin de gelsin!

Bütün bunlar, aslında, bilinmeyen şeyler değil. Yeni söylenmiyor. Küçükömer'denberi, ondan da çok öncelerdenberi çok söylendi. Şimdilerde ama pek söylenmiyor, söylene de kimse dinlemiyor, çünkü ekonomik/siyasi liberalizmin "göz kamaştırıcı" parıltısı ardında dünyanın gerçekliği gözlerden saklanmak isteniyor. Gözlerden saklanmak istenen, Türkiye gibi ülkelerde değil sadece, dünyanın en ileri ülkelerinde de artık tarihte kalmış bir şey değil, bugünün de katı realitesidir. İkinci Cumhuriyetçi zevat, öve öve bitiremedikleri ekonomik ve siyasi liberalizmin Türkiye gibi bir ülkede geçerli olduğu ve olabileceği kadarının da - tek parti döneminde olduğu gibi sonraları ve hattâ bugün de - milyonlarca sıradan yurtdaş çoğunluğunun içinde yaşatıldığı vahşet koşullarının ürünü olduğunu

Soylu'dan Detay

idraktan âciz olamayacak kadar cin fikirli olduklarına göre niçün böyle davrandıklarını varın siz tahmin edin!

Özet. Bunca uzun laftan sonra çok kısa bir özet.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin, kurulduğundan bu yana tek bir siyaseti olmuştur: Toplumu burjuva çıkarlar temelinde modernleştirmek, yani çalışan halkın alın terini iç ve dış kapitalistler için sermayeye dönüştürmek. CHP ve DP çizgileri diye özetlenebilecek iki ana "alt siyaset" ancak bu çerçevenin sınırları içinde ve birbirlerine bağlı olarak tek başlarına ya da birlikte bir anlam ifade edebilirler. Birbirlerinin alternatifi, karşıtı falan asla değildirler. "Bürokrat" ağırlıklı çizgi sömürü düzeninin muhkem kasnağını oluşturup korumaya, kollamaya ağırlık vererek işini görmüş, öbürü o kasnağın içini doldurmakta üzerine düşeni yerine getirmiştir.

1. Bu Ezan konusu sahiden çok ilginçtir. 27 Mayıs olunca herkes Arapça Ezanın hemen kaldırılacağını beklerken hiç de öyle olmadı. Alparslan Türkeş'in sesiyle, "NATO'ya, CENTO'ya bağlıyız!" diye bağırarak başa geçen 27 Mayısçıların din işlerinden sorumlu Milli Birlik Komitesi üyesi Albay Mehmet Özgüneş, ne hikmetse, 12 Mart'tan ve hatta 12 Eylül'den de sonra aynı görevde boy gösterdi! Sonraki her iki Atatürkçü cunta döneminde de Türkçe Ezana geri dönülmedi ve 80 darbesi ertesinde okullarda zorunlu din dersleri getirilirken devletin başında bir imamın oğlu olmakla övünen Kenan Evren oturuyordu... 60 ile 80 arasında her üç askeri müdahalede de din işlerinin niçün hep aynı şahsın eline teslim edildiği halâ anlaşılabilmiş değildir.)

2. Söz buraya geldiğinde çoğu zaman "burjuvazi yaratma" ibaresi kullanılır. Bu ibare, bir tür sözde hiç yoktan "burjuvazi yaratma" sürecinde kitlelerin rejimin elinden çektiklerini sınıf dışı âmillere ve fâillere bağlayarak kafa karışıklığı yaratmaya pek müsaittir. "Burjuvazi yaratan" her zaman, her yerde varolagelen ekonomik/toplumsal süreçlerin var ettiği ve varlığını ekonomide olduğu kadar (ne kadarsa o kadar: "Kediye göre budu," derdi Dr.Hikmet) siyasi tercihlerde, uluslararası ilişkilerde, ticarete, eğitimde, kültürde, vb., vb...

şası bakılmazsa pekâlâ görülebilir bir sınıfsal oluşumun kendisidir. Sözgelimi Osmanlının son yıllarına doğru toplumda oldukça esaslı bir "burjuva" realitesi olmasaydı Tevfik Fikret gibi bir şair nerden, nasıl çıkar gelirdi? İş Bankası 1924'de tepeden inme kuruldu ama yakın zamana kadar var olan Türk Ticaret Bankası, Harbi Umumi içinde yerel ticaret erbabının birikimi ve inisiyatifiyle Adapazarı'nda kurulmuştu. İstanbul'un yanı sıra, Mustafa Kemal Paşa' yı ve 19.Yüzyıl sonu ile 20.Yüzyıl başı Osmanlı/Türk Siyaset ve kültür entelicensiyasının büyük bir bölümünü yetiştiren Selanik ve Halit Ziya'nın memleketi İzmir, Cumhuriyet öncesi burjuvazi üreten merkezler değildiyse ne idiler?

Elinde Boruyla Bir soylu (Meliton Chkheidze'nin Portresi), 1906, Muşamba üstüne yağlı boya

Şiiri Bir "Güzellik Nesnesi"
Olarak Değerlendiren

Ahmet Hâşim

Konur Ertop

1926 Yılında yayınladığı Piyale (kadeh) kitabındaki
"Bir Günün Sonunda Arzu" şiiri 1921'de Dergâh
dergisinde yer aldığında çok yadırganmış,
anlamsız bulunarak eleştirilmişti.

0. yüzyıla girerken Türk şiirinde iki büyük yenilik yaşandı: Birincisi, "Sanat sanat içindir" anlayışına bağlı olan Tevfik Fikret'in, git-tikçe daha yoğun biçimde toplumsal sorunlara yönelmesiydi. "Rübab-ı Şikeste" (Kırık Saz) şairi, 2. Abdülhamit'in baskı yönetimine karşı artık özgürlük şiirleri söylüyordu. Meşrutiyet'in ilanı, ozanın şiirlerinde dile getirdiği beklentileri yerine getirmiş görünür. Ancak yeni yönetimin de daha önceki baskıları, çıkarıcılığı, adalet dışı tutumu yinelemesi yeni başkaldırı şiirlerine yol açar. Tevfik Fikret'in toplumcu düşünceleri Cumhuriyet aydınlanmasını besleyecektir. Genç Ahmet Haşim, Tevfik Fikret şiirinin toplumsal içeriğine uzak duranlar arasındadır.

Dönemin başka bir yenilik hareketi koyu Osmanlıcayla, aruz vezni kullanılarak yazılan şiirin halk şiiri kaynağına yönelmesiydi. Mehmet Emin Yurdakul'un *Türkçe Şiirler* kitabı, yeni şiire yeni bir çevren göstermişti. "Milli Edebiyat" hareketi içinde sade dil, hece vezni, halk şiirinin biçimleri yaygınlık kazanırken Ahmet Haşim bu yeniliğe de yabancı kaldı.

YENİ ŞİİRİN KURUCULARINDAN

İlk şiir kitabı *Göl Saatleri* 1921 yılında yayınlanan Ahmet Haşim, Türk şiirinin geleceğini şekillendiren toplumsal sorunlarla ilgilenmeye de, "Milli Edebiyat" akımının ilkelerine de uzak durdu. Çoğunluğa değil azınlığa seslenme yolunu seçti. Hızla ilerleyen dil yenileşmesi onun okurla arasını gitgide daha çok açtı. Böyle olduğu halde getirdiği yenilikler 1920'lerden günümüze pek çok meslekdaşının sanatı üzerinde etkili oldu. Örneğin İlhan Berk gibi, yeni şiirin önemli bir temsilcisi Ahmet Haşim'in şiirinden beslendiğini sık sık dile getirmiştir.

Memet Fuat, şiirimizde birbirinden ayrı iki gelişme çizgisini, 1) Nedim-Yahya Kemal-Nazım

Hikmet; 2) Seyh Galip-Ahmet Haşim-Necip Fazıl ve ona eklenen Dağlarca şiiri diye belirlemiştir.

Ahmet Haşim Bağdat'ta, Arapça konuşulan bir ortamda yetişmişti. Sekiz yaşındayken, hasta annesini yitirmesi yaşamını, kişiliğini derinden etkiledi. Bu etkiler ilerde şiirinde de görülecekti. Galatasaray Lisesi'nde öğrenim gördüğü sırada İzzet Melih Devrim, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Emin Bülent Serdaroğlu, Abdülhak Şinasi Hisar gibi geleceğin ünlü edebiyatçılarıyla okul arkadaşları oldu. Abdülhak Hamit Tarhan, Cenap Şahabettin, Tevfik Fikret gibi ozanların şiirlerini severek okuyordu. Ama o sırada Fransızca bir çağdaş şiirler antolojisi ona Fransa'daki yeni şiir akımlarını tanıttı. İlgisini çeken, sembolistler oldu. Öte yandan Japon şiirinden Fransızcaya yapılmış çeviriler, Japon estamplarında, İran minyatürlerinde canlandırılan görüntüler de onun şiirlerini gitgide daha çok besledi.

"Şiir-i Kamer" (Ay Şiiri) üst başlığını taşıyan bir dizi şiirinde hasta annesiyle Dicle kıyılarında dolaştığı çocukluk günlerinin üzümlü anıları dile gelir. "Zıll-ı mehasin" (Güzellikler gölgesi), zulmet-i pür-girye" (gözyaşı dolu karanlık) gibi imgeler pekâlâ "eski kamer (ay)", "hasta güneş", "gümüş sükül" diyebilen genç şairin "saat-i semen-fam" (yasemin renkli saatler) diyen Cenap Şahabettin'in etkisinde olduğunu gösterir.

HALKAPINAR SAZLIKLARI

"Göl saatleri" adını taşıyan şiir dizisi, Ahmet Haşim'in öğretmen olarak İzmir'de bulunduğu dönemde, Halkapınar sazlıklarındaki gözlem ve izlenimlerinden doğmuştur. Şairin karşısındaki gerçek dünyaya ilişkin görüntüler, Hai-kai'lerde anlatılan, estamlarda canlandırılan gizemli doğa ile birleşir: Hayatın biçimlerini hayal havuzunun sularından izler. Öğleğin yeşil sularında iri incilerden çiçekler parıldar. Gümüş böcekler uyku şiir-

leri okur. Kıyılarda güneş ışığını içmiş uyku ve serap kızları dinlenir. Öğleden sonraları gümüş kıyılardan ürkek ceylanlar su içer. Akşamları mavi kıyılara gölgeden kuşlar ağızlarında güneşten birer kızıl parlak inciyle döner...

1926 yılında yayınladığı *Piyale* (Kadeh) kitabındaki "Bir Günün Sonunda Arzu" şiiri 1921'de *Dergâh* dergisinde yer aldığı çok yadırganmış, anlamsız bulunarak eleştirilmişti. Şiirde, örneğin, şöyle dizeler bulunuyordu:

*Akşam, yine akşam, yine akşam!
Bir sırma kemerdir; suya baksam,*

*Akşam, yine akşam, yine akşam
Göllerde bu dem, bir kamış olsam!..*

Aradan 20 yıl geçecek, Orhan Veli ozanın "göllerde kamış olma" istemini,

"Bir de rakı şişesinde balık olsam" diye taşılayacaktı.

ŞİİR HAKKINDA BAZI DÜŞÜNCELER

Şiirlerini, özellikle de "Bir Günün Sonunda Arzu" şiirini anlamsız bularak eleştirenlere Ahmet Haşim'in yanıtı, *Piyale*'de yer verdiği, *Şiir Hakkında Bazı Düşünceler* yazısındadır. Anımsanacağı gibi Haşim orada şunları söyler:

"Şair ne bir hakikat habercisi, ne güzel konuşan bir insan, ne bir yasa koyucudur. Şairin dili düzyazı gibi anlaşılacak için değil, ama duyulmak üzere oluşmuş, musiki ile söz arasında, sözden çok musikiye yakın, iki arada bir dildir. Düzyazıda üslubun kurulması için kaçınılmaz olan öğelerin hiçbirisi şiir için söz konusu olamaz."

Şu değerlendirmeler de o yazıdadır:

"Şiir bir hikâye değil, sessiz bir şarkıdır."

"Şiirde, her şeyden önce önemli olan kelimenin

anlamı değil, cümledeki söyleniş değeridir."

"En güzel şiirler anlamlarını okurun hayalinden alan şiirlerdir."

"En zengin, en derin ve en etkili şiir, herkesin istediği biçimde anlayacağı ve bundan dolayı da sonsuz duyarlıkları içine alabilecek bir genişliği olandır."

Sembolistlerden etkilenen, onlar gibi serbest şiirin olanaklarını deneyen Ahmet Haşim, şiirlerinde yine onlar gibi müzikten geniş ölçüde yararlanıyor, kapalı söyleyişten hoşlanıyor, bilinç alanından çok bilinçaltına sesleniyordu.

Ancak onun şiiri sembolist şiirin kimi özelliklerinden yararlınsa da semboller (simgeler) üzerine kurulmamıştı. Bu şiir daha çok izlenimlere dayanıyordu.

Şiirin düzyazıya özgü olduğunu ileri sürdüğü anlama bağlı kalmasına karşı çıkan Haşim, "Öz şiir"e ulaşmayı amaçlıyor, görüntüden, düş dünyasından yararlanarak güzellik nesneleri kuruyordu.

Dil bakımından olduğu gibi biçim, kurgu, anlatım bakımlarından da şiirleri yalınlığa doğru gelişmiştir. Kitaplarına girmemiş, ölümüne yakın yayınlanmış şu şiirlerinde bu nitelikler görünür:

AĞAÇ

*Gün bitti. Ağaçta neşe söndü.
Yaprak ateş oldu, kuş da yakut;
Yaprakla kuşun parıltısından
Havzın suyu erguvana döndü.*

SÜVARI

*Şu bakır zirvelerin ardından
Bir süvari geliyor kan rengi.
Başlıyor şimdi melûl akşamda
Son ışıklarla bulutlar cengi...*

BAHÇE

*Bir Acem bahçesi, bir seccade;
Dolduran havzı ateşten bade...
Ne kadar gamlı bu akşam vakti,
Bakışın benzemiyor mutade*

*Gök yeşil, yer sarı, mercan dallar...
Dalmış üstündeki kuşlar yâda
Bize bir zevk-i tahattur kaldı
Bu sünen, gölgelenen dünyada.*

DÜZYAZILAR

Güzel Sanatlar Akademisi'nde estetik ve mitoloji öğretmenliği yapan Ahmet Haşim'in düzyazılarında bilgi birikimi, keskin gözlem gücü, sağlam akıl yürütme yetisi birleşir. Çelişkileri, bilgiye, akla ters düşen, tarihin gelişimini gözden kaçırarak görüşleri bıyık altından gülerek konu edinir. Şu değerlendirmeler onundur:

GELENEK - "Atalara saygı, onları taklit etmekle değil, ama kararlılık, zekâ ve yetenekte,

onlardan hiç de aşağı olmadığımızı ve bize bıraktıkları onur mirasını omuzumuzda taşıyacak güçte olduğumuzu göstermekle mümkündür."

YENİ SANATÇI - "Şaheserleri hakaretle havaya fırlatan şair dilbilgisiz, sözdizimsiz, anlamsız bir dille konuşmakla mutludur. Louvre'a ateş vermek isteyen ressam, müzeler sanatının alçaklık ve miskinliğine düşmektense, karmakarışık çizgiler, çemberler, kareler çizmeyi ve delice renkler karıştırmayı daha hoş ve eğlenceli buluyor. Müzikçi uyumsuz seslerle şarkısını söylüyor; heykeltçi Phidias ve Praxitèle gibi tunca ve mermere o öncesiz kıvrımları vermektense şimdi, tıpkı Afrika zencileri ve Amerika vahşileri yolunda acemi, korkunç yüzler yontuyor.

Buna karşı halkın durumu nedir?

Halk yeni bir dünyanın doğacağı yana yüzünü dönmüş, dikkatle ve şaşkınlıkla bakıyor."

1920'LERDE ÇİN - "Çin ulusu, geçmişine hayran ola ola kocaman bir fil leşi gibi havada çürüyüp dökülmektedir. Ölümün yerleştiği bu vücudu, kesin bir dağılmadan olsa olsa, Batı üniversitelerinde yabancı bir uygarlığa aşlanmakta olan yeni Çinli kuşak kurtarabilecektir."

1930'LARDA ALMANYA - "Sarı bezden uydurma bir avcı üniforması üzerinde, uydurma bir kayış, uydurma bir matara ve hayal edilen gelecekteki seferin uydurma teçhizatıyla erken süslenmiş şu bayağı çehreli adamlar kim? Bunlar Hitler askerleridir. Etrafa yan bakarak, sessiz ve karanlık dolaşan kırmızı kravatlı gençler kim? Bunlar da Hitlercilerden daha hayırlı olmayan komünistlerdir.

Akşam oluyor: Lacivert gece, binbir ışık beneğiyle caddeleri dolduruyor; karanlık köşelerde siyah mantolarına sarınmış birtakım korkak, genç kadın çehreleri belirdi. Bunlar bir değil, iki değil, belki binlerden fazla! Bunlar ne? Bunlar da açlığın günden güne artırdığı kıt müşterili Alman gece fahişeleridir.

Almanya pembe ve büyük bir elmadır. Fakat içi kurtludur."

ÇEVİRİYE ÇAĞRI - "Türkçe ne zamana kadar dünya düşünce alışverişinin dışında kalacaktır? Bütün eski Yunan ve Latin edebiyatı, bütün on altıncı, on yedinci, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılların Avrupa şaheserleri, kendilerinden tek habersiz kalan Türk ulusuna da açılmak için, hâlâ çevirmenlerini boşuna bekliyor."

ŞİİR - "Bizde manzum sözle konuşanlar içinde hiç genç ve sağlıklı bir insan yok mudur? Bunların hepsi de yaşlı, hasta, verem, sıracalı, kambur, kör ve topal mıdır ki, sesleri yalnız iç çekme ve inleme perdelerinden yükseliyor! Sevgilileri onları kovuyor, nişanlıları bırakıyor ve su, gece ve ayışığı kendilerini durmadan ölüme çağırıyor!

Şiir bu biçimde bir inilti olarak sürdükçe, 'şair' kelimesi korkunç bir hastalığın adı gibi, sağlıklı insanları elbette korku ve iğrenmeyle titretecektir."

TEOMAN AKTÜREL ÖLDÜ

Yapıtlarını "Teo" diye imzalayan ozan, çevirmen Teoman Aktürel öldü. Son yıllarını Narlıdere Yaşlılari'nde geçiriyordu. İzmir'deki bir Kitap Fuarı'nda konuşmamı dinlemeye gelmiş, görüşmemizde Narlıdere'de yaşamaktan mutlu olduğunu anlatmıştı.

Tanıştığımızda Galatasaray Lisesi'ni bitirmiş, Edebiyat Fakültesi'nde Fransız Filolojisi bölümünde okuyordu. Bir Dışişleri görevlisi olan ağabeyi de bir kültür adamıydı. Ataç'ın ondan söz eden yazıları vardır. Ben de Teo'yu ilk kez Çağaloğlu'nda Yaşar Kemal ve Ataç ile birlikte görmüştüm. Gözümün önünde hep güler yüzüyle canlanıyor.

DP yönetimi yıllarında *a Dergisi* yayınları arasında onun şiirlerini basacaktık. Şiirlerde kimi yerleri sakıncalı bulan arkadaşlarım bunları değiştirmesini isteyecekti. Tedirgin olmuştum, Teo'nun bunu kabul etmeyeceğini sanıyordum. Oysa umursamaz göründü, "Bu da bu döneme tanıklık eden bir not olarak tarihe geçsin!" dedi. Yaşama yarı alaycı, olayları küçümser bir yaklaşımı vardı. 24 saat sanatla içiçe olanlardandı.

Yazarken olduğu gibi konuşurken de öz Türkçe sözcükleri sıklıkla kullanırdı. Philippe Soupault'dan çevirdiği *Şarlo* kitabı TDK ödülünü kazanınca Kurum'dan beni aramış, onu bulup haber vermemi istemişlerdi. O çeviri çok hoştur: Şarlo, sevdiği kıza şiirler okuyacaktır. Teo çeviriye Özdemir Asaf'ın, Oktay Rıfat'ın şiirlerini yerleştirmiştir.

Prévert'den çevirdiği *Barbara* çok sevilirdi.

Sevgiyi, acıyı, savaşın getirdiği yıkımı anlatan şiirde, Brest'e yağmur yağarken Siam Caddesi'nde yürüten mutlu genç kızın o gün yaşadıkları artık çok gerilerde kalmıştır. Şimdi yakıp yıkan savaşın getirdiği acılar gündemdedir:

"Ah Barbara

Yağmur yağıyor Brest'e durmadan

Eskiden nasıl yağıyorduydu öyle

Ama artık bildiğin gibi değil bura, mahvoldu her şey

Harap, korkunç bir matem yağmuru şimdi yağan..."

K.E.

Modern Edebiyat ve Okur

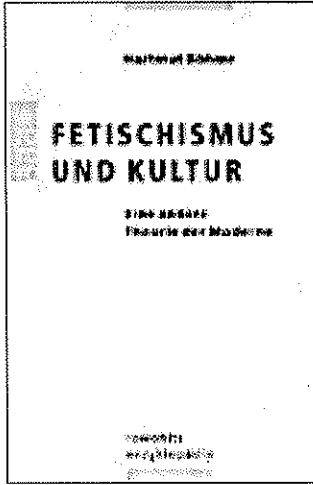
Orhan Aydın

Eski alışkanlıklar ve yanlış beklentiler, modern edebiyat metinlerinin gerektiği gibi değerlendirilmesinin önünde engel oluşturur. Aydınlanma çağının günümüze sarkan bazı değerleri durumu zorlaştırdığı gibi, "gerçekçi" edebiyat döneminden kalma alışkanlıklar da sorun yaratmaya devam etmektedir.

18. ve 19. Yüzyıl edebiyatında yükün büyük bölümünü yazarlar sırtlanmış ve okura mümkün olduğunca tamamlanmış, geliştirilmiş, olgunlaştırılmış; tadı, tuzu ve ağdasi yerinde metinler sunmak için büyük çaba harcanmıştır. Bu konuda yazarlar öylesine ustalaşmıştı ki, bu eserler okunurken: "Acaba roman sanatının sonuna mı gelindi?"; "Daha iyisi nasıl olabilirdi..?" gibi sorular akla gelmiştir. İşlenmemiş tema, denenmemiş teknik, başvurulmamış yöntem kalmamıştı sanki.

Bir "klasik" tüm ihtişamıyla karşımıza çıktığında, zihnimizde genellikle bir "ikili" belirir. Bunlardan biri yazarın kendisi, ikincisi ise eseridir. Bu büyü yüzyıllarca sürmüş ve pek de bozulmamıştır. "İkili" -yazar ve eseri- bir kumpanya oluşturmuş ve bunun mantığı gereği de dostça, arkadaşça, birbirine ait olma duygusuyla yaşayıp gitmişlerdir. Biyolojik ölüm bile kumpanya olgusunu bozamaz. Yazar ve eseri (yaratılmış karakterleriyle birlikte) ölümsüzleşmiştir.

Ancak 19. yüzyıl sonuna doğru, o güne kadar yalnızca kumpanyanın seyircisi ve izleyicisi, hatta takipçisi olan okur da bu ayrılmaz ikilinin arasına girmeye başlamıştır; ya da girmek zorunda kalmıştır. Bu zorunluluk, yaşamın sanatçıyı getirip bıraktığı yerle ilgilidir. Yazarın, okurunu yazı eyleminin içine çekmesi bilinçli bir tercihtir. Artık edebi metinlerin bilinmeyen, görünmeyen bir tamamlayıcısı vardır. Her okur okuduğu romandan kendi hikayesini yaratmaktadır. Boşlukları yazar okura bırakmıştır ve bu boşluklar oldukça geniş alanları kapsamaktadır. Bu boşlukların kendisi tarafından doldurulması gerektiğinin farkına varamayan, eski çağı okuru ise yeni metinleri anlamaz olur. Metnin sorumluluğunu paylaşmak istemeyen, buna hazır olmayan okuru modern edebiyat uzun süre içine almamıştır.

Eskisinden oldukça farklı olan metinler daha dikkatli, daha katılımcı, daha deneyimli bir okur talep etmektedir. Başlangıçta yazar bunu okurlarına doğrudan iletmemiş olsa da, onun zaman içinde yeni konumunu ve duruşunu kabullenmesini ve anlamasını beklemiştir (bu süreç içinde de yazarların anlaşılabilir olmayı göze aldığını düşünüyorum). Modern edebiyat metinleri karşısında okurun, "bu yazar anlaşılabilir şeyler yazıyor", ya da "bu adamı anlamıyorum" türünden yakınmalarıyla karşılaşmak her zaman mümkündür. Modern resim ve müzik sanatında da aynı sözleri işitiriz.

Modern edebiyatla okur arasında ortaya çıkan arızalı ilişkinin, modern sanatın diğer türleri ile toplum arasında daha çarpıcı biçimde varolduğunu kolaylıkla gözlemleyebiliriz. Bu konuda yüzyılın başında ortaya çıkan ve güçlü biçimde uzun süre varlığını sürdüren önyargılar, azalmış olmakla birlikte günümüzde de etkili olmaktadır.

Aradan yüzyıl geçmiş olmasına karşın, modern sanat eserlerine tahammül etme noktasını aşmış, onları beğenip, onlardan hoşlananlar dahi yaygın biçimde "anlamamaktan" söz ediyorsa, bu konunun üzerinde ayrıntılı biçimde durmakta yarar olduğunu düşünüyorum.

Edebiyat dünyasındaki değişimlerin ve yeniliklerin durup dururken ortaya çıkmadığını, buradaki gelişmelerin bir iç devrim sorunu olmadığını düşünürsek, anlaşılmanın önümüzde duran kuru bir edebi metinden ibaret olmadığını da kabullenmek durumunda kalırız. Edebi metinler üzerinde en fazla etkinin, yazarın içinde yaşadığı zaman diliminin sosyal, siyasi ve ekonomik olayları olduğu bilinmektedir. Bu durumda; fazla seçeneği olmayan yazarın (sanatçının) - yaşamadığı geçmiş, ya da yaşayamayacağı geleceği anlatan metinler yaratması mümkün olmadığına göre -, yazdıkları zor anlaşılıyorsa, nedeni-

ni modern dönemin karmaşık ve kaotik yapısında aramalıyız.

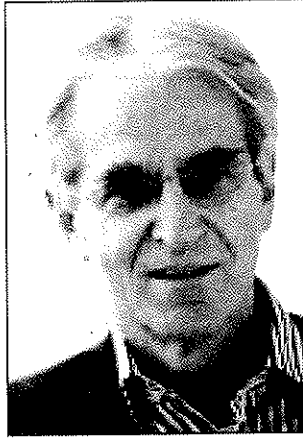
MODERN ÇAĞIN ÇELİŞKİLERİ

Yazar, modernleşme sürecinin çelişkilerini hem kendi içinde yaşatır, hem de eserlerinde. Okuru yardıma çağırmak zorunda kalması da bence bundandır. Modern dönemin edebiyatçısı, bazılarının sandığı gibi sanatına sanat katmak için "zor anlaşılır" olma yolunu seçmemiştir -şarlatanlar hariç-. (Burada "modern" sözcüğü çağdaş olanı değil, kendinden önce hüküm sürmüş olan akımlardan farklı olan bir dönemi anlatmaktadır. Yoksa çağdaşımız olmayan, bu dünyayı çoktan terk etmiş Kafka, Joyce ve Beckett gibi yazarları modern edebiyatı tartışırken hiç anmamız gerekirdi. O zaman da modern edebiyattan söz etmek biraz güçleşirdi sanıyorum...) İlgili ilgisiz birçok kişinin, sanatın bir bilmece olması gerektiğinden; derin bir gizem taşımasının, bu sırlara her önüne gelenin erişememesinin ve zor anlaşılmasının önemli olduğundan; aksi durumda eserin sanattan sayılamayacağından söz ettiğini biliyoruz. Ancak, bir roman yazarı uçuk soyutlamalar yapmak ve anlaşılabilir metinler kurgulamak üzere oturamaz masasının başına. Belki resim sanatında bu tür girişimlere rastlayabiliriz, ama edebi metin yazarının hiç anlaşılmayan cümleler kurmasını da bekleyemeyiz; böyle bir romana da rastlanmamıştır.

Okurun modernleşme çağına ortaya çıkardığı metinleri zor anlıyor olmasının nedeni, yazarların zor anlaşılır metin yazma merakından kaynaklanmaz demek istiyorum. Ancak böyle bir merakın bazı yazarlarda ve sanatçılarda hiç olmadığını söylemek de zor.

Elbette edebi bir metnin, her şeyi açık/seçik ve sorgulamadan, ancak bir traş makinası prospektüsünde yer alabilecek bir anlatımla, yanlış anlaşılmasını kesin bir dille engellemek üzere yapılandırılmış olması mümkün olmadığı gibi, yaşamı ve dünyayı alabildiğine akılcı bir üslupla açıklama gayretine de girişmeyeceğini tahmin edebiliriz. Böylesi denemelerin "sanat" başlığı altında ele alınamayacağı açıktır. Ancak bu böyle diye büyü bir sembolizme kaçıp, tamamen anlaşılabilir bir eserin peşinden koşmanın da bir yanlış olduğunu söyleyebiliriz. Bu anlayış sanatı "kriptisizm" -anlaşılabilirlik- denilen noktaya taşır, ki bizim yazı konumuz bu değildir. Modern edebiyat metninin zor anlaşılır olmasını, bu dönem yazarlarının kriptisizm tutkusuna bağlamak yanlıştır. Böyle bir okur yaklaşımının ancak önyargı sonucu ortaya çıkabileceğini düşünüyorum; ya da ideojik bir tercihle anlamamakta ısrarcı olmaya bağlıyorum. Sorunun daha çok, modernleşme sürecinin herkes için yarattığı zorluklardan ve barındırdığı çelişkilerden kaynaklandığını düşünüyorum.

Peki, yazarı da, okuru da alt üst eden ve anlaşılması

H. Böhme

zor olan nedir?

Prof.Dr.Hardmut Böhme, " Farklı bir modernizm teorisi" altbaşlığı ile kaleme aldığı "Fetişizm ve Kültür" adlı kitabında modernleşmenin nasıl algılandığı konusunda şu açıklamayı yapmıştır:

"Kendini modern olarak tanımlayan toplumların, modernleşmeyle ilgili bazı öngörülleri vardır. Örneğin, bu toplumun bireyleri gününbirlik işlerini eski, geleneksel toplumlarda olduğu gibi dini kurallara göre değil, daha çok laik hukuk sistemine göre düzenlediklerini düşünürler. Bunu yalnızca düşünmezler, bazı kilit sözcüklerle de ifade etmeye çalışırlar. Modern toplumun en belirgin özelliklerinin; akılcı yöntemle çalışan bir

hukuk sisteminin olduğunu, kurumların demokratik bir işleyişe sahip olduğunu, sanayileşmenin ve teknik alt yapının gelişmiş olduğunu, bilimselliğin her alanda kendini hissettirdiğini düşünürler.

H.Böhme saptamalarını şöyle sürdürmüştür:

"Yukarıda sayılan özellikler, modern olmanın vazgeçilmezleri arasında sayılabilir ve sözkonusu değerler modernleşmeyle birlikte anılıyorsa bu bizi çok fazla şaşırtmaz. Ancak bizi şaşırtan, bu olması gerekenlerin yanı sıra modern öncesi toplumlardan kalan formların güçlü biçimde işlevlerini sürdürmesidir.

"Büyücülük yöntemlerinin, yıldız fallarının, değişik kùltürin, dini ritüellerin ve çeşitli inanç kurumlarının modernleşme sürecinde çözülüp ayrıştığını söylemek yanlış olmaz. Ancak, her ne kadar aralarındaki güçlü bağlar gevşemiş, dokuları seyrelemişse de, içlerinde taşıdıkları enerji ve onlara duyulan ihtiyaç ortadan kalkmamıştır. Böylece çözülüp ayrışan bu gelenekler bir bakıma moderleşme sürecinde ortalığa saçılmıştır, ya da açığa çıkmıştır diyebiliriz. Bugün bu formların modern toplumun tüm katmanlarında temsil edildiğini görebiliyoruz.

"Ayrıca toplumun modernleşme sürecine uyum sağlayabilmesi için gerekli koşullar sağlanamamış, süreç içerik olarak zayıf kalmıştır. Bu nedenle de, birçok kişi ve kurum modernleşme süreciyle uzlaşmamış, yalnızca işine geldiği zaman ondan yararlanmaya çalışmıştır. Bu faydacı tutum ise istikrarsız bir ilişkinin doğmasına neden olmuştur.Çoğu zaman birbiriyle tutuşmayan, çelişkili uygulamalar ortaya çıkmıştır. Bir yandan etkin bir işlevsellik içinde işini yapan uzman kişilerle karşı karşıya gelebilirken, diğer yandan aynı kişinin tatil günlerinde toplu meditasyon seanslarında, şaman törenlerinde kendinden geçerseğine bağırıp çağırdığını duyuyoruz. Zamanının önemli bir bölümünde ciddi plan ve programlar yapıp, düzenli ve güvenli bir yaşam sürme niyetinin altını çizen birini, günün birinde çılgınca bir maceranın peşine takılmış sürüklenip giderken izleyebiliyorsunuz. Gerektiğinde demokratik bir karşı çıkışı ve eylemi

gönül rahatlığı ile sergileyen birini, bir başka gün dini cemaatlere büyük bir merakla katılma eğilimi içinde olduğunu gözlemliyorsunuz."

Modernleşmenin bilinen niteliklerini içselleştirmemiş bir toplum, kendini yine de "modern" olarak tanımlayabiliyorsa -ki bu durum Türkiye'de yaşayan bizler için hiç de anlaşılmayacak bir durum değildir- modernleşme sürecinin çelişkilerine yakından bakmakta yarar vardır. Prof. Böhme bu durumdan iyice kaygılanarak tezini bir başka vurguyla genişletmiştir. Bu vurgunun bir başka yazı konusu olmasının ve tartışmaya açık olmasının dışında, çağımızın yazarlarının hangi nedenlerle kendilerini ifade etmekte zorlandığının da ipuçlarını taşımaktadır. Modern edebiyat okurunun çektiği sıkıntıyı da bu bağlamda aramak gerekecektir.

H.Böhme yaşanan sürecin tuhaflığını, kavramlara biraz da tersten bakarak anlatmaya çalışmıştır. Düşünce sistemimizde -epeyce uzun bir süredir- modernitenin eskiyi önüne katıp süpüreceği konusunda, ya da en azından bunu er geç başaracağı konusunda en ufak bir şüphe izine rastlamak mümkün değildir. Yazar ise, günümüzdeki görüntünün bu bakımdan çok iç açıcı olmadığını; akıl dışına sıkça başvurulduğunu, medyatik ve politik kültlerin yaratıldığını, birbirinden çok farklı dini akımların beklenmedik biçimde çoğaldığını, politik idollerin ortaya çıktığını öne sürerek: "Bu durumda modernleşmenin kendi ilkeleriyle gelişmesini sürdürüp sürdürmediğinden emin olamayız..." demektedir. Seküler anlayışın eskiye göre çok daha yaygın olmasına karşın, karşımıza çıkan yaşam tarzının bununla çelişmesinin bir açıklaması olması gerektiğini düşünen Böhme, geleneksel toplumların kültür formlarının modernizmi kullanarak geliştiğinin düşünülmesi gerektiğine işaret etmiştir.

Tezini güçlendirme açısından böyle bir vurguyu gerekli gören H.Böhme'nin görüşleri, modernleşme sürecinin belirleyici özelliğinin birbiriyle çelişen değerlerin aynı anda birarada bulunmasının belirtilmesi açısından önemini korumaktadır. Bu özellik başka araştırmacılar tarafından "farklı zamanların eşzamanlığı" olarak ele alınmıştır daha önce. Modern edebiyat okurunun ve yazarının zorlandığı noktaları açıklaması bakımından H.Böhme'nin yaklaşımı dikkate değer saptamalar içermektedir. Makalede yer almasının nedeni de budur. Ancak bir düşüncemi ertelemekten belirtmeliyim, H.Böhme "modern çağın çelişkileri" üzerinde dururken, modern tanımında "aydınlanma" döneminin değerlerine fazlasıyla bağlı olduğunu göstermiştir. Bunun epeyce geride kaldığını, modern sanatın aydınlanma dönemine tepkiyle ortaya çıktığını belirtmekte yarar var. Modern zamanları, aydınlanmanın karşıtı olarak ele aldığımızda, H.Böhme'nin çelişki diye anlattıklarını modern dönemin özellikleri olarak da tanımlayabiliriz; ama bu sonucu değiştirmez. Modern dönemin karmaşası, bu dönemi anlatan metinlere de yansımıştır ve "zor anlaşılır" olmalarının nedeni budur.

ALİŞKANLIKLAR VE BEKLENTİLER

Bilindiği gibi, aydınlanma düşüncesinde tarihsel süreçlerin bir amaç doğrultusunda, düz bir gelişme çizgisi izleyerek, ama kesinlikle ileri bir evreye doğru hareket ettiği öngörülürdü. O dönemde akıl alabildiğine yüceltilirdi. Böylece aklın, akıl-dışını önüne katıp yoketmesini beklemekten başka yapacak bir şey yoktu. Bu kabullerle birlikte, her şey daha kolay anlaşılır ve kavranır bir hale gelmişti. Sanki tarihsel süreçler hep beraber önceden saptanmış bir hedefe yönelmişti de, bize düşenin yalnızca hedefin ne olduğunu anlamaktır, gibi sonuçlar ortaya çıkarılmıştır.

Durumun böyle olmayışına tüm aydınlanmacılar gibi H.Böhme de şaşırmıştır. Yazdığı kitabın bazı bölümlerinden öyle olduğu anlaşılıyor. Ancak bizi H.Böhme'nin şaşkınlığından çok, modern dönemin yazarlarının ve okurunun şaşkınlığı ilgilendiriyor. Yaşananlara şaşkınlıkla bakıp, bunu okuruyla paylaşmak isteyen bir yazar tipiyle karşı karşıyayız. O, her şeyi zaten önceden bilen yazarların ruhi haliyle ve yanılışıyla yaklaşılamazdı konuya.

Kaosun içinde yaşayıp, buna neden olan olaylar zincirini ve yumağını sıraya sokamamak, elbette "anlamayı" zorlaştırır. Ne var ki, sırf anlamayı kolaylaştırmak için de uydurma bazı kategorileri yapılandırıp, işte gerçekler bunlardır diye sunulamazdı. Modern dönemin yazarları da bu yanlışla düşmemiştir zaten. "Yaşam neyse, o !" yaklaşımı belirlemiştir edebiyatın niteliğini, yoksa "bir bilen" yaklaşımı değil. Okur bunun şahididir artık; edilgen bir izleyicisi olmaktan da kurtulmuştur.

Eski alışkanlıklar ve yanlış beklentiler, modern edebiyat metinlerinin gerektiği gibi değerlendirilmesinin önünde engel oluşturur. Yukarıda kısaca değindiğimiz aydınlanma çağının günümüze sarkan bazı değerlerinin durumu zorlaştırdığı gibi, "gerçekçi" edebiyat döneminden kalma alışkanlıklar da sorun yaratmaya devam etmektedir.

Trivial, ya da benim harc-ı alem edebiyatı dediğim türe tepki olarak gelişen "gerçekçi akım", sanayi devriminin ve hızlı kentleşmenin yarattığı sorunlara değinirken, yansıttığı gerçekçi görünümün yanına sonradan sonraya okurun canını sıkan eklemeler yapmıştır. Bunların yarattığı beklentiler ise, modern dönem yazarlarını sıkıntıya sokmuştur.

Gerçekçi akım genel olarak umuda kurgulanırdı. Durum ne kadar vahim olursa olsun, tünelin ucunda her zaman bir ışık belirirdi. Bu metinlerde yukarıda sözünü ettiğimiz, yazar icadı bir bilen, olimpik bir anlatıcı vardı. Bu her şeyi bilen tanrısal göz aynı zamanda iyiyi-kötüyü, haklıyı haksızı şaşmaz biçimde belirlerdi. Modern dönem metinlerinde bu açıklıkta kurgunun gerçekliğine ulaşılamadı. Oysa eskiden kalma bir alışkanlıkla, anlatıdaki olayların arkasındaki gerçekle kolaylıkla ulaşılmalıydı. Bu olmadı.

Sanatın giderek kendisi için var olmaya başladığı dönemde sanatçının kendisi de tanrısal bir mertebeye çıkıyordu ister istemez. Böyle olunca da sanatçı

dokunulmaz, sihirli, tekin olmayan özerk ve güçlü, özel bir yaratığa dönüşüyordu. Sanatçı yaratır; yaratıklarından da sual olunmazdı, yazar Steinmez'in de-yimiyle.

Sanatçı idolü öylesine bir beklenti yarattı ki, sanat denilince: kesinlikle dehayı gerektiren yaratıcı bir süreç, renkli bir hayalgücü, buluşlar, yoğun bir uğraş ve emek ve ürünüyle boğuşan bir sanatçıdan başka bir şey akla gelmez oldu. Modern metinlerde okur bu özellikleri algılamayınca yazılana da -en azından başlangıçta- mesafeli yaklaştı ve özellikle de anlamadığını belirtti, ancak belki de anlatılan çok yalın bir gerçektir ve anlaşılabilmesi de olanaksızdı, Kafka'nın romanında düzenin labirentinde kaybolan bay K'nın başına gelenler gibi...

Eskiden okurun yazarı duyduğu güven o kadar fazlaydı ki, okuma eylemi sırasında yalnızca yazılı gerçeğin peşine düşülür, başkaca bir şey talep edilmezdi. Modern edebiyat metinlerinde ise anlatının gerçekliğinden çok, taşıdığı anlamın peşine düşmesi gerektiğinde, okur zorlandı. Gerçekçi dönem metinlerinde anlam açıktı, burda ise ancak peşine düşersen kendisini ele veriyordu, (zor, zahmetli bir işti; ama kesinlikle daha tatmin ediciydi).

Bir beklenti de, yazılanın okuru teselli etmesi yönündeydi. Sorunu fazla olan bu dünyada yazar tanrısal kattan okura bir çıkış yolu, rahatlatıcı bir merhem göndermeliydi. Halbuki modern metinler, hem anlatıktıklarıyla insanın ruhunu sıkıyor , hem de sonuçta hiçbir çıkış göstermeyerek kişiyi ikinci kez zora sokuyordu. Teselli bekleyen ve bulamayan okur, öfkesini yazardan ve metinden çıkarmayı deniyor ve sonuçta : " Bunlar anlaşılabilir şeyler..." diyerek tavrını belirtiyor.

YENİ OKUR DURUŞU

Modern edebiyat okuru romanda olup biteni kendi yaşamıyla somutlayarak, kendi hikayesini yaratmaya başlamıştır. Eski romanlarda bir roman kahramanı vardı ve olaylar onun çevresinde gelişirdi; günümüzde ise kahraman okurun kendisidir ve artık o da bunun farkındadır.

Okur kendi yaşamında dirençlerin, aksiliklerin, beklenmedik gelişmelerin, kırılma noktalarının ve anlaşılmasız olayların, rastlantıların hesapsız kitapsız ortaya çıktığını bilmektedir. Aynı yazıldığı gibi...Önünde duran metin yaşamın tıpkısıdır. Metin de, yaşam da birbirinin aynıdır. Bu onu heyecanlandırır.

Okur ; hem kendi hikayesinin, hem önünde duran metnin donmuş kalmış ve değişmez birer kalıp olmadığını da anlamıştır.Sonuna kadar dönüşen, değişen metinler sözkonusudur artık. Metin her okunuşta kendini yeniden üretmektedir; buna göre de okunmalıdır elbette...

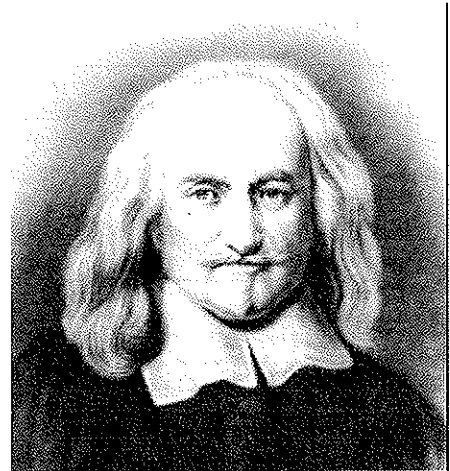
Eski metinler okunurken yalnızca dikkat kesilmek ve anlatılanın kronolojik sırasını şaşırılmamak yeterliydi. Şimdi ise, aynı zamanda üzerinde kafa yormamız gerekmektedir. Sonuç olarak, okurun katılımıyla edebi metinler canlanmış ve sınırsız bir anlam zenginliğine kavuşmuştur, denilebilir.

17. Yüzyıldan bir âkil adam!

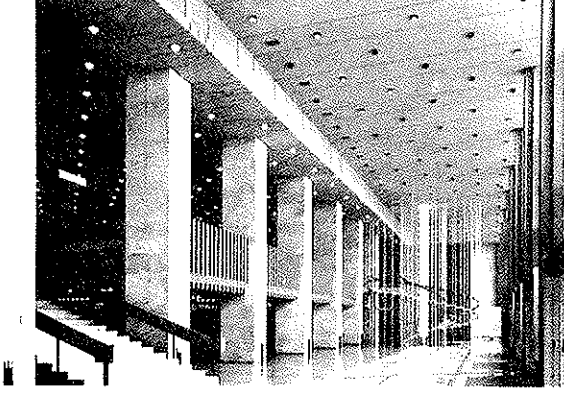
Thomas Hobbes'ın, *Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri* adlı kitabı Deniz Zarakolu'nun özenli çevirisiyle Belge Yayınları tarafından basıldı. Elias Canetti'nin, "Bütün insan davranışlarında gücün merkezî yerini saklamayan tanıdığım tek düşünürdür," dediği, ama bunu gücü yüceltmek için değil, göstermek için yaptığını söylediği Thomas Hobbes, çalışmasında, çağının "insanlık durumu"nu, burjuva düşünce sisteminin temel dayanaklarını ve hâkimiyetinin felsefî temellerini parlak biçimde sistematikleştirmişti. Devletin nedenlerini ve ortaya çıkışı ile devlette ifadesini bulan egemenlik yetkisinin ahlâkî çerçevesini irdeleyen Hobbes, düşüncede varolan hiyerarşik dizilişi toplumsal hiyerarşiyeye de uyarlar, bize, "durumumuz"un bizden bağımsızmış gibi duruşunu açıklar.

Hobbes'ın ulaştığı bütünlük şöyledir: "Her devlette halk yönetir. Zira halk tek bir kişinin istenci vasıtasıyla bir istençte bulunur. Demokrasi ve aristokraside yurttaşlar, kalabalık ve konsey halk iken, monarşide ise tebaalar, kalabalık ve kral halktır."

Hobbes'ın ulaşıp içinde hapsoldüğü bu bütünlüğü sonraki modern demokratik devlet kırabildi mi? Hayır. Çünkü kırılıp çözüleceği yer, devlet fikrinden kurtulmakta değil, devletten fiilen kurtulmaktadır.

THOMAS HOBBS 1588-1679

Geçende bir münasebetle İstanbul AKM'nin iç mimarisinin ne kadar güzel ve uyumlu, Cumhuriyet mimarisi adına öğünülecek bir eser olduğuna bir kez daha tanık oldum. Dış görünümü pek bir "matah" izlenimi yaratmayan bina, içine girince bambaşka bir evrene sokuyor insanı. Geniş, ferah, kullanışlı, dinamik, modern... Tevekkeli değil, AKP iktidarının Koç adını taşıyan zikri fikrine tebellüş önceki kültür bakanı yıkıp yok etmekten başka bir şey düşünmüyordu bu yapıyı!

Gözlerine takılan, ellerine değen her şeyi yıkmaya bayılıyorlar, tuhaf değil mi, kendilerine muhafazakâr diyen bu baylar? Bizans'tan kalma, Osmanlı'nın – hiç de gereği kalmamışken – koruyup sakladığı Bizans yadigarı surları yıkıp yerine sıra sıra "moderin" apartmanlar yapalım diyen de şimdikielerin ağababalarından biriydi. Tekrarda beis yok, hem Oğuz, hem Han, hem Asil ağabeylerden biri, hem de Türk!

AKM'yi diledikleri gibi yıkabilirlerse kimbilir yerine ne biçim otelli motelli, mescitli, alt / üst çarşılı (arada bir de millete sus payı opera salonu yapılacakmış!) tam da Suudi kral ailesi zevk ve görgüsüne lâyık "arabesk modernite" hârikası bir ucube konduracaklardır! Nasıl olsa ülkemiz mimar-mühendis câmiası hazretlere her türlü hizmeti sunmaya dünden hazır, iştahı burnunda anlı şanlı, altın yıldız diplomalı zevattan yoksun değildir.

Öncekinin yerine gelen şimdiki de geçende bir gün, "Yenisinin iki yılda biteceği kesinleşmeden AKM'yi yıkmam!" dedi.

Yıkamazmış..! "Ben," diyor. Yıkılacaksa o yıkacakmış, yıkılmayacaksa da yine o yıkamayacakmış! "Ben!" demeye bunlar pek bayılıyorlar. Yeni bakan Günay'ın da siyaset çölünde otuz yılı ne seraplar göre göre geçirdiği hergün biraz daha anlaşılıyor. Çevreye çabuk uyum sağladı. Ondandır büyük bi Allah var sanıyor...

T.A.

TAM BİENALLİK!

Aziz Nesin'den mülhem böyle bir deyim niçin girmesin kelime dağarcığıma..? Çılgınlığa dair değil de, ahmaklığa dair!

Bir de küstahlığa kadar varan bir vurdum duymazlık ("kendine güven" mi demeli?) yanı var olayım.

Kısa metraj film yap, ne demek/göstermek istiyorsan de, göster! Değil mi? Orada – ve illa da orada! – onca yer işgal etmenin âlemi ne? Fotoğraf sergisi, karikatür sergisi yaparsın, o da olur. Kendini ifadeye yetmez mi? Adına "üç boyutlu" diye de bir sıfat ekleyebilirsin. İllâ Bienal'de bir yer bulup sergilemenin hikmeti ne ola?

Hiç!

Saçmalık!

Masanın üstüne içi su dolu bir sürahi ile boş bir bardak koy... Evrenin sırrı üzerine üç sayfa icrayı lübiyat et. Tutturabildiğine ...

Kimi kandırıyorlar?

Besbelli var bi kandırdıkları... da, asıl sorulacak soru kandırılanların niçin ve nasıl kandıkları.

Merak etmez misiniz iki yılda bir gelip kapımızı çalan, kimi soracak acaba diye yüreciklerimizi ağzımıza getiren Bienal'e katılmanın yolu nedir acaba? Nerden, hangi mahfillerden, ne gibi ilişkilerden, kimlerden geçmektedir? Masaya bir sürahi ile bir bardak koyan içeriye alınmaya değer görülüyorsa, tencere kova koyan niçin görülüyor? Bütün sergide topu topu şu kadar – diyelim hepsi 250 parça iş / eşya – varsa, o 250 değil de onların yerine başka 250 parçanın olmaması ne anlam taşımaktadır? Gözetilen "kriter" nedir? Ne olabilir? O "kriter" neden *kriter*dir?

Anlı şanlı küratörler kaşını gözünü beğendiklerini içeri almışlar dense çok mu densiz bir laf edilmiş olur?

Bir dahaki Bienal'e önereceğim kendi tesisatımı (enstalasyon) duyuruyorum, şimdiden söyleyeyim de iki yıla kadar ola ki bir başkası benden önce aynısını akıl edip yerimi çalmasın:

Büyük salonun en sağ köşesinde dört duvar arasında üstü örtülü bir mekân. İçinde hiç bir şey yok. Bomboş. Duvarlar, tavan, köşe bucak hep beyaza boyalı. Ne başka bir renk, ne ufacık bir leke. Dış duvarlarda da hiç bir yazı, işaret yok. Sabahın bir vaktinde kapı yarı açık duruyor.

Sergiyi gezmeye gelenlerden bir kaç kişi merak edip içeri giriyorlar, kapı arkalarından kendi kendine kapanıyor, bir daha açılmıyor... Ne yapılsa açılmıyor. Ne kadar sürüyor bu?

Evrenin sırrını keşfetmek ne kadar zaman alır? 10 dakika mı, 24 saat mi, 5 gün mü? O zamana kadar kapı açılmayacak. Hiç!

"İyi ama bu zulüm, işkence!" diyeceksiniz.

Evrende zulüm üzerine 10 dakika, 24 saat, 5 gün tefekküre ne dersiniz?

Tam bienallik işte!

İster iyimser olsun, ister kötümser, hiç farketmez.

T.A.

Antonioni ve Bergman

Refik Zerengil —

Antonioni, yeni toplumun bireyin dünyasında yarattığı yıkımları, kişilik parçalanmalarını, yabancılaşmayı, mekanik bir dünyada insanın yalnızlaşmasını, evlilik içinde insansızlaşan, iletişimsizleşen bağları işliyordu

Geçen yüzyılın şafağında doğan ve dünyaya yayılarak fiksiyon dünyasında ön plana geçen sinemanın büyük ustalarından ikisi iki gün arayla öldüler. Ingmar Bergman 89 yaşında, Michelangelo Antonioni 95 yaşındaydı. Her iki sanatçıya basında ve medyada pek az yer verildiğini görünce Ses-online'da iki kısa tanıtma yazısıyla onları anmak istedim.

hemen sonrasında yaşadı. 1945'te başlayan ve 1952'ye kadar dorukta kalan, ama sönümlenerek 50'lerin sonlarına uzanan Neo-realist (Yeni Gerçekçi) sinema sözünü ettiğimiz 15 yıl içinde Avrupa sinemaseverlerinin ilgi ve beğenisini kazandı. Yapım bakımından yoğunluğu topu topu on yılı bile bulmadığı halde sinema tarihine mal oldu. Rossellini, Visconti,

Bazı gazetelerin haftalık sinema sayfalarında veya periyodik sinema dergilerinde yazılar çıkacaktır, fakat özellikle görsel medyanın vurdumduymazlığı sanata ne kadar önem verdiklerini gösteriyor. Mesela bir-iki kanal bu yönetmenler için bir retrospektif gösterisi düzenleyip onların önemli filmlerini izleyiciye sunabilirlerdi, tematik kanallar belgeseller yayınlayıp, Türkiye'nin bazı sinemacılarıyla, eleştirmenleriyle söyleşiler yapabilirlerdi. Üstelik yaz sezonu nedeniyle TV şirketleri boşluk çekiyorlardı, saçma sapan eski dizileri veya TV filmlerini tekrar tekrar yayınlıyorlardı. Veya örneğin Barış Akarsu hepimizin çocuğuydu, kardeşiydi, genç sanatçının hazin ölümü herkesi üzüntüye boğdu, ama onun ölümünü magazin hâline getirmek için harcanan TV saatlerinin yüzde biri sinema tarihinin bu iki ismine ayrılmadı. Barış'ın ölümü duygu sömürüsü için kullanılmaya elverişliydi, sinemacıların ve yapıtlarının tanıtılması, bilenlere hatırlatılması ise sıkıcıydı, yani bilgi ve beğeni konusuydu.

YENİ-GERÇEKÇİLİK VE YENİ DALGA

2.Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında sinema dünyasında iki önemli akım vardır, Birisi İtalya'da Marksizmin, Sovyet realizminin, İtalyan popülizminin etkilerini taşıyan ve toplumsal sorunları (savaşın ve faşizmin yıkımları arasından, yoksulluklar içinden yeni İtalya'nın doğuşunu, kente göç dahil ülkede yaşananları belirgin bir umutlulukla işleyen) Neo-realizm, diğeri ise doğrudan doğruya bireyin özgürlüğüne eğilen varoluşçuluğun etkilediği Fransa'da Yeni Dalgası sineması.

İtalyan sineması altın çağını 2. Dünya Savaşı'nın

Fellini, de Sica, Lattuada, Comencini, Zampa, Zavattini, Germi, de Santis gibi yönetmenlerin yaptıkları o filmler (farklı toplumsallıkların ve siyasal olguların ortaya çıktığı) günümüzde bile tarihsel belge olarak değil, yaşarlığını koruyan insan dokuları olarak ilgiyle izleniyorlar. Sinema klüplerinde, ticari sinemaların toplu gösteri programlarında ya da kaliteli TV kanallarında tekrar tekrar gösteriliyorlar.

Michelangelo Antonioni'nin sinemadaki büyüklüğünün bir yönü ne birinci ekole ne de ikincisine mensup olmasıydı. Ama her ikisinin de öğelerini taşımasıydı. Bütün o neo-realist sinema fırtınası içinde yetiştirdiği -hatta o yönetmenlerden Rossellini'yle, de Santis'le, Lattuada'yla birlikte senarist olarak çalıştığı- halde, o akımdan uzak durdu.

Neo-realist sinema (esinlendiği neo-realist edebiyat gibi) muhalif sinemaydı, ama Antonioni de geç burjuva toplumunu eleştirmekteydi. Filmlerinin konusunun çoğu burjuvaziye ait öykülerdi, gözlemlerdi. Yeni toplumun bireyin dünyasında yarattığı yıkımları, kişilik parçalanmalarını, yabancılaşmayı, mekanik bir dünyada insanın yalnızlaşmasını, evlilik içinde insansızlaşan (insan sıcaklığını yitiren), iletişimsizleşen bağları işliyordu, bu toplumda insanın maruz bulunduğu bu tür hücumlara eğiliyordu. Bu nitelikleriyle, Antonioni İtalya'nın yeni gerçekçilik sonrası sinemasını en fazla etkileyen yönetmenlerden sayılır.

BAŞLANGIÇ YILLARI

Antonioni 1912'de Ferrara'da doğdu, Bologna Üniversitesinde iktisadi ve ticari bilimler okudu. Sinemaya ilgisi yerel gazetelerde yayınladığı sinema eleştiri-

leriyle başladı. Genç eleştirmen 1930'lar İtalya'sındaki komedileri yerden yere vuruyordu. [Aynı yıllarda Nazi Almanyası'nda ve Mussolini İtalyası'nda devlet tekelindeki sinema endüstrisi eliyle yapılan bayağı komediler ve ilkel aşk filmleri her iki ülke faşizminin sinemadaki belirgin özelliği idi.]

Antonioni ekonomi öğreniminden sonra Roma'da "Deneyisel Merkez" adını taşıyan sinema okuluna gitti. 1942'de Rossellini ve Fulchignoni'nin birer yapıtına senaryo yazdı, sonra Okul tarafından Paris'e gönderildi, Fransa sinemasının büyük ismi Marcel Carné'nin yanında "Gece Misafirleri" (les Visiteurs de soir) filminde asistanlık yaptı. Faşizmin yıkılmasından (23 Temmuz 1943) hemen önce ülkesine döndü, "Po insanları" (Gente del Po) adlı belgesele başladı, imkânsızlıklar nedeniyle filmi altı episod halinde 1947'de tamamladı. Nehrin balıkçıları, kayıkçıları onların vahşi doğa karşısındaki zorlu yaşamları ve yoksullukları içinde anlatan bu film denilebilir ki, Antonioni'nin tek yenisi, gerçekçi yapıtıdır (ama o akımdan ayrılığının ipuçları da aynı filmde vardır.)

O sıralarda toplumu kasıp kavuran foto-roman ve resimli roman tutkunluğunu yeren bir dizi belgeselden sonra kendisine ilk ününü getiren uzun metrajlı filmini çevirdi. "Bir Aşkın Hikayesi" (Cronaca di un amore-1950) "kaza mı, cinayet mi?" diye araştıran bir polis soruşturması içinde Milano burjuvazisinden bir çiftten ve kadının sevgilisinden oluşan üç kişi arasındaki ilişkileri ve psikolojik ortamı işler. Paola'yı oynayan güzellik kraliçesi Luica Bose Antonioni'nin nefis siyah-beyaz sinematografisinin de yardımıyla sinemada büyük bir çıkış yakalayacaktır.

Sonraki filmi "Yenilmişler" (I Vinti-1952)'de suçlu gençleri ele aldı. Cinayet işleyen üç (İtalyan, Fransız ve İngiliz) genci kurgulayan üç öyküden oluşmuş film gençleri içlerinde cinayet güdüsü taşıyan potansiyel suçlu (ve neo-faşist) olarak gösterdiği savıyla Fransa ve Britanya'da sansüre uğradı.

Daha sonra gelen "Kamelyasız Kadın" (La signora senza camelie-1953) sinema dünyasında bir erkek yapımcının şöhrete ulaştırdığı, ama sonradan ününü yitiren, sıradanlaşan genç Clara Manni'nin intihar etmesini öyküler. Antonioni bir kez daha karamsarlıkla suçlanır. Bu film Antonioni'nin yapıtları arasında en az başarılı olmakla birlikte kimliğini ve varoluş nedenini arayan Clara rolüyle Lucia Bose'yi kariyerinin doruğuna çıkaracaktır.

Torino'lu genç yazar Cesare Pavase'nin "Yalnız Kadınlar Arasında" isimli uzun öyküsünden uyarladığı "Kadınlar Arasında" (L'Amiche-1955) ve "Çılgılık" (Il Grido-1957) gene kadınlar ve onların umutsuz gönül ilişkileri üzerineydi. "L'Amiche" filminde Pavase ve Antonioni'nin karamsarlığı örtüşüyordu. Öykü Torino burjuvazisinden az çok varlıklı bir grup genç kadının yaşamının gün be gün anlatılmış güncesi idi. Kadınlardan Rosetta, arkadaşı Nene'nin kocasına aşık olur, mutluluğu bu erkekte bulacağına inanmışken, onun için gelgeç bir sertivenden başka bir şey olmadığını anlayanca intihar eder. Antonioni sinemasında her

dönemde varolan kadının tutkulu aşkı L'Amiche'nin kadınlarında da gözlenir: iki erkeği birbirine düşman eden Mamina'da tutkun aşk vardır, Carlo'ya her şeyini veren ama adamın bunu hak etmediğini görerek onu terkeden Clelia'da da.

YÖNETMENİN ÜNLÜ DÖRTLEMESİ

Antonioni'nin ününü uluslararası kılan film, ilk kez 1960 Cannes Festivalinde gösterilen "Serüven" (L'Avventura-1959) oldu. Onu "Gece" (La Notte-1961), Batan Güneş (L'Eclisse-1962) ve ilk renkli filmi olan "Kızıl Çöl" (Deserto rosso-1964) izledi. Yönetmen üstüste dört filmde de oynayacağı ve kendisinin ideal kadın tiplemesi sayacağı Monica Vitti'yi "L'Avventura" ile sinema dünyasına lanse etti. (La Notte'de ikinci roledir, evinde garden parti veren mültimilyarder bir Milano burjuvasının canı sıkılan güzel kızıdır.) Tiyatro öğrenimli bir oyuncu olan Vitti, sahneden perdeye geçmiş, bir kaç hafif komedide oynamıştı. Antonioni onu başka düzlemde bir oyuncu olarak oynattı, tanıttı.

Antonioni Monica Vitti'nin fiziğiyle, önceki kadın tiplmelerinde eksik bıraktığı cinselliği de bulacaktı. Önceki yapıtlarındaki kadın aşkı artık duygusal yön- den çok cinselliğiyle öne çıkacaktı.

"L'Avventura'da tekne gezisine çıkan sosyetenin bir grup insanın karmaşık ve anlaşılmazlığı güç dünyasını betimledi, genç kadınlardan birisi bir adada kayboluyordu. Psikolojik film türünden kabul edilen yapıtta yönetmen geleneksel sosyal ve kültürel değerlerinden uzaklaşarak erotizme gömülmüş bir burjuvazi kesitini sunacaktı. Sinemacının o yaklaşımı ile André Gide'in edebiyatı arasında paralellikler kuran oldu.

"L'Eclisse'de (sözcük güneşin batması değil, tutulması anlamına gelir)Vittoria ve Paolo tanışır, birbirlerinden hoşlanırlar, ama çift kısa zamanda can sıkıntısı içinde boğulmaya başlar. Monica Vitti'ye Alain Delon eşlik etmektedir. Yönetmenin Jeanne Moreau ve Marcello Mastroiani'yi başrolde oynattığı "Gece'de erkek Milano burjuvazisine karışmış ünlü bir yazardır. Önemli bölümü bir akşam partisinde geçen film karı-koca arasındaki iletişimsizliği, çoktan tükenmiş aşkı anlatır. şiddetli bir yağmurdan sonra gün doğarken ıslak çimlerin altında kadın erkeğe bir aşk mektubu okur. Erkeğin hatırlamadığı mektup yıllarca önce birbirlerini sevdikleri yıllarda onun tarafından yazılmıştır. Film anlatım dili, teknik üstünlüğü ve harikûlâde siyah beyaz fotoğraflarıyla bir sinematografi baş yapıtıdır.

"Kızıl Çöl"deki genç kadın tekdüze yaşam ve çevresindekilerle iletişimsizlik, kaygı, can sıkıntısı, yalnızlık içinde ve çıldırmanın eşiğindedir. Filmde Monica Vitti'ye o yılların doruktaki Britanyalı oyuncusu Richard Harris eşlik etmektedir. Antonioni umutsuzluğu simgelemek için bütün bir peyzajı kırmızıya boyayacaktır. Film aynı yıl Venedik'te Altın Aslan ödülüne layık görüldü.

BRİTANYA, ABD, ÇİN, AFRİKA

1966'da Londra'da yaptığı -dili İngilizce- film "Blow-Up"ta bir profesyonel fotoğrafçı parkta çektiği fotoğrafları banyo edince bir cinayeti görüntülediğini farkederek ve fotoğrafları büyütür. [Türkiye'de "Cinayeti Gördüm" adıyla oynatılan filmin adı olan "blow-up" fotoğrafçılıkta büyütme (agrandizman) anlamına gelir.] Britanya sinemasından üç oyuncunun - Vanessa Redgrave, David Hemmings ve Sarah Miles'in- oynadığı bu cinayet ve katilin izini sürme filmi ertesi yıl Cannes'da en iyi film olarak Altın Palmiye'yi ve - Britanya'nın önemli ödüllü olan - Ulusal Sinema Eleştirmenleri Derneği'nin en iyi yönetmen ödülünü alacaktı.

"Zabritskie Noktası" (Zabritskie Point-1970) yönetmenin ABD'de yaptığı tek filmidir. Bir yabancının ABD'nin maddiyatçı, mütecaviz ve pervasız yaşam tarzıyla tanışmasını anlatır. Filimde Hollywood oyuncularını oynamıştır, aralarında Harrison Ford da vardır. Öykü, bir üniversite yerleşkesinin (kampüsünün) yarışmacı ortamından kaçan erkek öğrenci (Marc Frechette) ile yaşamını anlamlı kılacak bir şey yapmak isteyen genç kızın (Daria Halprin) serüvenidir. ABD'de kampüs yaşamı yerilmekte, günün yaygın gençlik modası hippilik ile maddiyatçılığın kesişmesi sergilenmektedir.

Sonraki yapıtı Kültür Devrimi yıllarında Mao hükümeti tarafından çağrıldığı gezideki çekimlerinden yola çıkarak yaptığı "Chung Kuo China" adlı 220 dakikalık montajdır (1972.) Belgesel İtalyan RAI televizyonu için hazırlanmış ama Çin'liler tarafından beğenilmemişti

Onu bir başka İngilizce filmi olan "Yolcu" ("Profession: Reporter" veya "The Passenger"-1975) izledi. Kuzey Afrika'ya göreve giden ABD'li gazeteci (Jack Nicholson) otel odasında ölen (öldürülen) bir Britanyalı meslektaşının kimliğine girer. Esrarengiz öyküde kadın oyuncu (20 yaşında Marlon Brando ile oynadığı ünlü "Paris'te Son Tango" filmiyle kendisini dünyaya tanıtmış) Fransız Maria Schneider idi.

"BİR KEZ DAHA BİR KADININ ÖYKÜSÜ BİR ERKEK TARAFINDAN ANLATILDI"

"Kızıl Çöl"den sonra kadının dünyasına eğilmeyi bırakan Antonioni uzun bir zaman sonra "Bir Kadının Anatomisi" (Identificazione di una donna-1982) ile tekrar kadına dönüp yapıtlarına azalan ilgiyi yeniden kazanacaktı. Film bizde "Bir Kadının Anatomisi"

Monica Vitti (Güneş Batarken)

adıyla oynatıldı. Yapıtın konusu, filmi için bir kadın kahraman arayan bir sinema yönetmeninin aynı zamanda kendi yaşamı için de bir kadın arkadaş araması arasındaki bağlantıdır. Sinema adamı aradığı kadın kahramanı da bulamaz, hayat arkadaşını da, ama onların nasıl aranacağı konusunda bazı ipuçlarına varır. [Bu onun aktif olarak yönettiği son filmi oldu, 1985'te geçirdiği enfarktüs sonucu vücutça engelli duruma düştü. 1995'te kendi yaşamından kesitleri anlattığı "Bulutların Ötesinde" (Par de là des nuages)'ı sakat sakat yönetti. 1982-2007

arasında geçen dönemde pratik olarak sinema yapmadığı halde, filmografisindeki önemli yapıtlar dünyanın dört bir tarafında gösterildi. Sinemaseverler onu hep eski yıllarda olduğu gibi el üstünde tuttular.]

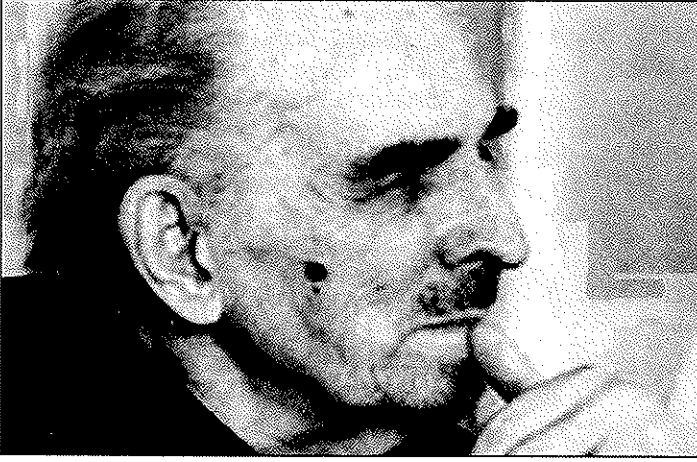
Antonioni bir feminist değildi. Ama olağanüstü duyarlılığa, in-celiğe sahip olan, insan ruhuna nüfuz edebilen bir sanatçıydı. Kadının dünyasına eğilmesi, onu merhamet edilecek insan

cinsi olarak görmesinden ileri gelmiyordu, burjuva toplumuna eleştirisinde kadına özel vurgu yapması bir itirazdı. Ama dünyaya pesimist bakışı nedeniyle kadının başkaldırısı yapıtlarında yoktu. Ya Madame Bovary gibi, Anna Karanina gibi intihar vardı, ya da Effi Briest gibi yazgısına boyun eğmek.

Bir TV filminin son karesinde yapıtın erkek yönetmeninin yazdığı, "Böylece bir kez daha bir kadının öyküsü bir erkek tarafından anlatıldı" cümlesini okumuştum. Kuşkusuz ki, kadını anlatan kadın sinemacılar da var, ama sinema dünyası edebiyattan daha fazla erkeklerin elinde. Çünkü sinema dünyasına yayından çok daha fazla para lazım ve para erkeklerin elinde. Ayrıca sinema milyarlarca insana yayılmış bir dal, dünya kadınıyla erkeğiyle erkek egemen olduğu için o pazara erkek egemen ürün sunulacaktır. Kitap okuyanlar ise sinema izleyicilerinden çok daha az, onlardan daha kültürlü.

Sanatta kadını anlatan kadınlar çoğunluğa geçtikçe kadının mücadelesi yazılı yayınların epeyce sınırlı dünyasını aşmış, sinemanın, televizyonun, elektronik ortamın geniş alanına ulaşacak ve insanlık kadının kurtuluşunun kaçınılmazlığını kavrayacak. TV yayınları ve sinema salonları erkek şovenisti dizilerden ve filmlerden kurtuldukça, bu görsellik kadın kurtuluşuna giden yolda kadın hareketlerine yeni olanaklar sunacak.

INGMAR BERGMAN

Bergman, bireyin iç dünyasına, toplumla ve çevreyle olan ilişkilerine, çatışmalarına, toplum kurumlarından olan dinin, ailenin birey üzerindeki etkilerine eğilen gerçek bir 20.yy. sanatçısıydı

Sinema tarihinin önde gelen yönetmenlerinden Bergman 1918'de Uppsala'da doğdu. Mutaassıp bir Lutheryen din adamı babanın ve otoriter bir annenin çocuğuydu. Aileden aldığı bağınaz inanç kültü ve katı disiplin ileriki yıllarda bireyin ruhsal yapısındaki bocalamalar ve dinseliliğin etkileri şeklinde yapıtlarına yansıyacaktı.

Bu katı ve biçimsel ortamdan bir çeşit kaçış olarak kız kardeşi Margareta ile düşsel bir dünyaya sığındı, evin ve kilisenin duvarlarındaki dinsel öyküler, efsaneler, şeytan-melek-insan ilişkileri ondaki ilk fiksiyon (kurgu) öğeleri oldu, imgelem gücünü geliştirdi. Kız kardeşiyle birlikte aldıkları film parçalarını evin sinema projeksiyonundan seyrediyorlar, kukla oynatıyorlardı.

TİYATRODAN SİNEMAYA

Stockholm Üniversitesinde sanat tarihi ve edebiyat okudu, okulun amatör tiyatrosu için oyun yazdı, yönetti, oynadı. Helsingborg belediye tiyatrosunda ve İsveç Sinema Endüstrisi'nde çalıştı, 1944'te yazdığı senaryodan zamanın tanınmış yönetmeni Alf Sjöberg'in çektiği "Cinnet" filmi içeride ve dışarıda başarı kazandı. Burada Jan-Erik isimli lise öğrencisinin Caligula adındaki sadist, despot ve korkak öğretmenine karşı koyması ve sonunda kazanması anlatılıyordu. [Delikanlı öğretmenin öğrencileri aşağılayan tutumlarına karşı çıkmaktadır. Bir gün Bertha'yla tanışır, konuşmaları ilerledikçe genç kız esrarengiz bir adamın sürekli olarak kendisini takip ettiğini ve ondan korktuğunu söyler. Bir süre sonra Bertha'yı odasında ölü bulur, elbise dolabın-

da Caligula gizlenmiştir. Otopside ölümün kalp krizinden olduğu anlaşılınca Caligula serbest bırakılır ve bitirme sınavlarında Jan-Erik'i geçirmemek için elinden geleni yapar. Ama sonunda yenilir.] Burada Nazizme hücum ediliyor ve (Roma'nın zalimliğiyle nam salmış ruh hastası imparatoru Caligula'nın adını taşıyan) psikopat öğretmen Himmler'i simgeliyordu. Filmin özelliği savaşta tarafsızlık politikası güden -ama işgal tehlikesiyle karşı karşıya bulunan- İsveç'teki aydınların ve halkın yaşadığı tedirginlik, umutsuzluk ve kasvet atmosferini sembollerle yansıtmasıydı. İsveç dünyayı kasıp kavuran ikinci Savaş'ı ve faşizmi topraklarında yaşamamıştı, ama kardeş ülkeler sayılan Norveç ile Danimarka Nazi işgaline uğramıştı. Böylece o da doğrudan olmasa bile savaş felaketine tanık olmuştu. Ama sanat formasyonu o yıllarda şekillenen pek çok aydın gibi Bergman'da karamsarlık onca korkunç savaşın bitiminde hemen başlayan nükleer çağın dehşetinin verdiği bir umutsuzluk ve kâbus konusuydu. Bergman'ın oluşmakta olan sanatında bu karamsarlık öğeleri, ölüm temaları, iyi ile kötü, Tanrı ile şeytan karşıtlıkları hem simgesel hem düşünsel özellik taşıyordu.

TUTUCU TOPLUMUN BASTIRDIĞI GENÇLİK

İlk filmi -Danimarka'lı Leck Fischer'in piyesinden uyarladığı- "Bunalım"ı 1946'da yazıp yönetti. Bu yapıt analığı ile biyolojik annesi arasında ikileme ve kişilik parçalanmasına uğramış bir genç kızın bunalımını yansıtıyordu. [Nelly kendisini evlat edinmiş ve yetiştirmiş analığıyla yaşarken, kendisini doğurmuş olan annesi Jenny çıkagelir. Nelly analığını terkedip başkente gelir, Jenny'yle yaşamaya başlar ve bir işe girer. Bir gün annesi eve geldiğinde kızını erkek arkadaşı Jack ile sevişirken bulur. Aralarında tartışma çıkar, genç adam evden çıkar ve sokakta intihar eder.]

Daha sonra yaptığı dört filmde ergenlik çağındaki gençliğin otoriter aile baskısı, ebeveynlerin anlayışsızlığı, toplumun ön yargıları, ahlâkçılık ve militarizm karşısındaki ruh hallerini ele aldı. Oscar Braathan'ın bir oyunundan uyarladığı "Aşkımıza Yağmur Yağıyor"da (1946) Maggi ve David adlı mutsuz, umutsuz iki genç yağmurlu bir günde tren garında tanışır, genç kız hamiledir, erkek ise cezaevinden yeni çıkmıştır, meteliksizdir. Yarına doğru beraber yürümeye karar verirler. Martin Söderjhem'in bir oyunundan yaptığı "Hint Ülkesine Giden Gemi" (1948): Geri dönüşlerle geçen filmde, genç bir adam bir liman

kentinin sokaklarından unutamadığı eski aşkı Sally'yi arar ve dünde kalmış birlikteliklerini anımsar. Edqvist'in romanından çektiği "Zifiri Karanlıkta Müzik" (1947) filminde asker Bengt ve komutanı Blom vücutça engelli duruma düşmüşlerdir. Bengt tamamen kör olmuştur, Blom ise yavaş yavaş kör olmaktadır. Bu durum iki askerde de aşağılık duygusuna ve bir çeşit mazoşizme yol açar. "Liman Şehri" (1948): Limanda denize atlayarak intihar etmek isteyen genç bir kadını kurtaran gemici ona umut aşılmaya, hayatıyet kazandırmaya çalışır. Adı geçen filmler o sırada Avrupa'da son derece etkili olan İtalyan neo-realizminin ve savaş öncesindeki Marcel Carné filmlerinin (mesela "Sisler Rıhtımı"nın, "Kuzey Otel"nin) özellikle atmosfer olarak izlerini taşıyor.

Dünyaca ünlü sinema tarihçisi Fransa'lı Georges Sadoul, Bergman'ın ilk dönem filmlerinin ortak özelliğini blüç çağındaki gençlerin "aileye, dine, önyargılara karşı keskin başkaldırısı, daha çok kentsel bir yeni atmosfer aranışı ve kendilerini engelleyen sahte utanmaya son verme isteği" olarak betimler.

Bunlardan sonra gelen "Zindan" (1948) Bergman'ın kariyerinde kendi özgün kişiliğini bulması ve ördüğü "kozasından keleşin çıkması" olarak tanımlanır. [Bir sinema yönetmeni yeni filmini çekerken onun eski matematik hocası çıkagelir. Ruh sağlığı hastanesinden yeni çıkmış yaşlı adam kendi yazdığı bir senaryoyu önerir.] Dünyayı şeytanın yönettiğine dair film yapmak isteyen bir yönetmenin ölüm ile yaşam, iyi ile kötü, anlayışlılık ile anlayışsızlık arasında kalmış kişinin kendini araması, alter egosuyla çatışması betimlenir. Dünya sinemasından bir karşılaştırma yapmak gerekirse, filmi Louis Bunuel'in sürrealist aranırlarıyla ve Jean Cocteau'nun ünlü avangart yapıtı (bugünün sinema klasığı) "Şairin Kanı" (le Sang d'un poète-1932) ile çağırıştırabiliriz.

Bergman filmde bir karakterine "Hayat ölüme doğru yol alan acımasız ve anlamsız bir yolculuktan başka bir şey değildir", dedirtir.

EVLİLİK KURUMUNUN SORGULANMASI

Bergman artık 30'lu yaşlarına girmiştir ve filmindeki başkarakterler de blüç çağından çıkmışlardır. "Susuzluk" (1949), "Sevince Doğru" (1949) filmlerinin karakterleri artık çevreleriyle ve büyükleriyle sorunlu gençler olmayıp, birbirleriyle amansızca çatışan, ama birbirlerinden kopamayan, ve evliliklerini kurtarmak için anlamak ve anlaşılacak isteyen yetişkin çiftlerdir. Evli olarak birlikte yaşayan kadınla erkek arasındaki sorunlar, eşlerin sadık olmaları veya aldatmaları, birbirleriyle iletişim kuramamaları, çocuk yapma konusundaki tepkileri ve benzeri noktalarda evlilik kurumu sorgulanmaktaydı. "Susuzluk"ta evlilikleri şiddetli bir bunalım geçirmekte olan

evli çiftin savaşta tamamen harabeye dönmüş Almanya'yı baştanbaşa kat'eden bir trenin kompartımanında ve bir otel odasında geçen konuşmaları verilir. Kadın saldırgan bir edayla aile reisi erkeğin sadakatsizliğini vurgular. Kocası ise uzlaşmacı bir tavır içindedir, ama bu arada bir dul kadını baştan çıkarmayı da ihmal etmez. Kadın sonradan intihar eder. Fırtınanın şiddeti yatıştıktan sonra çift barışılır, daha doğrusu barışmak zorunda kalırlar. "Sevince Doğru"da ikisi de müzisyen olan bir çift vardır, kadın ev yangınında ölür, erkek küçük oğullarının ölümünden kurtulmasına sevinmekle birlikte yaşamı alt üst olur ve film boyunca geri dönüşlerle yedi yıl önce doğan aşklarını anımsar.

Daha sonra gelen iki yapıtını Stockholm yakınındaki adalarda ve nefis bir yaz dekorunda çekti, çarpıcı iki aşk hikâyesini anlattı. Hazin bir gençlik aşkının öykülendiği Yaz Oyunları (1951) hayatın kasvetini işleyen düşünsel, felsefi bir eserdir, Tanrıyı, iyi ile kötüyü ve genel anlamda yaşamın anlamını sorguluyordu. Kariyeri parlak olan bir balerin sevdiği gencin kaza sonucu elim ölümünden sonra inzivaya çekiliyor ve aşkının anılarına gömülüyor. Genç bir gazeteci trajik dünün ağır yükünü genç kadının üzerinden kaldırmak ve onu yaşama geri döndürmek için uğraşırken, geçmiş ilk aşkın geri (dönüşlerle verilen) anıları eşliğinde genç adamla kadın arasında -bu kez delicesine değil, ama mantıklı- yeni bir aşk geliyordu.

Hiciv özeliği de taşıyan ve dansçı Harriet Andersson'un cinsel çekiciliğiyle bezenmiş "Monika'yla Bir Yaz"da ise (1952) bir çiftin yaşadığı iletişimsizlik sergilenmekteydi. Monika ile Harry bir gemiye binerek uzak bir adaya giderler ve doğanın vahşiliğinde serbestçe yaşamaya koyulurlar. Ama ne zaman ki yaz sona erer, o zaman aynı doğanın sert koşullarıyla karşılaşılır, ilişkileri bozulur, tekrar kente dönmekten başka seçenekleri kalmaz.

KADINLARIN DÜNYASI

Bekleyen Kadınlar'da (1952) bir göl kıyısındaki büyük bir yazlık villada dört elti kocalarının hafta sonu için gelmelerini beklemektedirler. Film kadınların iç dünyalarına ve birbirleriyle olan bağıntılarına eğilir. "Çıplak Gece" (1954), "Bir Aşk Dersi" (komedi-1954), "Kadın Hayalleri" (1955) de benzer yapıtlardı. Bir sirk turnesindeki çiftlerin yaşadıkları ailevi cehennemi anlatan, çağın gerisinde kalmış yaşlı insanların ruh hallerine göz atan bir sürrealist deneme niteliğindeki "Çıplak Gece"nin sinematografik güzelliği Letonyalı (Sovyet) Eisenstein veya Alman Murnau'nun plastik düzeyini anımsatacak kadar gelişkindi. [Turnedeki bir sirk gösterileri yaptığı kasabada sirk sahibi Albert'in eski eşi yaşamaktadır. Albert gezginci ve parasız hayattan bı-

mıştır, bir taşra burjuvası olan eski eşiyle tekrar birleşip, güvenceli bir yaşam sürmek için birlikte yaşadığı sirk elemanı Anna'dan ayrılmak istemekte, Anna ise sirkteki bir oyuncuyla gelgeç bir gönül serüveni yaşamaktadır.] "Bir Aşk Dersi"nde jinekolog kocasının kendisini aldatmasının intikamını almak isteyen bir kadın Danimarkalı eski bir erkek arkadaşına gitmek için trene biner, ama kocası da aynı trene yetişir. Aralarında eski mutlu günlerine ve şu anda büyük annesi-babası ile birlikte yaşayan 15 yaşındaki kızlarının doğuşuna dair günleri anımsayan konuşmalar yaparlar. "Kadın Hayalleri"nde iki kadın Stockholm'ü terk ederek Göteborg'a giderler, birisi evine, ailesine dönen eski âşığını geri kazanmak istemektedir, diğeri ise karısı psikiyatri kliniğinde yaşayan zengin bir eski konsolosla tanışır.

Bergman 1955'te "Bir Yaz Gecesi Gülümsemeleri" adlı rokokò tarzı komedisiyle Cannes'da jüri özel ödülünü kazandı. Öyküsü 1900'da geçen ve bir vodvil tarzında sunulan film 1900 yılı dünyasının değil, çağdaş toplumun yeri-tilmesiydi.

Bergman, sonraki yıl büyük film klasiklerinden "Yedinci Mühür"ü dünya sinemasına armağan etti. Vebadan kırılan Orta Çağ Avrupa'sında geçen öykü ölüm ve yaşam üzerine bir alegoriydi, 14. yy.da Kutsal topraklarda yedi yıl savaştıktan sonra Haçlı Seferleri'nden dönen şövalye Alexander ölümle satranç oynuyordu. Şövalye düş kırıklığını, hayatta köşeye sıkışmışlığını düşünüyor ve yaşamın anlamını arıyordu. Veba salgınında perişan olmuş kentte insanlar ölüm kalım savaşı vermektedirler. Ne ki, bütün bu çürümüşlüğün ortasında mutlu ve iyimser bir çift (Jof ve Karin) vardı. Onlar kendilerine görev düştüğüne inanıyorlardı, o da insanlara umut ve ışık getirmektir. Yapıt Bergman'ın Faust'uydu. Veba ise içine girilmiş olan Soğuk Savaş'ın nükleer felaketini sembolize etmekteydi. [Savaşın bitimiyle başlayan nükleer çağın Avrupalı aydını sürüklediği karamsarlığın edebiyattaki ilk yansımalarından Camus'nün Veba'sında (1947) Oran'daki salgında

insanları kurtarmak için büyük bir dirençle uğraş veren Dr. Rieux ile Yedinci Mühür'ün pozitif karakterleri Jof ve Karin arasında bir benzerlik vardır.]

Onu izleyen "Yaban Çilekleri"nde (1957) ölümün eşiğindeki yaşlı bir profesör kendisine verilecek onur ödülünü almak için bir başka kente gelir. Bu yolculuk ihtiyar adamın geçmiş hayatıyla hesaplaşmasını getirir. Çocukluğundan başlayarak yaşamını gözden geçiriyor, duygusal dünyasında uğradığı hüsrancıları anımsıyor, ayrıntılar bir belleğine geliyordu. Hayatı boyunca çevresindekilere kıyasla acımasız, anlayışsız, bencil biri olmuştu. Bazı çocukluk anıları Bergman'ın kendi öz yaşamından alınmıştı. Bergman daha sonra pek çok filmde oynatacağı Ingrid Thulin'e ilk kez rol veriyordu. Yönetmen henüz 39 yaşındayken yaşlılığı düşünmeye başlıyordu. Oysa yılların akışıyla görüldü ki, tam yarım asır daha yaşayacak, yaşlılığı pek çok kimseden daha fazla tanıma fırsatı bulacaktı.

"Yedinci Mühür" ve "Yaban Çilekleri" 1950'li yılların sanat dünyasında Bergman'a olağanüstü saygınlık kazandırdı.

RUHSAL BUNALIMLARIN DÜNYASI

"Hayatın Eşiğinde" (1958), "Yüz" (1958) ve "Bakire Pınarı" (1959) ile onları izledi. Bu sonuncuda sanatçı bir kez daha Orta Çağ'a seyahat ediyor bir tecavüz, kan ve intikam öyküsünü günah ve kefaret ikilisinde anlatıyordu. Bir rahibin bâkire kızı komşu kiliseye mum götürürken yolda tecavüze uğrar ve öldürülür. Babası atalarından kalma bir ritüele uyarak kızının intikamını alır ama günahının kefareti için kızının felakete uğradığı yerde bir kilise yaptırmaya karar verir.

"Hayatın Eşiğinde"de bir doğumevindeki varlıklı sosyal katmandan üç kadın öyküleniyor. Cecilia düşük yapmıştır, Stina da düşük yapacaktır, Hjörder ise karnındaki çocuğun babası evlenmek istemediği için kürtaj yaptıracaktır. Filmde başrolde Ingrid Thulin oynamıştır.

Anlatısı 19. yy.da geçen ve bir sihirbazın şahsında sanatçının şarlatan olarak simgelendiği Yüz (1958) neşeli ve hicivli bir komediydi. Bir sihirbaz grubu küçük bir kasabaya uğrar. Kasabanın üç ileri geleni onları gösteri yapmaya davet ederler. Belediye başkanı doğaüstü güçlere inanmakta, doktor inanmamaktadır. Sihirbazların hilesi açığa çıkar. Bergman bu filmiyle aynı zamanda kendisiyle de alay ediyor ve sanatçının zaman zaman dönüp kendi kendisini hicvetmesi gerektiğini söylüyordu.

"Aynanın İçinden" (1961), "Kış Işığı" (1963) ve "Sessizlik" (1963) üçlemesi sanatçının dinden kesin kopuşunun filmleri oldu; ama daha önemlisi, birey ile dış dünya arasındaki ilişkilerden uzaklaşıp tamamen onun iç dünyasına ve psikoloji-

sine dalmasıydı. "Ayna'nın İçinden" filminde genç bir kadın yaşadığı halüsinasyonlar içinde Tanrı'yı gördüğüne inanmaktadır. Kocası, babası ve erkek kardeşiyle tatil için uzak bir adaya giderler. Kadın sağlıksız ruh hali içindedir. Tavan arasına kapanır ve oradaki örümcek ağı içindeki örümceğin örümcek kılığına girmiş Tanrı olduğuna, kendisine tecavüz etmek istediğine inanır. "Kış Işığı"nda köy papazı Thomas büyük bir aşkla bağlı olduğu eşi öldükten sonra tanrının varlığından şüpheye düşmüştür. Ateist olan ilkökul öğretmeni Marta (Ingrid Thulin) papaza yaşama sevincini geri kazandırmak ister ve ona aşkını sunar, Thomas'ın ise kadınla kurduğu iletişimde şefkat ve merhamet vardır, bu nedenle Marta'nın aşkını kabul etmez. "Sessizlik"te iki kız kardeş savaş içindeki bir ülkede seyahat ederler, bir kente gelirler ve pek müşterisi olmayan lüks bir otele yerleşirler. Konuşulan dilden tek bir kelime anlamamaktadırlar. Her hangi bir sosyal kargaşanın bulunmadığı caddelerde tanklar dolaşmaktadır. insanlar evlerinde mahpus ve yalıtılmış durumda yaşamaktadırlar. Kadınlardan Esther (Ingrid Thulin) ruhen sıkıntılıdır ve yalnızlığı seçmekte, Anna gezmeyi, eğlenmeyi, erkeklerle yatmayı sevmektedir. Genç oğlu ise bu seyahatten ve olan bitenlerden hiç bir şey anlamamaktadır.

"Bütün O Kadınlardan Söz Etmeksizin" (1964) konusu 1920'lerde geçen renkli çekilmiş bir Bergman komedisidir.

1965'te Norveçli aktris Liv Ullman'ı ve (ve kendisinin favori aktrislerinden) İsveç'li Bibi Andersson'u birlikte oynattığı "Persona"da doktor, travma geçirmiş Elisabeth Vogler'i (Liv Ullman) hastabakıcısı Alma (Bibi Andersson) ile terapi için sakin bir adaya gönderir. Filmde iki kadın arasındaki gerilimli, çekişmeli ilişkiler anlatılmaktadır. "Persona" kelimesi kişinin dış maskesidir, "Alma" ise iç dünyasıdır. Bergman'ın gene Ullman'la yaptığı "Kurdun Saati" (1967) ve "Utanc" (1968) isimli yapıtlarda sanatçının kişisel evreni ile kendisini çevreleyen dış dünyası arasındaki ilişkileri, çatışmaları, uyumsuzlukları ele alınır. Bu ikinci üçlemde Jung'cu psikanalizin etkisi güçlüdür. "Kurdun Saati"nde bir ressam sakin çalışmak için bir adaya gider, orada kendisine hayran olduğunu söyleyen bir Baron tarafından şatoya

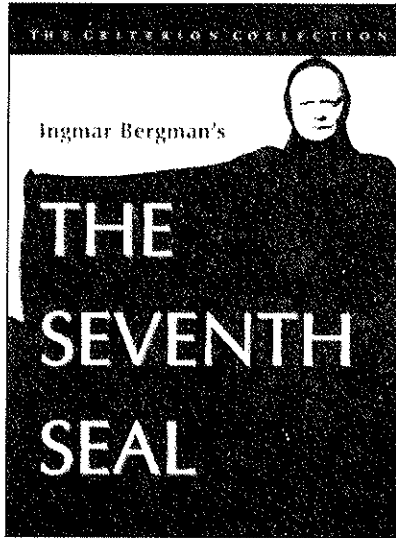
davet edilir ama misafirler karşısında zor durumda kalır. (Yönetmen burada Ullman ile Thulin'i bir arada oynatmıştır, erkek başrolünü ise bir çok filmdeki aktör Max von Sydow'a vermiştir.) "Utanc"ın başlangıcında müzisyen çift Jan (Max von Sydow) ve Eva (Liv Ullman) kentten kaçarak uzak bir Baltık adasına yerleşirler, yetiştirdikleri meyveleri satarak geçinirlerken ada ansızın düşman istilasına uğrar. işgale karşı yeraltı direniş hareketi başlar. Jan'ın eski bir arkadaşı olan Jacobi işgalcilerle işbirliği yapmaktadır. Jan ile Eva tutuklanırlar, ama Jacobi onları serbest bırakır sonra da eve ziyaretlerine gelir. Jacobi ile Eva arasında evin serasında kaçamak bir sevişme yaşanacaktır.]

TOPLUMDAN KAÇIŞ YOK

"Bir Ayın" (1968) televizyon filmiydi. "Bir Tutku"da (1969) Andreas karısından ayrılır ve dünyadan el etek çekerek bir adaya yerleşir, yalnızlığına gömülmek ister, ama hiç ummadığı şekilde şiddet ve vahşet ile karşılaşır: ada sakinleri tarifsiz bir manyaklık içinde hayvanları öldürmektedirler.

İngilizce dilinden çıktığı ve bir aşk üçgenindeki kişileri incelediği "Temas" (1971) plastik başarısı yüksek bir deneysel yapıtı. Filminin gi-rişinde bir hastane doktoru tedavi ettiği hastası genç arkeolog David'i evine getirir. David doktorun eşi Karin'e (Bibi Andersson) ilan-ı aşk eder, karşılık bulur ve Bergman bir aşk üçgenine el atar.

"Çığlıklar ve Fısıltılar" (1972) Bergman filmografisinin en önemli eserlerindendir. Bir evde yaşayan üç kız kardeş ve Anna isimli bir hizmetçiden oluşan dört kadının aralarındaki ilişkilerin betimlendiği filmin odak noktası kanserden ölmeyi bekleyen bir kadındır. Aşk, yaşam, ölüm temalarıyla ve sinematografik özellikleriyle yapıt bir kez daha tipik bir Bergman şaheseridir. Ölümcül hastalığının sonuna gelmiş Agnes'i (Harriet Andersson) yalnız bırakmamak için ablası Karin (Ingrid Thulin) ve küçük kız kardeşi Maria (Liv Ullman) yanına gelirler, ama kendileriyle fazlasıyla meşgul olduklarından Agnes'e yardım etmekten çok uzaktırlar. Karin mutsuz geçen bitmiş bir evliliğin ruhsal çöküntüsünü yaşarken, Maria şen ve şehvetli bir kadındır, Anna ise

Yedinci Mühür'in orijinal afişi

Persona (1966)

görevini layıkıyla yapan, pek konuşmayan birisidir. Dört kadının her biri eve çökmüş ölüm atmosferi karşısında bir metanet ve olgunluk sınavı vermektedirler. Bergman filmde fiziksel ve ruhsal acıdan çok, umutsuzluk atmosferini vurgulamıştır.

Televizyon için yaptığı altı bölümlük (toplam 300 dakikalık) "Evlilik Yaşamından Sahneler" (1973) burjuva evliliklerinin acıklı veya gülünç yönlerini sergiledi. Gene TV için çektiği Mozart'ın "Sihirli Flüt"ü (1975) ses ve görselliğin, müzik ile görüntünün nefis bir uyumunu sergiliyordu.

"Yüz Yüze" (1976) filminde parlak bir doktor olan Jenny (Liv Ullman) bir meslektaşıyla evlidir ve mutludurlar, ama çok geçmeden evliliğin sert gerçekleriyle karşılaşacak ve acı çekmeye başlayacaktır.

Dino De Laurentis için yaptığı "Yılanın Gözü" (1976) Nazizmin tırmandığı yıllara dairdi. Bavyera'da Mark'ın değeri hemen hemen sıfıra düşer, eyalet hükümeti komünist avına girer. Diğer Alman eyaletleri bir yandan faşist bir darbeyi önlemek için hazırlanırken, öte yandan Yahudileri Marksist olmakla ve uluslararası finans sektörünü manipüle etmekle suçlayıp, Yahudi avına başlarlar. Film sadece Nasyonal Sosyalizmin yadsınması değildir, daha önemlisi, Jazizmin dün kalmadığının vurgulanmasıdır. Manuela ve Abel Rosenberg adlı iki Yahudi trapez sanatçısı ve onları izleyen Nazi polis hafiyesi Baver'in isimleri yeterince açıklayıcıdır. Çiftin soyadı, McCarthy'ciler tarafından idam edilen Yahudi bilimciler Ethel ve Julius Rosenberg'inkiyle aynıdır, Baver'in ismi ise Victor Hugo'nun "Sefiller"indeki polis müfettişi Javert'den gelmektedir. Bayan Rosenberg rolünde bir kez daha Ullman vardır.

SON FİMLERİ

Bergman'ın filmleri arasında "Sonbahar Sonatı"nda (1978) adaşı ve eski yurttaşı Ingrid Bergman'a yaşamının en güçlü yorumlarından birisini oynatmıştır. Ünlü bir klasik müzik piyanisti olan orta yaşlı bir kadınla kızı arasındaki gerilim ve çatışkı anlatılır. Charlotte (Ingrid Bergman) bir rahiple evli olan kızı Eva'nın (Liv Ullman) evine gelir, diğer kızı Helena da aynı evde yaşamaktadır. Anne kızlarını yedi yıldır görmemiştir. Charlotte'un varışıyla eve gelen neşe havası kısa zamanda dağılır. Charlotte erkek arkadaşı Leonardo'nun iyi olmayan ruhsal durumunun kendisine acı verdiğini anlatarak dert yanarken, Eva da kız kardeşi Helena'nın kötürüm bir halde kendisine ve kocası Viktor'a sığındığını söyler. Suçluluk duygusu ve eski anılar geçmişin hayaletleri olarak Charlotte'u istila edecektir.

"Kuklaların Hayatından" (1980) filminde Münih'li bir iş adamı peep-show'da tanıdığı bir fahişeyi önce öldürür, sonra cesede tecavüz eder. Kadın çevresinde kısaca "Ka" adıyla tanınmaktadır. "Ka" Katerina'nın kısaltılmışıdır. Rastlantıya bakın ki, iş adamının eşinin adı da Katerina'dır.

Bergman televizyon için belgesel dahil çeşitli türlerde başka filmler yaptıysa da son sinema filmi olan ve yüzyılın başlarında Uppsala'daki tiyatrocü köklü bir ailenin öyküsünü anlatan yukarıda andığımız "Fanny ve Alexander" ile bir kez daha dünya sinemasının dikkatini çekti. Bu yapıtında geçmiş filmlerinden izler, 12 yaşındaki çocuğun gözünden ailesinin katı dinsel tutumu, tiyatro oyuncularının yaşamlarına duyduğu hayranlık, kadınlarla ilişkileri ve ölümle tanışması vardır. 19. yy.ın sonlarında Oscar Ekhdal üniversite kentinin tiyatrosunu satın alır. Ölüncü eşi Helena tiyatronun yönetimini büyük oğlu Oscar'a ve aynı zamanda aktris olan eşi Emilie'ye verir.

Oscar bir Hamlet provasında beyin kanaması sonucu ölünce dul kalan Emilie bölgenin piskoposuyla yaşamaya başlar. Din adamı gelen gideni pek olmayan, katı, ahlakçı bir adamdır ve Emilie'nin çocukları olan Fanny ile Alexander'ı da aynı terbiye altına sokar. Epeyi zaman sonra çocuklar bir aile dostlarının yardımıyla kendileri için işkence olan evden kurtulurlar. Bu film Bergman'ın son eseri sayılmakla birlikte, usta sinemacı 1984'ta yaptığı, yaşlı bir sinema yönetmenin anılarını, oynattığı aktrisleri anlattığı ve son kez Lív Ullman'a yer verdiği yarı belgesel nitelikli "Provadan Sonra" ile kariyerini noktaladı.

BERGMAN SINEMASINDAN

İsveçli sinemacının belirgin bir özelliğinin insan ruhsallığına verdiği önem olduğunu söylemiştik. Bu ruh dünyasının dışı vurmasının değişik veçheleri vardı, ama en önemlisi insanlar arasındaki ilişkilerdi. Çünkü yaşam demek insanlar arasındaki ilişkiler demektir. Bergman'ın gençlerinde ve yetişkinlerinde görülen önemli bir öge ise iletişimsizliktir. Bu yetisizlik "Persona"da o raddeye varır ki, bütün film boyunca tek bir kelime konuşmayan Elisabeth Vogler'in dilsizliği iletişim isteksizliğinin ve yeteneksizliğinin dilsizlik biçiminde simgeleştirilmesidir. "Sessizlik"te iki kız kardeşin yabancı ülkedeki insanların dillerinden tek bir kelime anlamamaları ve konuşmamaları iletişimsizliğin bir başka sembolüdür. Bireyin diğer bireylerle konuşamaması, kişilerin birbirlerini anlamamaları, yanlış anlamaları psikolojik yük, yalnızlık, keder ve hattâ intihar dürtüsü biçiminde gerisin geriye bireyin üzerine örtülür.

Konularından da görüleceği gibi, Bergman bireyin iç dünyasına, toplumla ve çevreyle olan ilişkilerine, çatışmalarına, toplum kurumlarından olan dinin, ailenin birey üzerindeki etkilerine eğilen gerçek bir 20.yy. sanatçısıydı. Görsel bakımdan siyah-beyazı olağanüstü bir maharetle kullanıyordu. İsveç'in doğası, peyzajı, özellikle ada görüntüleri birçok filminin doğal dekoruydu.

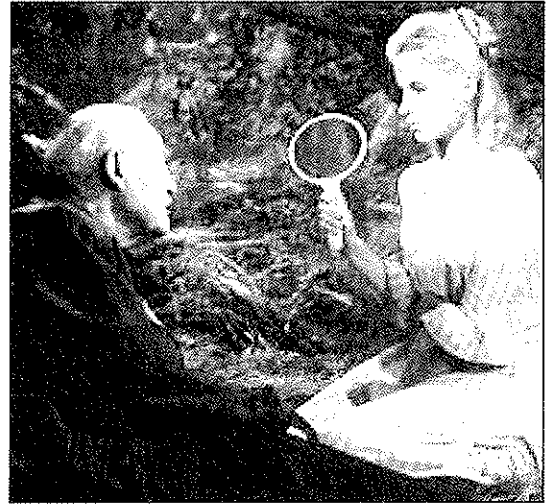
Bergman doğanın özellikleriyle insan psikolojisi arasındaki bağı sinemaya yansıtmaktan kendini alıkoyamamıştır. İskandinavya'nın uzun ve sert kışı, bazen gün ışığını bile doğru dürüst göremeden geçen günler ister istemez insanları eve tıkar. Bu nedenle Akdeniz ülkelerinde –mesela İtalyan filmlerinde veya 1930'ların Carné sinemasında– sokaklarda gördüğümüz insan kalabalığına karşılık Kuzey'in insanları sokakta değil, evdedirler. Sıkıntılı, durgun ve melankoliktirler. Ama yaz gelir gelmez insanların psikolojileri değişir, melal gider, neşe gelir. Gelgelelim yazlar pek kısadır, güzelliğinin tadını herkesin damağında bırakarak geçer gider. Kasvet geri döner ve insanın üzerine çulllanır.

Kadın-erkek arasındaki ilişkilere yaklaşmasın-

da bir kez daha birbirlerini anlayamamanın ve iletişim kuramamanın yeri büyüktür. Bu ilişkilere bakışında tiyatronun ünlü isimlerinden İsveçli Strinberg'e benzer.

Bergman cinsellik sorununa önem vermekle birlikte bunu son derece incelikli ve mahrem biçimde yapar, cinsellikteki mahremliği gözetir. Bu tutumunda, aldığı katı Protestan-Lutheryen terbiyenin cinselliği tabu saymasının rolü olduğu kadar, kendinden önceki İskandinav sinemasında cinselliğe benzer şekilde yaklaşma geleneğinin de payı vardır.

Bir kaç cümleyle söylemek gerekirse, Bergman önyargılarla dolu ve otoriteye düşkün bir toplumda –ya da öyle daha dar çevrede– kadınların ve erkeklerin kuşatılmışlığını, çaresizliğini, çarpık ruhsal ve zihinsel biçimlenişini anlatmıştır. Yapıtları için karamsar denilebilir, ama onun en büyük yapıtı sayılan ve felsefi bir destan niteliği taşıyan "Yedinci Mühür"ü en önde gözetirsek, "Ölüm"e ve –toplumun olanca kokuşmuşluğunu temsil eden– hayasızlığa karşı mücadele vardır. Tıpkı "Veba"daki doktor gibi her şeye rağmen (hatta kaybedeceğini bilse bile) insanın karşı koyuşu vardır. Boyun eğmek ve tevekkül o kişilerin şahsında reddedilir.

Yaban Çilekleri

Bergman'ın filmlerinde tiyatronun etkisi büyüktür. Kendisi sinemaya geçtikten sonra tiyatrodan kopmamış bütün 1950'li yıllarda aktif tiyatro yönetmenliği yapmıştır.

Ve nihayet, gerek filmografisindeki yapımlarına baktığımızda, gerekse burada anmadığımız tiyatro çalışmalarını, yönettiği pek çok ünlü piyesi göz önüne aldığımızda ve senaryosunu yazdığı ama yönetmediği filmleri de hesaba kattığımızda Bergman'ın olağanüstü çalışma kapasitesini, dinamizmini not etmemek de olanaksızdır.

ŞABAN ORMANLAR

Oyun değildir, tek tek hemen hepsi yenilgi olduğu gibi, toptan bir dâvanın da toptan yenilgiyle sonuçlandığı ve tarihin belki de varsayımları, ideolojileri ve tasarımları en derinden sarstığı bir ara döneminde seksen yılı sosyalist bir onurla yaşayabilmek. Şaban Ormanlar, bugünkü orta ve ileri yaş kuşağının bildiği gibi, sosyalist hareketin paramparça tarihinde uzun, çok uzun bir dönemi Mihri Belli ile birlikte yürüyenler arasındaydı. 40'lı yıllarda İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği (İYTGD) ve *Hür Gençlik* dergisi çevresinde eşitlik ve özgürlük için mücadelenin içinde oldu. Harçlara karşı gençlik kampanyası, Nazım Hikmet'in serbest bırakılması için açlık grevi, polis baskınları ve takipleri...

Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü son sınıfındayken 1951 TKP dâvasından tutuklandı. 2.5 yıl hapis ve ardından sakıncalı piyade eri olarak bedeli ödedikten sonra en yüksek notla okulu bitirdi ve ünlü mimar Sedat Hakkı Eldem'e asistan yazıldı.

1970'li yılların başında Mimarlar Odası Başkanıydı. 1975'te kurulan Türkiye Emekçi Partisi'nin genel sekreterliğine getirildi. Solun kişiler etrafında dahi bölünüp genelde atomize olduğu 1975-80 arasında hep, sosyalist harekette aklın yolu birdir denebilecek tutarlı bir yerde durdu, hangi sektöründen olursa olsun, komünist hareketin tüm kesimlerinin sevgi ve dostluğunu kazandı. Bu saygın isim, yılanların yıldıdığı, yılmayan Marksistlerin komünist mücadeleyi yeniden ayağa kaldırmak için başlattıkları SBP gayretlerinde de vardı. Barış hareketinden hiç bir zaman kopmadı.

Üsküp'lü devrimci Marksist insan... bize bugün sadece komünist ölünebileceğini bile göstermiş olsa, en yüksek sevgi ve saygıyı haketti.

ÂTIF KIŞLA

Geçtiğimiz Ağustos'ta Amasya yolunda bir trafik kazasında annesi ve iki yetişkin çocuğuyla yitirdiğimiz, Çorum doğumlu Âtîf Kışla sosyalist mücadelesine Türkiye Sosyalist İşçi Partisi'nde başlamıştı. 1979'da mühendis olarak çalıştığı Zonguldak'ta partinin il sekreterliğine seçildi, teşkilatçı ve sürükleyici kimliğiyle başarılı çalışmalar yürüttü. 12 Eylül dönemi koşullarında Mersin'de il sekreteryken, İzmir'den sıçıran tutuklamalarda gözaltına alındı, ağır işkenceler gördü.

İşkencelerde başını dimdik tuttu, uzun gözaltı süresinde annesine verdiği çamaşırlar arasına gizleyerek partiye ilettiği bilgilerde, uygulanan şiddetin boyutlarını, türlerini, işkencelerde kendisine ve arkadaşlarına nelerin sorulduğunu anlattı. Dışarıda alınması gereken önlemler hakkında uyarılarda bulundu. Âtîf'in nezarethanedeki küçük kâğıtlar hâlinde çıkardığı o notlar, 12 Eylül işkencelerine ve bütün işkencelere bir örnek olarak TSİP'in arşivinde durmaktadır.

Tahliyesini izleyen dönemde İzmir'e yerleşti, evlendi. İki çocuğu oldu. Belediye Fen işlerinde çalışmaya başladı. SBP, BSP süreçlerinden geçerek ÖDP teşkilatında görev aldı. TSİP yöneticilerinden Veli Gürcan'ın İzmir'de 6 ay süren kanser tedavisi sırasında gösterilen dayanışmanın özverili örgütleyicisi ve sürükleyicisi Âtîf'ti.

Kendisini sosyalizm ve özgürlük mücadelesinin, insan erdemliliğinin seçkin bir örneği olarak saygıyla anıyoruz.

Sermaye

Hüseyin Hasançebi

Oya Köymen'in Osmanlı-Türkiye bağlamında sermaye birikimine dair analizi, sadece baktığı yer nedeniyle değil, Köymen kendisi sağlam bir Marksist olduğu için, kullandığı yöntem nedeniyle de güçlü

Oya Köymen'in, Yordam Kitap tarafından yayınlanan ve konuyu Osmanlı, Türkiye ve dünya bağlamında gören *Sermaye Birikirken* adlı kitabı Osmanlı toplum düzeni üzerine Türkiye'de, sadece akademik düzeyde yaşanmış, ucu Kemalizme ve ulusal teze dokunacağı için siyasi alana taşınması bizzat solcular, sosyalist ve komünistler tarafından yasaklanmış bir tartışmayı sıtmasıyla dikkat çekiyor. Kendini bu tartışmadan uzak tutanların Osmanlı, Türkiye ve bugünün temel toplumsal sorunları konusunda görüşleri bir yanı sıra hep eksik, hattâ yavan kalır. Neden böyle olduğunu Köymen'den izleyebiliriz.

İster, "Osmanlı Kapitalizme niçin geçemedi?" diye sorun, ister "Kemalist hareketin sınıf temeline merak sarın", düşünce yolunuz bu tartışmaya düşer. Tezin biri, toprakta özel mülkiyet oluşmadığı için sermaye birikimi de olamadığı, bu nedenle Osmanlı'nın Asyatik parantez içinde kalan bir toplum olduğuyla ilgilidir. İkinci tez, görüş veya tarih irdelemesi ise Osmanlı düzenini feodal Avrupa'dan pek farklı görmez, bu nedenle Asyatik bir topluma baktığı gibi bakmaz, Osmanlı'da, diyelim 16. Yüzyıldan başlayan ve Cumhuriyet Türkiye'si'ne intikal eden sermaye birikim dinamiğini görür ve açıklamasını buna dayandırır. Oya Köymen Osmanlı'ya ikinci açıdan bakanlar arasındadır.

Oya Köymen'in Osmanlı-Türkiye bağlamında sermaye birikimine dair analizi, sadece baktığı yer nedeniyle değil, kendisi sağlam bir Marksist olduğu için ayrıca kullandığı yöntem nedeniyle güçlüdür. Köymen, sınıfları görmek istediği için değil, onları oldukları için görür. Peki, herkes ve hepimiz görebiliyor muyuz?

O kadar kolay değil, bu sadece belgeyle olmaz. Hem Osmanlı'nın "çok özel bir tarihsel kategori" olduğunu göreceksiniz, bu sizi görünmeyen sınıfları saklandıkları yerden bulup gün ışığına çıkarmaya götürecektir, hem de bu "çok özel tarihsel kategori"nin cazibesinden uzak durup gerçeklikten, bilimsellikten uzaklaşıp tarihin Doğu'daki ıssızlığı ve sessizliği içinde kaybolup gitmeyeceksiniz.

Bağdat'ın kadastrounun çıkarılmış bulunmasına, Osmanlı'da en geniş nüfus olan Arapların ATÜT çerçevesi dışına çıkan ilk Asyalılar olmasına, gene

ATÜT dışı ilişkiler içindeyken istila edilen ülkelerin Osmanlı'ya oldukları gibi katılmasına rağmen, "çekirdek Osmanlı" analiziyle sınırlı kalarak imparatorluğu ATÜT'müş gibi görmekte ve göstermekte ısrarlı olan Şevket Pamuk ve Çağlar Keyder'e karşılık Oya Köymen bize kitabında, aksi düşüncenin çok daha açıklayıcı olduğunu düşündüğümüz kavramsal araçları veriyor veya aktarıyor. İşte bunlardan, Behice Boran'a ait olan biri: "Nazari hukuk bakımından durumları ne olursa olsun mahalli nüfuzlular, hem toprağın fiilen sahibi, hem de topraklar üzerinde yaşayanların askeri ve mülki idarecisi durumunda idiler. Kısacası feodal düzende -merkezi şekli dahi olsa- idare eden ve edilen farkı aynı zamanda bir sınıf farkıydı." (sf. 73). Bu sınıfsal analiz Taner Timur, Yerasimos, Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Kenan Somer, vb. pek çok tarihçi ve düşünür tarafından da paylaşılmıştır, Oya Köymen tarafından bir kere daha altı çizilmektedir.

"[1858 tarihli] Arazi Kanunu toprak mülkiyetinin ve büyük toprak mülkünün, dolayısıyla da 19. Yüzyılın ikinci yarısında köylerde kapitalist üretimin sağlam temeller üzerinde oturmasında kesin bir adım olmuştur," (sf.115) diyen Yerasimos, ya da toprağın müsaderesinin II. Mahmut'la birlikte son bulduğuna dikkatimizi çeken Enver Ziya Karal, tamı tamına ve hem de finans-kapital özellikli bir "Osmanlı kapitalizmi"nden söz etmeyi ise, dili uzun Hikmet Kıvılcımlı'ya, Mustafa Kemal'in görünür emeği boşa gitmesin diye bırakmışlardır.

Özetlersek, Osmanlı feodalizmi (Lenin), ve dolayısıyla bir Osmanlı kapitalizmi, devlet sınıfı olarak Türk kapitalizmi olgusundan, buna denk düşen bir sınıfsallaşmadan ve bu sınıfların siyasi hareketlerinden söz etmeksizin biz, kapitalist olmayan bir sınıfın Osmanlı içindeki Ermeni sermayesini ele geçirmek için niye tarihin en görkemli el koyma eylemlerinden birine giriştiğini açıklamakta zorlanacağımız gibi, Mustafa Kemal'in öncülük ettiği hareketi, sonrasını ve bugünü büsbütün anlaşılmaz kılarız.

Konu günceldir ve Türkiye'deki bugünkü siyasal gerilimin kaynaklarıyla ilgili olduğu için giderek daha da güncelleşecektir. Bunu anlamak için gerekli kavramsal araçlar bakımından Oya Köymen'in sözünü ettiğimiz çalışmasına başvurmak yararlı olabilir.

Gündemdeki "sivil anayasa"nın, sosyal hakları kollayan, örneğin tüm çalışanlara grevli, toplu sözleşmeli sendika hakkı tanıyan, ücretsiz eğitim, sağlık, barınma hakkını güvence altına alan bir anayasa olması için umutlu olmaya hiç bir neden yok. Anayasadan 12 Eylül'ün ruhunu önüne katıp çıkartacak kuvvetli bir rüzgâr da esmiyor. Bu yüzden turumuzda Türkiye'de ve dünyada insana ve doğaya sahip çıkanların sitelerine uğrama gereği duyduk

SHD SOSYAL HAKLAR DERNEĞİ

www.sosyalhaklar.org

(Sosyal Haklar Derneği)

Sosyal Haklar Derneği (SHD), eğitim, sağlık, barınma ve çalışma haklarının savunulması için 2006 ortasında kurulan "emek eksenli bir yurttaş hareketi ya da halkçı karakterli bir emek örgütlenmesi". SHD'ye göre sosyal haklar vazgeçilmez ve aslen devletin sorumluluğunda. Bu yüzden, "bu temel görevleri ikame eden sivil toplum örgütü anlayışına" ve "süreklilik taşımayan, sonuçsuzluğa mahkum ve aynı zamanda insan onuruna aykırı, yoksullukla mücadele programlarına, yoksullara yardım etkinliklerine" karşı. İstanbul'da, Kocaeli'nde şubeleri olan SHD, koşulsuz bir "asgari yurttaşlık geliri"ni, iş saatlerinin azaltılmasını, çalışma ve çalışmama hakkını, sendikal hakların genişletilmesini, çocuk işçi çalıştırılmamasını, cinsiyet ayrımcılığı yapılmamasını, parasız eğitimi, sağlığı ve ulaşımı, temiz çevreyi, sosyal bir bütçeyi savunuyor. Geçen yılın Ekim ayından beri, medyadan bilgi toplayarak hak ihlalleri ve hak arama mücadeleleriyle ilgili raporlar yayımlıyor. Kaynaklarını, bir dayanışma ağına da dönüşebilecek, gönüllü "sosyal haklar gözlemcileri"ne dayanarak genişletmeye çalışıyor. "Sendikaları ikame etmeyen" bir anlayışla, ülke çapında bir sosyal haklar hareketi için, şirket izleme komiteleri, yasal düzenlemelere karşı alternatifler, sosyal haklar için eylemler, hak ihlallerine karşı dâvalar, bilgilendirme kampanyaları öngörüyor.

SHD'nin anasayfasında güncel hak ihlalleri ve mücadeleleri hakkında haber, röportaj ve makaleler ile son Hak İhlalleri Raporu (Mayıs 2007) öne çıkıyor. Üst menüden, farklı sosyal haklarla (çalışma, eğitim, sağlık, barınma vb.) ilgili "Haberler"e, makaleler, raporlar, mevzuat (özellikle kapsamlı bir bölüm), içtihat ve istatistiklere ayrılmış "Kütüphane"ye, "Sosyal Haklar Ağı"na dahil olmak isteyenler için "hak gözlemcisi" kartı bilgilerine, dernek adresine ("İletişim") erişilebilir. "Hakkımızda" bölümündeki SHD broşürü, derneğin amacı, ilkeleri, sosyal hakların anlamı, temel talepler ve mücadele yöntemleri, çalışma grupları vb. hakkında bilgi veriyor. İyi tasarlanmış, metin arama olanağına sahip sitede, eski ihlal raporlarının, şube bilgilerinin, güncel faaliyetlerin de eklenmesi ilgilenenlere kolaylık sağlayacaktır.

viacampesina.org

("Köylünün yolu", İngilizce, Fransızca, İspanyolca)

Amerika ve Avrupa'dan köylü önderlerinin 1992'den itibaren gündeme aldıkları La Via Campesina, 1993'de köylülerin, küçük ve orta çiftçilerin, topraksızların, tarım işçilerinin, kadınların, gençlerin, yerlilerin uluslararası örgütü olarak Belçika'da kuruldu. Stratejisi ve yapısının belirlendiği ilk konferansın ardından, toprak reformu, biyolojik çeşitlilik, "gıda egemenliği" gibi konularda görüşlerinin şekillendiği üç konferans daha düzenlendi (1996'da Meksika'da, 2000'de Hindistan'da ve 2004'de Brezilya, Sao Paulo'da). Merkezi Endonezya'da bulunan ve beşinci konferansını 2008'de yapacak hareketi, aralarında Brezilya topraksızlar hareketi (MST) ve Türkiye'den 2004'de katılan Çiftçi Sendikaları Konfederasyonlaşma Platformunun da bulunduğu 100 civarında örgüt oluşturuyor. "Dünya çapında adaletsizliğe ve neoliberalizme karşı mücadeleyi küreselleştirmek için", 17 Nisan'ı "Uluslararası Köylü Mücadele Günü", 10 Eylül'ü "DTÖ'ye karşı mücadele" ilan eden Via Campesina, neoliberal, ihracata dayalı, çokuluslu şirketlerin hakimiyetindeki adaletsiz tarım modeline karşı, aile çiftliklerine, yerel ihtiyaçlara ve tüketime öncelik veren, kendine yeterli, köylüleri toprağa, suya, tohuma, diğer üretim araçlarına ve kamu hizmetlerine kavuşturan, toprağı koruyan, sağlıklı gıda hakkına sahip çıkan, tarımsal fazlanın indirimli ithalini engelleyen ulusal tarım ve hayvancılık düzenlemelerine olanak veren bir tarım modelini, "gıda egemenliği"ni savunuyor.

Via Campesina anasayfasında ve sağ menüde en güncel haberler, belgeler ve eylemler öne çıkarılıyor. Sol menüden, örgütlenme bilgilerine, eylemler ve bölgelerdeki durum, başlıca meselelerle (tarım reformu, biyolojik çeşitlilik ve genetik kaynaklar, gıda egemenliği ve ticaret, kadınlar, insan hakları, göç ve kır işçileri, sürdürülür köylü tarımı) ilgili gelişmeler, doğal afetler sonrası dayanışma çalışmaları hakkında haber, bilgi ve fotoğraflara, konferans belgelerine erişilebilir. Sitede, Yeşil Çölleşmeye Hayır Kampanyası, Asya Pasifik'te Pirinç ve Gıda Egemenliği, Köylülerin İnsan Haklarının İhlalleri, DTÖ'nün Güneydoğu ve Doğu Asya'da Köylülük Üzerine Etkileri başlıklı raporlara, FIAN ile 1999'dan beri yürütülen "Küresel Tarım Reformu" kampanyası bilgilerine de erişilebilir (1986'da kurulan ve 60 ülkede üyeleri bulunan, FIAN, "Önce Gıda Bilgi ve Eylem Ağı", gıda hakkı için mücadele eden, Birleşmiş Milletlerde danışmanlık statüsündeki bir uluslararası insan hakları örgütü. Tarım sorunları üzerine zengin bilgiler bulunan sitesini gezmenizi öneririz: www.fian.org).

“Kolları uzun, operasyonları gizli ordu

BLACKWATER adını ilk kez duymuyoruz. Blackwater, Bush takımının Amerikan askeri doktrinini değiştirmek üzere kurdukları şirketin adı.

Görünen görevi, Irak'ta Amerikan diplomatların hayatını korumak. Bir güvenlik şirketi.

Ama 1996 yılında Kuzey Carolina'nın gözlerden uzak bir köşesinde kurulan eğitim kamplarıyla gündeme gelen bu şirket, Irak'ta ayaklanma tahrikinden, kendi halindeki sivilleri öldürmeye kadar birçok olayla duyurdu adını.

Son marifeti geçen hafta Bağdat'ta 11 sivil öldürmek ve 12 kişiyi yaralamak oldu.

Maliki hükümeti Blackwater şirketi görevlileri yani paralı askerleri hakkında soruşturma başlattı.

Ama sonu nereye varır belirsiz. Çünkü Irak'ın Amerikan özel temsilcisi **Paul Bremer**, 2004 yılında aldığı bir kararla Irak'ta görev yapan güvenlik şirketlerinin ve çalışanlarına dokunulmazlık ilan etti ve bu kararın Irak hukukuna girmesini de sağladı.

PKK SİLAHLARI

PKK'nın elindeki Amerikan menşeli silahların izinin de Blackwater'a uzandığı ileri sürülüyor. Şirket, cumartesi günü yaptığı açıklamayla bu iddiaları reddetti, iki görevlisinin silah kaçakçılığı yaptığıının tespit edildiğini ve görevlerine son verildiğini açıkladı.

Soruşturma devam ediyor.

Blackwater yalanlasa da savcılık, soruşturma açmak için elinde yeterli kanıt olduğunu söyledi.

Irak savaşını, konvansiyonel savaşlardan farklı kılan işte bu nokta. Irak'ta hiç kimseye hesap vermeyen, ne yaptığı, hangi operasyonları düzenlediği belli olmayan paralı askerler var.

Bunlar devlete değil, şirketlere bağlı. Büyük paralar dönüyor. Irak'taki Amerikan Büyükelçisi'nin korumaları günde bin dolar alıyorlar. Bu paralar Amerikan askerlerinin aldığı paranın çok üzerinde. Onların işi “emanet”i yerine ulaştırmak. Bu arada insan mı öldürüldü, evler mi tarandı önemli değil. Çünkü kimse onlardan hesap soramıyor.

Güvenlik adı altında askeri operasyonlar da hazırlıyorlar. Yine hesap soran yok.

Böyle bir ortamda ne savaş suçları kavramı kalır ne insan hakları. Hele bir devletin demokratik sistem üzerinde ayağa kaldırılması lafları tamamen boş iddia. Büyük paraların döndüğü alana koşan pervaneler, kimlerle ortaklık yapmaz, kimlerle siyasi pazarlıklara girmez ki.

SAVAŞ SANAYİİNİN YAN KOLU

BLACKWATER, ABD Başkan Yardımcısı

Dick Cheney'in bir projesi. Savunma bürokrasisinin özelleştirilmesi kavramından hareketle **Cheney**'in 1991 yılında, Halliburton şirketine ısmarladığı bir çalışma ile adımları atılıyor.

Daha sonra, **Cheney** ve **Rumsfeld**'in Pentagon'un patronları oldukları dönemlerde savunma bürokrasisinde gerçekleştirdikleri büyük tensikatla Pentagon özel güvenlik şirketlerine iş verilmesini teşvik ediyor. **Rumsfeld**'in 10 Eylül 2001'de, savunma bakanı olduğu zaman yaptığı konuşmada en dikkat çekici olan nokta da buydu. **“Pentagon kurtarılmalı. Bir şirket gibi yönetilmeli”** demişti.

Blackwater en güçlüsü bu şirketlerin. Deniz Kuvvetleri ile özel kuvvetlerin damgasını taşıyor şirket. Şili diktatörü **Pinochet**'nin işkencecileri eğitim veriyor ABD'deki üslerinde. Şirket Bush yönetimi ile içiçe. Blackwater'ın eski avukatı daha sonra **Bush**'un özel avukatı oldu. Şirketin başındaki isim, **Eric Prince**. **Bush**'un seçim kampanyası için en yüksek meblağları toplayanlardan biri. Ama daha da önemli özelliği, Uluslararası Hristiyan Özgürlük örgütünün başkanı olması. Laiklik karşıtı evanjelik misyoner amaçlı bir örgüt.

Bu şirketin düzenlediği operasyonlarda en fazla etkili olan kişi ise **Cofer Black**. 11 Eylül'de CIA kontr terör bölümü başkanı.

Afganistan'da savaşan, Hazar Denizi'nde İran sınırı yakınlarında geniş bir eğitim üssüne sahip olan Blackwater şirketi için Senato'nun eski Silahlı Kuvvetler Komitesi Başkanı **John Warner**, **“Blackwater, bizim küresel teröre karşı savaşımızdaki sessiz partnerimiz”** demişti.

Terör olacak ki savaş olsun, savaş olacak ki ekonomi dönsün. Ürpertici ama gerçek.

”

Ferai TINÇ, *Hürriyet*, 24 Eylül

Kapital'in birinci basımının 140.yıldönümü "Anlatılan senin hikâyendir!"

14 Eylül Marksizmin başyapıtı Kapital'in 1. Cildinin ilk basımının 140. yıldönümüydü. Bu vesileyle Küba ve Güney Amerika başta olmak üzere çeşitli ülkelerde etkinlikler yapıldı. Bizde ise İstanbul'daki panelden sonra, 12-13 Kasım tarihlerinde uluslararası bir sempozyum düzenlendi.

Eser uzun süren bir çalışmanın, British Museum Kütüphanesinde 1600'den fazla kaynağın taranmasının, onca sıkıntı, meşakkat hastalıkla boğuşa boğuşa sürdürülen olağanüstü bir çalışmanın ürünü olarak ortaya çıkmıştı.

Yazar birinci (Almanca) baskıya yazdığı önsözde *Das Kapital*'in yayına sunulan ilk cildini *Politik Ekonominin Eleştirisine Katkı* adıyla 1859'da yayınladığı kitabın devamı olarak yazdığını söyler ve gecikmenin nedenini uzun süren hastalığına bağlar, yeni yapıtında kapitalist üretim tarzını ve bu üretim tarzına tekabül eden üretim ve mübadele şartlarını irdelleyeceğini belirtir.

Marx, "Katkı"nın hemen sonrasında onun ikinci cildini yazmak niyetindeydi, ama çalışmasını yeterli görmediği için British Museum'a yeni kaynaklara yöneldi, Engels'in *İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu* çalışmasını tekrar okudu, 1855-59 arası Fabrika Raporlarını dikkatle inceledi. Sonra araya polemik niteliğindeki bir başka çalışma girdi, kendisinin ve aile fertlerinin hastalıkları, çektikleri yoksulluk gibi etmenler çalışmasını engelledi. Karaciğer hastalığı onu zaman zaman yatağa mahkûm ediyor, kütüphaneye gidemese bile gücü yettikçe yatağından karalama defterlerini dolduruyordu.

İlk olarak sermayenin olumasının genel yasalarını inceledi: Paranın sermayeye dönüşmesi, mutlak ve izafi artı değeri, emeğin sermayeye biçimsel ve gerçek bağlılığı, toplumsal işbölümü, emeğin üretkenliği, makineler ve onların kapitalizm tarafından kullanılması, artı değerın tekrar sermayeye dönüşmesi (sermaye birikimi) ve ilkel sermaye birikimi, sabit ve değişken sermaye, ticari kâr, tüccar sermayesi, toprak mülkiyeti ve toprak rantı, tarımsal üretkenlik-toprak verimliliği ve emek-kapitalizmde toprağın yağmacı biçimde tüketilmesi... gibi konuları yazdı. Gene kapitalist üretim sürecinde paranın hareketi,

yeniden üretim (somutta basit yeniden üretim), artı değer ve kâr, kârın ortalama kâra dönüşmesi, borç ve ticari sermaye, kapitalist üretimin gelişmesiyle kâr oranlarının düşme eğilimi onun kağıda döktüğü diğer konulardı. Marx bütün analizlerini ve görüşlerini defterlere yazıyordu. Daha sonra bu defterleri bölüm bölüm tasnif ederek 1. Cilt diyeceği kısmı bastırdı. Engels arkadaşının ölümünden sonra 1885'te 2., 1894'te üçüncü cildi yayınladı; ama Marx'ın daha önce yazdığı halde bastırmadığı *Artı Değer Teorileri*'ni yayına hazırlayamadan öldü. *Kapital*'in 4. cildi de sayabileceğimiz çalışmanın tam metni ancak 1954-1961 arasında Sovyetler Birliği'nde basılacaktı.

Marx 1863'e kadar 23 defter doldurmuştu, sonraki iki yıl içinde yazdıklarını gözden geçirip yetersiz gördüğü hususları derinleştirmeğe çalıştı.

Eylül 1864'te kurulan Uluslararası İşçiler Birliği (1. Enternasyonal) için gösterdiği faaliyet Marx'ın bütün zamanını aldığı için kuramsal çalışmaları tekrar aksadı. Ama çeşitli yerlerde söylediği gibi pratik çalışma, işçilerin örgütlenmesi pek çok teorik çalışmadan daha önemliydi.

Neticede onca el yazması defter arasından 1. Cilt olarak tasnif ettiği bölümleri yayına hazırlamak üzere çalışmaya koyulduğunu 1866 yılbaşı hediyesi olarak Engels'e yazacaktı.

Fakat hazırlığını yeterli görmemiş olacak ki, yeni belgeleri taradı, "Sendikalar ve Grevler, Makineler. Kooperatif Birlikler", "İngiltere'de Tarım Tarihi ve Fiyatlar", Parlamantonun yayın-

ladığı Mavi Kitap veya sanayide çocuk ve kadın emeğinin kullanılması, İngiliz proletaryasının yaşam koşulları gibi verileri dikkatle inceledi. Bu etütler bir soyutlama olan kuramsal çalışmanın somut pratikten çıkarıldığını kanıtlıyordu. Tasnifinde ilk cildi üretim sürecine, makineyle işçi ve işçiyle işveren arasındaki ilişkilere ayırdı. Bölümleri Engels'in sıraya koyduğu diğer iki cilt ise üretimi tamamlanmış ürünün pazarlanmasına, yani mübadele sistemine, finans mekanizmasına, üretici ile tüketici arasında yer alan ve faizi ve kârı belirleyen ilişkilere eğiliyordu.

1867 Nisan'ında el yazmalarını Hamburg'daki yayıncıya verdi. Düzeltmeler Ağustos'ta bitti, kitap 14 Eylül'de okuyucuya sunuldu.

Marx 1. Almanca baskıya yazdığı önsözde kapitalist üretim tarzını ve buna tekabül eden koşulları incelerken onların anayurdu olan İngiltere'yi esas aldığını söyleyecek ve eğer Alman okurlar, "O koşullar bizi ilgilendirmez, bizim durumumuz o kadar kötü değil," derlerse, onlara Latin şairi Horatius'un dilinden seslenecekti: "*De te fabula narratur!*": Anlatılan senin hikâyendir!

Meta ile başlayan, para ile devam eden, mutlak ve nispi artı değeri anlatan, oradan emeğin işgücüne (ücretli emeğe) dönüşmesini inceleyerek ücret, fiyat, kâr ve billurlaşmış emek olan sermaye kavramlarını irdelleyen 1. Cilt tarihte geriye dönerek basit yeniden üretimi, oradan genişletilmiş yeniden üretimi ve sermaye birikimini işler, neticede sermaye birikiminin genel yasalarını gözler önüne serer.

Marksist iktisat ve (Engels'in sözüyle) onun hem temeli, hem "kristal çekirdeği" olan artı değer teorisi konusunda öğrendiğimiz her şey Kapital ciltleri ve onların mukaddimesi olan Katkı'nın içindedir. Ne var ki, bu başyapıtı salt bir ekonomik etüt olarak görenlere yanıtı yazarın kendisi ilk cildin 22. Bölümünde verir, pratikten çıkan teoriyi tekrar pratiğe taşıyarak hepsinin müşterek hikâyesini anlattığı işçilere çıkış yolunu gösterir: "Mülksüzleştirilenlerin mülksüzleştirilmesi" der.